

VASI SZEMLE | 2025. 79. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg.

Nemzeti
Kulturális
Alap

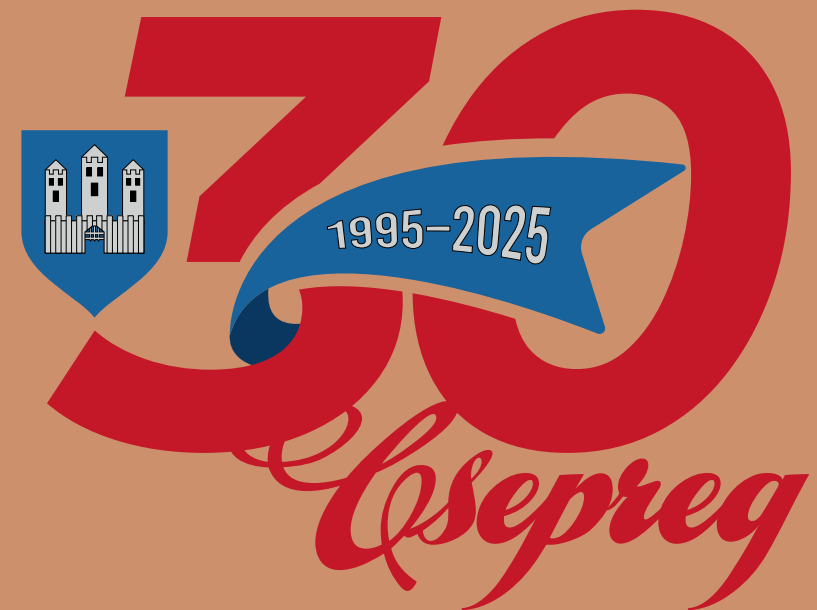
Ára: 900 Ft

VASI SZEMLE | 2025. 4. SZÁM

VASI SZEMLE

• ALAPÍTVÁ 1933 •

2025. **4.** SZÁM

FŐSZERKESZTŐ:

Farkas Csaba

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Csapláros Andrea**Gráfik Imre****Majthényi László****Németh Sándor****Vig Károly**

KIADJA:

Savaria Múzeum

FELELŐS KIADÓ:

Csapláros Andrea

múzeumigazgató

SZERKESZTŐSÉG:

9700 Szombathely, Rákóczi Ferenc u. 12.

telefon: +36 20 241 2314

e-mail: vasiszemle@savariamuseum.hu

TERJESZTI: a szerkesztőség

egy szám ára 900 Ft

Megjelenik: háromhavonta

Világháló: www.vasiszemle.hu

BORÍTÓ- ÉS LAPTERV:

Bonyhádi Károly

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:

Geosits Zsolt

OLVASÓSZERKESZTŐ:

Bardi Erzsébet

KORREKTÚRA:

Bakos Ágnes

NYOMDAI MUNKÁK:

Göcsej Nyomda, Zalaegerszeg

89–1771 HU–ISSN 0505–0332

BEVEZETŐ (Farkas Csaba)	359
ELŐSZÓ (Horváth Zoltán)	360
KÖSZÖNTŐ (Ágh Péter)	361
BALOGH JÁNOSNÉ HORVÁTH TERÉZIA: <i>Meglepetéseredmények Csepreg helytörténetének kutatása során</i>	363
DÉNES JÓZSEF: <i>Csepreg város a középkorban és a kora újkorban</i>	373
ÁGH ERNŐ: <i>A csepregi vasút története</i>	385
KRISCH ANDRÁS: <i>Csepreg az ellenreformáció idején</i>	406
HORVÁTH JÓZSEF: <i>A csepregi szőlőhegy története</i>	416
KOVÁCS ANDRÁS: <i>A Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egyesület megalakulása, működése a kezdetektől napjainkig</i>	423
NÉMETH SÁNDOR – PALKOVITS ISTVÁN: <i>Csepreg városi fejlődése és várossá nyilvánítása</i>	427
KELEMEN ISTVÁN: <i>A csepregi katolikus elemi iskola másfél évszázada</i>	451
SÁGI FERENC: <i>Az egyesületi élet Csepregen a 20. század első feléig</i>	463
SÁRVÁRY LÁSZLÓ – SZELE TAMÁS: <i>Az Ipartestület székházától az Ipartestület székházáig</i> – Csepreg város fúvószenekarának története az emlékezet és a dokumentumok tükrében	486
FINTA JÓZSEF: <i>Az egyházi élet változásai Csepregen</i>	493
ÜBELHERNÉ DR. BERÉNYI HAJNALKA: <i>A gazdatársadalom megtörése – Csepreg gazdatársadalma a második világháború után</i>	497
JOBST ÁGNES: <i>A magyar ellenállási mozgalom csepregi fejezete</i>	526
HORVÁTH KORNÉLIA ZSANETT: <i>Bor, tó, nyugalom: Csepreg – A „boldog utazó” Vas vármegyében</i>	551
ÁGH PÉTER: <i>Közös ügyünk, Csepreg: 2014–2025</i>	562
INHALT <i>Német nyelvű összefoglalók</i> (Ford. Kelemen Mária)	568
CONTENT <i>Angol nyelvű összefoglalók</i> (Ford. Biró Zsolt)	572
SZERZŐINK	576

HÁTSÓ BORÍTÓ

A Bene-hegyi tó. Horváth Kornélia Zsanett fotója

VAST SZEMLE

2025. 79. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Tisztelt Olvasóink!

Harminc év telt el azóta, hogy Csepreg visszanyerte régi rangját, és ismét városként írta tovább történetét. A három évtizednyi idő már elegendő távlatot ad ahhoz, hogy megálljunk, visszatekintsünk, s egyúttal megértsük: mit jelent ma Csepreg közösségének, múltjának és jövőjének ez a státusz. A *Vasi Szemle* jelen száma ehhez az összegzéshez kíván hozzájárulni. Egy ilyen jubileum nem csupán ünnepi pillanat, hanem alkalom arra is, hogy megértsük: milyen történelmi, társadalmi és közösségi erők formálták azt a települést, amely ma Vas vármegye egyik meghatározó kisvárosa.

E tematikus szám szerkesztésekor arra törekedtünk, hogy a lap ne csupán tudományos értéket, hanem közösségi jelentést is hordozzon. A most közreadott tanulmányok sokszínűségükben is egységet mutatnak. A régészeti feltárások, történelmi elemzések, társadalomtörténelmi kutatások, helyi intézmények és közösségek bemutatásán keresztül rajzolódik ki Csepreg múltjának és jelenének hiteles képe. A város középkori örökségétől a 20. század sorsfordító évtizedein át a mai identitásépítő törekvésekig tartó ív azt mutatja: Csepreg története nem lezárt fejezetek sora, hanem élő, folyamatosan formálódó történelem. A szerzők munkái megmutatják, hogy Csepreg nem csupán egy térképen jelölt pont, hanem élő, összetartó közösség, történelmi tudással és mély gyökerekkel.

A helytörténelmi írások sorában különösen fontosak azok a kutatások, amelyek a gazdaságszociális második világháború utáni sorsát, a tagosítás és kollektivizálás traumáit, vagy éppen a két világháború közötti polgári és iparosegyleti élet sokszínűségét mutatják be. Ezek az írások nemcsak múltbeli tényeket rögzítenek: hozzájárulnak ahhoz, hogy a csepregiek saját történelmüket mélyebben és árnyaltabban értsék meg.

Külön értéke e lapszámnak, hogy olyan szerzők is megszólalnak benne, akik maguk is részesei voltak a várossá nyilvánítás előkészítésének. Írásaik nem pusztán dokumentumok: személyes vallomások arról, mit jelentett a kilencvenes években egy település felemelkedésén dolgozni, és hogyan látszik mindez három évtized távlatából. Ezek a tanulmányok együtt olyan mozaikot alkotnak, amelyből Csepreg múltja, jelene és jövőképe egyaránt kiolvasható.

Bízom benne, hogy ez a tematikus szám méltó tisztelegés Csepreg városa, közössége és mindazok előtt, akik az elmúlt évtizedekben és évszázadokban munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy a település ma is élő, büszke, fejlődő városként álljon előttünk, hiszen Csepreg ma olyan város, amely múltjára támaszkodva épít jövőt. Kulturális öröksége, természeti környezete, hagyományörző és megújulni képes közösségei mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a település arculata méltó legyen történelmi rangjához.

Farkas Csaba
főszerkesztő

Tisztelt Olvasó!

Minden egyes településnek megvannak a maga értékei, kincsei, múltja és számos olyan története, amelyet akár szájról szájra örökít tovább a lakosság. Csepregen sincsen ez másképp, hiszen évszázadokra visszamenő történelmi múltunk, csodálatos természeti értékeink és erős összetartó közösségünk van, amire méltán lehetünk büszkék. A civil szervezeteink példaértékű közösségi szemléletformáló ereje rendezvényeinken is évről évre megmutatkozik, mindig számíthatunk egymásra. Az idei évben újbóli városá avatásunk harmincéves jubileumát ünnepeltük, ahol nemcsak rájuk, hanem az erős identitással rendelkező nemzetiségi önkormányzatainkra is támaszkodhattunk, hiszen Horvát és Roma Nemzetiségi Önkormányzatunk is van. Városunk az elmúlt ciklusokban gyönyörűen fejlődött, ugyanis a pályázati források lehetővé tették, hogy intézményeink kívül-belül megújuljanak, utcáink nagy része új útburkolatot kapjon, és a közigazgatási területen is számos fejlesztést tudtunk végrehajtani.

No, de mit jelent nekünk Csepreg, ha egy ide érkező turista szemével nézzük a mindennapokat? Városunk a Soproni borvidék részeként kiváló boraival, családbarát túrázási lehetőségeivel és horgásztavaival járul hozzá Észak-Vas vármegye turisztikai kínálatához. A borkultúra, a természet szépsége és a kikapcsolódás lehetőségei itt egyiséget alkotnak. Csepreg városa büszkén mutatja meg gazdag történelmét és varázslatos tájait mindazoknak, akik szeretik az egyedülálló élményeket és a pihenést egyaránt.

A mottónk lehetne akár ez is: „Bor, bakanacs, bot.” A szőlőhegy mögött lenyugvó nap utolsó sugaraiban csendül fel a poharak koccánása, miközben újabb kapásra vár

a horgász. Mögötte jóleső fáradtsággal lépnek tova a hátizásáros túrázók. Kérdezik: milyen a fogás? Kellemes, nyugodt mosollyal, borát feléjük emelve nyugtázza elégedettségét és kíván nekik jó utat a horgász... Ez Csepreg.

Borkultúra és gasztronómiai élmények. Csepregen, ahol a szőlőültetvények és a borospincék körbeölelik a várost, minden borkedvelő otthon érezheti magát. A helyi borászatok kiemelkedő minőségű nedűket kínálnak, melyekben a tradíció és a modern borászati technikák harmóniája érezhető. Az erre kiránduló nem hagyhatja ki a lehetőséget egy borkostoló túrára, hogy felfedezze a város gazdag borkínálatát, mely méltán híres a térségben.

Csepreg kiváló úti cél a nagyváros zaja elől menedéket keresők számára, vagy azoknak, akik szeretik a változatos kikapcsolódási lehetőségeket. A település környékén kijelölt túraútvonalak várják a természetjárókat, ezek közül is kiemelkedik az Alpannonia Plus, a Mária-út és a csodálatos Bene-hegy, ahonnan gyönyörű panoráma tárul elénk. A hegytetőt körbejáró túraútvonalak számtalan lehetőséget kínálnak a gyalogtúrák szerelmeseinek a táj élvezetére.

Csepreg a horgászok paradicsoma is, ahol a nyugalmas tavak és vízfolyások meghitt környezetet teremtenek a horgászat kedvelőinek. A város környékén négy horgásztó található: a Bene-hegyi tó, a Boldogasszony-tó, a Téglagyári-tó és az Ottó kemping tava. A környék csöndje és a természet közelsége tökéletes kikapcsolódást nyújt mindazoknak, akik szeretik a horgászat adta nyugalmat.

Csepreg természeti adottságait csak a lelkes közössége múlhatja felül, hiszen számos civil szervezet munkálkodik azon, hogy egész évben változatos programok legyenek. Az étellel teli kisvárosban rendszeresen szerveznek kulturális és gaszt-

ronómiai rendezvényeket. A nagy bortúrák kiváló lehetőséget nyújtanak mind a helyi borok, mind a természeti kincseink megismerésére, míg a horgászatok egyedülálló élményeket kínálnak az idelátogatóknak. A nagyszabású városi fesztiválokon a helyiek és a turisták egyaránt összegyűlnek, hogy együtt ünnepeljenek és élvezzék a város gazdag kulturális életét.

Csepreg igazi gyöngyszem a Vas vármegyei tájban, ahol a borkultúra, a turizmus és a horgászat összefonódik, hogy felejthetetlen élményeket nyújtson mindazoknak, akik ellátogatnak ide.

Érdemes tehát felfedezni ezt a várost, és elmerülni varázslatos világában, ahol a természet és a kultúra egységet alkot!

*Horváth Zoltán
polgármester*

Ágh Péter, Csepreg országgyűlési képviselőjének beszéde a várossá avatás 30. évfordulójára szervezett ünnepségen

Tisztelt Miniszter úr, Polgármester úr,
Elnök úr!
Nagyra becsült csepregiek!

Mi fűzi össze a kormányt és annak képviselőjét, a vármegyei és a helyi önkormányzatot? Mindazokat, akik ma lehetőséget kaptak a köszöntésre. Három szóval lehet ezt megválaszolni: Közös ügyünk Csepreg. Közös ügyünk volt, van és lesz Csepreg. Közös ügyünk a város építése, közösségeinek erősítése az itt élők szolgálata révén. Így tudtuk létrehozni azt a kipróbált szövetséget, amely jó és maradandó nyomot hagyott a településen. Nagy fordulatszámot vett

az intézmények és az infrastruktúra felújítása, amelyet együtt, összefogással a jövőben is folytatni fogunk.

Tisztelt városi polgárok!

Csepreg azonban nem csak nekünk, a mai nap felszólalóinak a közös ügye. Közös nevezőt jelent mindenki között, aki ma megtisztelt minket a részvételével. Közös pontot ad mindannyiunk számára, akiknek fontos ez a város és annak a lakói. Közös megegyezést, hiszen tudjuk, hogy az idők vihara nem kímélte az egykori mezővárost, de a lakói mindig joggal voltak büszkék történelmükre, értékeikre, áldozatvállalásukra. A jövő kapcsán pedig nemcsak elvárásokat fogalmaztak meg, hanem tettek és tesznek is azért, hogy annak gyarapodva lehessenek a részesei.

Mindannyiunknak megvan a története arról, hogy miért lett elkötelezett a szíve Csepreg iránt. Önöknek is. Nekem is. Nagyszüleim, szüleim nevelése és saját élményeim szerint is ez a város gyermekkoromtól nagyban meghatározta, hogy miként tekintsek a világra. Emlékszem például, hogy 1995 körül szórólapokat dobtak be a postaládákba arról, hogy újra kiadják Farkas Sándor könyvét, amely e hely történetét mutatja be egy tanulmánykötettel együtt. A kiadvány a várossá avatás első évfordulójára jelent meg. A könyvet elő lehetett rendelni, amelyet akkor tizenhárom évesen jómagam is megtettem. Mindezt csak azért mondtam el, mert a várossá avatás, amelynek ünnepségen családommal részt vehettem, engem is megerősített gyerekként a lokálpatrióta tudatban. Köszönettel tartozunk az akkori polgármesternek, Molnár Sándornak és a képviselőknak, hogy elindították Csepreget ezen az úton. Pontosabban visszahelyezték arra a városi sorsra, amely ennek a közösségnek a történelem adta öröksége. Hálásak lehetünk mindazoknak, akik azóta

önkormányzati képviselőként és polgármesterként Háromi Jenőn, Király Árpádon, Vlasich Krisztiánon keresztül Horváth Zoltánig továbbvitték az itt élő embereket a városiasodás kiteljesedésében. Meg kell említeni azokat is, akik az országgyűlésben képviselőként dolgozhattak a település polgáraiért, így elismerésemet fejezem ki Horváth Vilmosnak, Mayer Bertalannak és Básthy Tamásnak. Nagy köszönet a gazdasági, állami, egyházi és civil szervezetnek, hogy mindenki a maga helyén hozzájárult a település boldogulásához. A legnagyobb tisztelet a csepregi polgároknak jár, akik egymás iránti viszonyulásukkal, mindennapi munkájukkal, családjukért való tenni akarással, vagy akár csak a portájuk rendben tartásával hozzátettek valami jót ahhoz, amit Csepreg jelent.

Az elmúlt harminc évtized alatt nagy utat tett meg a város, ami az itt élők közös teljesítménye. Jómagam 2014-től kapcsolódhattam be tevékenyen a város építésébe. Munkám során mindig az motivált, hogy visszadhassak valamit mindazért a jóért, amit ezen a helyen a szüleim és a nagyszüleim révén kaphattam. Az azóta eltelt időszakban sok eredményt értünk el, hiszen létrejöhettek az a mára kipróbált szövetség, a kormány, a vármegye, az önkormányzat között, amellyel a régi álmokat kezdhettük el valóra váltani. Összességében sok milliárd forintnyi forrást használhattak fel intézményekre, utakra, működésre a város érdekében. Hátra azonban véletlenül sem dőlhetünk. Az eddig megtett út arra ösztönöz bennünket, hogy tegyünk meg mindent a jövőben is a település városiasodásának további kiteljesedése irányába. Együtt, közös erővel, hiszen közös ügyünk: Csepreg!

BALOGH JÁNOSNÉ HORVÁTH TERÉZIA
Meglepetéseredmények
Csepreg helytörténetének kutatása során

Általános tájékoztatásul

Csepregről elszármazott vagyok. Ennek okán és néprajzi szakképzettségem révén jutottam ahhoz, hogy néhány helytörténeti témát kutassak a város vonzáskörzetében, ezen a ma Vas vármegyei területen, amely az általam vizsgált időszakokban még Sopron vármegyéhez tartozott.

Budapesten születtem 1941-ben. Édesapám, dr. Horváth Endre jeles újjörög filológus, Mindszenten született 1891-ben. Édesanyám egy másik Horváth nevű családból származott, Csepregi Horváth Lilian volt a lánykori neve. Budapesten született 1902-ben.

Apja, az én anyai nagyapám viszont Csepregen született 1853-ban, ő az, aki leginkább ideköt. Budapesten alapított családot

és ott halt meg, ott áll sírköve. Ő az a dr. Csepregi Horváth János, aki a helyi iskola névadója lett országos jelentőségű életműve jogán. Viszont a csepregi temetőben nyugszanak szülei, akiknek a többi gyermeke javarészt itt vagy a környéken élt.

Itteni kutatásaimat 1969-ben egyetemi és családi indíttatásra kezdtem. Utána szünet következett az egyéb szakmai és családi elfoglaltságaim miatt. Az 1990-es évek közepén csepregieként kaptam új engedélyt helyi témák kutatásához, amelyekkel azóta is folyamatosan foglalkozom. Újabb kutatásaim nagyjából egybeesnek tehát azzal a harminc évvel, amióta Csepreg újra város. Ebben az időszakban évente nyújtottam valamit Csepregnek, ami beilleszkedett a helyi művelődés és a hagyományápolás történetébe.¹

1 Köszönetet mondok az adatszolgáltatóknak, együttműködőknek és más segítőknek, akik nélkül nem érhettem volna el ennyi eredményt, mint amennyiről itt beszámolhatok. Az igazságosság kedvéért ábécérendben sorolom a neveket. Balogh János (Budapest), Balogh János Mátyás (Budapest), Balogh Katalin (Budapest), Balogh Lídia (Budapest), Bencsics Miklós (Eisenstadt), Casanova, Alix (Toulouse), Castell, Ghislaine (Toulouse) Csóka József (Bük), dr. Dénes József (Csepreg), Dominkovits Péter (Sopron), Fischer, Gerda (Dresden), Frankovics György (Pécs), Haizler Lászlóné Párdi Bea (Csepreg), Hettyésy Katalin (Csepreg), Horváth Gyuláné (Csepreg), Horváth (A.) József (Csepreg), Horváth (B.) József (Csepreg), Horváth (B.) Józsefné Polgár Mária (Csepreg), Horváth (B.) Zoltán (Csepreg), Horváth (B.) Zoltánné Pócza Anna (Csepreg), (ifj.) Horváth (dr. Cs.) János (Budapest), Horváth (M.) János (Csepreg), Horváth (M.) Jánosné Pajter Mária (Csepreg), (id.) Horváth (Sz.) Antalné Szabó Terézia (Csepreg), (ifj.) Horváth (Sz.) Antal (Csepreg), (ifj.) Horváth (Sz.) Antalné Miklós Erzsébet

(Csepreg), Horváth (Sz.) György (Csepreg), (id.) Horváth (Sz.) József (Csepreg), (id.) Horváth (Sz.) Józsefné Pócza Mária (Csepreg), (ifj.) Horváth (Sz.) József (Csepreg), (ifj.) Horváth (Sz.) Józsefné Pados Teréz (Csepreg), Horváth Richárd (Budapest), Katona Edit (Budapest), Kiss Béla (Csepreg), Kissné Krály Mária (Csepreg), Mayer László (Szombathely), Menyhárt Imre (Csepreg), Menyhárt Imréné Vera (Csepreg), Molnár (Acs) József (Csepreg), Oppelt, Wolfgang (Nürnberg), Pajter Jánosné Horváth Mária (Csepreg), Sudár Lászlóné Molnár Zsuzsanna (Csepreg), Sági Ferenc (Csepreg), Sárváry László (Csepreg), Szelestey László (Budapest), Székely Ágostonné Eperjesy Dóra (Budapest), Tátrai Zsuzsanna (Budapest), Wellner Lőrinc (Csepreg), Witetschka, Katharina (Wiener Neustadt), Zátonyi Sándor (Sopron), Ziembicki Erzsébet (Csepreg), Zsigray Zsolt (Budapest). – Köszönöm Csepreg Város Önkormányzatának, hogy munkám elismeréséül 2018-ban nekem ítélte a Csepreg kultúrájáért-díj címet Kulturális Tagozatban.

A népi kultúra történetének kutatása

Viselet

Miután földolgoztam a szomszédos Rábaköz viseleteit, elsősorban a kapuvárit,² egyetemi indíttatásra 1969-ben belekezdtem a Répcemellék viseletei, elsősorban a csepregi föltárásába. Az itteni hagyományos paraszti öltözködés történeti alakulása különbözött a legtöbb magyar népviselettől, ahol a 20. században a férfiak előbb tértek át a városias öltözködésre, mint a hagyományörzőbb nők. Ezzel szemben Csepregen a 19. század vége óta ez volt tapasztalható: míg a férfiak parasztos, helyi jellegű ruhadarabokba öltöztek, addig a nők már városias ruhákban divatoztak. Még egy vidékünkön, a Nagyalföld nagy mezővárosaiban jelentkezett hasonló tendencia, de ott már a 19. század derekán.

Csepregi viseletkutatásaim csak lassan értek be. Csepreg utolsó harminc évében készültek belőlük összefoglaló földolgozások.³ Számos ruhadarabról készítettem részletes dokumentációt, amit még nem dolgoztam föl.

Szokásvilág

Pütkösdi királyság

Viseletkutatásaim közben, az 1990-es évek közepe táján nagy meglepetés ért. Egy új-

ságcikket akartam elolvasni a Moson vármegyei német népviseletekről, amely a pesti *Regélő*ben jelent meg 1839-ben. A *Regélőt* először a Néprajzi Múzeum Könyvtárában kerestem, de ott az 1839-es kötet hiányzott. Mivel kíváncsi voltam, hogy milyen lehet ez a folyóirat, kikértem egy másik évfolyamát, történetesen az 1836-osat és átlapoztam. Ott vettem észre egy helyszíni tudósítást arról az évenkénti lóversenyéről, amellyel pütkösdi királyságot lehetett nyerni Csepregen.⁴ Csepregi népszokás? Tárgyi néprajzusként korábban csak a viseletre ügyeltem, másra nem. De ez a cikk annyira fölkelte érdeklődésemet a véletlenül elélem került folklórjelenség iránt, hogy saját buzgalomból belefogtam ennek a két szempontból is rendkívüli hazai népszokásnak a föltárásába.

Hamarosan fölfigyeltem arra, hogy Jókai Mór nagy sikerű, sok kiadást megért *Egy magyar nábob* című regényének egyik epizódjellegű fejezete *A pütkösdi király*.⁵ A magyar és a külföldi olvasótábor főleg innen ismerte meg a „lóversennyel választott pütkösdi király” hazai intézményét. Méghozzá tiszántúli, közelebbről nagy-kun-madarasi szokásként, pedig a mintája nyugat-dunántúli, pontosabban csepregi.⁶ Először Fried István irodalomtörténész vetette papírra azt az észrevételt, hogy Jókai forrása nem személyes emlék, hanem egy 1824-ben megjelent csepregi népszokásleírás lehetett.⁷ Majd ma-

2 Horváth Terézia: Kapuvár népviselete. = Néprajzi Közlemények, 1972. 482 p. (A teljes kötetet kitöltő egyetemi doktori értekezésemet 1968-ban fejeztem be.)

3 Balogh Jánosné Horváth Terézia: Adalékok a csepregi férfi viselethez. = Arrabona, 1992–1994. (összevont kötet), 288–306. p., uő.: Női haj- és fejviseletek vidékünkön. = Csepregi Promenádnád, 2000. 11. sz. 8. p., Balogh Jánosné Horváth Terézia – Hetyésy Katalin: Gyermekviseletek vidékünkön. = Csepregi Promenádnád, 2001. 4. sz. 13–14. p., Balogh Jánosné Horváth Terézia: Csepreg és környéke magyar népviseletei. = Vasi Szemle, 2008. 6. sz. 813–826. p.

4 K. J.: Csepregi lóverseny (Sopron megyében). = *Regélő*, 1836. I. félév, 45. sz. 357. p.

5 Az epizód először tárcafejezetként jelent meg 1853. augusztus 12-től kezdve a *Pesti Napló*ban. Önálló regényben először 1854-ben, Pesten.

6 A' Pütkösdi Király a' Tsepregi lófuttatásban. = Hasznos mulatságok, 1824. I. félév, 258–262. p.

7 Fried István: A csepregi pütkösdi királyok (Adalék Jókai Mór forrásaihoz). = Soproni Szemle, 1971. 1–4. sz. 262–264. p. Az ő írása alapján újította föl a népszokást a helyi Farkas Sándor Egylet 1993-ban. Később megváltozott alakban rendeztek Csepregen pütkösdi lófuttatást.

— A' csepregi legényeknek e' népünnep évenkint többre kerül 200 vforintnál, félszázad óta, ha lesz vala ka-lauzok, 200 ftjával ma 10,000 ft alapítványok lehetne! Emberbarátok igazítsátok utba őket! a' közjó egész test, ne sántikáljanak lábai. Ne feledjük egy német tudós' mondását: „So — so ... und doch ein Mensch und unser Bruder.“ — Vasmegyéből,

I g n á c z.

1. kép. Az „Ignác” álnévvel közölt cikk vége

(Észrevételek a' csepregi pünköshti királyságról. = Társalkodó, 1840. 50. sz. 201. p.)

2. kép. Gergő Elek („Ignác”) ferences csuhában
1826 és 1844 között

(<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MuMaTu-a-multi-magyar-tudosai-1/gego-elek-1A8E/>) (Megtekintve: 2025. november 1.)

gam is áttanulmányoztam a reformkori folyóiratokban a csepregi „lófuttatást”, bizonyítottam Fried föltevését, föltartam Jókai kiegészítő publikált forrásait is.

Néprajzi irányú további kutatásaim fő eredménye fölér egy meglepetéssel: az itteni rendezvény német típusú szokás. Hasonlót csak a környező országok németiségénél és a hazai német vagy német–magyar vegyes lakosságú helységeiben gyakoroltak. Csepregen is éltek német telepesek, sőt adatok vannak arra, hogy a 18. században külön bíráiuk voltak.⁸

Miután kisebb-nagyobb cikkekben, többféle folyóiratban közreadtam részeredményeimet, az összefoglalást a helyi Farkas Sándor Egylet önálló könyvben adta ki.⁹

Egy döbbenetes kutatási meglepetésem a könyvbe is bekerült. Ugyanis a lófuttatásokról készült tudósításokban megnevesített mindenkori pünkösdi királyok családi körülményeit az anyakönyvekben kutatva egy olyan becses néphitadalékra bukkantam, amelyet nem lehet keresni, csak találni. A matrikulában az egyik pünkösdi király rokonságából egy csecsemő halált okozó betegségét így nevezték meg az 1839. július 7-i bejegyzésben: „meg ígizték szépsége

8 Farkas Sándor: Cseprege mezőváros története. Budapest, 1887. 384. p.

9 Balogh Jánosné Horváth Terézia: A pünkösdi király Csepregen és Jókainál. Cseprege, 2005. 110 p. (Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklor Tanszéke kötelező olvasmányának nevezte ki.)

[sic] miatt”¹⁰ A magyar római katolikus egyház akkor még nem tartotta babonának, hanem realitásnak a *megigézés*, azaz *szemmel verés* ártó erejét!

Míg az aktuális pütkösi király nevét a legtöbb újságtudósító megadta, a saját nevüket többen nem. Könyvem befejezésekor (2005) nem reméltem, hogy valaha is fény derül ezeknek a szerzőknek a kiletére. Időközben azonban az internet annyira gazdagodott tartalommal, hogy több forrásból is¹¹ szinte az ölembe hullott a magát „legizgalmasabban” megnevezett író nevének megfejtése, aki az 1840-es cikkét így zárta: „Vas megyéből. Ignác” (1. kép)¹². Abban a reményben, hogy találok olyan adalékot a témában, amit még nem ismertem, 2021-ben beírtam a Google-be a „Csepreg” és a „pütkösi király” keresőszavakat. Meglepetés ért: bár újabb szokásleírást nem találtam, de tizenhat év múltán egyértelművé vált, hogy a szerző a polihisztor Gegő Elek, aki többek közt néprajzzal is foglalkozott, akiről tanultunk is az egyetemen. Gegő (2. kép) Szombathelyen, Vas megyében lakott 1837 után, továbbra is a Szent Ferenc-rendhez tartozó papként. Onnan rándult át azon a pütkösön az akkor még Sopron megyei Csepregre.¹³

Lakodalmi szokások, vőfélyversek

Magyarországon a parasztlakodalom világi szertartásának rendezői, a vőfélyek és násznagyok komoly és tréfás, hosszadalmas verseknek – a maguk és a lakodalom hőseinek nevében – az elmondásával követik az ünnepi események menetét. A sokfogásos lakoma ételsorát a vőfélyek egyenként bekonferálják versekkel. Ezeket a könyv nélkül elmondott szövegeket a 18. század vége óta gyakran újra kiadott és országszerte hasonló nyomtatott könyvecskékből tanulják meg, vagy pedig olyan „vőfélykönyvekből”, amelyeket kézzel írtak, másolgattak. Az utóbbiak helyi jellegzetességeket is tartalmaznak, mint a (Csói) Horváth János csepregi parasztember 1865-ben kétféle kézírással készült füzet, amelybe jó 180 sornyi vers került.¹⁴ Ezt a versgyűjteményt a tulajdonosának fia, egy joghallgató diák, a későbbi Csepregi Horváth János átdolgozta és publikálta 1875-ben, a *Magyar Nyelvtörben* mint nyelvjárási adalékot.¹⁵ 1940 táján egy csepregi apácatanár, Rajczy Mária Mechtilda közel ötszáz sornyi lakodalmi verset gyűjtött szülőhelyén és közölt nagyobb értekezése részeként 1943-ban a *Soproni Szemlében*.¹⁶ Az ő szövegeinek a fölhasználásával vitte színre a helyi Farkas Sándor Egylet a Csepregi Lakodalmast 1993-ban és a következő években.

Alkalmam nyílt kézbe venni az „ősforrást” és számos hazai párhuzamát. Kutatásaim alapján úgy tűnik, hogy az 1865-ös

10 Balogh Jánosné Horváth Terézia: A pütkösi király Csepregen és Jókainál. Csepreg, 2005. 45. p. Nyelvjárástörténetileg is értékes adalék.

11 Schedel Ferencz: Életrajzi toldalék a' m. t. t. elhunyt tagjairól. Gegő Elek lev. tag. = A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei 1842–1844, Buda, 1846. 160. p., Máta Mária: Egy elfelejtett reformkori magyar tudós, Gegő Elek (1805–1844). Budapest, 1976. 55 p. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai; 146.)

12 Ignác: Észrevételek a' csepregi pütkösi királyságról. = Társalkodó, 1840. 50. sz. 201. p.

13 Balogh Jánosné Horváth Terézia: A hajdani csepregi pütkösi lófuttatások egyik krónikása. = Répcevidék, 2021. 5. sz. 8. p.

14 Csói Horváth János (dédapám) vőfélykönyvét és fia, Csepregi Horváth János (nagyapám) átíratat a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára őrzi, kéziratgyűjteménye 8281 leltári számú dossziéjában.

15 Horváth János: Lakodalmi köszöntők. Vőfin köszöntés. = Magyar Nyelvtör, 1875. 331–332., 428–429., 522–524., 562–563. p.

16 Rajczy Mária Mechtilda: Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai. = Soproni Szemle, 1943. 77–114., 171–241. p., különnyomatként: Sopron, 1944. és reprintben: Csepreg, 1997.

csepregi „Vőfíny köszöntés” feliratú füzet jelenleg a legkorábbi ismert kézírásos vőfélykönyv a Nyugat-Dunántúlról, amely a helyi népszokás-gyakorlatot tükrözi. Ezért nemcsak Csepreg, a Répce-mellék és Sopron, illetve Vas megye helytörténeti „csemegéje”, hanem országos viszonylatban is művelődéstörténeti tanulságokkal szolgálhat.¹⁷

Mikulás

Csepregen még a Mikulás-naphoz is fűződnek helyi szokások, amelyekre érdemes volt fölhívunk a környék figyelmét a kistérségi lapban.¹⁸

A város tanácsa 1785-ben már megtiltott egy bizonyos zajos, jelmezes-maszkos, részben Szent Miklós napjához kapcsolódó szokást.¹⁹ Ennek a – német nyelvterületek felől jött – népi színjátéknak a legelső fennmaradt hazai írásos emléke éppen a csepregi!

17 Háromrészes közlésem: Balogh Jánosné Horváth Terézia: Csepregi vőfélyversek. (I–III.) = Vasi Szemle, 2003. 3. sz. 311–320. p., 4. sz. 467–481. p., 5. sz. 551–567. p. Ezért a publikációért 2005-ben a Vasi Szemle 2003–2004-es nivódíját nyertem a történettudomány kategóriában. A jutalom összegét az előbb tárgyalt *A pünkösdi király ...* könyvem kiadásának támogatására használtam.

18 Balogh Jánosné Horváth Terézia – Horváthné Pados Teréz: Szent Miklós ünnepe két okból is különös jelentőségű Csepregen. = Répcevidék, 2020. 12. sz. 11. p.

19 Az adalék forrását keresve soproni levéltárosok segítségével állt össze döbbenetes meglepetésként a kép. A gyermekijesztő, durva szokás tiltását tartalmazó eredeti szöveget egy 1783-ban kezdett, „erős bőrkötésű” „protocollum”, a római számmal jelölt VI. tanácsi jegyzőkönyv 58. oldalára vezették be, amely 1886-ig a város „porlepte” archívumában hevert. Első közreadója a lapokat is beszámoló helyi káplán (Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története. Budapest, 1887. 275–276. p.). Sok jelentős helytörténeti iratot csak ez a könyv őriz, ugyanis Csepreg régi iratainak jelentős része elkallódott vagy megsemmisült. – A szóban forgó szokással a néprajzosok csak az eredetitől eltérő szövegű és a hivatkozást mellőző újrakiadásokból ismerkedtek meg. Például Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium 1. köt., Budapest, 1977. 47. p.

Mivel a plébániatemplomunk védőszentje a középkor óta Szent Miklós, itt különösen erős a tisztelete. Miklós-Mikulás közismerten a gyermekek és diákok védőszentje is. Ehhez kapcsolódott az új helyi hagyomány, amely szerint a csepregi általános iskola diákjai Miklós napján, december 6-án közösen ünnepi szentmisén vettek részt, és utána ajándécsomagot kaptak a templomban.

Családok történetének kutatása

Egy jobbágycsalád, saját őseim

Amikor 1969-ben tudományszervezés keretében irányított viseletkutatásra indultam, budapesti nagybátyámtól kaptam még egy feladatot: a helyben őrzött anyakönyvekben ellenőrizzem az ő adatait, amelyeket levelezés útján szerzett családjunk történetének összeállítása során. Akkor történt meg a staféta átadása, elindult az én érdeklődésem is rokoni kapcsolataim és az ősök szellemi hagyatékának őrzése iránt.²⁰

A második indítást helyben lakó csepregiektől kaptam, amikor az 1990-es évek közepén újra ott jártam és emléktáblát készültelk helyezni a szülőházra. Ennek keretében készült első publikációm nagyapámról, dr. Csepregi Horváth Jánosról: egy kis összefoglaló az időközben elhunyt nagybátyám kéziratai nyomán.²¹

Majd a csepregiek választása alapján 2005-ben az új iskolát nagyapámról nevezték el. Ez új kihívást jelentett számomra is. A megnyitóra nagy kiállítást rendeztem. Később az intézmény számára készítettem

20 Nagybátyám hívta föl később a figyelmemet a már tárgyalt, családjunkban megőrződött vőfélyversekre is.

21 Balogh Jánosné Horváth Terézia: Dr. csepregi Horváth János (1853–1945). A magyar szövetkezeti mozgalom és a kisipari szervezkedés egyik úttörője és vezéralakja. = Vasi Szemle, 1996. 2. sz. 245–249. p.

3. kép. Jankovich Izidor gyászjelentése, Csepreg, 1857
(az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés Gyűjteménye)

egy füzetet (Csepregi) Horváth János itteni tanulóveiről.²²

Nagyapám csak tízéves koráig élt Csepregen életvitelszerűen. Tanulni, kiemelkedni vágyott. Ezért korán megnyilvánult nála egyfajta kettősség a szülőhelyéhez való tartozásban. Naplóból válogattam szemelvényeket erről a helyi lapnak.²³ Pályája már nem szorosan csepregi téma.

Egy jegyző-tanító és családja

Bognár János tevékenységének kutatásához egy kézírásos csepregi krónikás vers helytörténeti és művelődéstörténeti jelentősége iránti érdeklődésem vezetett. A költemény

a gyilkos csepregi Szűcs Ferkó tragédiáját énekelte meg.²⁴ Szerzője, Bognár a város alkalmazásában jegyző, ugyanakkor a római katolikus egyház alkalmazásában tanító és kántor is volt. Csepregen szolgált 37 évig, 1806–1843 között. Az átlagosnál jobb „iskolamester” és „nótárius” volt. Így az ő idejében az átlagosnál magasabb színvonalat ért el Csepregen az oktatás. Személyiségének jobb megismeréséhez jellemrajzát, kézírásának elemzését is elkészítettem függelékként a róla írt tanulmányomhoz.²⁵

Bognár nagy családjából az egyik fiú kiemelkedett: Ignác, a zeneszerző és tenor

22 Balogh Jánosné Horváth Terézia: Dr. Csepregi Horváth János gyermekkori emlékei a csepregi iskoláról. Budapest, 2013. 16 p.

23 Kétrészes közlés: Balogh Jánosné Horváth Terézia: A szülőföld vonzásában és taszításában. Csepregi vonatkozású szemelvények Csepregi Horváth János ifjúkori naplójából. = Csepregi Promenáád, 2000. 4. sz. 11. p., 5. sz. 10. p.

24 A teljes verset elsőként publikálta Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története. Budapest, 1887. 291–295. p.

25 Egy 2005-ös konferencia-előadásom nyomán készült egy gazdagabb tartalmú tanulmányom. Balogh Jánosné Horváth Terézia: Egy mezővárosi iskolamester és jegyző a XIX. század első felében. = Vasi Szemle, 2006. 4. sz. 473–496. p. – Nagyapám már a következő tanító idejében járt Csepregen iskolába.

énekes, akiről az én vizsgálódásaim előtt külön tanulmány is megjelent.²⁶

A kutatás közben ért egy kis meglepetés. Nagybátyám kéziratos családtörténetében szerepelt egy röviden említett tény, amelyhez Bognár egyik lányának esete kiegészítést is hozott, és korrekciót is.

Egy földesúri család

A magyar és horvát kettős identitású Daruvári Jankovich²⁷ család tulajdonában volt a csepregi uradalom legnagyobb része egy évszázadig, a 18. század vége és a 19. század vége között. A Jankovichok megközelítőleg ugyanakkor Horvát-Szlavóniában, a hajdani Pozsega megyében is rendelkeztek nagy kiterjedésű birtokokkal. Felváltva mindkét országban laktak, de életük végét már csak Ausztriában töltötték. Ezért lett (csepregi horvát segítőm ötletére) a róluk készült horvát nyelvű összefoglalásom címe (magyar címfordításban): *A Jankovich földesurak három hazája. Horvátország, Magyarország, Ausztria.*²⁸ A kötetet Csepreg Város Horvát Nemzetiségi Önkormányzata adta ki 2019-ben.

Sokszereplős sikertörténet a megszületése, sok önkéntes résztvevővel. Magam csepregi indíttatásra kezdtem 2001-ben foglalkozni ezzel a családdal.²⁹ A későbbiekben újabb és újabb lökéseket kaptam a főúri család nemzetközi kapcsolatai okán nemcsak magyar, hanem magyarországi és horvát-

26 Zátonyi Sándor: Bognár Ignác (1810–1883). = Vasi Szemle 1966. 2. sz. 261–265. p.

27 A család gyakran a Jankovics névalakot használta (vö. 3. kép).

28 Balogh Jánosné Horváth Terézia: *Tri domovine Janković vlastela. Hrvatska, Ugarska, Austrija.* Csepreg, 2019. 231 p.

29 Balogh Jánosné Horváth Terézia: *Sír az angyal a csepregi temetőben. Még egyszer a katolikus temetőről.* = Csepregi Promenádnád, 2001. 7–8. sz. 9–10. p.

4. kép. A Jankovich Ernesztina által 1858-ban készített kazula viselésben, 2016
Fotó: Kissné Krály Mária, Csepreg

5. kép. Jankovich Mária Felicia menyasszonyi koszorúja és fátyla 1883-ból

Fotó: Haizler Lászlóné Párdi Bea, Csepreg, 2007

országi horvát, sőt horvátországi cseh részről is. Épp csak említve a német és osztrák közreműködőket. Különösen gyümölcsöző kutatási együttműködés alakult ki egy franciaországi francia Jankovich-rokonnal és segítőtjével. Az a gesztus képezte életem legnagyobb intenzitású szakmai meglepetését, amikor 2013 decemberében drótpostán először jelentkeztek nálam.

Saját érdeklődésem a földesúri család egyik tagja, Izidor iránt a viseletkutatásból kinőtt szokástémámra, a csepregi lófutásra vezethető vissza, mert ő szponzorálta ezt a pünkösdi rendezvényt. Hamarosan a család többi tagjához is eljutottam, külső motivációra. Előadásokat is tartottam (Csepreg és Bük), kiállításokat is készítettem (Csepreg, Bük, Daruvar) erről a családról.

6. kép. Jankovich Mária Felicia teljes menyasszonyi öltözékben

Fotó: Atelier Adèle, Wien, 1883
(Toulouse-ban, családi tulajdonban)

Kisebb-nagyobb publikációim megjelentek magyarul vagy horvátul.³⁰

A művelődéstörténeti tanulságokat is produkáló Jankovich-kutatásom története nem szűkölködött meglepetésekben sem.

30 A földesúri család 2012 előtti kutatástörténetét publikáltam. Balogh Jánosné Horváth Terézia: Közelítések a Daruvári Jankovichokhoz. = Napút, 2012. 9. sz. 87–96. p. uő.: Daruvári Jankovich Izidor élete és tevékenysége. = Vasi Szemle, 2008.1. sz. 36–62. p., uő.: Csepreg egyik hűbérura, gróf daruvári Jankovich Antal. = Vasi Szemle, 2012. 5–6. sz. 588–608. p. – Főleg a Jankovich-kutatásaim elismeréseként vehettem át 2015-ben a Vas Megye Önkormányzata Szolgálatáért Kisebbségi Tagozata érmet.

1857 februárjában Csepregen meghalt Jankovich Izidor. Halálával és temetkezési helyével kapcsolatban legenda terjedt el erről a kegyetlen emberről az uradalomban. Valóságselemek is beleszövédkedtek, amelyek számomra is majdnem hihetővé tették a történetet,³¹ ami szerint eredetileg a Boldogasszony-templom kriptájába temették. Pár nappal a temetés után csodálatos dolog történt. Az oltár fölötti Mária-szobor elhagyta helyét, kijött a templomból és harangzúgás közepette kijelentette, hogy addig nem megy vissza, amíg „azt a dögöt” el nem viszik onnan. A földesúr koporsóját ökrös szekérral alig bírták elvontatni egy közeli helyre, ahol elásták. De hol lehet valójában a sírja? Nagy meglepetést jelentett, amikor előkerült a megfejtés. Már harmadszorra néztem meg több év után 2006 végén a csepregi anyakönyvben Izidor halálának bejegyzését, amikor rászántam magam a latin nyelvű megjegyzés tanulmányozására. Magyar fordítása: „Kempf János lelkész segítségével Csepregen február 23-án beszentelték, utána átszállították Szlavóniába, Straxemánban temették el március 3-án.” Hamarosan e-mailben megnyugtató igazolást kaptam Strazsemánból. Majd 2018-ban előkerült Izidor gyászjelentése német és magyar változatban is, amely még inkább megerősítette, hogy Izidor sírját nem Csepregen kell keresni (3. kép).

1857 decemberében Csepregen meghalt, ott temették el és ott áll a sírköve is Markovics Kálmánnak. A hatéves kislány anyja, Jankovich Eleonóra Ernesztina az egyik lánya volt Izidornak. Sokat adakozott a helyi templomnak. 2016-ban a fő kutatótársam a segítőjével együtt Horvát Napra készült és a csepregi plébánia sekrestyéjében ke-

resett alkalmas kazulát az ünnepi misére. Az egyiknek a belsejében tintával írt latin nyelvű szöveget találtak. Nagy meglepetést tartalmaz. Magyarul: „Tekintetes Cserneki Markovics Eleonóra úrnő, született daruvári Jankovics, saját kezével hímezte és ajándékozta Csepregnek 1858. március 30-án” (4. kép).³² Analógiák alapján föltételezhető, hogy az úrnő a gyermeke emlékére készítette az ajándékot.

1874-ben Bükön halt meg Jankovich Klementina, Izidor másik lánya, aki apjától Bő és Bük községeket örökölte a csepregi uradalomból. Másik csepregi munkatársam figyelt föl rá, hogy sírfeliratuk szerint egy napon haltak meg férjével, Markovics Gusztávval. Mi lehetett ennek az oka? Megnéztem az anyakönyvet. A nő halál oka: „Szívgyörcs és mellhártyagyulladás.” A férfié: „gümös lerakodmányok az agyhártyákon”. Ennyi. Lemondtunk arról, hogy további részleteket megtudhatunk, mígnem 2015-ben váratlanul érkezett e-mail-mellékletként a döbbenetes meglepetés egy francia nyelvű levélben, amit a magyarországi Jankovichok írtak a Toulouse-ban élő rokonoknak és ők megőrizték a levelet. A fehér hajú férj annyira kétségbeesett, hogy még aznap öngyilkos lett revolvere segítségével!

1883-ban Csepregen tartotta esküvőjét Jankovich Gyula idősebb lánya, Mária. Sok adalékot találtam az eseménnyel kapcsolatban és 2008-ban közreadtam a helyi lapban. Ott fogalmaztam meg: „Azt már valószínűleg soha nem fogjuk megtudni, hogy milyen esküvői ruhát viselt ez a [...] menyasszony, de a fejéke ma is látható!” éspedig a Boldogasszony-kápolnában.³³ Nyolc év elteltével titkos vágyam mégiscsak teljesült:

31 Balogh Jánosné Horváth Terézia: Jankovich Izidor sírjának rejtélye. = Promenádnád, 2007. 4. sz. 13. p., uő.: Jankovich gróf temetésének mondája. = Promenádnád, 2007. 5. sz. 11. p.

32 Balogh Jánosné Horváth Terézia: Nemzetiségként városi közegben. Horvát Nap Csepregen. = Répcevidék, 2017. 10. sz. 11. p.

33 Balogh Jánosné Horváth Terézia: Főúri esküvő 125 évvel ezelőtt Csepregen. = Promenádnád, 2008. 10. sz. 10. p.

2016-ban az említett franciák meglepetésszerűen elküldték a teljes alakos képet. Ez lett a leglátványosabb meglepetés a kis kutatógárdánk munkája során (5–6. kép).

Az esküvő utáni évben Gyuláék eladták a pozsegai után a csepregi birtokot is és Ausztriába költöztek, ott haltak meg. Ifjabb lányuk, Anna Erzsébet személyével 1937-ben kihalt a Daruvári Jankovich család.

2012-ben egy csepregi horvát szervezésű kis csapattal fölkerestünk ausztriai Jankovich-emlékhelyeket. A tiroli Achenkirchben, ahogyan számítottunk is rá, meglehetősen érintetlen állapotban találtuk a család utolsó lakóhelyét. De egy olyan meglepetés is ért bennünket, amire igazán nem számítottunk: találkoztunk egy idős osztrák hölgygel, az utolsó tanúval, aki kislány korában még beszélt az utolsó Daruvári Jankovich grófnővel. Kutatási beszámolóm lezárásául álljon itt az ő képe (7. kép).

7. kép. Aki még látta az utolsó Daruvári Jankovich grófnőt az 1930-as évek elején

Fotó: Sárváry László, Achenkirch, 2012

DÉNES JÓZSEF
**Csepreg város a középkorban és
 a kora újkorban**

A legújabb kori városavatás óta csak szerény mértékben folytak eredeti kutatások Csepreg középkori és kora újkori múltját illetően. Horváth Richárd¹ és Nógrády Árpád² közöltek fontos, eddig ismeretlen adatokat a Hunyadiak korából. Utóbbinak egy részletes, sok csepregi adatot tartalmazó középkori forrás közreadását is köszönhetjük.³ Dominkovits Péter a Csepreg történetében jelentős, 1605. évi események új feldolgozását végezte el.⁴

Jómagam először 1996-ban a *Tanulmányok Csepreg történetéből* kötet szerkesztése kapcsán kerültem közelebbi kapcsolatba a város középkori múltjával. Írtam is egy rövid, mindössze néhány kérdésre kitérő áttekintést az Árpád-korról, rövid kitekintéssel Csepreg középkori városi múltjának kezdeteire.⁵ Ugyanezen év végén védtem meg doktori disszertációm, amelyben a három nyugat-dunántúli vármegye (Moson, Sopron és Vas) várai között foglalkoztam

1. kép. Csepreg 1360 körüli pecsétjének lenyomata

*Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára.
 Sopron város (Diplomatarium) (U 403)
 (Házi Jenő: Sopron szabad királyi város
 története. II/6. Sopron, 1943. 7.)*

- 1 Horváth Richárd: Források a csepregi erősség középkori történetéhez. = *Vasi Szemle* (továbbiakban: VSZ) 2006. 60. sz. 427–435. p.
- 2 Nógrády Árpád: Csepreg ostroma és Sárvár bevétele 1454-ben. = VSZ, 2010. 64. sz. 685–697. p.; Nógrády Árpád: Éleskő ura és Macskakő zsoldosai. „Feudális anarchia” alulnézetből. In: „A hadtáp volt maga a fegyver.” *Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről.* Szerk. Pósán László – Veszprémy László. Bp., 2013. 253–275. p.
- 3 Nógrády Árpád: Kanizsai László számadáskönyve. *História Könyvtár. Okmánytárak* 8. Bp., 2011.
- 4 Dominkovits Péter: „Egy nemzetek lévén...” A Nyugat-Dunántúl Bocskai István 1605. évi hadjárata idején. Bp., 2006.
- 5 Dénes József: Csepreg és a Répce-vidék az Árpád-korban. In: *Tanulmányok Csepreg történetéből.* Szerk.: Dénes József. Csepreg, 1996. (továbbiakban: Dénes, 1996.) 82–118. p.

Csepreg határának Árpád-kori nemesi váraival is.⁶ Az új évezred elején, 2002-ben két kisebb tanulmányt írtam az 1454-ben⁷, illetve 1605-ben⁸ lezajlott csepregi hadi események kapcsán. Ekkor észleltem a templomkertben álló Mária-oszlopon a Nádasdyak 1671-ben levéselt címerét⁹, melyet

- 6 Dénes József: Az Árpád-kori kisvárok kérdései – Moson, Sopron és Vas megye várai. = *Vasi Szemle* LIV (2000) 55–64. – Eddig csak a dolgozat összefoglaló fejezete jelent meg.
- 7 Dénes József: Hol volt a csepregi vár? = *Csepregi Promenáád*, 2002. 1. sz. 9. p.
- 8 Dénes József: A tatárok Csepregen. = *Csepregi Promenáád*, 2002. 4. sz. 11. p.
- 9 Félig levéselt Nádasdy címer a Mária-oszlopon. = *Csepregi Promenáád*, 2002. 5. sz. 13. p.

azóta helyreállítottak. Az azóta megszűnt Honismereti Kör ötvenéves évfordulóján rendezett helytörténeti konferencián 2006-ban előadtam Csepreg múltjának két alapvető kérdése kapcsán.¹⁰ A következő évben a főtéri kastély múltját tekintettem át.¹¹

Szekér György építésszel közösen 2008-ban elvégeztük a felsővárosi kastély előzetes kutatását.¹² Bük története kapcsán 2014-ben publikáltam a Meggyes közelében megfigyelt középkori várhely felmérését.¹³ Zárójelben jegyzem meg, a város történetét¹⁴ és a Csepreg területén létezett erődített helyek múltját¹⁵ a világhálón is közzétettem.

Most a legújabb kori városavatás 30. évfordulója teremt jó alkalmat arra, hogy újra átgondoljuk az eddig ismert adatokat és az azokból adódó következtetéseket. Talán először a címet illik megmagyaráznom. Vajon mióta tölt be a Csepreg nevű település központi, egész környékére kiható központi szerepet? Egyáltalán, mikor keletkezett? A leginkább magától értetődő mindig a későbbi, jobban ismert állapotból visszatekinteni. Második legkorábbi adatunk 1257-ből származik, melyben királyi „vendégeket” (*hospeseket*) említenek. Ennek alapján bátran feltételezhetjük, hogy Csepreg már ekkor is város volt. Hogy mióta, azt sajnos nem tudjuk.

10 Dénes József: Két alapvető kérdés Csepreg kialakulása körül. Adalékok Csepreg településtörténeti vázlatához. = VSZ, 2006. 60. sz. 422–426. p.

11 Dénes József: Csepreg főtéri kastélya. = Várak, kastélyok, templomok. Történelmi és örökségturisztikai folyóirat, 2007. 6. sz. 36–39. p.

12 A csepregi főtéri kastély történeti kutatása. (Szekér Györggyel közösen, kézirat) Csepreg, 2008.

13 Dénes József: Bük története a mohácsi vészig. = Vasi Szemle 68. (2014) 297–314. p., majd 2016-ban: Dénes József: Bük története a mohácsi vészig. In: Bük város monográfiája. Szerk: Csapó Tamás. Bük, 2016. 27–46. p.

14 <https://hellecsepreg.hu/hu/varostortenet>

15 <https://varak.hu/kereses/index/Telepules-vagy-megnevezes/Csepreg>

Egyháztörténet

Közvetett adatunk egy Csepreg délkeleti határában feltételezhető Karoling-kori templomról szól. 865-ben maga Adalwin salzburgi érsek (859–873) szentelt fel templomot egy Ablanza nevű helyen, és saját papot nevezett ki (*Conversio* XIII. c.). Utódja, Theotmár érsek (874–907) 900 tavaszán IX. János pápához írt levelében a morvákkal 894-ben szövetséget kötött magyarokról írta: „(...) felgyújtották az Isten egyházait és minden épületet elpusztítottak olyannyira, hogy egész Pannóniában, a mi legnagyobb tartományunkban egyetlen templom sem látható”.

Érdekes, eddig kevésbé ismert adatok sorát tárta fel Tímár Péter 2019-ben megjelent egyházi topográfiai adattárában.¹⁶ Kiderült, hogy a korábban ismerni vélt kettőnél eggyel több, konkrétan három plébánia volt a középkor végén Csepregen. A három csepregi plébános (Szűz Mária, Szent Miklós és Szent István király) 1476-ban együtt közölte ki a velük viszályban állt borsmonostori apátot.

Lőrinc csepregi városplébános és királynéi káplán 1350-ben a szentgotthárdi apát és jobbágysági perben folytatott vizsgálatot.¹⁷ Figyelemre méltó a királynéi káplán titulus, az Anjou-korban, amikor Csepreg királyi birtok volt, jórészt királynéi kezelésben állt.

1475-ben szerepel a csepregi *rector hospitalis*.¹⁸ Ez egyértelmű bizonyítéka annak, hogy városunkban ispotály működött. Ennek lehetőségét Kubinyi András már 1996-ban felvetette a Szent Katalin-templom kap-

16 Tímár Péter: Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára I–VI. Szeged, 2019. 625–626. p.

17 MNL OL DL. 100046.

18 MNL OL DL. 49776.

2. kép. A városi igazságszolgáltatás jelképe volt a pellengér. Maradványát később másodlagosan, mint a vámsorompó ütközőjét használták (A szerző fotója, 2019)

csán.¹⁹ Az 1621-ben ostromon is átesett templom cinteremfala 1659-ben romos volt. Jó eséllyel megállapítható, hogy 1663-ban kerülhetett vissza a katolikusokhoz. Ekkor öntötte ugyanis Balthasar Herold bécsi harangöntő az ottani régebbi harangot.

A régi Boldogasszony-templom korában, még 1652-ben került vissza a katolikusokhoz. 1699-ban azt állították, hogy a Szent Miklós-templom Szűz Mária-oltára a Boldogasszony-templomból származott.

19 Kubinyi András: Csepreg a Nyugat-Dunántúl városhálózatában. In: Tanulmányok Csepreg történetéből. Szerk.: Dénes József. Csepreg, 1996. 134. p.

A felsővárosi templom Nádasdy Ferenc általi rekatolizálásakor, 1643-ban, a másik kettő továbbra is evangélikus maradt. Az adat, miszerint 1651-ben az egyik csepregi templom boltozat nélkül és romos cinteremfallal övezve állt – talán a szentkirályira vonatkozott.

Az 1646-os egyházlátogatási jegyzőkönyv az Alsóvárosból kivezető út mellett álló Csój-keresztet s mellette a királyi utat említi.²⁰

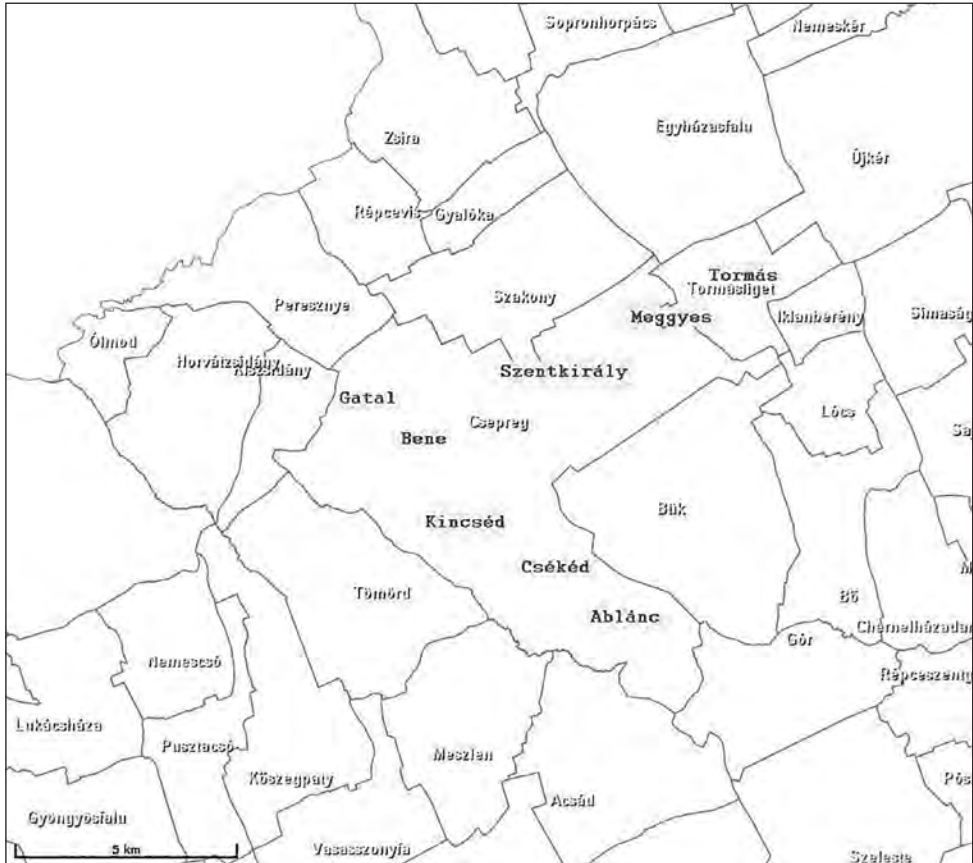
Birtokosok

Várnépi és várjobbágyi jogállású családok is kimutathatók a mai Csepreg határában. Ezek a locsmándi várispánsághoz köthetők. Legkorábbi adataink királyi birtoklásra utalnak. Nyugat-Dunántúl kiskirályai, a Kőszegiek talán Kőszegi Iván első nádorispánsága idején, 1281-ben kapták adományba IV. László királytól. Amikor 1327-ben elbuktak a királyi hatalommal szemben, elvesztették Csepregt is.

Az Anjou-korban a város a királyi birtokállományba tartozott, azon belül Piast Erzsébet királyné, majd unokája, Mária királynő kezelésében állt. Zsigmond király 1390-ben a Kanizsai családnak zálogosította, majd adományozta Csepregt. 1532-ig, kihalásukig az övék volt. Közben 1442–1454 között özvegy Kanizsai (I.) Lászlóné Garai Dorottya második férjeként Rozgonyi Rénold volt a város ura. Hasonló jogi alapon 1527-ben Frangepán Kristóf mint Kanizsai (IV.) László özvegyének, beltelki Drágffy Annának második férje is birtokolta Csepregt.

Kanizsai Orsolya János király általi fiúsítását követően, 1532-ben került a város a Nádasdyak birtokába, akik aztán Nádasdy (III.) Ferenc országbíró 1671-es fő- és jó-

20 Katolikus egyház-látogatási jegyzőkönyvek. 16–17. század. Szerk. Tomisa Ilona. Bp., 2002. 153. p.

3. kép. Csepreg történelmi határába olvadt, elpusztásodott középkori települések
(A szerző által készített ábra, 2025)

szágvesztése következtében veszítették el. A kincstártól 1677-ben Draskovich Miklós, a lefejezett országbíró Krisztina nevű leányának férje vásárolta vissza. Utódaik vizsgált korszakunkon túl, egészen 1731-ig voltak a mezőváros földesurai.

Külön kell szólnunk az Alsóváros középkori előzményének, Sárnak a birtokosairól, hiszen az csak addigi birtokosai, az Egerváriak kihalásakor, 1513-ban egyesült a szorosabban vett régi Csepreggel, s lett aztán a Nádasdy Tamás és Kanizsai Orsolya

közi házasságkötés következtében a Nádasdyaké és későbbi jogutódaié.

A máig fennmaradt Tapsony (Taksony) helynév miatt talán már Szent István nagypapja idején nagyfejedelmi, aztán királyi birtok lett. II. Géza király 1156-ra datálható adománya révén Albrecht és Gottfried német lovagoké, a Frankói (más néven Gős) család őseié lett. Ők egészen kihalásukig, 1475-ig birtokolták a területet, melyet – mint háramlott birtokot – Mátyás királytól aztán az Egerváriak kapták meg.

Elpusztult települések

Ahogy másutt is megfigyelhető, a nagy kiterjedésű csepregi határban is nem egy, a középkor végére „elpusztásodott”, megszünt településről tudunk. Okleveles adatokkal is rendelkező települések:

Ablánc: mint völgyet (*Vallis Ablanch nomine*) egy 1233-as oklevél említi először. A trombitások földjeként 1255-ben szerepel. Mint falut 1279-ben a Kőszegi oligarcha család tagjainak birtokosztályában említik.²¹

Csékéd: egyedül a Csepregtet 1255-ben említett oklevélben szerepel Ablánc és Csepreg között.²²

Gatal: az azonos nevű nemzetségnek²³ nevet adó település Csepreg és a két Zsidány között, a Kőszegre vezető út mentén helyezkedett el.²⁴ Első ismert említése 1225-ből maradt fenn.²⁵

Szentkirály: a valamikor 1083-ban – a névadó szentté avatása után – felszentelt templomról késő középkori adataink vannak. Első ismert említése 1476-ból maradt fenn.²⁶ Körülötte középkori településre utaló régészeti leletek is kerültek elő.

További feltételezhető települések

Bene: az azonos nevű szőlőhegy alatti víztározó építésekor jelentős számban kerültek

elő a gát nyomvonala körül egy Árpád-kori település helyét jelző régészeti leletek és jelenségek.

Kincsed: a helynév alapján középkori településre gyanakodhatunk. Nem konkrétan a mai Kincsedpuszta helyén, inkább attól délebbre, az Ablánc-patak mentén keresendő.

Meggyes: a helynév alapján szintén középkori településre gyanakodhatunk. Ezzel összhangban egy kis méretű, Árpád-kori nemesi vár helyét ismerjük itt, illetve annak közelében légifelvétel alapján egy további várhelyre is gyanakodhatunk.

Tormás: a helynév alapján itt is középkori településre gyanakodhatunk. Névadója feltehetően Árpád egyik dédunokája, Tormás herceg lehetett.

Itt kell megemlítenünk azt a már 1996-ban vázolt feltételezést,²⁷ miszerint a Frankóiak őseinek, Albrecht és Gotfried német lovagoknak, 1156-ban II. Géza által adományozott Sár (*Silva regalis que Saar vocatur*) birtok,²⁸ egy királyi erdő, a csepregi alsóvárossal azonosítható. Ezt erősíti egy ugyan ezen a területen feltűnő „királyi út” említése is. Zárójelben meg kell jegyezni, hogy egy kiváló nyelvész egyháztörténeti adattárában feltűnt, s általa Csepreggel kapcsolatba hozni vélt adat (1392: „Saar alio nomine Bodogazonfalwa”) nem erre a Sárra, hanem a mai Vasboldogasszonyra vonatkozik.²⁹

Erődített helyek

1. Vár

Csepreg a Kanizsaiak egyik rezidenciája volt. A 15. század elejétől a 16. század második évtizedéig rendszeresen lakott itt egy-

21 Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–V. Bp., 1890–1941. (reprint: Bp., 1985.) II. (továbbiakban: Csánki, 1985.) 731–732. p.

22 Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története. Bp., 1887. 43. p.

23 Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III. Bp., 1900–1901. (reprint: Bp., 1995.) 454–458. p.

24 Csánki, 1985. III. 608. p.

25 Sopron vármegye története. Oklevéltár I–II. Szerk.: Nagy Imre. Sopron, 1889–1891. I. 10. p.

26 Kiss Gábor: Vas megye 10–12. századi sír- és kincseleletei. Szombathely, 2000. 31. p.

27 Dénes, 1996. 115. p.

28 Csánki, 1985. III. 628. p.

29 Mező András: A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század). Bp., 1996. 209. p.

egy családtag, akik tisztartót is tartottak a városban.

A Kanizsaiak – a mai főtéri kastély előzményét – építették ki védművekkel ellátott kastéllá. Az építkezés befejezését sejteti, hogy Zsigmond király és felesége, Borbála királyné 1423 novemberében Csepregen időzött Kanizsai István vendégeként. Ennek apropóját minden bizonnyal Kanizsai László és a királyné unokahúga, Garai Dorottya esküvője adta. Várkastélyként először 1509-ben hallunk az épületről, amikor Kanizsai János súlyos rabságban tartott benne familiárisai által jogtalanul elfogott és kirabolt embereket, alsólendvai Bánfi János familiárisait. Következő említései 1513-ból és a rá következő esztendőkből származnak.

1532-től a fiúsított Kanizsai Orsolya kezével a Nádasdyaké lett. A Nádasdy-kastélyban tartották 1605-ben Zrínyi (VI.) Miklós és a hírheft Báthory Erzsébet leányának, Nádasdy Annának az esküvőjét. Ekkor tágas palotaként jellemzik az épületet. Pár héttel később, Bocskai fejedelem dunántúli hadainak parancsnoka, Némethy Gergely is ide hívta össze a szomszédos megyék nemességét. A kastély részletes összeírása 1608-ból ismert. Megemlíti, hogy a Némethy segédcsapataként ide érkező krími tatárok – nyilván 1605-ben – elvitték az épület – talán egy lakodalmas palota – üvegablakait.

Nádasdy Ferenc országbíró jószágvesztését, 1671-et követően a Draskovich, majd 1775-től 1884-ig a Jankovich családé lett. Klasszicista átépítése 1808–1811 között Hild Vencel nevéhez fűződik. Jankovich Gyula gróf aztán eladta a bécsi Schöller cukorgyárnak, 1927 után járási szolgabíróság, majd 2007-ig iskola működött falai közt.³⁰

2. Alsóvárosi kastély

Előzménye egy középkori *castellum* lehetett a Frankói, majd az Egervári család birtokában. Falai az álló épület vakolata alól itt-ott előbukkannak. Remélhetőleg többet is meg fogunk tudni róla az épület előttünk álló felújítása kapcsán. Ismert formáját 1860–1884 között, a Markovich család építkezéseinek köszönhetően nyerte el. Valamikor 1903 után került a jelentős cukorgyári érdekeltségekkel is rendelkező lovag, Rothermann Rudolf birtokába, aki 1945-ig lakta.³¹

3. Várospalánk

A Kanizsaiak birtokán épült erősség (*municio seu fortalitium*), amin minden bizonnyal magát a palánkkal és árokkal kerített várost kell értenünk. Kapitánya 1457-ben Gusztzed-i Spatin Wanko, 1462-ben pedig Guesch Larenz volt (*hauptmann*), aki mint Csepreg mezőváros kapitánya az előljárással közösen levelet írt Sopronnak egy eltört számszerij miatt.

Csepreg, amely kezdettől a legfontosabb és legnagyobb lehetett a vidék települései között, írott forrásokban csak 1255-ben bukkan föl. Királyi *hospesek* („vendégek”) által lakott voltáról 1257-ből értesülünk. *Civitasként* (városként) említik 1348-ban, majd 1357-ben is. Igen sokatmondó a város 1362 előtről ismert címere. Ez a háromtornyos városfalat ábrázoló típusal egyezik meg. A hasonló címerek kivétel nélkül várral rendelkező igazgatási központoknál ismertek (Sopron, Pozsony, Székesfehérvár, Zágráb, Buda). Egy 1360 táján kiadott városi oklevelet Tamás bíró és az esküdtek a csepregi polgárok közösségével együtt adtak ki.

Történelmi adataink arra utalnak, hogy Csepreg felsővárosa legkésőbb a 13. század közepe óta kiváltságot – kezdetben jórészt

30 <https://varak.hu/latnivalo/index/3016-Csepreg-Fotear-kastely-regi-var/>(Megtekintve: 2025. november 2.)

31 <https://varak.hu/latnivalo/index/3270-Csepreg-Alsovarosi-kastely/>(Megtekintve: 2025. november 2.)

német ajkú – királyi hospesek által lakott *civitas* volt. Erre utal plébániájának – kereskedővárosokra jellemző – Szent Miklós titulusa, jellegzetes négyszögletes piactere és a település magjának szabályos utcarendszere is. Ebből a korai városfejlődési szakaszból származik a Magyar Nemzeti Galériában őrzött gótikus csepregi Madonna-szobor. A városban már ekkor is jelentős szőlőművelés folyt, hiszen 1321-ben már hegyvámot szedtek, konkrét szőlőhegy-elnevezéseket ismerünk. 1348-ban Csepreg, Kőszeg és Rohonc stájerországi borkiviteléről értesülünk. Csepreg 1390-ig tartozott a királyi városok sorába, ekkor Zsigmond a Kanizsai családnak adományozta. Ettől kezdve *oppidum*, azaz mezőváros volt egészen a 19. század végéig.

A városban két plébánia épült, ami még a nagyobb városok esetében is ritkaságnak számít. Egy 1522-es adat alapján körülbelül 1650 lakossal számolhatunk. A település jelentőségét mutatja, hogy zsidók lakta utcája is volt. A késő középkorban – a hazai városok többségétől eltérően – polgármester, bíró és későbbi adatok alapján tizenkét esküdtből álló tanács állt a város élén. Egy 1451-es oklevél tanúsága szerint Sopron, Kőszeg, Csepreg, Rohonc, Szombathely és Sárvár városzövetséget képezett. A Dózsa György vezette parasztfelkelés során, 1514. július 9-én Sopron megye Csepregen tartott közgyűlést, ahol Kanizsai Jánost kérték föl a megyei nemesség védelmére.

Egy 16. század végi adat szerint évente négy országos vásárt tartottak Csepregen. Közülük a középkorból konkrétan az évente Szent Mihály napján (szeptember 29.) tartottat tudjuk igazolni. Csütörtöki heti piacát is gyakran emlegetik forrásaink.

A város újabb virágkora a Nádasdyak idejére tehető. Nádasdy Tamás 1532-ben eljegyezte, majd 1535-ben feleségül vette Kanizsai Orsolyát, a fejedelmi méretű családi

vagyon örökösönjét. Amikor Szulejmán szultán török hadai Kőszeg ostromát követően a szomszédos szakonyi mezőn tábo-roztak, a város annak köszönhette sértetlenségét, hogy Nádasdy ekkor éppen a törökökkel szövetséges magyar király, Szapolyai János híve volt. A Nádasdyak idején, 1549-ben egy összeírás a város kapuőrzeit említi, ami arra utal, hogy a mezőváros ekkor (s talán már korábban is) palánkkerítéssel volt körülvéve.

A 16. század közepén a lakosság evangélikus lett. Egyháztörténetileg jelentős esemény volt az 1591. június 2–3-án tartott csepregi protestáns zsinat. Ekkor történt meg Nyugat-Magyarországon az evangélikus és a református felekezet elválása.

A Nádasdyak sárvár-felsővidéki uradal-mához tartozó Csepreg a 16. század végén, a 17. század első felében a két szabad királyi város, Kőszeg és Sopron közötti területi sáv legjelentősebb települése volt. A megelőző századok után a 17. században is többször adott otthont Sopron vármegye közgyűléseinek, törvényszékeinek. De igazgatási funkciója eltörpült mindahhoz a szerephez képest, amit a térség reformációkori történetében játszott. A város kollégiuma a térség evangélikus nemességének, polgárságának fontos oktatási centrumává vált. Az eddigi kutatások 17. század eleji diákságát háromszáz főnél többre teszik. A Lethenyi István által a Nádasdyak másik mezővárosából, Keresztúrról áttelepített nyomda a város demográfiai, társadalmi fejlődését drasztikusan megtörő 1621. évi mérsárlás után is jelezte a település erejét, újjászületését. Farkas Imre nyomdája 1643-ig működött. Eddig 26 itt készült könyvet ismerünk. Több hitvitázó mű, kalendárium és imakönyv mellett talán a legérdekesebb közülük a balfi fürdőről szóló hidrológiai munka. A mezővárosi társadalom 17. század eleji erejét, dinamikáját a mezővárosi iparúzők oldaláról a céhszer-

veződések sora mutatja. A vargák 1611-ben, a szabók és a Répce-melléki molnárok 1614-ben, az egy céhbe tömörült szűcsök, nyergesek, szíjgyártók, fegyverkovácsok 1617-ben nyerték el privilégiumaikat. 1628-ban a bognárok és patkolókovácsok közös céhe, 1630-ban a kovácsok, 1643-ban a csizmadiák kaptak céhprivilégiumokat. A 17. század második felében, 1688-ban a takács céh kapott artikulusokat.

A Rákóczi-szabadságharc alatt a városban mindkét harcoló fél seregei számos alkalommal megfordultak. A kurucok részéről Forgách Simon, Bottyán János tábornokok, a labancok közül Pálffy János, Guido Starhemberg sarcolták meg a várost.

Csepreg jelentős részének pusztulásával, több ember halálával járt az 1776. április 1-jei tűzvész. Ezt az eseményt Kozma István akkori plébános versben örökítette meg. Ennek emlékére lett hagyománnyá a délután négy órakor felcsendülő harangozás.³²

4. Szent Miklós-templom

A Szent Miklós-templomot lőréses kőfal övezte, alapjai az új plébánia építésénél, a templom déli oldalán 1990-ben kerültek elő. A plébániatemplom ma látható részletei legrégebb formájukban a 14. század első felében keletkezettek. Első okleveles említése 1433-ból származik. A torony kapuzata késő gótikus, 15. századi eredetű. Már 1592-ben működő toronyórával büszkélkedhetett. A 18. században barokk stílusban építették át. Legutóbb 1939-ben esett át nagyobb átalakításon, hajója ekkor teljesen újjáépült. Főoltára Mária Terézia-korabeli, Johann Cimbalfestette oltárképpel. A templomkertben álló Mária-oszlop 1670 előtti korai barokk alkotás, nem eléggé hatásosan levéselt Nádasdy-címerrel.

32 [https://varak.hu/latnivalo/index/573-Csepreg-Csepreg-varospalank-arok/\(Megtekintve: 2025. november 2.\)](https://varak.hu/latnivalo/index/573-Csepreg-Csepreg-varospalank-arok/(Megtekintve: 2025. november 2.))

1621 januárjában az akkor Bethlen-párti evangélikus Csepreget feldúlta a Collalto vezette császári sereg. A harmincéves háború legsúlyosabb magyarországi pusztításának az ismeretlen nevű deák verse szerint 1223-an estek áldozatul. Mindkét csepregi városbeli templomot ostrommal foglalták el. Különösen a felsővárosi templom „kerítésében” a lakosok kitartóan védekeztek a császári zsoldosokkal szemben.³³

5. Szent Katalin-templom

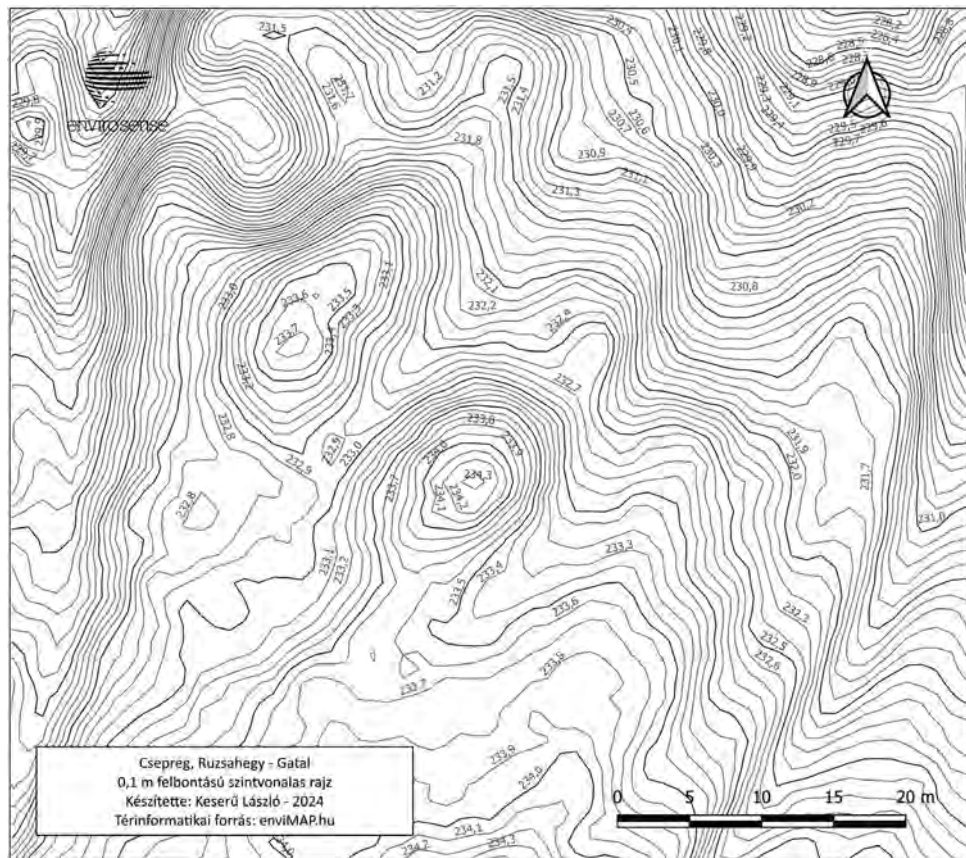
Az alsóvárosi Szent Katalin-templom műemléki kutatása során előkerült egy Egervári címeres zárókő. Tudjuk, hogy az Egerváriak 1475-ben a kihalt Frankói (vagy Gós, Gósfalvi) család birtokait kapták adományba. A Frankóiak ősei, Albrecht és Gottfried lovagok, 1156-ban jutottak II. Géza király jóvoltából Locsmánd környéki birtokaikhoz. Ezek közé tartozott a későbbi csepregi Alsóváros is. Az alsóváros eredeti neve Sár lehetett. Az itt található népi Csó utcanév is talán ezzel hozható kapcsolatba. Sár mindenesetre a család birtokközpontja volt. A településen kívüli ábrázolása alapján az Árpád-kori Boldogasszony-templom lehetett az eredeti alsó plébánia. A Szent Katalin-templom helyén egy középkori ispotály feltételezhető.

Egy jelentősebb tűzvész után, 1592-ben építették újjá. 1621-ben az alsóvárosi lakosság értékeit itt tárolta, amikor Collalto császári generális zsoldosai megostromolták: „Legelőször is lenn az alsó templomot, Ostromolják szörnyen, miképp egy barlangot, Meggyújtják, dúlák és elvőnek minden jót, Az szegénység oda mit betakarított.”³⁴

Később, a 18. században barokk formában alakították át. Amikor az épületet 1877-ben

33 [https://varak.hu/latnivalo/index/3020-Csepreg-Szent-Miklos-templom/\(Megtekintve: 2025. november 2.\)](https://varak.hu/latnivalo/index/3020-Csepreg-Szent-Miklos-templom/(Megtekintve: 2025. november 2.))

34 Ismeretlen deák verse.

4. kép. Gatal várának helye a Ruzsa-hegyen
(Keserű László feldolgozása az Envirosense Hungary Kft. adatai alapján, 2024)

az Üdvözítőről nevezett apácák (Isteni Megváltó Leányai) rendházává építették ki, a korábbi templom a zárda kápolnájává alakult, ekkor eklektikus átépítésen, 1885-ben pedig nyugati irányú bővítésen esett át. 1924-ben építették hozzá a sokáig iskolaként funkcionált északi szárnyat. 1997 óta idősiek bentlakásos otthonaként működik az egykori templomból és iskolából átalakított épület-együttes.³⁵

6. Boldogasszony-templom

Csepreg települése mellett, a városon kívül elhelyezkedő Boldogasszony-templom körül gyakran tartottak nádori és egyéb közgyűléseket, megyegyűléseket. A főleg osztrák zsoldosok („husziták”) ezt a városon kívüli templomot alakították erődítménnyé (*fortalitium*). Először 1454-ben említik, amikor Hunyadi János sikertelenül ostromolta

35 [https://varak.hu/latnivalo/index/3269-Csepreg-Szent-Katalin-templom--kapolna/\(Megtekintve:2025.november2.\)](https://varak.hu/latnivalo/index/3269-Csepreg-Szent-Katalin-templom--kapolna/(Megtekintve:2025.november2.))

a Nankenreuter (vagy Ankenreuter) Nabukodonozor vezette zsoldosok itteni, szekérvár (*Wagenburg*) segítségével kialakított erődítményét.

A mai kápolnát a régi Boldogasszony-templom helyén, 1869-ben építtette Jankovich Gyula gróf neogótikus stílusban. Itt nyugszik Jankovich Antal gróf, a család csepregi birtokszerzője és felesége, Nemeskéri Kiss Katalin.³⁶

7. Szent Király-templom

A középkori templom alapfalrészleteit és a templom körüli temető 187 sírját Sosztarits Ottó tárta fel 1990-ben és 1991-ben. A többi csepregi és környékbeli templomhoz hasonlóan ez is védhető téglacinteremfallal rendelkezhetett.³⁷

8. Csékédi-berek

Az 1815-ben készült térkép szerint magányos domb emelkedett ki a Répce vizenyős beréből. Átmérője, ha komolyan vesszük a földmérő sematikus jelölésének méretét, körülbelül 20 × 25 méteres lehetett. Ma már teljesen eltűnt, felszíni nyomai nem láthatók. Talán az 1255-ben még külön helységként említett Csékéd határába eshetett.³⁸

9. Malomkert

Csepreg alsóvárosi részén, az úgynevezett Malomkertben, az egykori Répce-meder partján található egy jelenlegi állapotában egy méter magas és tíz méter tetőátmérőjű, csonka kúp alakú – sejtetően – középkori *motte* (földhalomvár)-domb jórészt elhordott, elegyengetett maradványa (egykor három-

négyméter magas lehetett). A halmot egy 45 × 30 méteres téglalap alakú alacsony földtöltés övezi. Ennek déli és keleti szakasza földmunkák következtében nagyrészt megsemmisült, csak délkeleti sarka érzékelhető. A nyugati és északi oldal viszont jól látható. Keleti szélén egykor a Kis-Répcé medre húzódott. A középkori birtoktörténeti adatokból arra következtethetünk, hogy a Frankóiak építménye lehetett. A területen középkori edénytöredékeket, köztük sűrű színű, csigavonalas díszítésű Árpád-kori oldaltöredéket találtak. Felmérésére 1997-ben került sor.³⁹

10. Meggyes I.

2007-ben Nováki Gyulával egy téglalap alaprajzú várhelyet sikerült felmérnünk a szomszédos Meggyes-pusztá területén. Minderre Kóhalmi László (1958–2011), a hulladéklerakó telep gépkezelője hívta fel a figyelmünket.⁴⁰

11. Meggyes II.

A Meggyes I.-től 400 méterre keletre kettős árokkal övezett másik várhely látható a mepar (Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer [MePAR]) ortofotóján. Ovális belső területe körülbelül 40 × 25 méteres.⁴¹

12. Ruzsa-hegy

Csepreg központjától nyugatra három kilométerre található a jelenleg Csúsztatónak nevezett erdőrész. A Boldogasszony-patak völgyének kiemelkedő pontján rendkívül előnyös fekvésű domb, amely közvetlenül a Kőszeg–Csepreg út fölé magasodik. Az erdővel borított domb harmincméteres relatív magassággal emelkedik környezete fölé.

36 [https://varak.hu/latnivalo/index/3019-Csepreg-Boldogasszonykapolna/\(Megtekintve: 2025. november 2.\)](https://varak.hu/latnivalo/index/3019-Csepreg-Boldogasszonykapolna/(Megtekintve: 2025. november 2.))

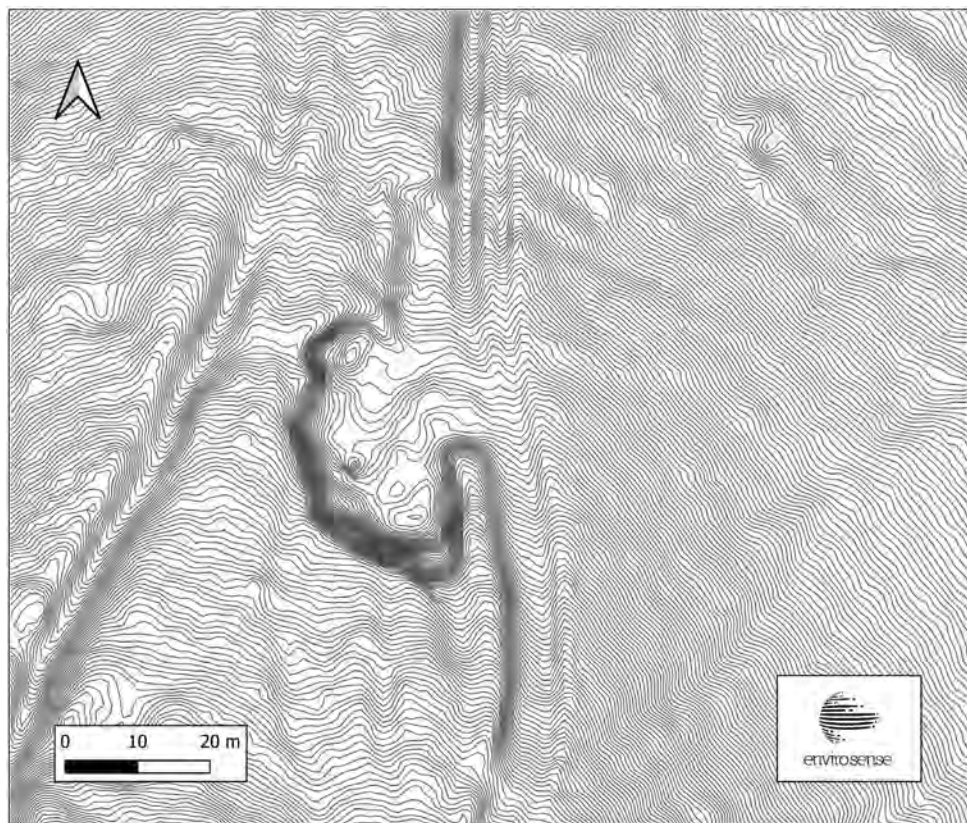
37 [https://djanploja.wordpress.com/2019/03/27/csepreg-szentkiraly/\(Megtekintve: 2025. november 2.\)](https://djanploja.wordpress.com/2019/03/27/csepreg-szentkiraly/(Megtekintve: 2025. november 2.))

38 [https://varak.hu/latnivalo/index/3018-Csepreg-Csekediberek/\(Megtekintve: 2025. november 2.\)](https://varak.hu/latnivalo/index/3018-Csepreg-Csekediberek/(Megtekintve: 2025. november 2.))

39 [https://varak.hu/latnivalo/index/572-Csepreg-Malomkert/\(Megtekintve: 2025. november 2.\)](https://varak.hu/latnivalo/index/572-Csepreg-Malomkert/(Megtekintve: 2025. november 2.))

40 [https://varak.hu/latnivalo/index/3017-Csepreg-Meggyes/\(Megtekintve: 2025. november 2.\)](https://varak.hu/latnivalo/index/3017-Csepreg-Meggyes/(Megtekintve: 2025. november 2.))

41 [https://djanploja.wordpress.com/2022/11/25/meggyes-masik-vara/\(Megtekintve: 2025. november 2.\)](https://djanploja.wordpress.com/2022/11/25/meggyes-masik-vara/(Megtekintve: 2025. november 2.))

5. kép. Középkori kőbánya gödre a Ruzsa-hegy lábánál
(Keserű László feldolgozása az Envirosense Hungary Kft. adatai alapján, 2024)

Valószínűleg a középkori – az azonos nevű nemzetség nevét viselő – Gatály faluhoz kötődhetett. Megközelíthető a csepregi Bene-hegyi tó nyugati partjáról induló, a Ruzsa-hegyi szőlők közt vezető, a dombgerincen haladó földúton keresztül. Miután kivágták a területet korábban borító sűrű fenyőerdőt, jól lehetett látni, hogy ott egy 7×6 méter (0,004 ha) alapterületű, ovális alakú közepső

dombot egy körülbelül 2 méter mély, 8–10 méter széles szárazárokkaal vettek körül. Ennek külső oldalán az árokásáskor kidobott földből úgynevezett „külső sánc” képződött. Egyike legkisebb Árpád-kori várainknak. A várhelyen Árpád-kori edénytöredékeket, tapasztástöredékeket és csontokat találtak. Felmérését 1997-ben készítettük el.⁴²

42 [https://varak.hu/latnivalo/index/2934-Csepreg-Ruzsahegy-Gatal/\(Megtekintve: 2025. november 2.\)](https://varak.hu/latnivalo/index/2934-Csepreg-Ruzsahegy-Gatal/(Megtekintve: 2025. november 2.))

Függelék

Csepreg régmúltjáról szóló, saját blogomon⁴³ megjelent írásaim:

2013.03.28.	Csepreg elfeledett vára	2019.07.24.	Csepreg-Malomkert kitáblázva
2013.03.29.	A régi csepregi városháza	2019.08.15.	Gatal
2013.04.04.	Lakodalmas palota Csepregen?	2019.08.16.	A középkori csepregi kőbányászó gödrök
2014.08.02.	Törökdomb Csepregen	2019.09.16.	Csepreg és a Jankovicsok
2015.02.04.	Csepreg ostroma 1457-ben	2019.11.18.	Csepreg főtéri kastélya
2015.02.05.	Csepreg elfoglalása 1457-ben	2019.11.30.	Csepreg, Locsmánd és Sopron
2016.07.16.	Csepreg árkai	2019.12.03.	Ablánc temploma
2016.08.15.	A csepregi Boldogasszony	2019.12.04.	Borbála királyné Csepregen
2016.09.12.	A csepregi városárok	2019.12.07.	A csepregi kastély korszakai
2016.09.22.	A csepregi kastély sorsa	2019.12.14.	Csepreg város kezdetei
2019.03.26.	Neolitikus körárok Csepreg határában	2019.12.21.	A kastély titkai (Csepreg)
2019.03.27.	Csepreg-Szentkirály	2020.01.10.	Collalto grófja Csepregen
2019.03.28.	Római tábor Csepreg határában?	2020.12.10.	Csepreg erődített helyei
		2020.12.11.	Új megfigyelés Csepreg határában
		2022.11.25.	Meggyes másik vára
		2024.10.22.	A jáki templom kövei (Csepreg)

43 <https://dnaploja.wordpress.com/>

ÁGH ERNŐ

A csepregi vasút története

Csepreg ősi település a Nyugat-Dunántúlon. Az egykor itt élt emberek nyomai hét-nyolcezer évvel ezelőtre datálhatók. A terület ettől az időtől számítva gyakorlatilag folyamatosan lakottnak tekinthető. Csepreg magyarkori történelme a honfoglalással együtt kezdődik, az államszervezéskor a környék a Sopron megyei Locsmánd kerülethez került. Egyházszervezési szempontból a csepregi plébánia a locsmándi főesperességhez tartozott. Mindez még a 12. század előtt megtörtént.

Csepreg írott forrásokban csak 1255-ben bukkan fel, de feltehetően a környék legnagyobb települései közé tartozott. 1257-ben az írások városként említik, ezt bizonyítja a település címeres pecsétje is, ami olyan várral rendelkező közigazgatási központoknál volt gyakorlat, mint Sopron, Pozsony, Székesfehérvár, Zágráb vagy Buda.

Egy 1451-es oklevél tanúsága szerint Sopron, Kőszeg, Csepreg, Rohonc, Szombathely és Sárvár városszövetséget alkotott.

Csepreg 1390-ig királyi város volt, ekkor Zsigmond a Kanizsai családnak adományozta. A település fejlődése a Nádasdyak és Zrínyiek alatt folytatódott a mezővárosi gyakorlatnak megfelelően, és így ment a polgárosodás koráig. Közben vallási háborúk, kuruc-labanc összetűzések, a felvilágosodás kora, a szabadságharc évei hagytak nyomot a településen.

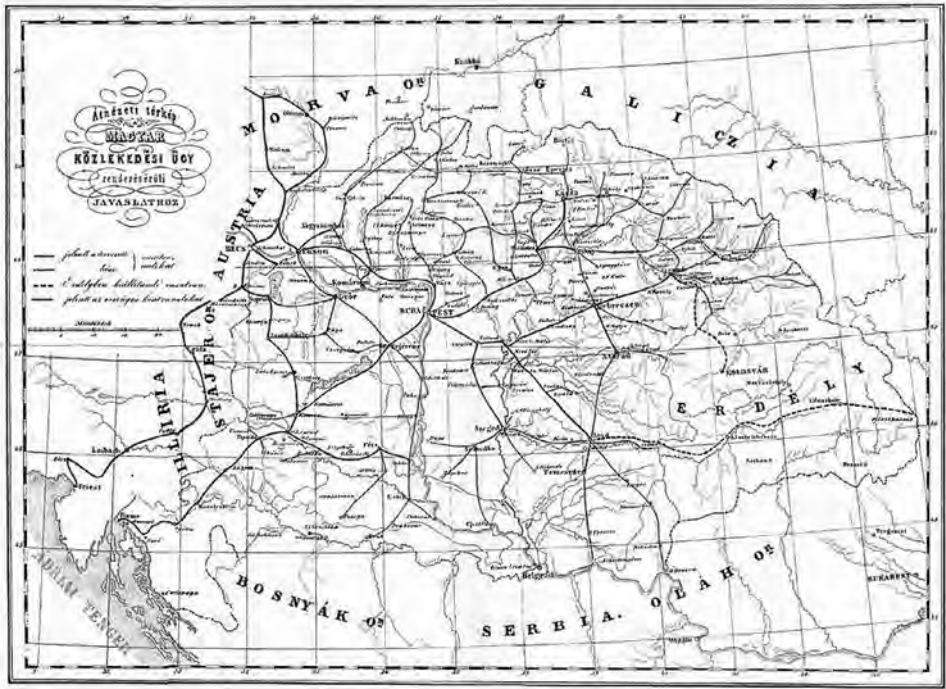
Az 1800-es évek elején Csepregen is megkezdődött az iparosodás; cukorgyár épült, Takarékpénztárt hozta létre; 1873-ban megszervezték a csepregi járást ötven községgel.

Írásomban elsősorban Csepreg és a vasút összefonódásáról emlékezem meg.

Az iparosodás, a gazdaság növekedése szükségszerűen hozta létre a közlekedési, szállítási igények növekedését. A vasút iránti igény már az 1850-es években felmerült; ennek két kiváltó oka is volt, egyik az, hogy nyilvánvalóan nem volt lehetőség másra gondolni, másrészt ebben az időszakban már ismert volt Széchenyi terve a magyar közlekedésről.

Széchenyi elképzelésében leszögezte, hogy: „(...)következők folynak egy összefüggő országos közlekedési rendszer megállapítására nézve, alapelvek gyanánt: 1-ör. Hogy közlekedési eszközök közt vaspálya legcélszerűbb arra, hogy a nemzeti kereskedelem fölélesztésének alapjául tétessék, s a kereskedés fővonalain helyt foglaljon; mert csak a vasút képes biztos, gyors, szakadatlan, s olcsó összeköttetést szerezni, s csak általa nyugoszik a belkereskedés biztos s sebesebb kifejlődést ígérő alapokon. 2-ör. A közlekedés többi eszközeinek a vasutak irányában csak alárendelt állást lehet adni. 3-ör. A csatornákat csak arra lehet használni, hogy vagy a hajózható folyók útja rövidíthessék, vagy az egyes pontokon kiigazítsák, vagy azok egymással összeköttetésbe hozassanak. 4-er. A kőutak rendeltetése az, hogy az egyes helyeket egymással, s a közel vasutal vagy hajózható folyóval kapcsolatba hozzák.”

A Széchenyi-féle tervben szerepel egy Sopront Nagykanizsával összekötő vasútvonal megépítése is, melynek tényleges nyomvonala természetesen még nem volt meghatározva.

1. kép. Széchenyi István 1848. évi javaslata a magyar közlekedésügyről

A Sopron–Nagykanizsa vasút építését megelőzően több nyomvonal is szóba jött:

- Sopron–Sárvár–Karmacs–Sármellék–Zalacomár–Nagykanizsa
- Sopron–Sárvár–Türje–Zalavár–Nagykanizsa
- Sopron–Kőszeg–Szombathely–Rum–Zalaszentgrót–Nagykanizsa
- Sopron–Csepreg–Szombathely–Zalaegerszeg–Nagykanizsa nyomvonalak, melyek tervezetei a Vas Vármegyei Levéltárban fellelhetők.

A Sopron–Kőszeg–Szombathely–Rum–Zalaszentgrót–Nagykanizsa vasútvonal tervét Lewicki Antal mérnök készítette el 1847-ben, és az összes tervezet közül a legmegfelelőbbnek találták, ám végül mégsem ez a változat valósult meg. A terv szerint egyszerre épült volna meg a Buda–Zágráb–

Fiume vasúttal, melyhez Komáromban (ma Zalacomár része) mellékvonalként csatlakozott volna.

A Sopron–Nagykanizsa vasútvonal létrejöttében nyilvánvalóan szerepet játszott Széchenynek Sopronhoz, illetve Nagycenkhez való kötődése. A Déli Vasút (másképpen teljes – kétnyelvű – nevén k. k. priv. Südbahn-Gesellschaft / cs. kir. szab. Déli Vas pályatársaság, rövidítve: SB/DV) valójában megvalósult nyomvonala az alábbi (Sopron–Szombathely között):

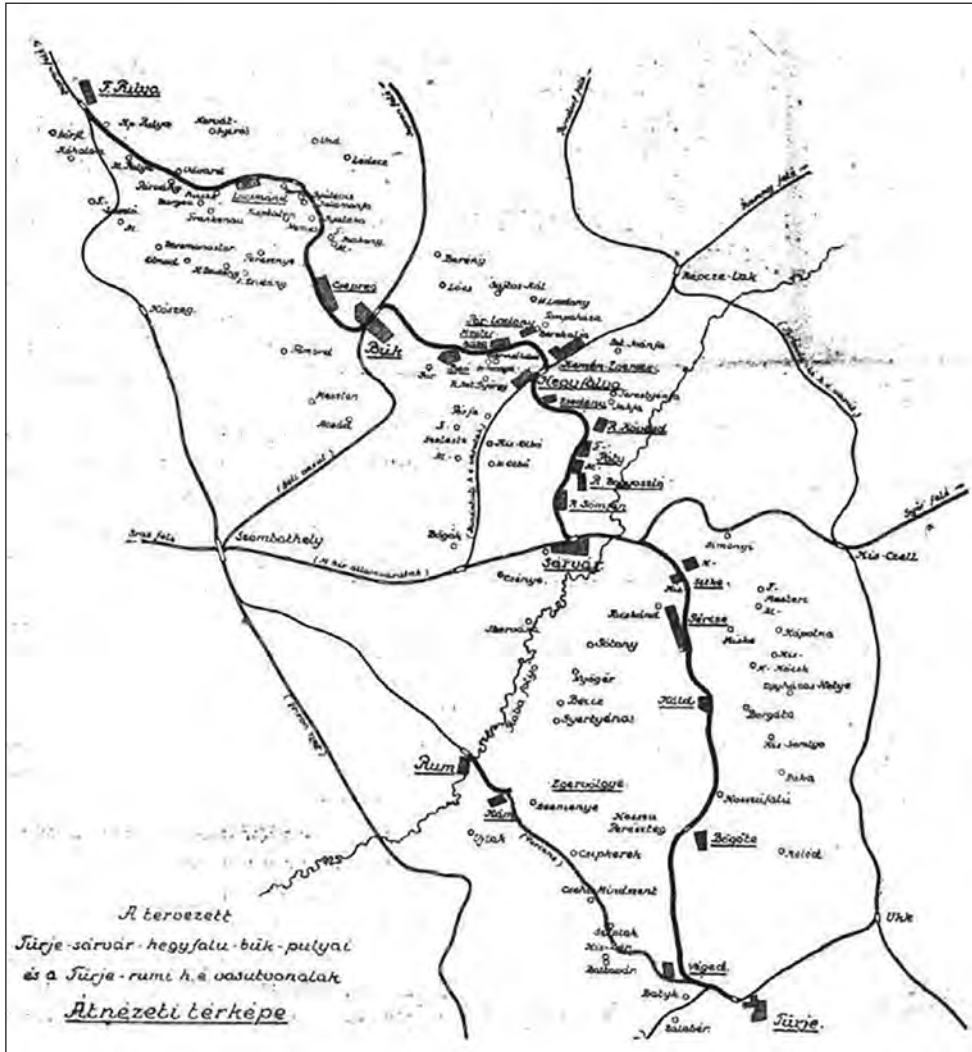
Aubach–régibrennbergi bányavasút–Ágfalva–Sopron-Gyártelep–Sopron-Déli–Sopron-Marhapályaudvar–Harka–Kópháza–Nagycenk–Peresztzeg–Vejke mh.–Sopronkövesd–Lövő–Nemeskér–Egyházásfalu–Újkér–Tormáspusztá–Bük–Gór–Acsád–Salköveskút–Vassurány–Szombathely.

A nyomvonalra vonatkozóan számtalan más javaslat is érkezett, azon, hogy miért éppen az valósult meg, nem érdemes különösebben elmélkedni, mert az emlékekben a történelem tanulsága szerint szinte mindig a győztes akarata marad meg igazságként, másrészt a döntéseket gyakran hozzák a pillanatnyi erőviszonyok alapján.

1880-ban megszületett az első törvény a helyi érdekű vasutakról (1880. XXXI. tc.). Ez lehetővé tette a Sopron–kőszegi HÉV építését, Sopron–Németkeresztúr (Deutschkreutz)–Alsópéterfa (Unterpetersdorf)–Sopronnyék–Haracsöny (Neckenmarkt–Horitschon)–Doborján–Lakfalva (Raiding–Lackendorf)–Lakompak (Lackenbach)–Veperd–Kabold (Weppersdorf–Kobersdorf)–Sopronszentmárton (Markt Sankt Martin)–Ámosderecske–Sopronújlak (Drassmarkt–Neutal)–Csáva (Stoob)–Felsőpulya (Oberpullendorf)–Alsópulya (Unterpullendorf)–(később elágazás Sárvár–Répcevis–Felsőlászló Répcevis felé)–Felsőlászló (Oberloisdorf)–Répce (Rabnitz)–Répcekehely (Mannersdorf)–Rőt-Rendek (Rattersdorf–Liebing)–Kőszeg vízgyógyintézet (később Kőszeg Sörgyár)–Kőszeg településekkel. A dombvidéki jellegű, 56,5 kilométer hosszú vasútvonalat 1908. november 5-én adták át a forgalomnak.

Mind a két vasút vonala elkerülte azonban Csepreget, a helyzet tehát 1908-ban az, hogy van a térségben két vasútvonal, és nincs vasútja Csepregnek. Az 1890-es évek végére Sárvár központtal kialakult egy lobb, amelyik vasúti összeköttetést szeretett volna kialakítani. Az 1908-ban Kőszeget Sopronnal összekötő vonal a későbbiekben fontos szerepet kapott a sárváriak elképzelésében. Ez ugyanis lehetővé tette, hogy a Rábarparti városból induló vonatok esetleg soproni, avagy kőszegi célállomással közlekedjenek. Sürgetővé tette az új vonal építését az is, hogy 1897-ben megnyílt a Kis-Czell–

Fertőszentmiklós–Parndorf vasút, amelynek egyes állomásai érintették a hagyományosan Sárvárhoz tartozó falvakat is, így például Kenyerit vagy Nicket. Ettől kezdve számukra olcsóbb volt terményeiket ezen a vonalon szállítani Bécsbe. Általában az a település számított a korban gazdaságilag fejlettnak, amelynek a környékén 10–15 km-es körzetben elérhető vaspálya volt. Az említett Pozsony–Porpác-, illetve a Kis-Czell–Parndorf vasutak megépítését követően már elkezdődtek az előkészületek egy újabb Sárvár központú vaspálya megépítésére. Egy háromfős társaság (Tuszkan Valdemár, dr. Köves Jenő, Matkovich Tivadar) 1896-ban engedélyt nyert a kereskedelemügyi minisztertől egy Rum–Kám–Csehi–Mindszent–Baltavár–Türje, valamint egy Rum–Sárvár–(Német)Lövő helyi érdekű vasút előmunkálataira. A következő évben megkezdődött a nyomvonal kijelölése, illetve a szükséges tőke összegyűjtése. A megye a Rum–türjei szakaszra 40 ezer, a Rum–Sárvár–németlövői vonalra pedig 34 ezer forint támogatást szavazott meg. Az 1897. június 29-én, Rumban tartott értekezlet véglegesítette a nyomvonalat. A következő év tavaszán (1898. április 20.) újabb értekezlet rendelkezett a Rum–Sárvár–Lövő nyomvonaláról. Eldöntötték, hogy a vonal ne (Vámos)Családnál, hanem Hegyfalunál keresztezze a Pozsony–Porpác vonalat, mert ez a cukorrépa-termelés központja, illetve ezzel megrövidül a pálya és az építési költség. A vasútvonal azonban forráshiány miatt nem valósult meg, a birtokok akadályozták az építkezést, nem adták meg az ígért pénzt, még Sárvár is felére csökkentette a hozzájárulását (40 ezerről 20 ezer forintra), pedig még az is felmerült, hogy a Rum–Türje vonalba Jánosházáról csatlakoztatnának be egy összeköttetéssel, azonban a dualizmus korában az évszázad végén bekövetkezett gazdasági válság minden vasútépítési tervet

2. kép. A Túrje-sárvár-hegyfalu-bük-pulyai vasútvonal tervezett korabeli átnézeti térképe

leállított. A Rum-Túrje, illetve a Rum-Sárvár-Lövő közti vasút sem épült meg.

A század első évtizedének vége felé mérséklődött a gazdasági krízis, újra felélnélt a vasútépítés az országban. Ekkor gróf Batthyány Lajos országgyűlési képviselő vette szárnyai alá a gondolatot. A Sopron-Vas-

Zalai HÉV vonala már sokban eltért a korábbi tervektől. 1908. augusztus 22-én Batthyány a sárvári képviselő-testület ülésén előadást tartott a Túrje-Káld-Gérce-Sárvár-Rábasömjén-Paty-Hegyfalu-Bük-Cseprek-Felsőpulya vonal jelentőségéről, melynek hatására a település Kálddal és

Csepreggel együtt a kereskedelemügyi minisztériumhoz fordult az engedélyeztetés ügyében. 1908. december 23-án Sárváron, a képviselő-testület ülésén döntöttek a kiépítendő vasút nyomvonaláról. Hivatkozva a kereskedelemügyi miniszter 97753-III. 908. sz. rendeletére, a vasút által érintett községek a következők voltak: Tűrjétől Véged, Böögöte, Hosszúpereszteg, Egervölgy és Kám községek érintésével Rumig, illetve Hosszúperesztegtől Káld, Gérce, Kis- és Nagysitke érintésével Sárvárig, onnan Rábasömjén, Rábabogyszló, Alsópaty, Felsőpaty, Rábakövesd és Zsédényen keresztül Hegyfalui, tovább Keményegerszeg, Pórládony, Mesterháza, Bó községeken keresztül Bükig, illetve tovább Csepregen és Locsmádon át Felsőpulyáig, ahol becsatlakozik a Sopron–kőszegi vonalba.

Az említett rendelet megadta a vonalra az előmunkálati engedélyt. 1909. január 13-án megalakult Szombathelyen az engedélyesek végrehajtó bizottsága, elnökévé Herbst Géza Vas vármegyei alispánt választották, tagjai Batthyány Lajos gróf, valóságos belső és titkos tanácsos, ikervári birtokos, illetve Hajas Antal, Sopron vármegyei alispán lettek. Csak érdekességként, hogy ebben a lapban írnak egy Győr–Sárvár között megvalósuló vasútvonalról is. A február 4-én Sárváron tartott közgyűlésen megjelent a két megye alispánja, Bezerédj István vasi főispán, Batthyány, Sárvár, valamint az érintett községek előljárói. Fábíán Lajos, a vasutat építtető mérnök a közönség elé tárta a vonal nyomvonalát bemutatató térképet. Beszéltek a Rum–tűrjei vonal megváltoztatásának szükségességéről, valamint a törzsrészcsepegyezés összegéről.

Kőszeg városa eközben előmunkálati engedélyt nyújtott be a felsőpulyai helyett kőszegi becsatlakozással megvalósuló vonalra, amely érinti Bük, Csepreg, Szakony, Gyalóka, Salamonfa, Gyülevész, Zsira, Locs-

mánd, Frankó (Frankenau-Répcesarud), Álmosd, Horvátzsidány községeket. Egy héttel később a sárvári lap le is közölte a nyomvonalat jelző térképet, illetve felsorolta azokat az uradalmakat, községeket, amelyek érdekeltek a vasút megépítésében a járásban (a bajor hercegi uradalom, Maróthy László káldi uradalma, Felsőbüki Nagy Sándor sitkei és felsőpatyi, a Vasmegeyi Cukorgyár Rt., Végh Endre rábakövesdi, Szigethy Sándor felsőpatyi, Maróthy Győző zsédényi, Sugár Sándor hegyfalui, a szombathelyi püspökség répceszentgyörgyi és Kiss Gyula keményegerszegi birtoka). A Sárvári Első Takarékpénztár február 23-ai közgyűlése 15 ezer korona részvényt jegyzett. A vasút érdekeltjei 1909. március 22-én szintén Sárváron tartották meg közgyűlést, amelyre már a távolabbi településekről (pl. Vis), illetve az érintett ipari üzemekből is megérkeztek a küldöttek. Kiderült, hogy a Hegyfalú–Felsőpulya közötti vasútvonalra már mások is megkapták az előmunkálati engedélyt, ezért a Sopron–Vas–Zalai vasút bizottsága megegyezett velük, és bevette őket a társaságba. Fábíán Lajos mérnök elmondta, hogy az építési költségek 35%-át az érdekeltség, 15–16%-át a törvényhatóságok, a többit pedig az állam viseli. Miután megtörtént a törzsrészvények jegyzése, le kell tenni a körülbelül 400 ezer korona értékű kauciót. Összességében 1,8 millió korona szükséges az építkezéshez, a munkálatok csak ennek összegyűjtését követően indulhatnak.

Ezután három nagybizottságot hoztak létre: 1. Sopron vármegyei (elnökei: Bauer Ottó, Rupprecht Olivér, Németh József); 2. Hegyfalú–Tűrje (elnökei: Batthyány Lajos, Maróthy László, Zathureczky Márton); 3. Tűrje–Rum (elnökei: Békássy István, Mesterházy Gyula, Zierer Ernő). Feladatuk a részvényjegyzés lett.

Az 1909. május 2-ai, 7-ei, 16-ai sárvári lapok név szerint is felsorolják a bizottságok tagjait, illetve kiderült, hogy ezeket kisebb csoportokra osztották.

A kőszegiek nem tudták megszerezni a kereskedelemügyi minisztertől a Kőszeg–Locsmánd–Csepreg–Bük közötti vasút Locsmánd–büki szakaszára az előmunkálati engedélyt, mert azt már a Sopron–Vas–Zalai vasút is tartalmazta. Így csak a Locsmánd–kőszegi vonalra kért engedélyt, és százezer koronát ígért az építkezéshez. A város meg is kapta az engedélyt, de eközben dr. Drexler József csepregi közjegyző előállt azzal a tervével, hogy ne Felsőpulyánál, hanem Répcekehelynél csatlakozzon a vonal a Sopron–kőszegi vonalba. Kőszeg kapott az alkalmon, és teljes mellszélességgel állt ki ennek a tervnek a megvalósítása mellett. Kijelentette, hogy a Locsmánd–Kőszeg közötti vonal engedélyével csak akkor fog élni, ha a másik elképzelés megghiúsul. Néhány nappal később a locsmándi vonalra megszavazott százezer koronát felajánlotta a répcekehelyi terv megvalósítása esetére.

Sárvár az augusztus 10-én tartott közgyűlésén Kálmán István városbíró és Batthyány Lajos szavai hatására szintén százezer koronát szavazott meg, amelyet kölcsönfelvétel útján tudott biztosítani. Korábban Csehi falu 8000, Csipkerek 5000, Csehimindszent pedig 10 ezer korona hozzájárulás mellett döntött. Augusztus végén Csepreg szavazott meg ötvenezer koronát, amelyet a vasutat a kezdetektől támogató sárvári hírnap lelkesen tolmácsolt. Elismerete Vas vármegye érdekeit a vonal érdekében tett fáradozásaiért, de elítélően nyilatkozott Sopronról, mert szerinte nem képviseli aktívan az építkezés elindítását. Rum község októberben tízezer koronát szavazott meg.

A vasút érdekeltjei következő közgyűléstük szintén Sárváron, október 26-án tartották. Kiderült, hogy a Hegyfalú–Sárvár

közötti szakaszon nem jegyezték még részvényeket, ellentétben a Hegyfalú–pulyai, illetve a Rum–túrjei vonallal. Sopron és Zala vármegyék is hozzájárulásukat ígérték, a terveket már elküldték a kereskedelmi miniszternek, így ha az engedélyt megadja, tavasszal megkezdődhet az építkezés. Alsópaty bírása is felszólalt, és állomást kért, de elutasították, mondván, hogy nem szavaztak meg hozzájárulást, míg Felsőpaty az ígérték, ha 2000 koronás hozzájárulását kiéngésztik tízezerre, a község fog kapni állomást. Zsédényt, Jákfát és Répceszentgyörgyöt pedig felszólították a támogatásra.

A kereskedelemügyi miniszter elrendelte a közigazgatási bejárást, melynek a következő állomásai voltak: december 10-én Túrje, 11-én Baltavár, 13-án Rum, 14-én Sárvár (Káld, Nagyköcsk, Miske, Gérce, Sitke bevonásával), 15-én szintén Sárvár (Sárvár, Sár, Rábasömjén, Rábabogoszló, Alsópaty, Felsőpaty, Rábakövesd, Zsédény, Hegyfalú, Keményegerszeg bevonásával), 16-án Bük, 17–18-án pedig Csepreg.

A bejárás Csepregen ért véget, a vonal hosszát 125 km-ben határozták meg, amelyből Túrjétől Felsőpulyáig 100, Túrjétől Rumig pedig 25 km épülne meg. Az építkezésre két évet szántak. A tudósítás kiemelte a vasút elemi érdekeit, azt, hogy fontos ipari üzemeiket, mezőgazdasági területeket fog összekötni. A közigazgatási bejárás feladata volt a vonal vezetésének megállapítása, a hidak, átereszek, állomások helyének kijelölése. Az érintett községek megtehették észrevételeiket, kívánságaikat. Azt is eldöntötték, hogy nem fogják sem a Déli Vasút, sem más társaság vonalát *peage*-ként használni. Megállapították, hogy mind a nagybizottság, mind a végrehajtó bizottság komoly munkát végzett a vaspálya érdekében, de a részvényjegyzés terén még van tennivaló. A teljes jegyzés még nem történt meg, Vas vármegyében a 350 ezer koronából 263 ezer,

Sopron vármegyében 260 ezerből 170 ezer gyűlt össze, Zala megyére pedig – tekintve, hogy csak 8 km szakasz halad át rajta – 48 ezer korona van előirányozva.

Sopron vármegye közgyűlése december 14-én 86 ezer koronát szavazott meg, Vas vármegye pedig 4 ezer koronát ígért kilométerenként, azaz összesen körülbelül 200 ezret. Ezt pótdadó kivetésével kívánta finanszírozni. Reményeit fejezi ki a cikk írója, hogy az ipari vállalatok által beígért összeg (büki cukorgyár 250 ezer korona, sárvári cukorgyár 100 ezer korona, Nagy Sándor sitkei birtokos 100 ezer korona, Lajos bajor herceg 100 ezer korona) is hamarosan összegyűlik. Felhívja a jegyzők és törvényhatóságok figyelmét, hogy a vasút érdekében minél előbb szavazzák meg a szükséges összeget. A következő év nyarán megjelent újságból kiderül, hogy Bükig az anyagi szükséglet biztosított, azt követően azonban bizonytalan volt a vonal vezetése. Nem lehetett tudni, hogy Büktől Csepreg–Vis érintésével Locsmándig, avagy Szakony–Gyalóka–Zsira érintésével Kőszegig épül ki a pálya. Azonban Vis felé mind pénzügyi, mind műszaki akadályok gátolták az építkezést, ezért eldől, hogy Kőszeg felé fog kiépülni a vasút. A szakasz mentén viszont már gőzerővel folyt a részvényjegyzés. A kereskedelemügyi minisztériumban augusztus elején megállapították a vasút kivitelezési költségeit, amely 12 millió koronát tett ki. Ebből elkülöníteni rendeltek 594 ezer koronát a forgalmi eszközökre, 46 ezret a tartalékalapra. Mivel kiderült, hogy szükséges lesz igénybe venni a Magyar Királyi Államvasutak sárvári Rába-hídját és a hozzá vezető 3 km-es szakaszt, ezért a HÉV 1 800 ezer koronát ad az Államvasutaknak. Az építési költség 17%-át, azaz 2040 ezer koronát az állam és a posta fizeti, az előírt 35% maradék 18%-át (2160 ezer korona – továbbiakban: K) pedig az érdekelteknek kellett

összegyűjteni. Érdemes végignézni, hogy mekkora összegű jegyzések történtek addig az időpontig. Vármegyék részéről: Vas vármegye 180 ezer K, Sopron vármegye 84 ezer K, Zala vármegye 30 ezer K, összesen 294 ezer K. Városok és községek részéről: Sárvár 100 ezer K, Bő 5 ezer K, Damonya 1 ezer K, Salamonfa 1500 K, Gyülevész 500 K, Zsira 5 ezer K, Und 2 ezer K, Locsmánd 40 ezer K, Felsőpulya 1 ezer K, Bögöte 8 ezer K, Hosszúfalu 12 ezer K, Hosszúpereszteg 35 ezer K, Káld 30 ezer K, Vásárosmiske 15 ezer K, Gérce 30 ezer K, Felsőpaty 5 ezer K, Rábakövesd 1 ezer K, Zsédény 1 ezer K, Kis-sitke 8 ezer K. Összesen 311 ezer K.

Magánosok részéről jegyzettek eddig: nagyobb jegyzések Lajos bajor hercegnek 100 ezer K, Zsérer Ernő, Mikosd 30 ezer K, Sárvári Első Takarékpénztár 15 ezer K, gr. Niczky László, Likvánd 10 ezer K, dr. Maróthy László, Káld 10 ezer K, Rupprecht Olivér, Sajtoskál 6 ezer K, Horváth Miklós, Bögöte 4 ezer K, özv. Jekelfalusyné, Mesterháza 3 ezer K, Pászthory Imréné 2 ezer K, Végh Endre, Rábakövesd 1500 K, Pacher Lajos 2 ezer K, Szigethy Sándor 800 K, összesen 184 300 K.

Kisebbségi magánosok jegyzése 48 300 K. Összesen 232 600 K.

Jegyztek tehát: Vármegyék 294 ezer K, községek 311 ezer K, magánosok 232 600 K, összesen 837 600 K.

Kilátásba helyeztek még: vármegyék részéről 100 ezer K, Bük részéről 10 ezer K, Csepreg részéről 50 ezer K, Zalabér részéről 10 ezer K, Széplak részéről 10 ezer K, Felsőszakony részéről 8 ezer K, Alsószakony részéről 5 ezer K. Összesen 193 ezer K.

Mindent összevetve 1 670 600 korona részvényjegyzéssel tudtak számolni, de hiányzott még 500 ezer.

Felszólították ezért a környék községeit, birtokosait (főként a Sárvár–Hegyfalva közötti, illetve a Bük–Felsőpulya szakaszon

fekvő községeket), hogy a számukra is hasznos hajtó vonal előmunkálataihoz szükséges hiányzó összeget ajánlják fel. Azzal próbálták meggyőzni őket, hogy a vasút fontos összeköttetést biztosít a bécsi és a fiumei vonal között, amely így gazdasági előnyökhöz juttatja a határos településeket. A következő év tavaszáig 1 millió 549 ezer korona értékű törzsrészvény-jegyzés történt. A hiányzó részt a két érintett cukorgyár reménybeli jegyzésével biztosítottak látták.

Külön albizottságot hoztak létre az engedélyezési tárgyaláson való képviselőre, amelynek tagjai Herbst Géza, a mindig aktív vasi alispán, soproni és zalai kollégája, Drexler József csepregi közjegyző, Kálmán István sárvári városbíró, Masáth Mihály, a bajor uradalom jószágigazgatója, Maróthy László káldi nagybirtokos és Östör József soproni ügyvéd voltak. A tárgyaláson választ kellett adni a még nyitott kérdésekre, azaz hogy Túrje vagy Zalabér legyen-e a déli, és Felsőlászló–Kőszeg, avagy Felsőpulya az északi végpontja a vonalnak, illetve Csepreg melyik részén építsék fel az állomásépületet. A felsőlászlói csatlakozás mindenképpen Kőszegnek kedvezett volna, és abban is bíztak, hogy így nagyobb eséllyel fog elkészülni a Kőszeg–hartbergi vasútvonal. Az elképzelések szerint a Sopron–Vas–zalai vasút építkezései a következő év őszén indulhatnak meg legkorábban. Herbst Géza felszólította Kőszeg városát, hogy ha számára kedvezőbb csatlakozást akar, szavazzon meg ehhez 100 ezer koronát. Ezt az összeget korábban a Locsmánd–kőszegi vonalra már megígérték, azaz csupán átcsoportosításról volt szó. A Sopron–Vas–zalai vasút mellett kezdték már Zalabér–Sárvár–Kőszeg vasútnak is nevezni a vonalat. Április 29-én Budapesten megtörtént az engedélyezési tárgyalás, melyen megállapodtak, hogy a vasút kiindulópontja Zalabér, végpontja pedig Kőszeg, pontosabban Felsőlászló le-

gyen. Az új vasút tehát a Zalabér–Sárvár–Bük–Kőszeg elnevezést kapta. A csepregi állomás elhelyezéséről nem született döntés, ugyanis ha érinti a községet a pálya, 280 ezer koronás pluszköltséget jelent.

A minisztérium által megállapított költségvetés 12 millió 83 ezer koronára rúgott. A tervek szerint a következő év tavaszán (!) már szakaszosan megindulhat az építkezés, előbb a Zalabér–Sárvár vonalon, majd Sárvár és Bük között, végül a maradékon Kőszegig. Túrje helyett azért került Zalabérra a kezdőpont, mert már működött az Ukk–Zalaegerszeg vasút, és Zalabéren keresztül könnyebben elérhető volt a zalai megyeszékhely, illetve Zalaszentgróton keresztül a Balaton. A Bük és Felsőlászló közötti új nyomvonalra megtartották az előmunkálatokat, a közigazgatási pótbejárást pedig a télen kívánták végrehajtani.

Az október 7-én, Szombathelyen Bathyány elnökletével tartott végrehajtó bizottsági közgyűlésen megjelent Hajas Antal soproni alispán, Drexler, Fábíán Gyula építőtömérnök, Maróthy, Végh Endre, Mesterházy Ernő, Östör, Horváth Miklós, Zierer Ernő, Masáth és Kálmán városbíró. Herbst ismertette az engedélyezési tárgyalás eredményét, és tudatta, hogy mind Kőszeg, mind Csepreg igényei kielégítést nyernek. Ekkor került sor Zalaszentgrót kérelmének tárgyalására is. A zalai község azt kérte, hogy vonják be a vasút érdekeltiségébe, de kérelmét 1911 szeptemberében elutasították, mert nem akartak az eddigi terveken változtatni. Inkább a másik vasúthoz (Rum–Túrje–Tapolca) való csatlakozását javasolták, amelynek előkészületei amúgy is jelentősen megakadtak. Zalaszentgrót bevonásával kívánták felgyorsítani az eseményeket. A kormány azonban a postaszállítási hozzájárulását olyan súlyos feltételekhez kötötte, amely komolyan hátráltatta a Zalabér–Sárvár–kőszegi vasút építésének megindu-

lását. A hiányzó tőkét a Nyugat-Magyarországon már több vasút megépítését finanszírozó müncheni Lokalbahn Aktien-Gesellschaft pótolta. Ez ellen Fábíán Lajos tiltakozott, mivel ő végezte az előmunkálatokat, és ehhez félmillió koronát már letétbe is helyezett. Ugyanekkor a Kereskedelmi Minisztérium egy évvel meghosszabbította a vasút engedélyét. Az áprilisban tartott közgyűlésen a végrehajtó bizottság elismerte a mérnök elsőbbségi jogát a vasútra. A kereskedelmi miniszter is kedvezőbb ajánlatot tett a postai hozzájárulásra, de kikötötte, hogy a hiányzó törzsrészvényeket a társaság mielőbb jegyeztesse. Feltette a kérdést, hogy a vonalat önálló vasúttársaságként, avagy a Dunántúli HÉV részeként kívánják-e üzemeltetni. Szeptember 26-án a városi képviselő-testületi ülésen a munkálatok megkezdését szeptemberre tűzték ki.

Csepreg képviselő-testülete május 4-én megrágalmazta Herbst Gézát, és csak sejteni lehet, hogy sikkasztással. Ugyanekkor a vasúti bizottságból az általa kiküldött Drexler Józsefet visszahívta. A rágalmozást mindenki mélyen elítélte, és felszólította Csepreget, hogy vádjait vonja vissza, és új megbízottat küldjön. A június 16-án Szombathelyen megtartott ülésen a végrehajtó bizottság elhatározta, hogy a Dunántúli HÉV-hez csatlakozik, és ezt a miniszterrel is igyekszik jóváhagyatni. Ha nem sikerülne a csatlakozás, akkor az előmunkálati engedélyeket a három engedélyes községre ruházzák vissza. Kikötötték, hogy legkésőbb október elején kezdődjenek el az építési munkálatok, és 1913 végére be is fejeződjenek. Az építkezésbe belefoglalták a sárvári vasútállomás kibővítésének tervét is. Kőszeg szerette volna elérni, hogy a százezer korona fejében, amit lekötött, vontatóállomást és az ehhez szükséges személyzetet megkapja, akik Kőszegen kapjanak szálláslehetőséget. Mivel a város lett a vonal végállomása, az első

feltétel természetes módon teljesült, hiszen végállomás vontatóállomás nélkül nehezen lett volna elképzelhető, míg a másik feltétel iránt erőteljes tiltakozás indult. Tulajdonképpen azzal gyakoroltak nyomást az alpokaljai kisvárosra, hogy ha nem adja fel követelését, egyszerűen nem lesz végállomás, azaz a vonatok csak Felsőlászlóig futnak, de elővették újra a felsőpulyai csatlakozás lehetőségét is. Ugyanis ezzel megspórolják a szükséges százezret, amelyet Kőszegtől vártak. Abba sem nagyon akartak Kőszegen belenyugodni, hogy az új vonal vontató személyzete és fűtőháza Sárvárra kerül. A szeptember 16-i városi közgyűlés azonban mégis megszavazta a 100 ezer koronát, mivel a végállomásra nagyobb szükségük volt annál, hogy veszni hagyjanak egy ilyen lehetőséget. A vármegye 1,5%-os pótdát vetett ki az építési költségek fedezésére, ezt azonban 1912-ben nem szedték be, hanem a következő évben 0,5%-os vasúti pótdát vetettek ki. A megye jelentős mértékben támogatta a vonal megépülését, mert mint olvashatjuk: „Vasvármegye ezen tervezett vasútvonal által érintett nagy vidéke örök idők óta a legsúlyosabban érzi a vasúti összeköttetés hiányát s erre a hiányra vezeti vissza mindazokat a közgazdasági és kulturális hátrányokat, amelyek között stagnálásnak, avagy igen lassú fejlődésnek néz elébe.” De nemcsak szép frázisokat pufogtattak, hanem tényleges pénzüsszeget is megszavaztak. A 200 ezer koronát kölcsönből fedezték, igaz, nem banktól vették fel, hanem a megye árvaházi alapjából és a laktanya törzsvagyonából. Ehhez a belügyminiszter külön engedélyre volt szükség. Az október 19-én, Budapesten tartott közgyűlésen megtörtént a Dunántúli HÉV és Zalabér–Sárvár–Kőszeg vasút egyesülése. A vasút engedélyese, Herbst Géza bekerült az egyesített társaságba, annak alelnöke lett. Október 24-én megkezdtek Zalabéren a közigazgatási

bejárást, amikor is az említett község mellett Batyk, Zalavéged, Bögöte, Hosszúpereszteg és Vashosszúfalu határát járták végig, 25-én Káld, Nagyköcsk, Vásárosmiske, Gérce, Kissitke, Péntekfalu és Sárvár került sorra, 26-án Sár, Rábasömjén, Rábabogyoszló, Alsó- és Felsőpaty, Zsédény, Hegyfalva és Keményegerszeg. 27-én Sárvárról elutazott a bizottság Bükre, ahol másnap folytatták a bejárást Pórládony, Mesterháza, Chernelháza, Damonya, Bő, Bük községek, majd 29-én Csepreg, Alsó- és Felsőszakony, Nemes- és Kápolnavis, Zsira, Locsmánd községek érintésével, végül Micsk, Répcesarud, Alsó- és Felsőlászló falvak bejáráásával fejezték be a munkát október 30-án.

Elhatározták, hogy november elejétől elindítják a munkálatokat, amelyre Fábian Lajossal meg is kötötték a szerződést. A munkálatok a kitzűzött időben, október 29-én, valóban meg is indultak. Mindeközben megkezdődtek az előkészületek a Körmenrum–Sárvár, illetve az új vonal Uraiújfaluig való szárnyvonalának kiépítésére. A földterületek kisajátítása során előfordultak esetek, amikor egy-egy birtokos, vállalat, köztisztület ingyen és bérmentve adott földet a társaságnak. Így Erdődy Sándor gróf, vagy a nagyeceni cukorgyár, amely Bőben és Damonyán adott tíz katasztrális holdat. De voltak gazdák, akik – felismerve a kínálkozó lehetőséget – emeltek az eladási áron, amely némileg érthető is, hiszen a vasút számára a jó minőségű, répatermelő földjeiket adták el. A munkálatokat körülbelül ezerfőnyi alföldi kubikos végezte, a tél sem akadályozta a földmunkákat. A befejezés idejét október–novemberre ígérték. Emiatt a vállalkozó-mérnök kissé siettetni akarta a munkákat, így elrendelte a napi 12 helyett a 13 órás munkavégzést. A túlóráért azonban csak 30%-os bért fizetett, mire Gércén huszonöt munkás sztrájkba lépett. Név szerint ismerjük Horváth Boldizsárt és Horváth

Gyulát, a sztrájkolók vezéreit. Vezetésükkel a nem sztrájkolókat megverték, a már lerakott síneket is megromgálták. A kihívott csendőrök letartóztatták a sztrájk vezetőit, a többiek erre felvették a munkát.

Hosszúpereszteg állomásánál a kavicsbányához iparvágányt is építettek. Az állomásépületeket a Magyar Államvasutak helyi érdekű vasutakra kidolgozott típusai alapján építették meg. Az 1880-as évek végén alakították ki a négy osztályból álló sorozatot, amelyben a fővonalakra kidolgozott típusépületek egyszerűsített, szűkített helyiségekkel rendelkező terveit használták fel. 1909-ben a III. osztályú, 1911-ben pedig a IV. osztályú típust módosították. Az előbbi területe ekkor 119,0-ról 119,7 m²-re, az utóbbié 113-ról 113,05 m²-re változott.

A Zalabér–Sárvár–Kőszeg vonalon már az utóbbiak alapján épültek az állomások. I. és II. osztályú típusépületek sehol a vonalon nem készültek, ellenben III. osztályú állomásépületet Locsmándon, Csepregen, és Káldon húztak fel, a többi helységben IV. osztályút. Bajti-kitérő egy típustól eltérő épületet kapott. A III. osztályú típusépület emeletes, földszintjén kaptak helyet a hivatali helyiségek, a III., illetve az I–II. osztályú váróterem, a jegypénztár, az állomásfőnöki iroda, az emeleten pedig az állomásfőnök kétszobás lakása. A IV. osztályú típusban egyetlen váróterem volt, az iroda is már a kétszobás lakás része. Az úgynevezett utca felőli oldalon nem vágtak ajtónyílást, a vasút felől és oldalt is csak egyet. A III. osztályún ezzel szemben összesen öt bejárati ajtót alakítottak ki, kettőt-kettőt az utca, illetve a vasút felől, egyet oldalt. Az állomásépületekben padlást és pincét is kialakítottak, szabványkutat, árnyékszék, valamint kétkapus szabványraktárt készítettek el. A vonalra merőlegesen álltak a vasútállomások, kivéve Chernelháza-Damonyát, Rózsamajort (Zsédény-Rózsama-

or), illetve Pusztaláncot, amelyek a régi méretek szerint, azaz a 119,0 m²-es típusban készültek. Az állomási bejáróknál vonalórházak épültek, amelyek nagyon hasonlítottak a IV. osztályú típusépületekre. Ebben egyetlen háló-, illetve konyhafülke kapott helyet. Minden épületet téglából építettek, kivéve az árnyékszéket, valamint a raktárt, amelyek fából készültek. Az állomásépületek és az őrházak küllemére is adtak, a sarkokat kvádereztek, a padlásnyílás mindenhol egységesen kör alakú, szélei szintén kváderezettek. Előírányozták a zalabéri, a sárvári, a büki, a felsőlászlói és a kőszegi állomások bővítését. A felsőlászlói állomáson a IV. osztályú földszintes épületre emelet húzása, Sárváron és Bükön pedig hosszirányú bővítés szerepelt a tervekben. Sárváron, mivel ettől kezdve vasúti csomóponttá vált, szükségessé vált egy mozdonyszín, fűtőház, valamint víztorny létesítése. A háromállású mozdonyszint a vasútállomás keleti, azaz a Celldömölk felőli oldalának északi részén épült. A felvételi épület mellett emelték a víztornyot, illetve két-két őrtornyot és váltóállító tornyot a vágányok végén. Az állomásbővítés során készült el az épület resti része, azaz a kétszintes épülethez egyszintes toldalékot emeltek, valamint az eredetileg háromtengelyes nyugati szárnyat öttengelyesre bővítették. A munkálatokra a szombathelyi Weisz & Müller cég nyert megbízást. Bükön szintén állomásbővítésre, váltótorny, vízdaru, új vágányok és kiegészítő épületek létesítésére került sor, a kivitelező ugyanaz volt. Ők építették Zalabéren és Hegyfalun a szükséges áruraktárakat is. A sínek úgynevezett „i” rendszerűek, 9 és 12 m hosszúak voltak, egyenként 13–17 talpfával alátámasztva, 72,5–73,5 cm-es aljközökkel. A vonal mentén nem volt szükség nagyobb nyílású hidak építésére, mivel a Rába felett a MÁV-hidat, Büknél pedig a Déli Vasút hídját használta

peage-ként, igaz, ezt a hidat kiszélesítették második nyomtávra, így 56,2 m hosszúságú bővítést készítettek el. Mesterháza-Pórládony előtt a Répce felett épült hosszabb híd, melynek az árterek és a folyó feletti hossza összesen 81 m. Vis és Locsmánd között a Répcén 2x20 m-es, Locsmánd és Répcesarud között pedig 30 m-es hídát vertek. A vasút *peage*-ként, azaz lényegében bérletként használhatta a MÁV vonalát a Bajti elágazótól Sárvárig 3 km-en, a Pozsony–Porpác vasút vonalát Hegyfalú állomáson, a Déli Vasútét Büknél mintegy 2 km-en, valamint Kőszeg és Felsőlászló között a Sopron–kőszegi HÉV-ét. A kereskedelemügyi miniszter 1913. augusztus 8-án 59238/1913 sz. rendeletével kiadta a Dunántúli HÉV egyesített engedélyokiratát. Eszerint a DHEV engedélyt kapott és kötelezettséget vállalt, hogy Zalabér állomástól a MÁV vonalán beiktatott Bajti kitérőig, onnan Sárvárig a MÁV vonalán, onnan a DHÉV hegyfalui állomásáig, majd a Déli Vasút Bük állomásán keresztül a Sopron–kőszegi HÉV felsőlászlói állomásáig, illetve az utóbbi társaság kőszegi állomásáig megépítse és üzemeltesse. A társaság székhelye Budapest, az engedély tartama 1989. január 1-jén éjfélkor jár le. Ezt követően a vonalat a magyar állam veszi át ingyen. A függelékben leszögezték a feltételeket is. Eszerint a pálya legnagyobb emelkedése nem haladhatja meg a 10 %-ot. A koronaszélesség 4 m, a töltéslejtők 1,5 láb, a padka 80 cm, az átereszek és hidak tengelynyomása 6000 kg. Az állomásokon 400 m²-t, az őrházaknál 1000 m²-t kellett a kert területére kialakítani. A pálya normál nyomtávval, azaz 1453 mm-es szélességgel épült, a sínek súlya folyóméterenként 23,6 kg-nál nem könnyebb, a keréknyomás 6000 kg. Bükön és Sárváron a vágányok távolságát 4,75 m-ben, a többi állomáson 4,5 m-ben szabta meg az okirat, ugyanitt, illetve Bajtiban a vágányok, és

3. kép. Csepreg vasútállomása egy korabeli képes levelezőlapon

mindkét irányban 300 m-re a nyílt pályát elsőrendű felépítménnyel építhették. Bajtiban a Sárvár felőli oldalon, Káldon, Bőben és Locsmádon a raktári vágányból csonkavágány létesítésére kötelezték az építetőt. A talpfák alapanyaga tölgy- vagy bükkfa, az ágyazatba homokot és kavicsot építhettek fele-fele arányban. A vonal mentén táviróoszlopokat állítottak és vezetéket húztak ki Lajosmajorban (ma Káld–Szitamajor), „Lajos rakodó” néven rakodót létesítettek. Két helyen bányavágány is épült, a már említett Hosszúperesztegen, valamint Sitkén. Az okirat szerint kizárólag a hazai vasipar termékeit használhatja a társaság. Csak a következő évben épült meg Zalaebénnél a deltavágány, így a vonat közvetlenül tudott Zalabér és Túrje állomások felé bejárni. Addig Batyk kitérőnél a vonatok Zalaegerszeg felé tértek, mivel a zalai megveszék hely volt a vonal egyik végállomása.

A parlament az 1913. évi XXXI. törvénycikkkel iktatta törvénybe a vasút létesítését.

Még javában zajlottak az építkezések, amikor Szombathelyen a vasút érdeklőjei összegyűltek, hogy a menetrendet egyeztessék. Egán Ede MÁV-üzletvezető beterveztette a tervezetet, amely azonban nem volt a legelőnyösebb Sárvárra nézve, mert, mint indokolták, reggel nyolc óra előtt sem Kőszeg, sem Zalaegerszeg felől nem érkezik vonat a városba. Az egyeztetések után megállapodtak a következő menetrendben: Kőszegről reggel 4 és 5 óra között indul egy szerelvény, amelynek Bükön és Hegyfalun csatlakozása van, és Sárvárra 7.30-kor érkezik. Innen azonban csak 13.20-kor (!) megy tovább Zalaegerszegre, ahova 17.15-re ér be. Kőszegről a következő vonat 14.50-kor indul, Sárvárra 17.15-kor, Egerszegre este 10-kor érkezik. A harmadik szerelvény Kőszegről 17.30-kor indul, Sárvárra érkezik 21.35-kor, ahonnan csak reggel (!) 4.55-kor

megy tovább, és Zalaegerszegre 8-ra ér be. Visszafelé Zalaegerszegről reggel 4-kor indul, Sárvára ér 7.20-ra, Kőszegre pedig 12.30-ra. Délelőtt 10.40-kor indul a következő, Sárvára 14.10-kor, Kőszegre 21.00-kor érkezik. Az utolsó indul 18.20-kor, Sárvára érkezik 21.30-kor, ott éjszakázik, indul 4.30-kor és Kőszegre érkezik 7.55-kor. Előnyként tüntetik fel, hogy a vonatoknak csatlakozása lesz a szombathelyi és a budapesti vonatokhoz.

Lassan befejeződtek az építkezési munkálatok, szeptemberre állt a pályatest, a síneket lefektették és javában állították fel a táviróoszlopokat. Zalabér állomásépületét kibővítették, Kőszegen emeletet húztak rá. A három csomópontban, Kőszegen, Sárváron, Zalabéren szénlerakót építettek, az utóbbi állomáson víztornyot is. Eleinte nem esett szó Zalavég megállóhely létesítéséről, ezt a miniszter 1913. január 17-én külön engedélyezte. Az augusztus 18-ai döntés értelmében Szajki-erdő megállóhelyen is létesítettek rakodót, amely 960 korona pluszköltséget jelentett. A répakampány megindulása miatt a Sárvár és Bük közötti szakasz átadása már szeptember végén megtörtént. Szeptember 27-én létrejött a műszaki átadás, azaz a korabeli kifejezéssel a műtanrendőri bejárás. Ennek során Hosszúpereszteg, Vashosszúfalu, Káld, Gérce, Sárvár és Rábasömjén területén az al- és felépítményekben, átereszekben kifogásolnivalót találtak, amelyek kijavítására utasítást adtak.

Csepreg állomáson három vágány épült, egy rakodó- és raktári vágány, a II. a vonatmegelőző és kerülő vágány, a III. pedig az átmenő fővágány.

Szeptember 28-án elindult a forgalom a Sárvár és Bük közötti 26,5 km-en. A vonal további szakaszának átadását november 8-ára tűzték ki. A hivatalos küldöttség reggel 9-kor Kőszegről fog indulni, Csepregen, Bük-

kön, Hegyfalun keresztül Sárvára, majd Zalabérré érkezik, onnan körülbelül délután 4-re ér vissza Sárvára, ahol az ünnepi ceremónia zajlik. November 6-án megtörtént a műszaki átadás, másnap pedig az ünnepélyes megnyitó. Bár Harkányi János kereskedelemügyi minisztert is várták az ünnepségre, ő nem tudott jelen lenni, helyette Halászy Sándor miniszteri tanácsos képviselte a minisztériumot. Jelen voltak az érintett vármegyék és községek, uradalmak, gyárak képviselői, és természetesen a beruházó vállalkozó mérnök, Fábián Lajos is. A bankettet a sárvári Korona Szállóban tartották 1913. június 29-én. November 9-én megindult a tényleges forgalom a vonal maradék 69 km-én is. A maga 94 km-ével a HÉV-vonalak között a leghosszabbak közé tartozott.

A vasútvonal története 1945-ig

A Zalabér– Sárvár– Bük– kőszegi helyi érdekű vasúton tehát 1913. november 9-én megindult a forgalom. A vonatok azonban nem Zalabéren fordultak, hanem bejártak Zalaegerszegre. Így a két végpont Kőszeg és Zalaegerszeg lettek. Jól bizonyítja ezt az első hivatalos menetrend is, amelyet 1914-ben állítottak össze. Ezen jól látszik, hogy napi szinten – ahogyan már fentebb említettem – három vonatpár közlekedett. Az is nagyon jól kivehető, hogy a vonatok Sárváron órákig vesztegeltek, és csak azt követően mentek tovább. Azaz annak, aki például Bükéről, Kőszegről kívánt Zalaegerszegre jutni, vagy fordítva, legalább hét-nyolc órára kellett berendezkednie, ha ezen a mellékvonalon kívánt végigutazni. Ugyanezen települések között Szombathelyen keresztül – átszállással – lényegesen rövidebb, néhány órás volt a menetidő. Nyilván a vasútvonal építői és a menetrend összeállítói ezzel tisztában voltak, de maga

4. kép. A Kőszeg–Bük–Sárvár–Zalaegerszeg vasútvonal menetrendje 1914-ből

a vonal sem távolsági személyszállításra, hanem elsősorban ingázó személyforgalomra, valamint a környező települések teherszállítására épült.

A vasútvonalat a Dunántúli HÉV üzemeltette, de a Magyar Királyi Államvasutak kezelésében állt. A két társaság 1915. szeptember 30-án kötött szerződést az üzlet kezelésére. A vonalat a MÁV szerelte fel és rendezte be. Mindezekért a DHÉV két részletben összesen 109 ezer koronát fizetett ki, a forgalmi eszközök használatáért pedig 564 ezret. A bevételeket, bérletekért kapott összegeket a következőképpen osztották meg: 52,5%-a a MÁV-ot, 42,5%-a pedig a Dunántúli HÉV-et illette. Amennyiben a vicinális társaság bevétele eléri a 2 237 440 koronát, az efölötti bevételből a MÁV-nak a 62,5%, a HÉV-nek 37,5% részesedés jár. A vonalon a DHÉV köteles gondoskodni a posta szállításáról, amelyért évente 45 500 koronát kap a minisztériumtól.

1915-ben Fischer Ignác rábasömjéni vasútőr a soproni postaigazgatósághoz for-

dult, hogy az állomáson postaügynökséget állítson fel. A postaigazgatóság ekkor a Vas megyei alispánhoz fordult, hogy tájékoztatást kérjen arról, mely községek lennének alkalmasak postaügynökségek létrehozására, és mutatkozik-e ezekre igény. Rögtön a megnyitás után Rózsamajor állomás nevét meg kellett változtatni, mert ilyen nevű megállóhely az Alföldön is létezett. Az állomás ekkor Zsédény-Rózsamajor nevet kapta. 1916 júliusában történt meg a kisajátított területekért járó összegek kifizetése, illetve ekkor minden érintett, akinek kifogásai voltak, megtehetette panaszait. Elkészítették a kisajátított területek összeírásait, térképeit. Csak Gércén összesen 200 tulajdonostól sajátítottak ki földet, melyek területe 1 négyszögöltől 885 négyszögölig terjedt. Akadt olyan tulajdonos is, akitől több birtokot, birtokrészt is igénybe vettek.

A büki cukorgyár – a vonal létesítésének egyik indoka – 1916-ban leégett. Az első világháború kitörése azonban a fejlődést megállította. A sebesülteket, katonákat, foglyokat, felszerelést, ellátmányt szállító vonatok mellett szinte egyáltalán nem közlekedtek polgári szerelvények. Kőszeg és Sárvár között naponta csak egyetlen vonatpár járt. Sárvár a fennálló viszonyok megszüntetése érdekében előterjesztést tett a közigazgatási bizottsághoz, a MÁV üzletvezetőség azonban ezt elutasította. A Zalaegerszegről Sárvárra este fél tízkor érkező vonat új érkezési ideje délután fél négy lett. A cs. és kir. központi vezetőség 1916 végén elrendelte a személyforgalom korlátozását. Erre azért volt szükség, hogy a megspórolt szállítóeszközökkel a tél elején megnövekedett élelmiszer-szállítás igényét kielégíthessék. Felhívták a lakosság figyelmét, hogy lehetőleg csak akkor utazzanak, ha az feltétlenül szükséges, és csak a legszükségesebb poggyászt vigyék magukkal. Időben tájékoztódnak a vonatokról, és ha időre mennek, inkább korábban

induljanak el. Az 1918-as vasúti menetrendi mezőket ugyan kitöltötték, de a háromból két vonatpárnál is láthatjuk az „Egyelőre nem közlekedik” feliratot. Ezek szerint a vonalon a 14.00-kor Kőszegről, a 16.24-kor Sárvárról Zalaegerszegre, a 4.57-kor Kőszegre, illetve a 4.11-kor Zalaegerszegről Sárvárra induló vonatok közlekedtek csak. Ennél is nagyobb gondok jelentkeztek 1919–1920-ban. Amellett, hogy a szén- és pénzháány miatt országos szinten alig közlekedtek vonatok, a határváltozások is hatással voltak a vasútvonalakra. Miután a trianoni békeszerződés Ausztriának ítélte Magyarországot nyugati sávját, így a magyar katonai alakulatok kivonulását követően (1921. augusztus) az osztrák csendőrök megkezdtek a megszállást. Ezzel több nyugat-magyarországi vasút mellett a Zalabér–Sárvár–kőszegi vasútvonal egyes részei, jelesül Kőszeg és az új – még kialakulóban lévő – országhatár közötti szakasz Ausztriához került. Ehhez a következő állomások tartoztak: Locsmánd (új nevén Lutzmannsburg), Répcesarud (Frankenau), Borsmonostor (Kloster), Alsó- és Felsőlászló (Unter-, Oberloisdorf), Rótfalva-Rendek (Rattersdorf-Liebing). Igazából ekkor kezdett kialakulni a sokunk által ismert Zalabér–Sárvár–Répcevis vasút, mivel a magyar oldalon Répcevis lett az utolsó állomás. 1921-ben még mindig egyetlen vonatpár közlekedett a teljes vonalon. 1922 első napjaiban megindulhatott a vasúti közlekedés a Sopron–Kőszeg, valamint a Sárvár–Kőszeg vonalon. Február 3-a után már naponta is mehettek a szerelvények, korábban ugyanis csak hétfőn, szerdán és szombaton közlekedhettek. Kőszeg és Csepreg között is jártak vonatok, naponta egy pár. A határátkelési pontok magyar oldalon Kőszeg és (Répce)Vis, osztrák oldalon pedig Rótfalva-Rendek (Rattersdorf-Liebing) és Locsmánd (Lutzmannsburg) voltak. A vonatokat Locsmándig a MÁV, onnan pedig

a GySEV (Győr–Sopron–Ebenfurthi Vasút) továbbította. Mindenesetre a határáthelyezés megbontotta a vonal közlekedési rendjét, problémát okozott az is, hogy Kőszeg és Vis között csak vámmal terhelten lehetett árut szállítani. 1924-ben ezért a Kőszegi Kereskedelmi Kör és Ipartestület kérvényezte a kereskedelmi minisztertől, hogy járjon közbe az ügyben. *Peage*-jogot kértek a vonalra, hogy az áru vámmentesen mozoghasson a vonal osztrák szakaszán, így fellendüljön a forgalom. Bár a külügyminiszter lépéseket tett ennek érdekében, de nem járt sikerrel. Egyre kevesebb menetrend szerinti szerelvény lépte át a határt, az új forduló Répcevis lett. A menetidő is megnőtt, hiszen az országhatáron az útlelvizsgálat körülbelül 10–15 percet vett igénybe. Osztrák oldalon 1931-ig a GySEV működtette a vonalat, attól kezdve az osztrák vasúttársaság, a BBÖ (*Bundesbahn Österreich*) vette át. 1930. június 30-án szerződésben szabályozta a két ország az átmenő forgalmat és a csatlakozásokat. Eszerint az országhatártól Locsmándig is a MÁV üzemelteti a vonalat, és csak Locsmándtól a BBÖ. Az állomás közösen fenntartott lett. Sajnos ez sem tartott sokáig, mert 1933. május 15-től az osztrák vasúttársaság beszüntette a forgalmat Locsmánd és Felsőlászló között. Egy évre rá kidöntötték a telefonoszlopokat, és szakaszonként felszedték a síneket. Igaz, hogy 1937. július 5-én átmenetileg ismét megindították a forgalmat.

A MÁV és a BBÖ szerződést kötött, amely alapján a határtól Lutzmannsburgig a magyar vasúttársaság viszi a forgalmat saját hasznára és terhére. A fenntartási munkákat a határtól Lutzmannsburg állomás bejáratáig a MÁV végzi, de az állomás fenntartása a BBÖ feladata. Azt nem tudjuk, hogy ezt követően meddig közlekedtek vonatok határátkelésben. Az biztos, hogy 1944-ben Lutzmannsburg és Frankenau közötti 86.45-ös

szelvény, valamint az országhatár (Ausztria akkor a Német Birodalomhoz tartozott) között felszedték a vonalat. A Zalabér–Sárvár–Kőszeg vasút ezen a néven tulajdonképpen ekkor szűnt meg véglegesen, 13,5 km hosszúságban szedték fel a pályát. A Magyarországon maradt szakaszon is sokat változott a helyzet. 1931. október 1-jén a kormány rendelete értelmében az addig MÁV-szabványszerződéssel üzemeltetett helyi érdekű vasutakat megváltották, tulajdonképpen államosították. Ez alól nem volt kivétel a Dunántúli HÉV sem, így tehát a Zalabér–Sárvár–Répczevis vasútvonalat ettől kezdve a MÁV üzemeltette.

1925-ben Bajti állomás megszűnt, csak megállóhelyként működött tovább. Felszedték a második sínpárt és a váltókat, a jelzőberendezéseket leszerelték, a tisztviselőket áthelyezték. Sitke 1933 és 1945 között szintén megállóhelyként üzemelt.

Az imént említett menetrendekből azt is megfigyelhetjük, hogy a Zalaegerszegi menő vonatok száma is lecsökkent. 1930–1931-ben Sárvárról a zalai megyeszékhelyre már naponta csak egy, vissza még két vonat közlekedett. Három évvel korábban még a napi három pár szerelvény megvolt. Az utóbbin látható az is, hogy Zalabér–Zalaegerszeg felé naponta csupán két vonatpár közlekedik. Megnövekedett a kis szakaszokon indított vonatok száma, naponta több vonatpár közlekedett a Bük–Csepreg–Répczevis viszonylatban. Ezen több vonat csak Csepregről indult és Bükig közlekedett. A teljes szakaszon, azaz Répczevis és Sárvár között, ha nem kellett csatlakozásra várnia Bükön és Hegyfalun, a menetidő kicsit több mint egy óra volt. A vonatok Répczevis és Sárvár között körülbelül óránként 35–40 km-es, Sárvár és Zalabér között pedig 25–30 km-es sebességgel haladtak.

Itt kell kitérnünk a forgalmat lebonyolító mozdony- és kocsitípusokra is. Mint olvas-

hattuk, két pár kivételével motorvonatok közlekedtek a vonalon. Ezek a MÁV Ganz-Jendrassik típusú két- és háromtengelyes BC (későbbiekben AB) jelzésű motorkocsijai voltak. A BC a kocsiosztály jelölése volt, azaz 2. és 3. osztályú kocsiból állt a szerelvény. A későbbiekben (a háború után) megszüntették a 3. osztályt, ettől kezdve 1. és 2. osztályú kocsik közlekedtek AB jelzéssel. Emellett gőzmozdonyok is jártak a vonalon a MÁV 375-ös, 376-os vonatái, ritkán 275-ös sorozatgyártású úgynevezett motorpótló mozdonyok is feltűntek. A vontatást a zalaegerszegi fűtőház végezte. A vonal csonkaságának megszüntetésére születtek tervek. A kőszegiek kérték, hogy a MÁV 1939. évi nagyszabású vasútépítési ütemtervébe vegye bele a Vistól Peresznyén, Horvátzsidányon, Ólmodon át Kőszegig 14 km hosszúságban vasútvonal megépítését. Ekkor a kőszegiek nem tettek mást, mint elővették az általuk már az 1910-es évek elején felvetett vonaltervet. Sajnos azonban ez nem valósult meg. A második világháború idején Répczevis és Sárvár között naponta három, Sárvár és Zalabér között naponta kettő pár vonat közlekedett. Emellett Répczevis, illetve Csepreg és Bük között 3–5 vonat is járt. Az egyenlőtlen szám abból adódott, hogy Bükről visszafelé az utolsó vonat Répczevisen maradt, és onnan indult másnap hajnalban. Természetesen a front előrehaladtával a forgalmat is korlátozták. Az utolsó időkből lényegében csak katonai célokra használták a vasutat, előbb a visszavonulókat szállította, majd 1945 elején teljesen leállt a forgalom. 1944 novemberében Sárvár és Bajti kitérő között a Rábaszigeten fekvő iparvágányt felszedték.

Angolszász repülőgépek az év második felétől többször is bombázták a vasútállomásokat. November 19-én a Gércén kitolt vasúti szerelvényekre hat kisebb méretű bomba hullott. A bombák szerencsére nem

tettek kárt a használaton kívüli személy- és tehervagonokban. Másnap egy átvonuló kötelékre a sárvári vasútállomáson a vagonokra telepített légvédelmi ágyúkból nyitottak tüzet. Egy vadászgép két mozdonyt géppuskával használhatatlanná lőtt, de tűz alá vették a felsőpatyi állomást is. Emberéletet nem követelt az esemény.

1945. február 13-án Sárvár vasútállomására hullottak bombák, nevezetesen 44 darab 250 kg-osat dobtak le. Szerencsére komolyabb károkat nem okozott a gyilkos tűz. A visszavonuló német és magyar egységek 1945 márciusában felrobbantották a Répce-hidat Csepreg és Bük között. Éppen akkor, amikor egy 424-es mozdony vontatta lisztzállítmányt igyekeztek Répcevisről kimenekíteni a közelgő front elől. A vonat személyzetét nem értesítették, a mozdonyvezető a robbanás következtében beszorult a gép és a szerkocsi közé, így lelte halálát.

Sárvár mellett a vasúti Rába-hidat 1945. március 28-án szintén a visszavonulók rombolták le. A hidak elpusztításával hosszú hónapokra megbénult a forgalom a vasútvonalon. A vonatok Sárvár és Zalabér között 1945. június 26-tól közlekedtek újra, augusztus 15-től pedig Répcevis és Sárvár között is. Ehhez helyre kellett állítani a hidakat. A Rába-híd újjáépítésére a szovjet csapatok utánpótlása miatt is szükség volt, a Répce-hidat a korábbi acélszerkezet helyett vasbetonból építették, de egy évtizedig ideiglenes szerkezeten. Persze ekkor még nem beszélhetünk tökéletes forgalomról. Az országban kevés volt a mozdony, a személy- és tehervagon, ehhez igazodott a menetrend is. Sárvárról 8.06-kor indult vonat Zalabérre, onnan 16.25-kor érkezett vissza, Répcevisre 4.50-kor indult, és 8.30-kor érkezett vissza. Dél felé minden páros, észak felé páratlan napokon jártak a vonatok. A répcevisi vonalon szeptember 13-tól újabb vonatpár

közlekedett, Sárvárról 14.08-kor, Répcevisről 15.24-kor indultak.

Az egy évvel későbbi menetrendből kitűnik, hogy Sárvár és Zalabér között továbbra is egyetlen vonatpár közlekedett, 7.20-kor Sárvárról, 13.00-kor Zalabérről indultak vonatok. Répcevisig is csak egy pár járt Sárvárról, 18.42-kor Répcevisről, Sárvárról 3.00-kor indultak szerelvények. Ugyanakkor Bük és Répcevis között ezen túl még két pár is közlekedett.

Az állomások tekintetében is sok változás történt a második világháborút követő évtizedekben. Batykon 1947-től már nem álltak meg a vonatok, 1954–1970-között viszont újra üzemelt mint táblás megállóhely, ekkor összevonták Zalabérrel, létrejött Zalabér-Batyk állomás. Mikosdpuszta 1970-től megállóhelyként működött, de 1958-ban a Szajkierdő megállóhelyet is táblássá minősítették vissza. Vásárosmiskén, Pusztaláncon, Sitkén, Rábasömjénben, Felsőpatyon 1972-től már nem lehetett árut feladni, ezek is visszaminősültek megállóhelyekké. Soprontól Répcevisig 1950-től munkásvonatok is közlekedtek.

Az 1960-as évek elejétől egyre többen keresték fel a büki gyógyfürdőt, ezért Bük és Bő között új megállóhelyet alakítottak ki Bükfürdő néven. Nem állt itt meg minden vonat, és csak a nyári menetrendi időszakban üzemelt. Bernáth Lajos büki állomásfőnök szorgalmazta a megállóhely megnyitását, amely 1963. május 26-án megvalósult. Ekkor nemcsak Sárvárról, hanem közvetlenül Szombathelyről úgynevezett fürdővonatok érkeztek ide naponta kétszer. Főként hétvégéken 500–1000 fő vette igénybe ezt a lehetőséget.

A megállóhely megnyitása hamar megtörtént, május 26-án, vasárnap reggel 6.45-kor érkezett meg az első motorvonat Bükfürdőre, Németh Sándor, a MÁV Szombathelyi Igazgatóságának osztályvezető-helyet-

tese adta át a forgalomnak a megállóhelyet. Az ünnepségen jelen volt Udvardi László büki tanácselnök, Bernáth Lajos büki állomásfőnök, valamint Szendi József pályamester. Sokan érkeztek ezzel a vonattal, holott a fürdő csak 8 óraker nyitott.

Érdeemes egy bekezdés erejéig egy pillantást vetni az Ausztriába került vonalrészre. Mint említettük, az 1937-es forgalomfelvétel nem tartott sokáig, valamikor az 1940-es évek elején megszűnt. A pályát ekkor nem szedték fel, sőt a visszavonuló német és magyar csapatok a második világháború végén még használhatták. Frankenu és Oberloisdorf között 1946. augusztus 12-én újra megindulhatott a vonatközlekedés. Különösen a cukorrépakampány erősítette fel a forgalmat. 1955-ben mégis gazdaságossági felmérést tartottak, a forgalmat leállították, a következő évben az egész felépítményt elbontották.

Mint láttuk, a vonatok a kezdetektől nem jártak végig egyhuzamban a pályán, Sárváron mindig vagy órákat vártak, vagy át kellett szállni. Az 1950-es évektől ezt már a menetrend is tükrözi. Már nem egyetlen mezőben tünteti fel a Répcevis–Sárvár–Zalabér vonal menetidejét, hanem külön lapon, bontásban a két szakaszét. Az évtized második felében Sárvár és Répcevis között naponta négy vonatpár közlekedett, ezen kívül Bük és Répcevis között öt pár. És volt egy pár, amelyik a végállomásról indult, és Bükön keresztül Sopronba ment. Sőt, az egyik Répcevisről Sárvárra közlekedő szerelvény továbbment Szombathelyre. Zalabér felé három vonatpár közlekedett: reggel, kora délután és kora este. Az utóbbi végállomása Zalaegerszeg volt. A téli és a nyári menetrendben egyik vonalnál sem volt eltérés. Zalabér–Sárvár között a menetidő másfél órára csökkent, míg Répcevis felé – csatlakozás-várakozás nélkül – maradt a másfél órás menetidő. Ez azt jelenti, hogy

a vonatok az egész vonalon nagyjából óránként 35 km-es sebességgel közlekedtek. Ez a 20. század második felében nem jelentett korszerű közlekedést. Egy évtizeddel később Zalabérről öt vonat indult Sárvárra, és négy vissza. Az ötödik csak Sárvár és Káld (!) között közlekedett. Emellett megmaradtak a Bük és Répcevis közötti kisviszonylatú vonatok is. A nyáron a Sárvár és Répcevis közötti szerelvények Bük fürdőtelepen is megálltak.

1968 októberében a magyar parlament elfogadta a közlekedéspolitikai koncepciót. Ennek jegyében a Közlekedési és Postaügyi Minisztérium (KPM) rendeletet bocsátott ki. A 116-089/1970 sz. forgalomátterelési ütemterv 1972-re tűzte ki a Sárvár–répcevisi vonal területi vizsgálatát, a zalabéri vonalét pedig 1973-ra.

Ezek szerint tehát a vasútvonal éves szinten (akkori összegben) 3 millió 682 ezer forintot veszteséget termelt. Eszerint a Forgalmatszervező Bizottság 1972. április 2-ai plenáris ülésén elhatározta, hogy Sárvár és Répcevis között leállítja a forgalmat. Ezt követően Győr-Sopron megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága 155/1972. VB sz., Vas megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága pedig 120/1972. VB sz. határozatával jóváhagyta a Bizottság döntését. A vonalat egy éven belül felbontották, a síneket elvitték, a talpfákat eladták, az ágyazatot szétbontották, sőt a nyomvonal egyes részeit azóta már beszántották.

1973. szeptember 28-án a Forgalmatszervező Bizottság plenáris ülésén határoztak a zalabéri vonal bezárásáról, amelyet Vas megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága 174/1973. VB sz. határozatával hagyott jóvá 1975. május 31-én, szombaton 24.00-kor a Bajti-elágazás és Zalabér-Batyk közötti 42 km-en megszűnt a vasúti forgalom.

14 Répcevis–Sárvár

Km	Szombathelyi íg.	Közlekedési számok																		
		8920	8930	8922	8932a	8932	8932b	8942	8942b	8944	8924	8924b	8934a	8934	8936a	8936	8946	8928	8938	8948
0	Répcévis cső	3 36	5 32	6 29	7 35	..	8 48	10 52	10 52	11 15	12 17	..	14 24	15 21	16 25	17 40	..	19 30	22 29	..
6	Csepreg	3 45	5 41	6 38	7 44	..	8 57	11 20	11 20	11 24	12 26	..	14 33	15 30	16 34	17 49	..	19 39	22 38	..
12	Bük (1) Ő cső	3 56	5 52	6 48	7 55	..	9 08	11 34	11 34	11 35	12 37	..	14 44	15 40	16 45	18 00	..	19 50	22 49	..
16	Bük fürdőtelep mh. cső	4 09	..	6 49	..	8 27	..	13 10	13 10	12 02	12 38	13 39	..	15 46	18 30	20 10	..	23 43
19	Bő	4 19	..	7 01	..	8 39	..	13 28	13 28	4	12 50	13 54	..	15 53	18 37	20 17	..	23 53
20	Csernelházadomnya (1)	4 23	..	7 05	..	8 43	..	13 34	13 34	..	12 54	13 58	..	16 02	18 46	20 26	..	23 57
24	Mesterháza-Tompaládony (1)	4 29	..	7 11	..	8 50	..	13 52	14 35	..	13 00	14 05	..	16 08	18 52	20 32	..	0 03
27	Hegyfalu (2) 16 cső	4 36	..	7 17	..	8 56	..	14 00	14 43	..	13 06	14 13	..	16 14	18 58	20 38	..	0 09
30	Zsédony mh. (1)	4 42	..	7 24	..	9 03	..	14 41	15 08	..	13 07	14 25	16 21	21 01	..	0 10
34	Felsőpaty (1)	4 45	..	7 31	..	9 09	..	15 03	15 30	..	13 19	14 39	16 34	21 07	..	0 22
37	Rábaszomszón (1)	4 56	..	7 37	..	9 16	..	15 17	15 44	..	13 26	14 45	16 40	21 20	..	0 33
41	Sárvár (1) X 28 cső	5 03	..	7 44	..	9 23	..	15 26	15 52	..	13 33	14 52	16 47	21 27	..	0 33
	Sárvár	5 20	..	8 01	..	9 40	..	15 46	13 46	17 46
	Bp.-Déli (a Keleti p.)	9 24	14 20	22 23	18 46

• 8924b, 8942b Közlekedik: IX, 5-g; 8942 Közlekedik: IX, 6-tól X, 3-ig és I, 10-tól; 8932b Közlekedik: X, 3-ig és I, 10-tól
 • 8924a Közlekedik: VI, 13-tól és VI, 20-tól IX, 5-ig
 • Bük fürdőtelep mh.-en csak X, 31-ig és IV, 1-től áll meg; 8944 Közlekedik: X, 4-től I, 9-ig

14 Sárvár–Répcevis

Km	Szombathelyi íg.	Közlekedési számok																		
		8929	8931a	8937	8927	8937a	8947	8927b	8925	8931b	8935	8933	8931a	8921a	8921	8941b	8931	8931b	8941b	8939
0	Sárvár (1) X 28 cső	3 45	..	5 45	..	6 04	6 40	10 40	..	13 50	17 16	22 30	..
4	Rábaszomszón (1)	3 52	..	5 52	..	6 18	6 47	10 48	..	13 57	17 24	22 37	..
8	Felsőpaty (1)	3 59	..	5 58	..	6 30	6 53	10 54	..	14 04	17 30	22 43	..
11	Zsédony mh. (1)	4 05	..	6 05	..	6 39	7 00	11 00	..	14 10	17 36	22 50	..
25	Bük fürdőtelep mh. cső	4 11	..	6 10	..	6 46	7 05	11 06	..	14 16	17 42	22 55	..
14	Hegyfalu (2) 16 cső	..	4 37	..	6 17	..	7 38	7 20	11 19	..	14 25	14 57	..	17 49	19 25	22 56	..
18	Mesterháza-Tompaládony (1)	..	4 43	..	6 23	..	7 51	7 27	11 26	..	14 31	15 05	..	17 55	19 31	23 03	..
21	Csernelházadomnya (1)	..	4 49	..	6 29	..	8 00	7 33	11 32	..	14 37	15 12	..	18 01	19 37	23 09	..
23	Bő	..	4 53	..	6 33	..	8 10	7 37	11 36	..	14 41	15 16	..	18 05	19 41	23 14	..
26	Bük fürdőtelep mh. cső	6 38	..	8 17	7 42	11 41	..	14 46	15 23	..	17 27	19 06	23 19	..
29	Bük (1) Ő cső	..	5 04	..	6 50	..	8 25	7 49	11 48	..	14 53	15 31	..	17 34	19 13	23 24	..
36	Csepreg	..	5 15	..	6 53	..	8 29	7 52	11 51	..	14 59	15 38	17 10	..	18 28	20 08	..	23 42
41	Répcévis cső	..	5 24	..	6 52	..	8 38	11 04	..	15 08	15 14	15 14	16 15	17 30	18 48	..	20 22	23 53

• 8921a, 8933 Közlekedik: IX, 5-g; 8947 Közlekedik: X, 3-ig és I, 10-tól
 • Bük fürdőtelep mh.-en csak X, 31-ig és IV, 1-től áll meg

Turisztika, Üdülés, Kirándulás, Romantika Fedezze föl ÖN is az ŐRSÉGET!

„Üdüljön a Magyar Svájcban!”

Egyhetes üdülés • 6 éjszakai szállás 6 teljes napi étkezés • Fizetővendégszolgálat! Panzió!
1 személynek 480,— Ft 2 személynek 720,— Ft

Felvilágosítás az IDEGENFORGALMI HIVATALNÁL, Szombathely, Mártírok tere 1. Tel.: 12-348. Telex: 03-342

5. kép. A Répcevis–Sárvár, illetve a Sárvár–Répcevis vonal menetrendje

6. kép. A felvirágozott vonat Csepreg állomáson

Még egy érdekesség, melyre többen személyesen is emlékeznek:

1965. május 5-én 15 óra 10 perckor súlyos baleset történt Csepreg határában. A sorompó nélküli vasúti átjáróban a Tömörd felől érkező autóbusz beleszaladt a Szombathely–Csepreg között közlekedő, Bük felől érkező motorvonatba. A buszban az ütközéskor 12 személy tartózkodott. A motorvonat az oldalán, középen kapta el a buszt, amelyet 40 méteren keresztül tolt maga előtt. Végül a vonat az oldalára borította a gépjárművet és első kerekeivel szabályosan „felmászott” rá. A baleset következtében a buszon utazók közül egy személy életveszélyesen, többen (köztük az autóbusz sofőrje) súlyosan, egy személy pedig könnyebben sérült. A vonat utasai nem sérültek meg. A sérülteket a szombathelyi Markusovszky Kórházba szállították.

Vasúttörténeti emlékhely

Az 1913-ban megnyitott Kőszeg–Bük–Sárvár–Zalabér, később Répcevis–Sárvár–Zalabér–Batyk vasútvonal alighogy megélhette hatvanadik „születésnapját”, megszűnt. Középkorúak, idősebbek emlékében azonban ma is él, a negyven évnél fiatalabbak pedig már nem is láthatták, nem utazhattak rajta. Az emlék megőrzésének szép példáját adta Csepreg városa és jómagam mint büki állomásfőnök. A répcevisi vonal megszüntetésének harmincadik évfordulóján, 2004 augusztusában a csepregi állomás szomszédságában emlékhelyet avattak. Az én ötletem volt, hogy a vasútvonal egykori létét így örökítsék meg. Az elmúlt időszak vasútbezárásai és azok tervei azonban nosztalgikus érzéseket keltettek az emberekben a régen megszűnt vonalak iránt is, legyen akár tizenéves, akár idősebb korosztályhoz tartozó. A világháló terjedésével a vasútbarátok is könnyen egymásra találnak.

7. kép. Az emlékmű felirata: „Emlékhely – Ez a vasútvonal 1913-tól 1974-ig szolgálta Csepreget és környékét. Megszűnésének 30. évfordulóján emlékezésül állította Csepreg vasutassága 2004-ben.”

Irodalomjegyzék

Széchenyi István: A magyar közlekedési ügyről, 1848. Magyar Államvasutak, Budapest, 1991.

Kövér István: A Kőszeg környéki vasutak története, 1883–1893. MÁV Igazgatóság Igazgatási és Jogi Osztály, Szombathely, 1983.

Kubinszky Mihály: Az én vasutam. MÁV Rt., 2012.

Internet:

<https://hulloccsepreghu/>

KRISCH ANDRÁS

Csepreg az ellenreformáció idején

Csepreg mint protestáns központ

Csepreg a 16. és 17. század fordulóján a magyarországi reformáció egyik legjelentősebb dunántúli központja volt. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy Payr Sándor 1924-ben megjelent monumentális művében, *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története* című kötetében külön fejezetet szentel a városnak. A 15. század folyamán Csepreg plébániája és iskolája már pezsgő szellemi életet mutatott, ami később a reformáció gyors terjedésének kedvezett. A városban Sárvárral egy időben, a 16. század közepén jelentek meg a reformáció tanai, elsősorban Nádasdy Tamás nádor pártfogásának köszönhetően. Nádasdy udvara Sárváron a humanizmus és a reformáció egyik bölcsője volt. Sylvester János, az első magyar Újszövetség-fordító, 1543-ban innen írt levelet Nádasdyhoz, amiből arra következtethetünk, hogy már ekkor működött evangélikus gyülekezet a városban. Sylvester tevékenyége azonban Csepregen is jelentős volt. A 16. század második felében Csepreg a dunántúli protestantizmus egyik legfontosabb szellemi központjává vált. Iskoláját a korabeli források „Csepregi Akadémiának” nevezték. Itt tanított több ismert reformátor és teológus, köztük Magyar István,¹ Lethenyei István,² Zvonarics Imre³ és Reczés János.⁴ Az iskola, amelybe Nádasdy Tamás nádor özvegye 1565-ben a jeles Sibolti Demetert hívta ta-

nítóul, csakhamar túlszárnyalta még a sárvárit is. A sárvári iskolaigazgatók előléptetésnek vették, ha Csepregre helyezték át őket. A városban nyomda (1621–1643) is működött, amely kiadta a híres *Csepregi Graduált*, az egyik legkorábbi magyar evangélikus énekeskönyvet.⁵

A Nádasdyak szerepe a reformáció terjedésében

A 18. század óta folyik a vita, hogy Nádasdy Tamás katolikus vagy evangélikus volt-e. Payr kutatásai alapján kijelenthetjük, hogy a lutheri tanokat korán, már 1525-ben megismerte a budai udvarban. Résztvevője volt az 1526-os speyeri birodalmi gyűlésnek, fogadta udvarában Sylvester Jánost⁶ és Dévai Máttyást.⁷ Házába evangélikus prédikátort fogadott, akire gyermeke nevelését is bízta. Ugyanakkor Nádasdynak szoros kapcsolatai voltak a katolikus hierarchiával: például Girolamo Martinengo pápai nunciussal, valamint Várday Pál esztergomi érsekkel és más püspökökkel. Egy forrás szerint

5 Payr Sándor: Az evangélikus Csepreg pusztulása. = *Protestáns Szemle*, 1898. (továbbiakban Payr, 1898.) 210. p.

6 A magyar humanizmus és reformáció egyik legjelentősebb alakja, a magyar nyelvű Újszövetség első fordítója és kiadója. Sylvester János Nádasdy Tamás szolgálatában állt. Neki is köszönhető, hogy Sárvár mellett Csepreg a 16. században a protestantizmus egyik dunántúli bástyája lett. A kutatások szerint Sylvester János Csepregen vagy Sárváron halt meg.

7 Dévai Máttyás, teljes nevén Dévai Bíró Máttyás (1500 körül – 1545), a magyar reformáció egyik legkorábbi és legfontosabb alakja, „a magyar Luther”. Élete nagy részét vándorprédikátorként töltötte, folyamatosan úton volt, hirdette a reformáció tanait.

1 Evangélikus prédikátor, a csepregi zsinat egyik résztvevője.

2 Sárvári iskolamester, a csepregi felső templom utolsó evangélikus lelkésze.

3 A felső templom prédikátora, az 1621-es csepregi vérengzés áldozata.

4 Csepregi prédikátor és esperes.

1. kép. A csepregi Szent Miklós-templom 1896 körül
(Soproni Múzeum, Fényképtár, Leltári szám: SOM-AF 44827. Fotó: Rupprecht Mihály)

1553-ban Sopronban gyónt és áldozott, ami katolikus cselekedetnek számított.⁸

Ugyanakkor Kanász Viktor következtései alapján kijelenthetjük, hogy Nádasdy nem tért át teljesen a protestáns hitre, inkább „köztes állapotban” volt: katolikus hagyományokat megtartva, de a reformációhoz való nyitottsággal. A nádor nem volt protestáns felekezethez tartozó személy abban az értelemben, ahogy később a felekezetek tagjai voltak. Inkább nyitott katolikus humanistaként tekinthetünk rá, aki támogatta a reformáció eszméit, de nem szakadt el teljesen a katolikus egyháztól.⁹

Az azonban biztos, hogy Nádasdy Tamás nádor és felesége, Kanizsai Orsolya, akinek révén Csepreg birtokosa lett, a protestantizmus legjelentősebb főúri támogatói közé tartoztak.¹⁰ A család templomokat, iskolákat (1557-ben) és könyvnyomdát alapított, s ezzel meghatározó szerepet játszott a dunántúli evangélikusság megerősödésében. Szűkebb és tágabb környezetük is áttért az új hitre. Ennek következtében a katolikus plébánosnak el is kellett hagynia a várost (1554). Mind a felsővárosi,¹¹ mind pedig az alsóvárosi¹² templomban evangélikus is-

tentiszteleteket tartottak, és természetesen az „Akié a föld, azé a vallás” („Cuius regio, eius religio”) elv¹³ alapján a hatalmas Nádasdy-birtok valamennyi jobbágya követte ura vallását.¹⁴ Nádasdy Tamás fia, a törökverő Ferenc, a csepregi kollokviumra¹⁵ hívta össze a lelkészeket. Unokája, Pál szintén híthű patrónusa volt az evangélikus egyháznak, *Áhitatos és buzgo imádságok* címmel evangélikus imádságoskönyvet állított össze. A század második felére azonban a család vallási iránya megváltozott. Nádasdy Ferenc, Tamás dédunokája 1643-ban áttért a katolikus hitre. Ezzel korszakos fordulatot idézett elő a család történetében és Sopron vármegye vallási viszonyaiban.¹⁶ Am ezelőtt 22 évvel egy másik tragédia is történt Csepregen.

A csepregi vérengzés. A protestáns gyülekezet első pusztulása

A csepregi vérengzés¹⁷ előzményei a harmincéves háború eseményeihez kapcsolódnak. A háború 1618-ban a protestánsok

8 Payr Sándor: *Protestáns volt-e Nádasdy Tamás? Egyháztörténeti értekezés*. Bp., 1914. Különlenyomat.

9 Kanász Viktor: *Protestáns vagy katolikus volt-e Nádasdy Tamás?* <https://www.evangelikus.hu/hireink/kultura/protestans-vagy-katolikus-volt-e-nadasdy-tamas> (Megtekintve: 2025. október 14.)

10 A magyar művelődéstörténetben a Nádasdyak szerepét mutatja be Kocsis Dorottya: *A Nádasdyak kulturális központja a 16–17. században: Sárvár és Pottendorf*. I. rész. = *Vasi Szemle* (továbbiakban VSZ) 2022. 3. sz. 289–298. p.; II. rész: VSZ, 2022. 4. sz. 419–427. p.

11 Más néven felső vagy Szent Miklós-templom. A templomra 1890-ben táblát helyeztek el az alábbi szöveggel: „1537-től 1643-ig eretnekek bírták, kik Nádasdy Ferenc példájára visszatérvén őseik rk. hitére, e templom is visszaszállott Krisztus Jézus igaz egyházának birtokába.”

12 Más néven alsó vagy Szent Katalin-templom. 1588-ban leégett, helyére az evangélikusok új templomot építettek, mely 1592-re készült el.

13 Noha az elv formálisan nem terjedt ki a Magyar Királyságra, helyi szinten – amint azt Csepreg példája is mutatja – mégis érvényesült.

14 Bódi József – Gróf Katalin – Németh Sándor: *Csepreg településtörténeti földrajza a kiegészítésig*. (továbbiakban Bódi–Gróf–Németh, 2016.) = *Településtudományok* 2016. 1. sz. 44–45. p.

15 A csepregi kollokviumot 1591. szeptember 18–22. között tartották a felső templomban. Az eseményre a magyarországi reformáció egyik kulcsfontosságú egyháztörténeti eseményeként tekinthetünk. Célja az volt, hogy rendezzék a hitelvek körüli vitákat a magyarországi lutheránusok és reformátusok között. Valójában itt történt az evangélikus és református felekezetek nyugat-magyarországi szétválása. Payr Sándor: *A dunántúli evangélikus egyházkerület története*. I. kötet. Sopron, Székely és Társa, 1924. (továbbiakban: Payr, 1924.) 729. p.

16 Payr, 1924. 56–57. p.

17 A csepregi vérengzés legújabb eredményeit tartalmazó tudományos feldolgozás Sági Ferenc: *Csepreg feldúlása 1621-ben*. = VSZ, 2023. 3. sz. (továbbiakban Sági, 2023.) 302–327. p.

és a katolikus Habsburgok közötti vallási és hatalmi ellentétek miatt robbant ki, és rövid időn belül egész Európát lángba borította. Magyarországon Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1619-ben hadjáratot indított II. Ferdinánd császár ellen, hogy megvédje a protestáns vallásszabadságot és kiterjessze befolyását a királyi Magyarországra. A nyugat-dunántúli vármegyék, köztük Vas és Sopron, valamint Nádasdy Pál Bethlen oldalára állt,¹⁸ a főúr megerősített váraiban állomásozó bandériumok is támogatták a felkelést. Mindez a Habsburgok szemében árulásnak számított, és a térséget lázadó területként kezelték.¹⁹ 1620 végére a császári udvar elhatározta a Dunántúl „megbüntetését”. II. Ferdinánd Esterházy Miklóst nevezte ki a császári hadak főparancsnokává, aki felhatalmazást kapott arra, hogy fegyverrel fenyítse meg a Bethlent támogató vármegyéket és városokat. A katonai akciók irányításával Rambold Collalto tábornokot bízták meg, aki lengyel és horvát zsoldosokból álló csapatokat gyűjtött. A cél a Habsburg-hűség helyreállítása és a protestáns központok megtörése volt. A csehek és szövetségeseik veresége után a császár felszólította az elpártoltakat, hogy a hűségére visszatérjenek. Mivel ez nem valósult meg, 1620 végétől kezdődően megtorló akciókra került sor a Nyugat-Dunántúlon a Nádasdy- és a Batthyány-uradalmak települései ellen. Ennek során 1621. január 9. és 12. között az evangélikusok itteni központjának számító Csepreg mezőváros jelentős részét elpusztították, válogatás nélkül több mint 1200 személyt meggyilkoltak, „bor, búza és barom juta mind prédára”.²⁰ Az öldök-

lésnek esett áldozatul, a hívei mellett mindvégig kitartó felső templomi prédikátor, Zvonarich Imre is.²¹ A vérengzés után Nádasdy Pál visszatért a császár hűségére, és igyekezett rendezni kapcsolatait a Habsburg-udvarral.

A csepregi vérengzés intő példaként szolgált Lackner Kristóf, Sopron polgármestere számára. Amikor 1621 augusztusában Collalto seregei a város felé közeledtek, Lacknernek diplomáciai úton sikerült megvédenie Sopront a császári hadak pusztításától. Lackner személyesen ment a hadvezér elé, átadta a város hódolatát, és meg egyezett vele a város biztonságáról. Collalto elfogadta a soproniak ajánlatát – 20 ezer forintot és 2000 akó bort –, és megparancsolta, hogy katonái ne bántalmazzák a lakosságot. A találkozó Sopron politikai stabilitását biztosította a harmincéves háború zavaros időszakában, és Lackner diplomáciai tevékenységének egyik legfontosabb eredményeként értékelhető.²²

A csepregi öldöklést a Bethlen Gáborhoz hű Nádasdy Pál birtoka elleni megtorlasként hajtották végre. Sági Ferenc szerint a csepregi vérengzés nem kizárólag vallási indítatású bosszú volt, hanem a harmincéves háború brutális hadviselésének egyik helyi megnyilvánulása. A fosztogatás, a gyűjtogatás, a nők megerőszkolása és a civilek lemészárlása ekkoriban sajnos általános hadviselési gyakorlatnak számított, függetlenül attól, melyik fél követte el. A csepregi vérengzés közvetett módon hozzájárult a rekatolizációhoz, elkezdődött a virágzó középkori Csepreg hanyatlása, mert megtörte

18 Toma Katalin: Gróf Nádasdy Ferenc politikusi pályaképe. (1655–1666). ELTE, Bp. 2005. (PhD-disszertáció) (továbbiakban Toma, 2005.) 33. p.

19 Sági, 2023. 308. p.

20 A vérengzésről egy korabeli, ismeretlen deák versét közli Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története.

Budapest, 1887. (továbbiakban Farkas, 1887.) 123–135. p. Az idézet sor: 132. p.

21 Payr, 1898, 223. p.

22 Lackner életére és korára lásd Kovács József László: Lackner Kristóf és kora (1571–1631). Sopron, 2004.; Payr Sándor: Emlékezés doktor Lackner Kristófról halálának háromszázados évfordulóján. (1571–1631) Sopron, Székely és Társa, 1932.

a helyi evangélikus közösséget, meggyéngítette annak intézményeit, és megnyitotta az utat a katolikus visszatérés előtt. A 16. században Sopron megye legnagyobb mezővárosa a protestáns kultúrához köthető központi szerepét már nem nyerte vissza.

A Nádasdyak ismét a katolikus oldalon

A 17. század első felében Nádasdy Ferenc (1625–1671), a nagy múltú dunántúli Nádasdy család sarja volt a térség legnagyobb evangélikus patrónusa. Ifjúkorától vallásos nevelést kapott, Kis Bertalan sárvári lelkész és püspök volt a nevelője. A protestáns egyházi és kulturális élet pártfogójaként tűnt ki. Sárvár, Csepreg is az ő uradalmához tartozott, és a dunántúli evangélikusság virágzó központjai voltak. Payr szerint ezzel a fiatal Nádasdy a magyar kultúra Sárospatakhoz hasonló fellegvárát teremthette volna meg a Dunántúlon.²³ Az események azonban másként alakultak. Nádasdy katolizációját az Esterházy család és a jezsuita rend tudatos befolyásának tulajdoníthatjuk.

A nádor, Esterházy Miklós – aki a kor egyik legnagyobb hatalmú katolikus főura volt – közel vonta magához a fiatal Nádasdyt, hogy megnyerje őt a római katolikus egyház számára. Meghívta udvarába, ahol jezsuita atyák beszélgettek vele „asztal fölött” vallási kérdésekről. Közben a fiatal Nádasdy vonzalmat érzett Esterházy leánya, Anna Júlia²⁴ iránt, és a nádor ezt az érzelmi kapcsolatot is kihasználta az áttérés előmozdítására. Az eseménysorozat végén, 1642-ben, Esterházy Itáliába küldte a fiatal gróft, ahol erős katolikus hatások érték. 1643 júniusá-

ban Nádasdy még képviselője, Bezerédy György által részt vett a csepregi zsinaton. Azonban alig fél évvel később, november 25-én, Szent Katalin napján, a városban egyházi és világi képviselők előtt, akik a zsinatra gyűltek össze, nyíltan kijelentette a 18 éves ifjú, hogy a katolikus hitre tér. Payr drámai szavakkal írja le a pillanatot: a lelkészek és hívek lesújtó meglepetéssel hallgatták, amint egyházának egyik legnagyobb patrónusa elhagyta őket.²⁵ Esterházy Miklós azonnal jelentette a hírt Lamormain jezsuita tartományoknak Bécsbe, örvendezve: „Kétségtelen, hogy ennek az egynek áttérését sok léleké fogja követni.”²⁶

A következőkben súlyosak, mondhatni tragikusak voltak a dunántúli protestánsokra nézve. A gróf áttérését követően a Nádasdy-uradalmakban elvették a protestáns templomokat, a lelkészeket elűzték vagy bebörtönözték, a hívek vallásgyakorlatát pedig kényszerrel, erőszakkal próbálták felszámolni. Az evangélikus hitélet lavinyszerűen omlott össze, hamarosan ugyanolyan egyenmű katolikus felekezetű lett Csepreg, mint csaknem egy évszázaddal azelőtt volt. Leginkább Csepreg, Sárvár, Kapuvár és Pápa szenvedett. A korábban virágzó iskolák, könyvnyomdák és gyülekezetek elnémultak; a protestáns kulturális központok eltűntek a térképről. Birtokairól mintegy ötven prédikátort bocsátott el. Az áttért vagy áttérésre kényszerített jobbágyainak a száma negyvenezerre tehető.²⁷

Nádasdy Ferenc országbíró katolizációja elsősorban politikai és társadalmi megfontolásból történt és nem okvetlenül vallási meggyőződésből. A Habsburg-udvarban a katolikus főurak részesültek bizalomban és előmenetelben, így a vallásváltás a karrier és a birtokbiztonság záloga lett. Nádasdy

23 Payr, 1924. 74. p.

24 Esterházy Anna Júlia életére lásd Viskolcz Noémi: Esterházy Anna Júlia (1630–1669) = Századok, 2015. 4. sz. 873–903. p.

25 Payr, 1924. 681. p.

26 Payr, 1924. 682. p.

27 Farkas, 1887. 423. p.

döntésében szerepet játszott felesége, a katolikus Esterházy Anna Júlia, valamint a korszak erőteljes ellenreformációs légköre, különösen a jezsuita rend tevékenysége. A Nádasdyak példáját más dunántúli főnemesi családok is követték (Batthyányak, Zrínyiek, Thurzók), ami Sopron vármegye fokozatos rekatolizációjához vezetett. A folyamat nemcsak vallási, hanem társadalmi és kulturális átalakulást is hozott: új templomok, szerzetesrendek és iskolák jelentek meg, amelyek a katolikus megújulás bázisát képezték. A Nádasdyak vallásváltása nem elszigetelt családi esemény, hanem a magyar arisztokrácia 17. századi politikai és vallási alkalmazkodásának jelképes példája. A 17. század közepén a magyar főnemesség körében a katolicizmusra áttérés gyakran a Habsburg-udvarhoz való lojalitás jele volt. A protestáns nemesek hátrányos helyzetbe kerülhettek az udvarban és a politikai életben. Nádasdy, aki karriert épített és magas tisztségeket viselt (pl. országbíró lett), ezzel az áttéréssel megerősíthette pozícióját a bécsi udvar szemében. Felesége, Esterházy Anna Júlia katolikus volt, ami szintén hozzájárulhatott a döntéshez. A vegyes vallású házasságokban ekkoriban gyakori volt, hogy a protestáns fél áttért, különösen, ha a katolikus fél befolyásos családból származott. A 17. században a jezsuiták és az ellenreformációs mozgalmak jelentős befolyással bírtak a magyar főnemesség körében. Az oktatásban, kulturális életben és udvari körökben is erősen jelen volt a katolikus szellem, ami sokakat – így Nádasdyt is – a visszatérésre ösztönözt. A protestáns főurakat gyakran bizalmatlansággal kezelte a katolikus Habsburg-udvar, és az áttérés sokszor a birtokok, címek és politikai befolyás megtartásának záloga volt.²⁸

28 Toma, 2005. 37, 55–56.p.; A Nádasdy család küzdelmét mutatja be a magyar arisztokrácián belül az országos politikai befolyásért és a Nyugat-Du-

Az áttérés hatása a csepregi kollégiumra

A már többször említett csepregi kollégium²⁹ (1557–1643) a Dunántúl nyugati részének egyik legfontosabb kulturális és szellemi központja volt. Az intézmény nem csupán a helyi oktatás és művelődés központjaként működött, hanem meghatározó szerepet játszott a magyarországi protestantizmus megerősödésében és terjesztésében is. A Nádasdy család támogatásával létrejött iskola a korszak oktatási struktúrájának teljes vertikumát lefedte: elemi, középfokú és akadémiai tagozattal is rendelkezett. Az iskola a wittenbergi tanmenetet alkalmazva egyidejűleg háromszáznál több tanulóját bentlakásos kollégiumi módszerrel nevelte. Jelentős hangsúlyt kapott a nyelvtan, a retorika, a teológia és a filozófia oktatása mellett az ének és a magyar nyelv tanítása is – ez utóbbi különösen előremutató volt, mivel a magyar nyelvű oktatás ekkor még ritkaságnak számított. A csepregi iskola kulturális és nyelvi missziója túlmutatott a helyi kereteken: diákjai és tanárai közül sokan váltak később a dunántúli protestáns egyház és oktatás vezető alakjaivá. Az iskola tudós rektorai – akik között több Wittenbergben végzett értelmiségi is akadt – aktív résztvevői voltak a hitvitáknak, így az iskola szellemi központként is működött.

A csepregi kollégium működése bizonyítja, hogy az iskola nem pusztán oktatási

nántúl regionális hatalmáért Dominkovits Péter – Pálffy Géza: *Küzdelem az országos és regionális hatalomért. A Nádasdy család, a magyar arisztokrácia és a Nyugat-Dunántúl nemesi társadalma a 16–17. században.* = *Századok*, 2010. 4. sz. 769–792. p. (1. rész); *Századok*, 2010. 5. sz. 1085–1120. p. (2. rész)

29 A kollégium történetét tárgyalja Zátonyi Sándor: *A csepregi reformáció kori kollégium (1557–1643).* = *Soproni Szemle*, 1974. 4. sz. 316–332. p.; *Uő*: *A reformáció kori csepregi kollégium (1557–1643).* (továbbiakban Zátonyi, 1991) = *Magyar Pedagógia*, 1991. 215–230. p.

intézmény, hanem a társadalmi, kulturális és vallási identitás formálója is volt. A magyar nyelvű protestáns oktatás és a helyi nyomdászat révén Csepreg a 16–17. századi Magyarország egyik jelentős tudásközpontjává vált, amelynek hatása a régió vallási és művelődési fejlődésében hosszú távon is érezhető maradt.

Nádasdy Ferenc 1643-as áttérése a katolikus hitre a hírneves csepregi kollégiumra is negatív hatással volt. Ahol egykor jeles diákok tanultak, így például Sopron híres humanista polgármestere, Lackner Kristóf, immár korántsem volt olyan jelentős.³⁰ Ugyanis a protestáns rektoroknak is távozniuk kellett Nádasdy birtokairól, így a kollégium is megszűnt. Ugyanakkor a források szerint alapfokú oktatás valamilyen formában továbbra is létezett a városban: a későbbi évtizedekből (1647–1686) több iskolamester neve is ismert (pl. Verkay Márton, Haydu Balázs, Horvát Miklós). Ők azonban már nem a régi, protestáns kollégium szellemiségét vitték tovább, hanem katolikus irányítás alatt, korlátozott oktatási funkcióval működtek. A protestáns tanítók és diákok szétszédtek, az épületek részben elpusztultak vagy más célokra hasznosultak. Az iskola korábbi szellemiközpont-szerepe ezzel megszűnt, és Csepreg kulturális élete hosszú időre visszaesett. Az iskola 1643 után elvesztette regionális és felekezeti jelentőségét.³¹

A kollégiumhoz kapcsolódott egy nyomda is. Ez a magyar nyelvű irodalom és vallási műveltség terjesztésének egyik korai bástyája volt. Katona Imre a témában született tanulmánya szerint a csepregi Farkas nyomda (1621–1643) vallási-didaktikus, főként

magyar nyelvű kiadványokat adott ki.³² A tulajdonos Farkas Imre a híres nyomda-alapító és a térség meghatározó nyomdászának Manlius Jánosnak özvegyét vette nőül, akivel hozományul a nyomdát is átvette. Farkast Nádasdy segítette, a nyomdász viszonzásul a nyomtatványokat a mecénásnak ajánlotta.³³ A nyomda termékei között szerepelhettek iskolai tankönyvek, énekeskönyvek, vitairatok, naptárak, káték, teológiai kiadványok, amelyek az evangélikus oktatás és igehirdetés céljait szolgálták. Így például Zvoranics Mihály úrvacsorai kátéja (1627, 1628, 1643); a dunántúli egyházi kánonok (1630), vagy Nádasdy Pál imádságos könyve.³⁴ Bár a műhely méretében kicsiny volt, a csepregi nyomda a dunántúli protestáns nyomdahálózat jelentős láncszemének számított. A nyomda működésének is Nádasdy katolizálása vetett véget. Felszámolását megkönnyítette, hogy Farkas Imre ezekben az években már idős és beteges lehetett.³⁵

Csepreg utolsó prédikátorai³⁶

A magyar protestantizmus történetének egyik legdrámaibb fejezeteként tekinthetünk Csepreg esetére. A város a 16–17. század fordulóján a magyarországi evangélikus oktatás, teológia és nyomdászat egyik központja volt, viszont a 17. század közepén, az ellenreformáció időszakában mint virágzó protestáns központ elpusztult, katolikus kézre került. Nádasdy Ferenc áttérésének

30 Szelestei N. László: Adalék a csepregi iskola és a nyugat-dunántúli protestantizmus történetéhez (1588). 240. p. In: Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Szerk.: Fabinyi Tibor. Bp. 1984.

31 Zátónyi, 1991. 228. p.

32 Katona Imre: Farkas Imre csepregi nyomdája. = VSZ, 1973. 1. sz. (továbbiakban Katona, 1973.) 135. p.

33 Kocsis, 2022. 292. p.

34 Katona, 1973 135. p.

35 Katona, 1973. 135, 141.p.

36 A témával összefoglalóan foglalkozik Payr Sándor: Csepreg utolsó prédikátorai. (továbbiakban Payr, 1899) = Jó Pásztor. 1899. november 15. I. évf. 2. sz. 19–23. p.

2. kép. Csepregi képeslap az egykori alsó templommal (Bognár Béla gyűjteménye)

szimbolikus aktusa 1643 karácsonyán történt Sárváron, amikor Nádasdy ünnepélyesen letette protestáns hitét Bosnyák István³⁷ veszprémi püspök előtt. Ezzel kezdetét vette a protestáns intézmények felszámolása Csepregen és a Nádasdy-birtokokon. Payr hangsúlyozza, hogy Nádasdy a hitehagyók szokása szerint különös buzgósággal fordult egykori hittestvérei ellen.³⁸

Az üldöztetések idején az utolsó négy csepregi evangélikus prédikátor próbálta fenntartani a gyülekezet életét.³⁹ Lethenyi István⁴⁰ (1621–1643) még Nádasdy Pál költ-

ségén tanult Wittenbergben. 1621-ben került Csepregre, ahol esperes is volt a felső templomban. Egy igazi tudós lelkész, aki imádságos könyveket és vitairatokat adott ki. 1643-ban elsőként úzték el, Kőszegen folytatta szolgálatát. Ezzel a felső templom katolikus kézre került. A katolikus Farkas Sándor szerint a reformáció csupán bajt hozott az emberiségre és Krisztus igaz vallását pedig kitépték ennek során a csepregiek szívéből. Nádasdy Ferenc megtérésével pedig a felső templom ismét visszazállt eredeti tulajdonosára, a katolikusokra.⁴¹ A földesúr Szenttamási Máté nevű plébánost nevezte ki Lethenyi helyére a felső templomhoz, aki Nádasdy és Esterházy által támogatva térítette át a lakosokat a római egyházba. Ezt megélni és végignézni az alsó templomnál még egy ideig megtört evan-

37 Bosnyák István 1642–1644 között veszprémi püspök. Payr tévesen Sennyei püspököt ír.

38 Payr, 1899. 20. p.

39 A reformációtól kezdve a csepregi evangélikus lelkészeket közli: Farkas, 1887. 408. p.

40 Csepregi Zoltán: Evangélikus lelkészek Magyarországon (ELEM) II. 1. A zsolnai zsinattól (1610) a soproni országgyűlésig (1681). Reciti, Bp., 2020. (továbbiakban Csepregi, 2020.) 605. szócikk.

41 Farkas, 1887. 408. p.

gélikus lelkészeknek komoly megpróbáltatás lehetett.⁴²

Az elkeseredett csepregieket ugyanis akkor még az vigasztalhatta, hogy Lethenyi elüzetése és a felső templom elvétele után az alsó, kisebb templom melletti parókián meghagyták a másik lelkészt, Godi Imrét (1643–1644).⁴³ Godi korábban katolikus pap és győri kanonok volt, majd meggyőződésből tért át az evangélikus hitre. A csepregi események után ő is Kőszegre menekült, ahol később esperesnek választották.

Utódja Büki Szabó Mihály⁴⁴ (1645–1648) rövid ideig még fenntartotta az istentiszteletet az alsó templomban, majd őt is elűzték. Jól jellemzi ezt az evangélikusok szempontjából nehéz időszakot az alábbi eset: Gálos Mártonné Fruk Margit 1651. április 25-én kelt végrendeletében az alsó evangélikus templomra nyolc forintot, az alsó prédikátorra három forintot, Szenttamási felső plébánosra pedig egy „hitvány” (gyenge, kevés értékű) tehenet hagyott. A tehen értéke az akkori árviszonyok között bizonyosan nem érte el a három forintot sem. Mivel azonban a végrendeletet a római katolikus városbíró és jegyző előtt kellett megtennie, a végrendelező nem mert teljesen mellőzni a katolikus plébánost, ezért jelképesen neki is hagyott valamit.⁴⁵

Csepreg utolsó evangélikus lelkésze Perenyi Horváth András⁴⁶ (1651–1652) volt. A lelkész szolgálati ideje nagyon rövid volt Csepregen, a beiktatása utáni évben meghalt. Temetésére eljött néhány szomszédbeli evangélikus lelkész és Lövvöröl Musay Gergely püspök. Temetése egyben az egykor dicsőséges evangélikus Csepreg végét is szim-

bolizálta. A püspök által kinevezett adminisztrátort elűzték, elkobozták a templomot, a paplakot, a papi szőlőket, a réteket és a még Perenyi által megmunkált szántóföldeket is. Halála után az evangélikus egyházi élet végleg megszűnt a városban. Payr különösen megrendítően írja le a Perenyi család sorsát: „Az özvegy papnét bölcsőben fekvő gyermekével s a többi árvával együtt az utcára vetették, minden részvét nélkül, Isten szabad ege alá.”⁴⁷ Az elhunyt lelkész felesége még ebben az évben folyamodott Sopron városához menedékhelyért, ahol kenyérsütéssel akarta magát és két árva gyermekét eltartani. Ez volt utolsó kegyetlen jelenete a protestáns Csepreg második és most már végleges pusztulásának.⁴⁸

Az 1655-ös országgyűlés hiába foglalkozott a csepregi evangélikusok ügyével: királyi biztosok három alkalommal is elrendelték az alsó templom visszaadását az evangélikusoknak, ám a katolikus hatóságok újra és újra megszegték a határozatot. A kevés megmaradt evangélikust üldözték, vallásgyakorlásukat akadályozták, sokszor erőszakkal térítették át őket. Ezzel Csepreg protestáns múltja lezárult.⁴⁹ A katolikus csepregi káplán, Farkas Sándor ezt az evangélikusok számára tragikus eseményt így fogalmazta meg: „S így Peresznyey halálával, úgy látszik, végleg megszűnt a protestáns prédikátorok itteni uralma!”⁵⁰

Nádasdy III. Ferenczel nemcsak a kulturális fejlődés, hanem a gazdasági élénkülés is alábbhagyott Csepregen. Őt ugyanis a Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétele miatt kivégezték, és birtokaira az Udvari Kamara tette rá a kezét.⁵¹ Az evangélikus történetírók, így Payr is a Nádasdyak

42 Payr, 1899, 21. p.

43 Csepregi, 2020. 342. szócikk.

44 Csepregi, 2020. 129. szócikk.

45 Payr, 1899, 22. p.

46 Csepregi, 2020, 420. szócikk. Payr ebben az írásában a lelkészt következetesen Peresznyei Andrásnak nevezi.

47 Payr, 1899. 22. p.

48 Payr, 1924, 86. p.

49 Payr, 1899. 22. p.

50 Farkas, 1887. 418. p.

51 Bódi–Gróf–Németh, 2016. 46. p.

tragédiájában a 17. századi protestáns értelmezés szerint erkölcsi-teológiai történetet látott: a reformáció elhagyása után Isten áldása is elfordult a háztól.⁵²

A megmaradt hívők egy része Sopronba vagy Kőszegre menekült, ahol a gyülekezeti élet még fennmaradhatott. A városban megtiltották az evangélikus könyvek birtoklását. Az üldözések idején egyes családok messze elköltöztek Csepregről, így például Csepregi Turkovics Mihály Erdélybe vándorolt ki, 1648-ban kolozsvári, 1663-ban nagyszebeni lakos volt, aki Amsterdamban is járt, és több művet fordított magyar nyelvre. Apafi Mihály fejedelemnek kedves embere volt. Azonos nevű fia kolozsvári tanár és lelkész volt. A Turkovicsok a Dunántúlra bevándorolt horvát családból valók.⁵³

Az 1681-es soproni országgyűlés hozott némi enyhülést a protestánsok számára, mivel az úgynevezett artikulás helyek kijelölésével⁵⁴ bizonyos településeken engedélyezték az evangélikus és református valósággyakorlatot, ez azonban Csepreget nem érintette.

Összegzés

Csepreg a Nádasdyak pártfogásával a dunántúli protestantizmus egyik legélénkebb

központjává vált, ahol az iskola, a nyomda és a lelkészképzés összefonódott a helyi közösség vallási és kulturális életével. A Nádasdyak mecénási tevékenysége, a wittenbergi mintákat követő iskola, a magyar nyelvű nyomdászat és a teológiai viták mind hozzájárultak ahhoz, hogy Csepreg a korszak egyik szellemi központjává váljon. Az 1621-es pusztítás, majd a 17. század közepén bekövetkezett felekezeti váltás azonban felszámolta e virágzó szellemi központot. Nádasdy Ferenc katolizációja és az azt követő birtokpolitikai döntések nem csupán a helyi gyülekezetet, hanem a dunántúli evangélikusság egyik legfontosabb bástyáját is megingatták. A 17. század közepére azonban a politikai lojalitás és a vallási hovatartozás egymással szorosan összefonódott. Nádasdy Ferenc áttérése nemcsak személyes döntés volt, hanem a főúri és hatalmi viszonyok újrendeződésének szimbóluma. Csepreg példája jól mutatja, hogy a reformáció és az ellenreformáció nem csupán felekezeti, hanem társadalmi, kulturális, vagyonosodási és identitásbeli kérdés is volt a 17. századi Magyarországon. A város protestáns közösségének széthullása és intézményeinek elpusztítása ennek a tágabb folyamatnak a része: Csepreg, a magyar protestantizmus egyik regionális központja így vált a katolikus restauráció példájává.

52 Payr, 1924. 690. p.

53 Payr, 1924. 86. p.

54 1681. évi XXVI. törvénycikk.

HORVÁTH JÓZSEF

A csepregi szőlőhegy története

Csepreg sorsa a város 1255-ből való első írásos említése óta összefonódott a szőlőhegy sorsával. Az évszázadok viharai során nagyüzemi szőlőkultúra nem alakult ki, megmaradt családi gazdaságnak, öröklődve apáról fiúra, őrizve a hagyományt, a szőlő szeretetét, a tradicionális családi pincét.

Csepregen minden szőlősgazda egyben borosgazda is.

A város a Soproni járáshoz tartozott 1950-ig. Sopron megyében jelentős szőlőkultúra és élénk borkereskedés zajlott, ehhez kapcsolódott Csepreg szőlő- és borkultúrája is.

Levéltári adatok szerint már a rómaiak idejében is folyt itt szőlőművelés,¹ az „Árpádok” idejéből pedig fennmaradtak olyan adatok, amelyek szőlőfajtákat örökítenek meg, mint Fehérfoltos, Barnaszőlő, Gyöngyfehér stb.

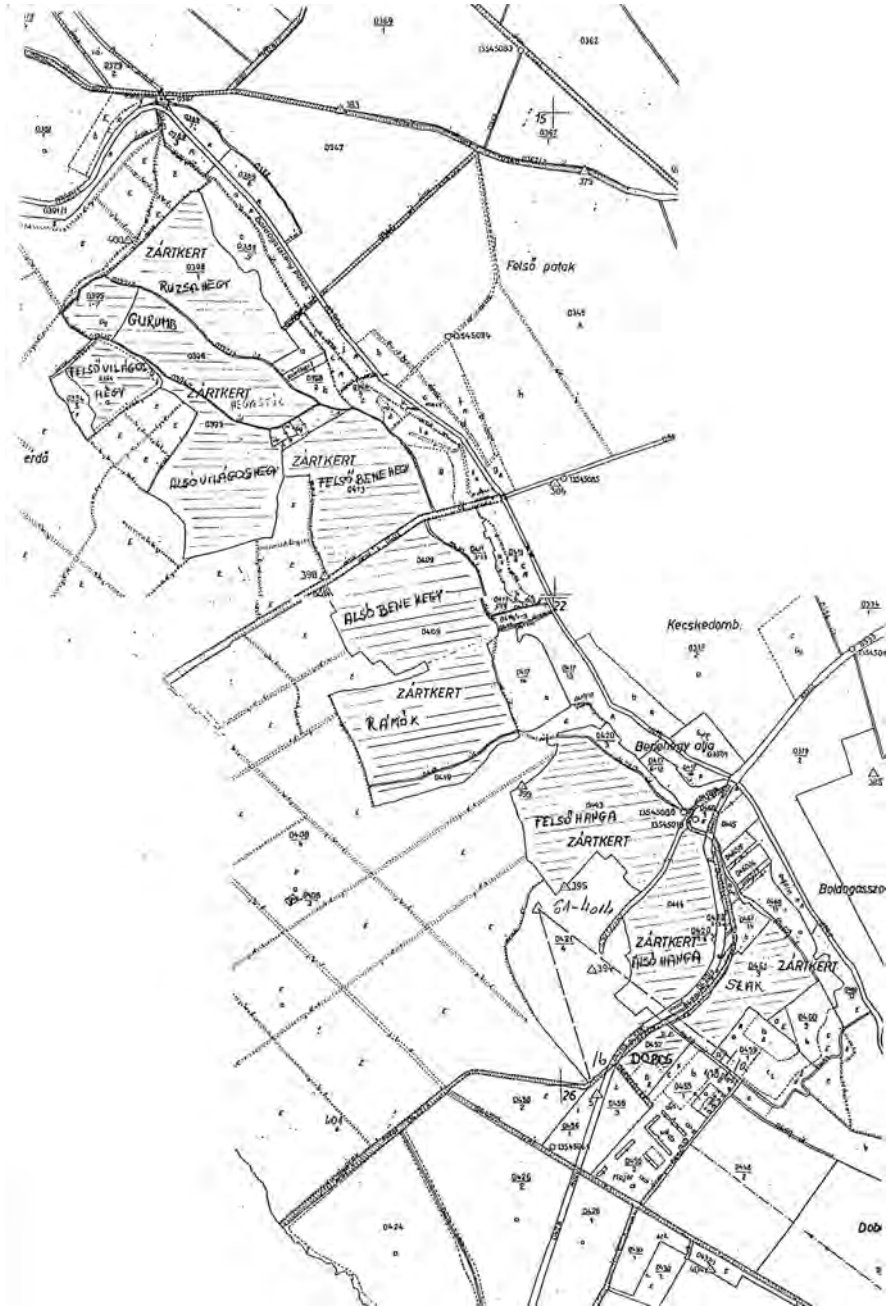
Csepreg középkori vezető szerepéhez jelentős mértékben hozzájárult a szőlőművelés, és a borexport nagymértékben segítette a lakosság gazdasági, kulturális fellendülését. Az 1851. évi adat szerint Csepreg 4730 katasztrális hold szántója mellett 552 katasztrális holdon termesztettek szőlőt. Az 1890-es években megjelent filoxéra- és peronoszpórájárvány súlyos következményekkel járt. Több dűlőben felhagytak a szőlőtermesztéssel, a megmaradt körülbelül száz katasztrális holdon a gazdák direkttermő fajtákkal pótolták a kipusztult tőkékét (Othello, Delavári, Izabella) alapvetően a sa-

ját, családi gazdaságaik szükségleteinek ki-elégítésére. Az uradalmi szőlőbirtokokon (Rothermann 15, Fejfer 3 kat. hold) és a jobb módú, igényesebb gazdák birtokain próbáltak nemes, oltott szőlőt telepíteni (olaszrizling, bánati rizling, Pinot Noir alias burgundi, kékfrankos...).

A két világháború között nagyon szigorú hegytörvénnyel próbálták segíteni a szőlőkultúra és a borászat fejlődését. Meghatározták a telepíthető szőlőfajtákat, szabályozták a munkák ütemét, a szüret kezdetét. Külön rendeletben határozták meg a bor értékesítési árát. Hegycsőszk alkalmaztak, aki vegetációs időben kint lakott a szőlőhegyen, egy kunyhóban. Csak vasárnap délelőtt ment haza. Bezárta a Hangakaput, még a gazdák sem tartózkodhattak a hegyen, arra olyankor a csendőrök vigyáztak. A hegycsőszök emlékét a stilizált Hangakapu őrzi.

A szőlőhegyen nem volt jellemző borospincék építése, csak szerszámtárolók és időjárástól védő kunyhók voltak. A bort a háznál lévő borospincékben, kamrákban tárolták. Ebben az időben még csak földes dűlőutak vezettek a hegyre. Itt, az Alpok utolsó keleti-délkeleti nyúlványain a szőlőhegy adottságai kiválóak: a tengerszint feletti magassága 200–250 méter, az éves csapadékmennyiség 700–750 milliméter. Talaja jó vízgazdálkodású erdőtalaj, irtásföldek. Uralkodó széljárása észak-északnyugati, a napfényes órák száma meghaladja az 1300-at, az évi átlaghőmérséklete pedig a 10 Celsius-fokot. Az Alpok kiegyenlítő klímájának a hatására a nyarak hűvösebbek, a tél enyhébb, szélsőségektől mentes. Az Alpok nyúlványainál, a Répce-sík találkozásánál, a dombok lábainál fakadó források, a Bene-kút, a Sájbók-forrás és a Gyöngy-

1 Farkas Sándor káplán Csepreg mezőváros története című könyvében, Szabó József büki tanár Vánkosszegtől a Hanga kapuig (1978) című dolgozatában, valamint Kiss Tamás A csepregi hegyközség és szőlőtermesztés bemutatása, elemzése című szakdolgozatában (1995) is a soproni levéltári adatokra hivatkozik.

1. sz. melléklet. Művelési ágak szerinti megoszlás a szőlőhegyen. Forrás: Kiss Tamás

forrás táplálják a Fenyves-patakot, Ablánc-patakot, Boldogasszony-patakot, amelyek az Ausztriából eredő Répcébe ömlenek, és táplálják a Répce vízgyűjtőrendszerét.

A második világháború utáni kommunista éra és az erőszakos termelészövetkezeti mozgalom tovább rontották a szőlő helyzetét. A szőlőterületeket beszámították a háztáji földbe, a fiatalok a városokba menekültek a tsz elől. A kollektivizálás következtében jármű, fogat nem maradt magánkézben, így még a leszüretelt termés hazaszállítása is gondot okozott.

Az 1970-es évektől kezdődött konszolidáció és a kertbarát mozgalom hatására megindult a fajta- és művelésmód-váltás² (1. sz. *melléklet*). Új szőlőfajták jelentek meg: Zalagyöngye, Cserszegi fűszeres, Ezerfürtű, Kékfrankos, Zweigelt stb. Kordonos, géppel művelhető módokra tértek át, mint az ernyőművelés, függőnyművelés, szálvesszős művelés.

1980-tól borversenyeket és szüreti felvonulásokat rendeztek, aminek hatására egyre jobb borokat készítettek a gazdák. Továbbképzéseket, tanulmányi kirándulásokat szerveztek a kertbarát mozgalom segítségével. 1989-ben Hegyközség néven egyesületet alapítottak, a háború után feloszlott Hegyközség mintájára. A Hegyközség élén az elnök és a hegybíró állt, a hegyhátaikat (dűlőket) a hegymesterek képviselték: Alsó-Hanga, Felső-Hanga, Rámók, Alsó-Bene-hegy, Felső-Bene-hegy, Gurumb, Rúza-hegy, Alsó-Világoshegy, Felső-Világoshegy, Szak és a Dobos (2. sz. *melléklet*). A „Hegykönyvet” 1990 óta vezetik Csepregen.

A régi minta alapján fokost csináltattak a vezetőségnek. Célul tűzték ki a szőlő- és borkultúra fejlesztését, tagdíjat szedtek. Megvásárolták a szeszfőzdét, szüretidőben csószöket fogadtak, javították az utakat és

a forrásokat. Felállították az Orbán-keresztet, ahol Orbán napján, május 25-éhez legközelebb eső vasárnapon litánia után a plébános megáldotta a szőlőt, a bort és a szőlőmunkást, és innen indult a „gyepűtiprás”.

Megépítették az Új Bene-kutat, mivel az eredeti víz alá került a felduzzasztott víztározó miatt.

Továbbra is szervezték a borversenyeket és a társadalmi munkákat. Nagy reményeket fűztek a Bene-hegyi víztározó működéséhez, a rendszerváltás hamis illúziójában.

A tó létrehozása felhajtotta a telekárakat, ami nem kedvezett a szőlőkultúrának, hiszen drága telken nem éri meg szőlőt művelni, ugyanakkor az idegenforgalom, a turizmus borkeresletet generálhat.

1996-ban létrehozták az országos hegyközséget mint köztestületet. Az egyesület Hegytulajdonosok Egyesülete néven működött tovább. A szeszfőzde biztosította az anyagi fedezetet.

1996-ban megtörtént a szőlőhegy termőhelyi kataszteri besorolása, ami alapján a csepregi szőlőhegyet a Soproni Borvidékhez csatolták.³ Ekkor emelték borvidéki rangra a kőszegi és a vaskeresztesi szőlőterületeket is. A borvidéki besorolás 19 ökológiai paraméter alapján történik, mint a hőösszeg, a napfényes órák száma, a csapadékmennyiség, a talajtípus, a lejtés stb., az úgynevezett csuszter pontok alapján (3. sz. *melléklet*).

A csepregi kertés mezőgazdasági terület (korábban zártkert) 150 hektárjából 126 hektár van besorolva a termőhelyi kataszterbe, amely ökológiai paraméterek alapján pontos helyrajzi számokkal meghatározott terület (4. sz. *melléklet*).

A hegyközség élén a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa (HNT) köztestületként működik, tehát közigazgatási kategória. A szakmai munkát a hegyközség élén álló hegybíró

2 Kiss Tamás dolgozata alapján.

3 Magyar Közlöny, 1996. 106. sz.

3.3. A termőhelyi kataszter értékei

A Hegyközség területének termőhelyi minősítése:

A Csepregen található szőlőterületek az I/5, I/4 és a II/2 termőhelyi kataszteri osztályba sorolhatók.

Az I/5-ös besorolása területek nagysága 33 ha, átlagos pontértéke 332 pont, az I/4-es besorolású területek nagysága 66 ha, átlagos pontértéke 310 pont, a II/2-es besorolású területek nagysága 30 ha, átlagos pontértéke 283 pont.

A szőlőterületek átlagos pontértéke: 308 pont

Az I/5-ös klaszter csoport jellemzői: Nagyon jó fekvésű, jó talajú, nagy terméshozottságú, szőlőtermesztésre kiválóan alkalmas területek.

Az I/4-es klaszter csoport jellemzői: Nagyon jó fekvésű, jó talajú, nagy terméshozottságú, szőlőtermesztésre kiválóan alkalmas területek.

A II/2-es klaszter csoport jellemzői: Közepes fekvésű, jó talajú, változó terméshozottságú, szőlőtermesztésre alkalmas területek.

Az I/5-ös klasztercsoportba a következő hegyrészek tartoznak: RÁMOK, ALSÓBENE, FELSŐBENE.

Az I/4-es klasztercsoportba: a RUZSA, GURUMB, VILÁGOS területek sorolhatók.

A II/2-es klasztercsoportba: a FELSŐHANGA, ALSÓHANGA hegyrészek területe tartozik.

A DOBOS- és a SZAK területek a termőhelyi kataszteri nyilvántartásban jelenleg nem szerepelnek.

2. sz. melléklet. A hegy dűlőinek neve.

Forrás: Horváth József

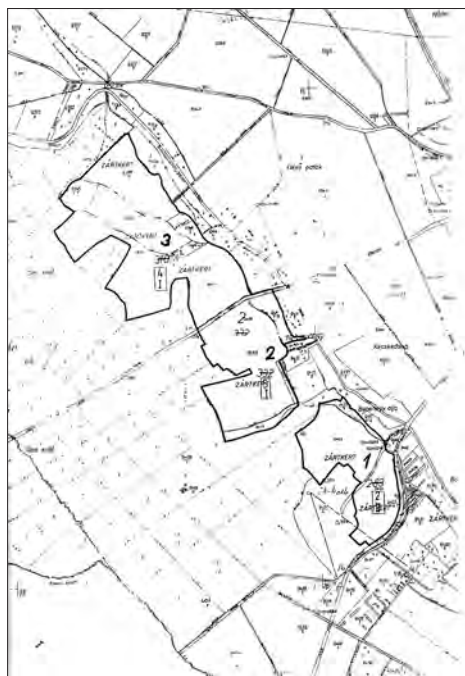
végzi, a HNT irányítása alapján: telepítési, kivágási engedélyek, szőlő- és borszármaszási igazolások kiadása, borminősítettetés, borversenyek koordinálása stb. a feladata.

A szőlő- és borkultúra folyamatosan fejlődik. A gazdák a borvidék klímájához illő világfajtákat termesztik. Rangos helyi, megyei, borvidéki és országos versenyeken is számos aranyérmet hoztak Csepregnek.

Az alakulásakor a Kőszeg és környéke Hegyközséghez tartoztunk, Cserkúti István volt a hegybíró. A csepregi hegybíró önálló feladata volt a helyi közösségi és kulturális feladatok szervezése. 2005-ben alakult meg a Csepregi Borhölgyek Egyesülete. Feladatuk a csepregi szőlő- és borkultúra támogatása. 2005-től Hatos István látta el a hegybírói feladatokat immár Kőszeg és környéke, Vaskeresztes és környéke Hegyközségben, egészen 2018-ig. Ezután Benke Alina Borbála vette át a hegybírói feladatokat és működött a Kőszeg és környéke, Vaskeresztes és kör-

nyéke Hegyközség. Ennek szőlőterülete sajnos folyamatosan csökkent és bár az akkori vezetőség mindent megtett, hogy ne legyen 300 hektárnál kisebb, ez mégis bekövetkezett, és mivel a hegyközségi törvény értelmében önállóan csak 300 hektár szőlőterülettel működhet hegyközség, az alácsökkenés esetén a szomszédos legnagyobb hegyközségbe kell beolvadjon. Ez a folyamat megkezdődött és 2022. szeptember 20-án a közgyűlés kimondta a Kőszeg és környéke, Vaskeresztes és környéke Hegyközség Sopron-Fertőmenti Hegyközséghez való csatlakozását, és megállapította az új nevet, mely a Soproni Borvidék Hegyközsége lett. Tehát visszakerültünk Sopronhoz, a gyökerekhez.

2023. augusztus 25-én emelkedett jogerőre és ettől a naptól a Soproni Borvidék Hegyközsége kettő hegybíróval látja el a fel-

3. sz. melléklet. A csepregi hegy kataszteri besorolása. Forrás: Horváth József

45

3.2. Területi megoszlás művelési ágak szerint

A Vas Megyei Földművelési Hivatal adatai alapján a következő táblázatot állítottam össze:

A csepregi zártkert művelési ágak szerinti megoszlása 1992-ben

2. sz. táblázat

Művelési ág	Terület összesen (ha)	Összetétel %-ban
Szántó	42,43	33,5
Rét	16,08	12,7
Szőlő	29,73	23,5
Kert	19,29	15,2
Gyümölcsös	9,65	7,6
Mg-i terület	117,20	92,4
Erdő	8,20	6,5
Termőterület	125,43	98,9
Művelés alól kivett	1,35	1,1
Összes terület	126,79	100

4. sz. melléklet. *Kataszteri besorolás térképe csuszterpontok alapján. Forrás: Kiss Tamás*

adatokat. Ezen két személy Mikó Gábor és Benke Alina Borbála.

A Soproni Borvidék Hegyközségének elnöke Molnár Ákos, alelnöke dr. Schneider István Gábor. Választmányi tagok: Kőszeg, Vaskeresztes, Csepreg részéről: Böröcz Tamás, Mittné Ódor Anita, Molnár Sándor.

A soproni részről: dr. Schneider István Gábor, Hajdú Tamás, Linzer Sámuel, Molnár Tibor Áron, Németh Ottó, Payrits Attila, Varga Sándor. Ellenőrző bizottság: Jandl Arnold, Orosz Csaba, Stefanich Kornél. Szőlészeti küldött: Molnár Ákos. Borászati küldött: Varga Sándor.

2024. február 19-ét követően a hegybírói feladatokat Mikó Gáborral Dézsényi Franciska látja el.

Mivel Dézsényi Franciska már 2008 óta Vas vármegyébe átnyúlva egészen (Bérbaltavár, Nagytilaj, Olaszfa, Oszkó) Vasvárig végzi teendőit mint a Zalaszentgróti Hegyközség hegybírója, így a vezetőség úgy látta jónak, hogy kör-hegybíróként ő vigye tovább a Kőszeg, Csepreg, Vaskeresztes, Bozsok, Cák, Kőszegdoroszló, Lukácsháza, Felsőcsatár borvidéki települések, és az ezekkel határos nem borvidéki települések ügyintézését.

A Hegytulajdonosok Egyesülete megszűnt, a szeszfőzdét privatizálták.

1. kép. Szüreti felvonulás, 1985. A képen Horváth József, Lengyel Jánosné és Lengyel János

2. kép. Nyitott pincék a csepregi szőlőhegyen,
2024

Rendezvények

- Vízkereszti borbemutató szigorú szakmai vezetéssel.
- Borbál. Borászok közösségének megerősítése.
- Farsangi jelmezes túra.
- Tavaszi vezetett túra. Négy évszak négy túra.
- Nőnap. Borhölgyek köszöntése.
- Borverseny. Társadalmi és rangos szakmai zsűri Szent György-nap előtt.
- Pünkösdi Nyitott pincék napja. Pünkösdi szombatján, 10–14 pince.
- Orbán-nap. A gazdák „gyeptiprása”, borverseny díjkiosztó.
- Tanulmányi kirándulások.
- Csepregi búcsú, augusztus 20. Fröccsterasz.
- Szüreti felvonulás. Terményünnep.
- Szüret.

3. kép. A szőlőhegy bejárata, a Hangakapu

- Őszi túra. Vezetett túra.
- Erzsébet-nap. Újborbemutató.
- Adventi borkínálás.
- Forralt boros téli túra. 10–14 pince.
- Gazdák szilveszteri koccintása.

A szőlőhegy épített örökségei: öt szakrális kőszobor, Orbán-szobor és -kereszt, kettő fakereszt, hangakapu és pihenőhely, Új Bene-kút, Sájbók-forrás, Forrástól forrásig sétaút, Bene-kúti pihenőhely, Rothermann-kert, méhészház, méhkaptár szobor, kettő vályogkunyhó, Bene hegyi tó és infrastruktúrája.

Zárszó

Magyarország az európai uniós csatlakozás előtt 120 ezer hektár szőlőterülettel rendelkezett, napjainkban 60 ezer hektár alá csökkent a termőterület. Az 1996 után hozott borászati törvény értelmében a bor jövedéki termék lett. A drasztikus szabályozás, a zárjegy, a pincekönyv vezetése 500 négyzetméter meghaladó szőlőkre is kiterjedt. Ezt a szőlész-borász társadalom nem bírta teljesíteni, ezért a szőlőültetvények területe rohamosan csökkent országos szinten is.

4. kép. A szerző, Horváth József az 1979. évi szüreti felvonuláson

Csepregen a rendszerváltás előtt 29,7 hektár termő szőlőt tartottak nyilván a földhivatalban. A 2000-es évi szőlőkataszteri fel-

mérés már csak 23 hektárnyi ültetvényt regisztrált. Ennek oka, hogy a kivágást nem regisztráltatták a gazdák a földhivatalban.

Bár az ültetvények száma csökkent, jellemzően az előregedett, kicsi ültetvényeket szüntették meg. Szerencsére néhány szőlősgazda többhektárnyi jól gépesíthető ültetvényt hozott létre, ez részben kompenzálta a kieső területet. Jelenleg a hegybírónál 11 hektár szőlő van rögzítve Csepregen. Ebből borászati üzemi engedéllyel öt termelő rendelkezik, területük 7,3 hektár.

Az ezer négyzetméter alatti tulajdonosoknak nem kötelező nyilvántartásba vetetni magukat, ez további 10–12 hektárnyi területet tesz ki. Tehát Csepregen a szőlőültetvények területe nem, vagy csak kis mértékben csökkent. A Soproni Borvidék az ország legészaknyugatibb borvidéke. A klímaváltozást a szubalpin klíma kiegyenlítő hatása mérsékli, ennek köszönhetően felértékelődhet a borvidék és azzal együtt a csepregi termőterület is.

A Vas Vármegyei Értéktár része lett a csepregi szőlőhegy 2025. augusztus 20-án. Az okiratot Csepreg várossá válásának harmincadik évfordulója alkalmából Majthényi László, a Vas Vármegyei Közgyűlés elnöke adta át.

KOVÁCS ANDRÁS

A Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egyesület megalakulása, működése a kezdetektől napjainkig

„Alakult 1882-ben, 35 alapító-, 153 pártoló- és 95 működő taggal. Ami szerelvényeit illeti – ha nem is minden megkívántató, de a legszükségesebb tűzoltó eszközökkel elég jól el van látva (...) Nem csak Csepregre, hanem a szomszédos községekre is kiterjeszti segílyt nyújtó karját, ott terem mindenütt, hol a felebarát vagyona, élete veszedelemben forog. A szépen nekilendült intézmény tagjai a már eddig előfordult tüzesetek alkalmával éberséget, ügyességet, szóval életrevalóságot tanusítottak, s így jövője elég kecsektető.

Elnöke: Bauer Ottó

Alelnök: Chapó Gyula

Főparancsnok: Schwaczmann Keresztély

Parancsnok: Rásztovich József¹

A Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egyesület az 1882. évi alapítása óta folyamatosan működik, dacolva a történelem viharaiival és a különböző politikai rendszerekkel. Meghatározó jelentőséggel bír a térségben az egyesület megalakulása óta. 1884-ben épült Csepreg főterén három szerállással és őrszobával a tűzoltószertár, melyben elhelyezhették az előző években vásárolt „kézi hajtású fogatos fecskendő”, létrákat, kézi oltóeszközöket és a szerkocsit. (A szertárat 1975-ben lebontották.) Az egyesület zászlóját 1907. június 29-én, az egyesület 25. évfordulója alkalmából szervezett ünnepségen adták át, ünnepélyes zászlószenteléssel.

Egyesületünk a mai napig e zászlót használja ünnepségeken, kivonulásokon.

1911-ben az alsóvárosi részen, a mai park mellett felépül egy kisebb szertár, amelyben egy SZLÁVIA típusú kocsifecskendő és az 1909-ben vásárolt fertőtlenítőgázosító kocsit került elhelyezésre. Az itteni kocsifecskendővel vidéki tüzekhez nem volt szabad kivonulni. Ezek a szerek az 1950-es évek elején még használatban voltak.

Az egyesület már alakulása évében tagja lett a Magyarországi Tűzoltóegyletek Országos Szövetségének, és a Dunántúli Tűzoltó Szövetkezetnek, majd 1887-ben a Sopronvármegyei Tűzoltó Szövetkezetnek. Az 1920–1930-as években, a második világháború kitöréséig zavartalanul folyt az egyesületi munka, kevés tüzesethez kellett vonulniuk a tűzoltóknak. Említést érdemel az 1921. július 30-án, Horvátzsidányban keletkezett tűz, ahol 28 csepregi tűzoltó vette fel a harcot a vörös kakassal, a legnagyobb dicséretet érdemelnek, különösen a plébánia lak tetőzetének megmentésében.² 1930-ban az egyesület megvásárolta a Leitner és Wagner cégek közös tulajdonú autóbuzsát, amit átalakítottak a személyzet és a motorfecskendő szállítására alkalmas járművé. A motorfecskendőt június 22-én avatták fel a templomkertben. Az avatáson jelen volt az alispán is, aki a megyei keretből 2000 pengőt adományozott.

A második világháború során a szertár erősen megrongálódott, a szerek 90%-a

1 Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története. Csepreg Város Önkormányzata – Öregdiákok Köre, Csepreg, 1996. 504 p.

2 Részlet egy korabeli jegyzőkönyvből.

megsemmisült, vagy súlyos károsodást szenvedett.

Az 1950–1960-as évekre jellemző pártállami irányítás az egyesület vezetésében kevésbé érvényesült, bár a parancsnokot a járási, megyei tűzoltó parancsnokság jelöltette ki a helyi pártapparátus segédletével. A technikai színvonal a kornak megfelelő volt, gépjárműfecskendőjével nagy feladat hárult az egyesületre az 1965-ös árvíz idején.

1972-ben az új vezetőség felállásával elindul egy fiatalítási folyamat, amely magával hozza a technikai fejlődés igényét is. Nagy társadalmi összefogással elkészült, és 1979. augusztus 20-án átadták a korszerű, két-szintes tűzoltószertárat, ahol nagy hangsúlyt kapott a fiatalok nevelése, az egyesületi munkába való bevonása. Ezzel a lépéssel elindult egy erőteljes fejlődési folyamat, amely a '90-es évek végére meghozta gyümölcsét.

1993. január 22-én az egyesület közgyűlése egy teljesen új alapszabályt fogadott el, és egyben megválasztották a megfiatalodott vezetőséget is. A vezetőség átlagéletkora harminc év körüli volt. Megtörtént a bírósági nyilvántartásba vétel, így megnyílt a jogi lehetősége annak, hogy az egyesület mindenkitől függetlenül, az önkormányzatiság elvén alapuló önálló tevékenységet folytasson. Önálló gazdálkodása révén elkészíthette rövid és hosszú távú koncepcióját, aminek következetes betartásával rohamos és látványos fejlődésen ment keresztül az egyesület.

1995-ben a település lakossága, önkormányzata, helyi vállalkozók anyagi támogatásával és az egyesület saját vagyonából megvásárolt egy Ford Transit gépjárművet, amelyet a tagság tűzoltóeszközökkel és egy nagy nyomású szivattyúval szerelt fel. Ez a technikai fejlődés első látványos eleme lett.

1997-ben elkezdődött – teljesen önerőből, társadalmi munkában – a szertár bővítése

két szerállással. Az átadót 1998. május 2-án tartották, ugyanekkor állították rendszerbe az IFA tűzoltó gépjárműfecskendőt, amelyet az egyesület vásárolt.

Pályázatok, vállalkozói és önkormányzati támogatások segítségével sikerült kiépíteni a híradórendszert, a személyi riasztórendszert, az egyéni védőfelszereléseket pedig a jelenleg használatos korszerű eszközökre cserélni. A sikeres szakmai munka és az eddigiekhez képest fejlett technika megléte felvetette azt a gondolatot, hogy az egyesület a város önkormányzatával hozzon létre köztisztületet, és önálló működési területtel kezdje meg működését az Önkéntes Tűzoltóság.

A 2001. év felkészülése eredményeként 2002. január 1-jétől az egyesület mellett működik a Csepregi Önkéntes Tűzoltóság. Az új katasztrófavédelmi törvényben³ foglaltak nyomán 2012. január 1-jétől a Csepregi Önkéntes Tűzoltóság átalakult Csepregi Önkormányzati Tűzoltósággá. Napjainkban az egyesület ifjúsági és felnőtt tagjai jelentős szerepet vállalnak az utánpótlás-nevelésben, a lakosság tájékoztatásában. Az Önkormányzati Tűzoltóság működési területén kívül nagyobb káresemények felszámolásában vesznek részt (például árvízi védekezés).

A folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően megújult az épületegység: a komplett nyílászárócseré, majd az épület teljes külső szigetelése jelentősen csökkentette az energiefelhasználást. Megújult a teljes tetőszerkezet, korszerűbb lett a belső világítás. 2022-től napelemek segítségével sikerült a villamos energia vásárolt értékét nullára csökkenteni, a légkondicionálók használatával a fűtésrásegítés is megoldott. A köz-

3 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv> (Megttekintve: 2025. november 17.)

ponti fűtés korszerűsítésének köszönhetően a fosszilisenergia-felhasználás minimálisra csökkent.

Az infrastruktúra fejlesztése mellett jelentős tűzoltótechnikai fejlesztésekre került sor az évek folyamán. A személyi védőfelszerelések, tűzoltó- és műszakimentő-felszerelések a jelenlegi legkorszerűbbeknek számítanak, jelentősen növelik a személyi állomány biztonságát és a beavatkozások hatékonyságát. Jelentős energiát fordítunk az utánpótlás-nevelésre, aminek köszönhetően egy aktív ifjúsági közösség segíti munkánkat.

Egyesületünk a 2000-es évek elején egy tűzoltómúzeum/kiállítótér létrehozását tűzte ki célul. Az épület garázs része ez idő tájt el is készült, több szer, eszköz betárolásra került. A múzeum kialakítása a ZUK tűzoltó gépjármű felújításával folytatódott, illetve kisebb, főként állagmegóvó munkálatok történtek az évek során. A 2022-es jubileumi év során aztán ismét felvetődött a kiállítótér kérdése, melyben a néhai csepregi szer egy IKARUS 526 tűzoltógépjármű-fecskendő, a korábban már említett ZUK tűzoltóautó, egy 1952-es CSEPEL D350 tűzoltógépjármű-fecskendő, és a régi kocsisfecskendő, illetve 9 darab kismotorfecskendő, továbbá egyéb védőruhák, tűzoltó eszközök találhatóak meg. A kiállítótér 2022-ben új, csiszolt betonpadozatot kapott, illetve elkezdődtek a villanyyszerelési munkák is.

Célunk a 150 éves jubileumra egy, a világháború és a rendszerváltás közötti időszakot bemutató tűzoltókiállítás létrehozása, lehetőség szerint minél több működő eszközzel.

Tűzoltósági bemutatkozó

Önkormányzati Tűzoltóságunk a 2001-ben alakult Csepregi Önkéntes Tűzoltóságból

jött létre, és a törvényi változások nyomán 2012-től Csepregi Önkormányzati Tűzoltóság néven működik.

Tűzoltóságunk összesen 17 településen látja el az elsődleges beavatkozó tűzoltói, műszaki mentési feladatokat. Egy településre segítségnyújtásra riasztható tűzoltóságunk. Ezen területen körülbelül 14 500 fő él életvitelszerűen. Védett településeink határát a nyugati oldalon az osztrák határ képezi. A térségben jelentős az ingázók aránya. Több településen jelentős mezőgazdasági területek és ezzel foglalkozó gazdaságok, ipari üzemek tevékenykednek, Bükfürdő látogatottsága (főként a nyári turisztaszézonban) naponta két-három ezer fő, az ehhez kapcsolódó turisztikai látványosságok és rendezvények száma folyamatosan növekszik, illetve a szálláshelyek és éttermek száma ugyan stagnál, de jelentős számban megtalálhatóak a településeken.

Védett települések: Csepreg, Bük, Bő, Gőr, Sajtoskál, Simaság, Újkér, Lócs, Iklanberény, Törmörd, Tormásliget, Szakony, Gyalóka, Egyházásfalva, Zsira, Und és Répcevis. Segítségnyújtásban: Acsád.

Tűzoltóságunk személyi állományát főállású, havi 120 órában foglalkoztatott, és önkéntes tűzoltók adják. Jelenleg 6 fő főállású, 2 fő havi 120 órában foglalkoztatott és 12 fő önkéntes lát el tűzoltási, műszaki mentési feladatokat. (Ehhez hozzá kell tenni, hogy a főállású és a 120 órában foglalkoztatott bajtársak vezénylés szerinti munkaidejükön kívül önkéntesként látják el ugyan-ezen feladatokat.)

Tűzoltóságunk eszközállománya folyamatosan fejlődik, az új technikai vívmányok okozta lehetséges tűzoltói és műszaki mentési feladatokra igyekszünk minél jobban felkészülni, eszközállományunkat, tudásunkat folyamatosan fejleszteni. Jelenleg két gépjárműfecskendővel és egy ügyintéző járművel látjuk el feladatainkat. Csepreg

I-es szer egy Rosenbauer Mercedes Atego 1624 TLF 4000 típusú gépjárműfecskenő; Csepreg Tartalék szer Rosenbauer Styer 13S23 RLFA 2000 típusú gépjárműfecskenő; ügyintéző jármű Vw Bora típusú személygépkocsi.

A védett településeink összesen három Hivatásos Tűzoltó Parancsnokság (HTP) területén fekszenek, ezért Szombathely HTP, Sárvár HTP és Sopron HTP egységei adják a hivatásos szerv jelenlétét adott esetben. A környező települések Önkéntes Tűzoltó Egyesületeivel (ÖTE) – Und, Zsira, Répcevis, Bük, Peresznye, Horvátszidány ÖTE – jó, napi szintű kapcsolatot ápolunk, ezek az egyesületek jelentős számban vesznek részt a káresemények felszámolásában.

Működésüket nyomon követjük és igyekszünk lehetőségeinkhez mérten minden esetben támogatni tevékenységüket.

Tűzoltóságunk működésének finanszírozása az állami normatív támogatásból, illetve a települések lakosságszám-alapú hozzájárulásából valósul meg. Ezen finanszírozási támogatások jelentős részét a személyi bérköltség emészti fel, melynek folyamatos versenyképessége a nyugati határszélen a konkurens osztrák vagy térségi multi és egyéb vállalatokkal szemben egyre nehezebben fenntartható. Ezért kényszerűen a főállású létszámot minimumon szükséges működtetnünk és jelentős szerepet vállalnak önkénteseink a feladatellátásban.

NÉMETH SÁNDOR – PALKOVITS ISTVÁN

Csepreg városi fejlődése és várossá nyilvánítása

Bevezetés

Csepreg 2025-ben ünnepli várossá nyilvánításának 30. évfordulóját. Ez az emberöltőnyi idő már érdemes arra, hogy áttekintést, számvetést készítsünk róla és az méltó módon járuljon hozzá a születésnapi ünnepséghez. Jelen sorok írói szívesen vesznek részt ebben az ünnepségben, hiszen mindketten közreműködtek már várossá nyilvánítási pályázati dokumentáció elkészítésében, benyújtásában és sikerre vitelében. Átélték már azt, hogy milyen egy város születésénél jelen lenni, sőt bábáskodni felette. Ebből kifolyólag átérzik a helyi polgárok örömét, osztoznak büszkeségükben. Kettejük közül Palkovits István tagja volt annak a szakmai csapatnak, amely 1994-ben Csepreg várossá nyilvánításának terület- és településfejlesztési alapjai címmel elkészítette a pályázati anyag tudományos megalapozását.

Jelen tanulmány célja nemcsak egyszerűen Csepreg várossá nyilvánítási folyamatának ismertetése, hanem a település előző évszázadokban tanúsított fejlődésének bemutatása, értékelése, összefoglalása, kiemelve azokat a tényezőket, amelyek együttesen elvezettek odáig, hogy ez a nyugat-dunántúli nagyközség a 20. század végén méltóvá váljon a városi rangra.

Az elemzés három területen járja körül a témát. Először a városfejlődés és -fejlesztés országos szintű folyamatait mutatjuk be a középs- és újkori előzményektől elindulva a modern állam jogszabályi környezetén át napjainkig bezárólag. A második a megyei szint, amely mint területi keret 1950-ig

Sopront jelentette, azóta pedig Vas (vár)me gyét. A harmadik réteg pedig a lokális, a helyi szint, amelynek urbánus fejlődését dolgoztuk fel.

Tanulmányunkat nemcsak születésnapi összegzésnek, hanem ajándéknak is szántuk, ami lehet, hogy nem színes, de reményeink szerint tartalmas csomag, amelynek kibontása nemcsak pillanatnyi örömet, hanem életre szóló emléket ad.

1. A modern városok feudalizmus kori előzményei Magyarországon: az oppidum és a civitas

A városi rang és a városi funkció viszonya történelmünk során sokszor változott. 1848 előtt nem volt a városi rangnak egységes szabályozása, és a forradalom és szabadságharc előestéjén mintegy 800 település rendelkezett valamiféle városi kiváltsággal¹, és jogállásuk alapján két nagy csoportra, a szabad király városokra (*civitas*) és a mezővárosokra (*oppidum*) oszlottak. A két kategória között az alapvető különbség az volt, hogy a falakkal körülvett civitas az uralkodó fennhatósága alatt állt és viszonylag széles körű belső autonómiával rendelkezett, míg az oppidumok valamely más – világi vagy egyházi – földesúrtól függtek, és magyar elnevezésükben a „mező” előtag arra utal,

1 Beluszky Pál – Győri Róbert: Legyen rangja város! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata és következményei 1990 után). – Új irányok a magyarországi falufejlődésben. In: Csapó T. – Kocsis Zs. szerk.: Nagyközségek és kisvárosok a térben. Savaria University Press, Szombathely, 2008. (továbbiakban: Beluszky–Győri, 2008.), pp. 19–32.

hogy jellemzően nem voltak kőből épített védművei.

Ez a felosztás azonban nem azt jelentette, hogy a magyar városhálózat ennyire homogén, gyakorlatilag kétosztatú lett volna. Éppen ellenkezőleg: a városok mindkét csoporton belül további alkategóriákat képeztek a kivívott jogaik mértéke, jellege alapján. A városok tehát privilégiumaik szerint voltak csoportosíthatók, kevésbé alkalmazható rájuk a mai értelemben vett földrajzi (funkcionális) városszemlélet, mivel inkább az előjogaik helyezték őket el a településhierarchiában, kevésbé a szerepköreik által kirajzolt vonzáskörzetük nagysága. Ebből következően a városi rangú települések tekintélyes hányada nem rendelkezhetett számottevő városi szerepkörrel.

A mezővárosok zöme társadalmi-gazdasági szempontból a fálvakhöz állt közelebb, semmint a valódi városokhoz.² Ezért képezheti vita tárgyát, hogy a 15. század vége és a 19. század közepe között mekkora volt a magyarországi városok száma és aránya a településhálózaton belül. 1490-ben Magyarországon a becslések szerint 18–19 ezer falu volt, ami a 19. század derekára 13–14 ezerre csökkent. Hozzájuk hasonlóan a civitasok száma is csökkent (1828-ban 81, 1850-ben mindössze 50 volt belőlük országszerte), ellenben a mezővárosok száma az 1490-es kb. 690-ről 1828-ra 692-re, 1846-ra, a jobbagyfelszabadítás időpontjára, 741-re növekedett.³ Ez azt jelenti, hogy a 19. század közepén a mezővárosokat is beleszámítva a településállomány alig 5,5–6 %-a volt városnak tekinthető.

2 Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. (továbbiakban: Engel–Kristó–Kubinyi, 1998.) 420 p.

3 Orosz István szerk.: Hagyományok és megújulás. Válogatott tanulmányok a magyar mezővárosok történetéből. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1995, 195 p.

2. A várossá nyilvánítás jogszabályi környezete és a városállomány fejlődése a modern kori Magyarországon

2.1. A dualizmus kori városhálózat (1867–1918/1920)

A kiegyezés után a feudális helyett bevezetett polgári közigazgatás és ezzel összefüggésben a különböző területi szinteken ellátandó közfeladatok megkövetelték a pontosabb meghatározását és elosztását. Ez szükségessé tette a város pontos definiálását és típusainak meghatározását.

A vármegyei és a városi igazgatás megreformálására 1870–1871-ben került sor. Az 1870. évi XLII. tc. nagyrészt, de nem feltétlenül a szabad királyi városokból kialakította a városok legmagasabb szintű csoportját, a törvényhatósági jogú városokat. Az 1871. évi XVIII. tc. az 1848-ban már megszüntetett egykori oppidumok helyzetét rendezte, és egy részüket rendezett tanácsú várossá emelte fel, a többit pedig a jóval alacsonyabb rangú községi jogállásba sorolta. Az 1876. évi XX. tc. a 48 szabad király város közül 28-tól megvonta a törvényhatóságot és beolvasztotta őket vármegyéjükbe. Inentől kezdve közigazgatási értelemben csak megyei és városi törvényhatóságok léteztek, a vármegyék pedig járásokból és az ezekkel egyenrangú rendezett tanácsú városokból álltak. A községek helyzetét az 1886. évi XXI. tc. rendezte mégpedig úgy, hogy a községeket három nagy csoportra, a kisközségekre, a nagyközségekre és a rendezett tanácsú városokra osztotta.⁴ Hivatalosan tehát a szabad királyi város és a mezőváros elnevezések megszűntek, de hagyománytiszteltből az adott helységek

4 Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. (továbbiakban: Csizmadia–Kovács–Asztalos, 1998.) 560 p.

használhatták és többnyire büszkén használták is 1950-ig, a tanácsrendszer bevezetéséig.

A városi rang kérelmezése önkéntes volt, és mivel különböző intézmények fenn tartásával járt együtt, az nemcsak rangot, hanem kötelezettséget is jelentett. Sok egykori mezőváros ezért mondott le a címéről és ennek köszönhetően több vármegyében (pl. Árva, Moson, Ugocsa) nem volt városi rangú település, még maga a székhely sem volt az.⁵ A dualizmus korának végén, 1910-ben 138 városi jogállású település volt a történeti Magyarországon. A funkcionális értelemben vett városok száma ennél jóval több volt, kb. 330 település tartozott ebbe a kategóriába.⁶

2.2. Városállomány a Horthy-korszakban (1920–1944)

A trianoni békeszerződés után mindössze 43 város maradt a mai országterületen, és ez a szám az utolsó békeévre, 1938-ra 56-ra emelkedett. Nagyon sok város vonzásterülete sérült, lecsökkent, ami visszavetette a központi település fejlődését is.

A két világháború között sem került sor a városok definíciószerű meghatározására, viszont az 1929. évi XXX. törvénycikk értelmében 1930-tól a rendezett tanácsú városok elnevezése megyei várossá változott, egyértelműen jelezve, hogy azok – a törvényhatósági jogú városokkal ellentétben – valamely vármegyéhez tartoznak. Az elnevezés a tanácsrendszer bevezetéséig, 1950-ig állt fenn. Ebben az időszakban a kategóriába tartozó helységek száma 45-ről 40-re csökkent, ami egyrészt többük Budapestbe olvasztásának, másrészt néhányuk

törvényhatósági jogú várossá válásának köszönhető.⁷

Ebben az időszakban a funkcionális értelemben vett városok száma megelőzte a városi címmel rendelkezőkét, egyúttal megjelent egy új városkategória, a kevésbé központi funkcióival, sokkal inkább a szomszédos nagyváros mozgatta dinamikus népességnövekedésével kitűnő agglomerációs típus, ekkor még csak a főváros környékén. Ekkor kapott városi címet Újpest, Rákospalota, Kispest, Pesterzsébet, Budafok és Pestszentlőrinc.⁸

2.3. A városállomány fejlődése az államszocializmus időszakában (1950–1990)

A második világháború után a szovjet érdekszférába került Magyarországon a többi megszállt országhoz hasonlóan 1948–1849-re megtörtént a megszállókhöz hű kommunista pártok hatalomba juttatása, vagyis a szocialista fordulat. Ennek eredményeként, ahogy a politikában, a gazdaságban, a társadalomban, úgy a közigazgatásban is a szovjet minta lett a meghatározó.

Az 1949-es sztálini típusú alkotmány elfogadását követően került sor a helyi-területi közigazgatás átfogó reformjára. Az 1949. évi XX. törvény szerint az államhatalom helyi szervei a megyei tanács, a járási tanács, a városi tanács, a községi tanács, a városi kerületi tanács. Az Alkotmány azon rendelkezését, miszerint a helyi tanácsok az államhatalom helyi szervei, a tanácsokról szóló 1950. évi I. törvény (az ún. I. tanácsi törvény) értelmezte.

A nagyobb városok megyei, a kisebbek és kevésbé fontosak járási igazgatás alá kerültek, csupán a főváros nem tartozott területi hatáskörű szervek joghatósága alá.

5 Beluszky Pál: Maradékok boltja. = Tér és Társadalom 2008. 1. sz. 169–172 p.

6 Beluszky Győri, 2008.

7 Németh Sándor: A megyei városok és a megyei jogú városok a magyar közigazgatásban. = Településtudományi Tanulmányok 2025. 1. sz. 5–18. p.

8 Beluszky Győri, 2008.

Ezzel egy időben felszámolódtott a városi autonómia és az önkormányzatiság is, hiszen valamennyi város a centralizált állami irányítás alá került. 1949–1950-ben sor került a megyerendezésekre: a vármegye név megyére változott és a trianoni döntést elismerve a csonka megyéket megszüntették és más megye területébe olvasztották be. Ekkor alakult ki a ma is fennálló, 19 elemet számláló megyerendszerünk.

A jogszabályi környezet változása alapján az államszocializmus várossá nyilvánítási gyakorlata három fő időszakra bontható.

1. Az I. tanács törvénytől az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptióig (1950–1971)

A városi rang megadása az ötvenes évektől kezdve tisztán állami (elsősorban pártpolitikai) akarat kérdése lett. Maga a városi jogállás pedig egyértelmű előnyökkel járt (az állami újraelosztásban elfoglalt előnyös pozíció, a városi intézmények letelepítésében nyert, kapott előny, a nagyobb gazdasági fejlődés lehetősége, nagy létszámú, nagyobb hatalmú helyi adminisztráció). Az állam csak visszafogottan élt a várossá nyilvánítás lehetőségeivel. Ebben az időszakban nem volt a mai értelemben vett várossá nyilvánítás, hanem a Minisztertanács döntött, a megyei tanácsok és a megyei pártbizottságok javaslata alapján arról, hogy mely településnek adja meg a városi címet, amelynek előírásait az Elnöki Tanács 1954-ben kiadott 9. számú törvényerejű rendelete szabályozta.⁹

Ebben a bő két évtizedben 26 település kapott városi rangot, közülük 9 szocialista város és 17 régi, nagy városi hagyományokkal rendelkező helység. 1971-re hazánknak 76 városi jogállású települése lett. Ezek a tele-

pülések egytől egyig funkcionális értelemben is központi helyek voltak, tehát a földrajzi értelemben vett városok és címmel rendelkezők aránya lényegében nem változott ebben a korszakban.

2. Az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptiótól a várossá nyilvánítás újrászabályozásáig (1971–1983)

A hazai településfejlesztésben új szakasz kezdődött az 1970-es évek elején, a várossá nyilvánítási elvek szakszerűvé és tudatosává váltak:

- Elfogadták a 11/1971. (III.31.) számú Kormányrendelet, amely meghatározta és előírta a községek nagyközséggé válásának feltételeit, mivel alig volt nagyközség. Nagyközséggé lehetett nyilvánítani (a megyei tanácsok javaslatára) a minimum 5 ezer fős községeket, vagy azokat a községeket (lakosságszámtól függetlenül), amelyek: járási székhelyek vagy városiasodó jellegűek vagy országos jelentőségű gyógy- és üdülőhelyek voltak. A fentiek alapján 1971 és 1973 között 287 községet nyilvánítottak nagyközséggé. Ennek a jelentősége fontos, hiszen 2014-ig csak nagyközségek kezdeményezhették várossá nyilvánításukat.
- 1971-ben elkészült az 1007/1971 (III. 16.) számú Kormányhatározattal elfogadott Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió (OTK), amely meghatározta, hogy hosszú távon 130 település tölthet be városi szerepkört.
- Az OTK szellemiségében 1974-ben állították össze és határozták meg a várossá válás kritériumait. Ez a 23/1974. ÉVM-MTTH együttes közlemény az addig készült legpontosabb meghatározását és körülírását adta a magyar városoknak. Legfőbb feltétel volt a városias szerepkör és minimum 8 ezer fős lélekszám.

⁹ Kiss Éva: A várossá nyilvánítás problematikája és a várossá válás jelentősége az önkormányzatok szemszögéből. = 1998. 3. sz. 456–481. p.

A tudatos városfejlesztés hatására 1971-től 1983-ig összesen 21 település kapott városi címet. Ahol a települések nem érték el a 8 ezer fős határt, községeket csatoltak hozzájuk, 1983-ra 97-re emelkedett a városi jogállású településeink száma. Az 1980-as évek elején haladta meg először a városlakók száma a falvakban élőkét.¹⁰

3. A várossá nyilvánítás újraszabályozásától a politikai rendszerváltásig (1983–1990) A városi rang elnyerésének feltételeit 1983-ban újraszabályozták a 7010/1983. ÉVM irányelvei alapján. Nem említették konkrétan a várossá nyilvánítás feltételeit, csupán mérlegelési szempontokat, az egyedi elbírálásokhoz. Az irányelveknek a mellékletében lévő, a KSH által kidolgozott, a városi színvonalat bizonyító statisztikai tájékoztató adatok azonban csaknem mindenre kiterjedtek, melyeket a kisvárosi átlaghoz hasonlítottak. Ezért az 1983-as várossá nyilvánítási irányelvek egyértelműen az európai normák szerinti kisvárosi színvonal elérésére igyekeztek rávenni a pályázókat és a pályázatokat elbíráló szakembereket, politikusokat.

A gyakorlat azonban ezzel a viszonylag szigorú szabályozással éppen ellenkező volt, hiszen az érvényes irányelvek ellenére tömegesen került sor a várossá nyilvánításra. A járási rendszert felváltó városkörnyéki igazgatás bevezetésétől (1984) az úgynevezett városi jogú nagyközségeket három lépcsőben (1984-ben 12 db, 1986-ban 18 db, 1989-ben 41 db) várossá nyilvánították, ami addig soha nem látott városodási hullámot indított el.¹¹

Az új városok többsége rendelkezett a kisvárosokra jellemző, és elvárt központi

szerepkörökkel, de lakosságuk jórészt alatta maradt a 10 ezer főnek, sőt megjelentek az 5 ezer fő alatti törpevárosok is.¹² 1983–1990 között 71 db települést nyilvánítottak várossá, ami azt jelenti, hogy bő hét év alatt a városok csoportja addig soha nem látott mértékben és ütemben több mint másfélszeresére nőtt, elérte a 168-at. Az abszolút történelmi csúcs az 1989-es esztendő volt, amikor 41 nagyközség kapott városi rangot.¹³ Mindezek eredményeképpen 1990. január 1-jén, tehát közvetlenül az első demokratikus választások előtt már 166 városi jogállású település volt hazánkban, ami nagy fokú korrelációt mutatott a sokoldalú funkciókkal rendelkező „valódi” városok körével.¹⁴

2.4. A városállomány fejlődése a politikai rendszerváltás óta (1990-től)

A rendszerváltás után nagy és egyre fokozódó lendülettel folytatódott a várossá nyilvánítási hullám annak ellenére, hogy a városi rang sem a pályázó településnek, sem pedig az adományozó államnak nem jelent konkrét, kézzel fogható előnyöket, legfeljebb az előbbinek presztízszt, míg az utóbbinak politikai tőkét eredményezhet.

Az 1990-es évek derekán várossá nyilvánított nagyközségek még többé-kevésbé rendelkeztek városi szerepkörökkel, a később belépők zöme már sokkal kevésbé. A várossá nyilvánítási gyakorlat az azóta eltelt három és fél évtized jogszabályi környezet változásai alapján három fő időszakra bontható.

1. Az helyi önkormányzatokról szóló törvényről a területszervezési eljárásokról szóló törvényig (1990–1999)

10 Csapó Tamás – Kocsis Zsolt: A várossá nyilvánítás elvi kérdései, potenciális városok az Északnyugat-Dunántúlon. = Tér és Társadalom 1997. 1. sz. (továbbiakban: Csapó–Kocsis, 1997.) 183–196. p.

11 Csapó–Kocsis, 1997.

12 Dövényi Zoltán: A törpevárosról. In: Csapó Tamás – Kocsis Zsolt szerk.: Nagyközségek és kisvárosok a térből. Savaria University Press, Szombathely, 2008. 209–216. p.

13 www.varossanyilvanitas.hu (Megtekintve: 2025. július 26.)

14 Beluszky–Györi, 2008.

Az 1990-es önkormányzati törvény (1990. évi LX. tv.) kimondta, hogy „A helyi önkormányzatok alapjogai egyenlőek”. Először szabályozta törvény a várossá nyilvánítást, de egyben liberalizálta is azt. A törvény a várossá nyilvánításokról csak azt mondta ki, hogy „a nagyközség a várossá nyilvánítást akkor kezdeményezheti, ha a városi cím használatát fejlettsége és térségi szerepe indokolja”. A település képviselő-testülete kezdeményezhette, a pályázatot a belügyminiszter terjesztette fel a köztársasági elnöknek, aki döntött a városi cím adományozásáról. Ezen túl a törvény nem szabályozta a kérdést, sőt közölte, hogy a várossá nyilvánítást nem indokolt részletes feltételekhez kötni.

Az önkormányzati törvény tehát nagyon megengedő volt, és bár a városi ranggal már nem járt automatikusan semmilyen konkrét anyagi előny, a városodás rendkívül felgyorsult. Az új városok többsége már nem rendelkezett valódi városi szerepkörökkel, esetükben a városi jogállás már csak városi címet jelentett.

A rendkívül megengedő törvényi szabályozás hatásának a csökkentése miatt 1995-ben a Belügyminisztérium egy szakmai állásfoglalást tett közzé, amely a városi szerepkör tradícióit, történelmi értékek meglétét, városi arculatot, bizonyos középfokú városi intézményeket, a szolgáltatások városi színvonalát, és gazdasági fejlődést kívánt meg és várt el a városi rangra pályázó településektől. Ez azonban nem valósult meg, azokat a gyakorlat lényegében figyelmen kívül hagyta.

1990 és 1999 között nem lankadt a várossá nyilvánítási hullám, hiszen 58 település kapott városi rangot. Ezzel 226 tagúra bővült az állományuk.¹⁵

2. Az ezredfordulótól az önkormányzati rendszer újragondolásáig (1999–2015) Az egyre erősödő szakmai kritikák hatására fogadták el 1999-ben a területszervezési eljárásról szóló XLI. törvényt, amely foglalkozott a várossá nyilvánítás szabályozásával. A törvény lehetővé tette a pályázatok szakmailag megalapozottabb elbírálását, de nem tudta megakadályozni a nagyszámú várossá nyilvánítást.

Noha egyre több politikai és szakmai vita bontakozott ki az elszabaduló és végeláthatatlan várossá nyilvánítások körül, a folyamat nemcsak rendületlenül folytatódott, hanem még történelmi csúcspontot döntögetett. 1999 és 2013 között 120 település kapott városi rangot, ami azt jelenti, hogy kevesebb, mint másfél évtized alatt másfélszerezésre nőtt a számuk. A várossá nyilvánítási moratóriumot jelentő választási éveket (2002, 2006, 2010), valamint a címet nem adó két évet (2011, 2012) nem számítva, mindössze három olyan év (2003, 2007, 2008) volt, amikor 10-nél kevesebb város lett.¹⁶ A rendszerváltás utáni időszak rekordja 2009-ben született, amikor 22 új várost avattak. Talán ez vezetett el oda, hogy a 2010-ben megalakuló új kormány a várossá nyilvánítási kritériumrendszert újraszabályzó jogalkotási periódusban nem adományozott városi címet, majd a 2014-es választások, illetve az új eljárásrendet hozó 2015-ös év előtti 2013-as esztendőben még egy utolsó hullámban 18 nagyközséget emelt várossá. Ezzel az aktuussal 346 lett a városok száma. 2015-re az ország lakosságának háromnegyede városlakó lett.

¹⁵ www.varossanyilvanitas.hu (Megttekintve: 2025. július 26.)

¹⁶ Pirisi Gábor – Trócsányi András: Így készül a magyar város. = Területi Statisztika 2009. 2. sz. 137–147. p.

3. A várossá nyilvánítási folyamat megszigorításától napjainkig (2015-től)

Ahogy a 2010-es kormányváltástól már előzőleg várni lehetett, elkezdődött a várossá nyilvánítások végeláthatatlan folyamatának megfékezése. A szakaszosan életbe lépett új önkormányzati törvény (2011. CLXXXIX. törvény) még némileg enyhítette a kritériumokat, hiszen a nagyközségek mellett már a községeknek is lehetővé tette a várossá válást.

A járásokról szóló törvénnyel (2012. évi XCIII. tv.) pedig 2013. január 1-jétől megteremtette a „járasszékhely-város” kategóriáját (175 elemmel), ezzel megnyitva az utat a községek és nagyközségek számára a („nem-járasszékhely-”) várossá válás előtt. Mindeközben az új kormányrendelet a nagyközségi címet is leértékelt: 2013-tól bármely község, amelynek népessége meghaladja a 3000 főt, kérelmezhetette ezt a címet.

A 2014-es választások után kidolgozott és elfogadott jogszabályi keretek viszont gyakorlatilag lehetetlenné tették újabb települések számára a városi rang elérését.

Ma a 61/2015. (III. 25) Kormányrendelet szabályozza a várossá nyilvánítást, mely jelentős szigorítást jelent. A községi önkormányzat képviselő-testületétől elvárja, hogy a várossá nyilvánítás kezdeményezésekor részletes értékelésben mutassa be a község fejlettségét, térségi szerepét, továbbá, hogy képes ellátni a városi önkormányzatok és szerveik részére jogszabályban előírt kötelezettségeket és azok szervezeti és személyi feltételeit.

A 2015. március 25. napjától hatályos előírás feltételül szabja, hogy a község:

- a, lakosság száma haladja meg a 10 ezer főt és az azt megelőző öt évben folyamatosan növekedjen,
- b, a csatornázottság aránya legkevesebb 60% legyen,

- c, területén a teljes közművesítettség minimum 60%-ban megvalósult,

- d, a belterületi szilárd burkolatú utak aránya legalább 90%-os legyen.

Az átlagos városi fejlettségi szintet az a község érheti el, amely a fenti adatok teljesülésén túl rendelkezik:

- a, alapfokú és középfokú nevelési-oktatási intézménnyel,
- b, rendőrkapitánysággal vagy helyi rendőrőrsrel,
- c, hivatásos tűzoltósággal, katasztrófavédelmi őrsrel vagy önkormányzati tűzoltósággal,
- d, egészségügyi alapellátással,
- e, közfinanszírozott egészségügyi szakellátást nyújtó egészségügyi szolgáltató által fenntartott, illetve működtetett egészségügyi intézménnyel,
- f, tanuszodával vagy többcélú sportcsarnokkal.

További feltétel, hogy az elbírálást megelőző évben a helyi önkormányzat bevételeinek legalább 20%-a helyi iparüzési adóból származzon.

A szigorítás miatt nem volt és jelenleg sincs olyan település hazánkban, amely sikerrel pályázhatna a városi címre, így 2015 óta lényegében nem is várhatunk arra, hogy új városunk legyen.

A városok számának befagyasztásához sokáig tartotta magát a kormány, ám hatévnyi szünet után sokak meglepetésére 2021-ben a Pest megyei Kiskunlacházának és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Nyírboátnak adott városi címet a köztársasági elnök. Egyik sem érte el a minimális tízezres lélekszámot.¹⁷ 2021 óta nem változott a városok köre, azokból összesen 348 van, amelyek az összes, 3155 önálló helyhatósággal rendelkező település kicsit több mint egytizede.

¹⁷ <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20210804/ket-uj-magyar-varos-szuletett-495142> (Megttekintve: 2025. július 27.)

3. Városfejlődés Sopron és Vas vármegyékben

3.1. Sopron vármegye városhálózata 1950-ig

Első királyunk az általa életre hívott vármegyerendszerrel a törzseket és nemzetiségeket megfosztotta szállásbirtokaitól és ezeket a földeket a kiépülő (és erődített) vármegyeközpontok irányítása alá utalta. A vármegyeközpontokban éltek a király által kinevezett vármegyevezetők, az ispánok, akik e birtokegységek irányítását, ellenőrzését ténylegesen végezték. Az István által alapított 40-48 vármegye¹⁸ közt már megtaláljuk Locsmándot és Sopront is, amelyek a Répce völgyének nagy részét (bal partját) magában foglalták. E terület központját az Árpád-korban a locsmándi vár-ispánság képezte, amelyet a tatárjárás után Sopron vármegyébe olvasztottak be.

A megye és a települések között ekkor még nem volt más területi szint, így a vármegyék – általában erődített – központjai, illetve az azok élén álló ispánok (*comes*) kettős igazgatási feladatot láttak el. Az ispán egyrészt a király jószágkormányzója volt, aki irányította a várszerkezetbe tartozó várnépeket, másrészt pedig az uralkodói hatalom, igazgatás helyi megtestesítője, aki felügyelte a vármegye területén élő, de várbirtokhoz nem tartozó kiváltságos réteget, a várjobbágyságot.¹⁹ A várjobbágyság meghatározott időközönként katonai szolgálatot teljesítettek az ispáni várban, cserébe adómentességet élveztek. A „vérükkel adózók” csoportjából alakult ki a későbbi századok nemessége, lakóhelyeikből pedig a nemesi falvak. Ilyen volt például a Csepreg szomszédságában a három (Alsó-, Közép- és Felső-) Bük.

18 Beluszky Pál: Magyarország településföldrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest Pécs, 2003. 568 p.

19 Csizmadia–Kovács–Asztalos, 1998, 560 p.

Sopron vármegye településhálózatának élén az Árpád-korban egy civitas, a vármegyeszékhely Sopron állt, amely 1277-ben kapott szabad királyi városi rangot. Kismarton 1648-ban, Ruszt 1681-ben lett szabad királyi város, és azok száma a kiegyezés utáni közigazgatási rendezésig nem is változott.²⁰ Akkor Sopron törvényhatósági jogú, Kismarton és Ruszt rendezett tanácsú városok lettek, mezővárosai – Csepreg, Csorna, Kapuvár, Szany stb. pedig jellemzően nagyközségi rangot kaptak.

A középkori és az újkori magyar városhálózat második vonalát a mezővárosok (*oppidum*) képezték. A mezővárosok térségi hatásai elsősorban a vásártartási privilégiumuknak köszönhetően a gazdasági és a kereskedelmi életben nyilvánultak meg, közigazgatási tekintetben csak néhányuk képezett központot. A mezővárosi rang nem jelentette feltétlenül azt sem, hogy lakói a környező falvakhoz képest nagyobb szabadságot élveztek. A mezővárosban az előjárókat többnyire a földesúr nevezte ki, és a település élén álló bíró a fontosabb ügyekben csak a földesúr vagy megbízottja társaságában ítélezhetett, tehát korlátozott hatáskörrel rendelkezett.²¹ Ezzel szemben a nemesi falvakban nem lévén oligarcha, a községeket vezető bíró hatalma szélesebb társadalmi konszenzuson alapult, hiszen kinevezését vagy esetleges leváltását a helyi, viszonylag nagy létszámú nemesi réteg végezte.

A vármegyénél kisebb közigazgatási egység, a járás (*processus*) csak a patrimonialis monarchia széthullásával, a nemesi vármegyerendszerben alakult ki a 14–15. században, székhelyük zömmel egy-egy mezőváros volt.²² Sopron vármegye a trianoni

20 Németh Sándor – Horváth Kornélia Zsanett: Burgenland városhálózatának fejlődése. = Történeti Földrajzi Közlemények 2025. 1–2. sz. 157–182. p.

21 Engel Kristó Kubinyi, 1998.

22 Bódi József – Gróf Katalin – Németh Sándor: Csepreg történeti földrajza a kiegyezésig. = Településföldrajzi Tanulmányok 2016. 1. sz. 38–59. p.

békeszerződésig hét járásra tagolódott, amelyek közül egynek, a Soproni járásnak a székhelye törvényhatósági jogú város, egynek, a Kismartoninak rendezett tanácsú város, négynek, a Csepregeinek, a Csornainak, a Kapuvárinak és a Nagymartoninak nagyközség, egynek, a Felsőpulyainak pedig kisközség volt a székhelye.

A trianoni békeszerződés Sopron vármegyét nagyon súlyosan érintette, hiszen területe 43%-kal (3127 km²-ről 1786 km²-re), lakosság száma pedig 40,9%-kal (294 490 főről 174 019 főre) csökkent. 251 településből 102 darabot – azok között mindkét rendezett tanácsú városát, Rusztot és Kismartont – Ausztriához csatolták. A hét járásból három – a Felsőpulyai, a Kismartoni és a Nagymartoni – teljesen elveszett, a Soproni erősen csonkolódott.²³ A négy megmaradt járás közül csak a Soproninak volt város a központja, a másik háromnak, a Csepregeinek, a Csornainak és a Kapuvárinak továbbra is nagyközség, és ez a Horthy-korszak egészében, sőt az 1950-es megyerendezésig nem is változott.

A kiegyezés utáni Sopron vármegye járásai közül a településszám alapján a csepregei volt az első, hiszen eredetileg 48 helységből állt, tehát a Trianon előtti vármegye településeinek egyötöde, a csonka Sopron vármegyének – az 1920-as állapot szerint – pedig közel negytedede tartozott hozzá. A település-összevonások, valamint Lövvő és Pusztacsalád szomszédos járásokhoz történő csatolása következtében az utolsó polgári korszakbéli, az 1941-es népszámlálás alkalmával már csak 30 helység alkotta, amivel még mindig a legnagyobb elemszámú járás volt, de a lakosság szám szerinti rang-

sorban a 24.836 főnyi népességével az utolsó helyre csúszott.²⁴ Az Alsópor és Felsőporhoz történő 1948-as csatolásával a Csepregei járás településszáma a kommunista fordulat időszakára 29-re csökkent, amelyből kettő – Cseprege és Bük – volt nagy-, a többi pedig kisközség jogállású.

A vármegye településhálózatának élén a legnagyobb változást a trianoni békeszerződés jelentette, hiszen ekkor a tíz legnépesebb települése közül négyet elveszített (1. táblázat).

Az első modern kori magyarországi népszámlálás, az 1870-es census alkalmával Sopron vármegye öt legnépesebb települése egy-egy járási székhely volt, és ebbe a szűk csoportba beletartozott Cseprege mezővárosa. Népszámlálás alapján a vármegye kettő szabad királyi városát – Kismartont és Rusztot – is megelőzte.

Trianon után a lista eleje abból szempontból nem változott, hogy annak első négy helyén a négy járási székhely állt. Abban viszont változást állt be, hogy Cseprege a dualizmus korban elindult lakosság szám-növekedése már az 1920-as években csökkenésbe ment át, míg a többinél kitartott a lendület. Ezzel együtt is Cseprege a történelmi Sopron vármegye egyik legnagyobb és legjelentősebb települése volt, és maradt annak fennállásáig.

1950. február 1-jei hatállyal megszüntették a Szent István korában alapított Sopron vármegyét, és területének nagy részét a létrehozott Győr-Sopron megyébe olvasztották be, amelynek székhelye Győr lett. Sopron tehát megszűnt megyeszékhely lenni, ahogy Cseprege is elvesztette járását. A belügyminiszter 5.201/4/II. 1/1950.(I.29.) B.M számú rendelete alapján az ekkor 29

23 KSH 1920-as népszámlálási kötetei (Sopron törvényhatósági jogú várost is hozzászámítva a vármegyéhez): https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=335&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

24 KSH 1941-es népszámlálási kötetei. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=335&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

Sor- rend	1870	Lakosság- szám (fő)	1920	Lakosság- szám (fő)	1941	Lakosság- szám (fő)
	Településnév		Településnév		Településnév	
1.	Sopron szab. kir. város	21 108	Sopron tjv.	35 248	Sopron tjv.	42 255
2.	Csorna	4853	Csorna	8322	Kapuvár	10 173
3.	Kapuvár	4749	Kapuvár	7009	Csorna	8957
4.	Nagymarton	3300	Csepre	4192	Csepre	4010
5.	Csepre	3273	Szany	3241	Fertőrákos	3745
6.	Szany	2754	Fertőszent- miklós	3226	Fertőszent- miklós	3640
7.	Németkeresztúr	2683	Fertőrákos	3025	Sopronbán- falva	3391
8.	Kismarton váralja és hegy	2683	Sopronbán- falva	2995	Szany	3385
9.	Kismarton szab. kir. város	2476	Szil	2988	Szil	3042
10.	Szil	2377	Beled	2844	Beled	2909

1. táblázat. Sopron vármegye tíz legnépesebb települése az 1870-es, az 1920-as és az 1941-es népszámlálás alkalmával Forrás: KSH 1870-es, 1920-as és 1941-es népszámlálási kötetei https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=335&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

településből álló Csepregi járást felosztották a két szomszédos megye között. Az északi 13 települése Győr-Sopron megyéhez került, míg a déli 16, azok között a két nagyközség, Bük és Csepre, valamint a bői, horvátzsidányi, nagygeresdi és sajtoskáli körjegyzőség összes települése, mind a 14 kisközsége Vas megyéhez.²⁵

3.2. Vas (vár) megye városhálózata 1950-től

Vasban az 1950-es átszervezésnél az addigi hét járás még megmaradt, a Sopron megyétől átkerült Csepregi járást felosztották a meglévők között, az Írottkői járást átnevezték Kőszeginek, a Körment-németújvárit

pedig Körmentinek.²⁶ A horvátzsidányi körjegyzőség településeit a Kőszegi, Büköt és Csepreget a Szombathelyi, a bői, a nagygeresdi és a sajtoskáli körjegyzőségek községeit pedig a Sárvári járásba osztották be.²⁷

A közigazgatás szocialista átszervezése remek alkalmat adott arra, hogy a településhierarchiát is az új elveknek megfelelően átalakítsák. Ahogy az országban, úgy Vasban is több helységet lefokoztak. Szombathely és Kőszeg városi rangja megmaradt ugyan, de megyei városi rangjuk elveszett. A korábbi

25 Minisztertanácsi és Miniszteri Rendeleték Tára 1950. évi 19. sz. 157–158. p. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKozlony_1950_Rendeletok_001-112/?pg=152&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

26 Patkó Máté: Magyarország közigazgatási határainak változása a XX. században. Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék, Budapest, 2016. (továbbiakban: Patkó, 2016.) 50. p.

27 Minisztertanácsi és Miniszteri Rendeleték Tára 1950. évi 19. sz. 157–158. p. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKozlony_1950_Rendeletok_001-112/?pg=152&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

hét nagyközségből az 1950-es visszaminősítésük után csak négy maradt (Körmend, Sárvár, Szentgotthárd és Vasvár), Celldömölk, Jánosházától és Véptől viszont ugyanúgy megvonták a címet, mint a már említett Csepregtől vagy a szintén Vas megyéhez került Büktől.²⁸ Több szakaszban csökkentették a járások számát: 1954-ben a Kőszegi, 1969-ben a Szentgotthárdi és a Vasvári, 1978-ban pedig a Celldömölki járást szüntették meg.²⁹ A járási rendszer 1983. december 31-i megszüntetéséig csak a Szombathelyi, a Körmendi és a Sárvári járás maradt meg, illetve állt fenn.

A Kádár-korszak konszolidációs időszakában, az 1960-as évektől a gazdasági dekoncentráció egyúttal járt a közigazgatás központosításának némi oldásával is. Ez megmutatkozott a városi cím adományozásának némi fellendülésével. Vasban Sárvár már a középkorban jelentős gazdasági és kulturális hatással bíró mezőváros volt, és a kiegészítéstől kezdődően jelentős gyáripari kapacitást épített ki, és azt a szocializmusban is tovább tudta fejleszteni. Az 1902-ben Tizenháromváros és Vármellék, 1912-ben pedig Sár és Péntekfalva Sárvárral történt egyesítése révén 1920-ra Vas megye második legnagyobb városa lett.³⁰ 1968-ban csatolták hozzá Rábasömjént, továbbá Sitkétől Kanotapusztát, Lánkapusztát, Földvárpusztát,

Saroltamajort, Csényétől Újmajort, valamint az Ostffyasszonyfa-vasútállomást. Sárvár 1968. augusztus 20-i hatállyal kapta vissza 1871-ben elvett városi címét és lett Vas megye harmadik városa.³¹

A későbbi várossá nyilvánítások szempontjából fontos, hogy az 1960-as évtizedben több vasi település kapta vissza nagyközségi rangját. 1969-ben Celldömölk, 1970-ben pedig Csepreg, Jánosháza és – újként – Őriszentpéter és Répcelak.

Az 1971-es OTK meghatározta a településhálózat fejlesztési irányait és ütemét. Vas megyében a dokumentum távlatának első üteméig, 1985-ig Celldömölk, Körmend, Szentgotthárd és Vasvár nagyközségek várossá nyilvánítását javasolta, Csepreggel, Jánosházával, Őriszentpéterrel és Répcelakkal távlatilag is nagyközségként számolt. Ez biztosította azt, hogy a már városi rangú Szombathellyel, Kőszeggel és Sárvárral együtt valamennyi, OTK által megnevezett felső- és középfokú központ a megyében városi jogállású település legyen.³²

1971–1983 között Celldömölk (1978), Körmend (1978) és Szentgotthárd (1983) kapta meg a városi címet.³³ Szentgotthárd némi késését az is okozta, hogy 1974-ben a városok minimális lakosságszámát 8 ezer főben határozták meg, amit az csak több, addig önálló község Farkasfa, Jakabháza, Mária-

28 Petrikné Vámos Ida szerk.: A magyar településhálózat területszerkezési változásai 1945 és 1990 között. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1996. (továbbiakban: Petrikné, 1996.) 472. p.

29 Patkó, 2016.

30 Baranyai Gábor: Sárvár és környékének természetrajza. In: Csapó Tamás szerk.: Sárvár fejlődése a rendszerváltozástól napjainkig. Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2010, 7–11. p.; Baranyai Gábor: Sárvár infrastrukturális fejlettsége, közművesítettsége. In: Csapó Tamás szerk.: Sárvár fejlődése a rendszerváltozástól napjainkig. Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2010, 80–87. p.; Csapó Tamás – Lenner Tibor: Sárvár történeti földrajza és településmorfológiája. = Vasi Szemle 2004. 6. sz. 655–676. p.

31 Csapó Tamás szerk.: Sárvár fejlődése a rendszerváltozástól napjainkig. Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2010, 147. p.

32 Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió (OTK): Vas megye településhálózat-fejlesztési terve. Városépítési Tudományos és Tervező Intézet, Budapest, 1972.

33 Lenner Tibor: Körmend településfejlődése. In: Csapó Tamás – Kocsis Zsolt – Lenner Tibor szerk.: A településföldrajz helyzete és főbb kutatási irányai az ezredforduló után. Berzsényi Dániel Főiskola, Társadalomföldrajzi Tanszék, Szombathely, 2005, 138–145. p.; Csapó Tamás – Lenner Tibor: Celldömölk történeti földrajza és településmorfológiája. = Vasi Szemle 2004. 3. sz. 345–364. p.

Nagyközséggé nyilvánítás éve	Település	Nagyközséggé nyilvánítás éve	Település
1871	Körmend	1970 (1871)	Jánosháza
1871	Sárvár	1970	Répcelak
1871	Vasvár	1971	Őriszentpéter
1889	Szentgotthárd	1983 (1902)	Bük
1969 (1871)	Celldömölk (Kiscell)	1988 (1926)	Vép
1970 (1886)	Csepreg		

2. táblázat. Vas megye mai területének nagyközségei, 1971–1988

Forrás: Petrikné, 1996. 472. p. alapján saját szerkesztés

Jelmagyarázat: a zárójelbe tett évszámok a dualizmus kori nagyközséggé nyilvánítás dátumai

újfalu, Rábafüzes és Rábatótfalu – hozzácsatolásával tudott elérni.

Gyarapodott a nagyközségek csoportja is (2. táblázat).

Noha az 1971 elején a fentiekben említett kormányrendelet legalább ötezer főt írt elő a nagyközségi címhez, az ennél kisebb Őriszentpéter és Bük is megkapta azt. Az előbbi az OTK-ban vizionált térszervező szerepének, utóbbi pedig a turizmusban kiépített speciális szerepkörének köszönhette nagyközséggé válását.³⁴

1983-ban szigorították a várossá nyilvánítási kritériumokat és ekkor szüntették meg a járási rendszert. Helyette 1984. január 1-jei hatállyal a városkörnyéki igazgatást vezették be, ami Vas megyében azt jelentette, hogy a négy járást hét városkörnyék váltotta fel, aminek a központjai megegyeztek a korábbi, 1945–1954 között fennálló hét járásával.

A városkörnyék már a nevében is mutatja, hogy a központi települése város kellene, hogy legyen. Ez Vasban hat városkörnyékre volt igaz, egyedül a vasváriira nem. A település túl kicsi volt ahhoz, hogy egy

lépésben várossá emeljék, ezért 1984-ben – Vas megyében egyetlenként – városi jogú nagyközséggé nyilvánították. Kismáxfát már 1978-ban hozzácsatolták, amit 1986-ban Nagymádfa és Alsóújlak követett, és így ebben az évben várossá nyilvánították.³⁵ Minden erőfeszítés ellenére a település lakossága nem érte el az ötezer főt, vagyis Vasvár lett Vas megye újkori történetének hetedik városa, egyúttal első törpevárosa.

A nagyközségek sora is bővült ebben az időszakban. 1988-ban Vép kapta meg ezt a címet. Ez azt jelenti, hogy a rendszerváltáskor Vasban hét város mellett hat nagyközség volt, amelyek a városok utánpótlását jelentették és bő húsz év alatt városok is lettek.

A városok és a nagyközségek gyarapodásával szemben a községek és az önálló tanácsok száma rendületlenül csökkent a korszakban.

A települések számának csökkenése 231-ről 213-ra nem drámai mértékű (-7,8%), az önállóságukat elveszítő községeké viszont annál inkább. 1950-ben a vasi települések 82%-a önálló tanáccsal rendelkezett, 1986-ban viszont már csak 7%-uk. Mindkettő fo-

34 Kocsis Zsolt: Az 1971. évi Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció Vas megyében. = Vasi Szemle 2011. 5–6. sz. 529–538 p.

35 Patkó, 2016.; Petrikné, 1996.

Sor-rend	Település neve	Újkori várossá nyilvánítás éve	Sor-rend	Település neve	Újkori várossá nyilvánítás éve
1.	Kőszeg	1945 előtt	8.	Csepreg	1995
2.	Szombathely	1945 előtt	9.	Répcelak	2001
3.	Sárvár	1968	10.	Óriszentpéter	2005
4.	Celldömölk	1978	11.	Bük	2007
5.	Körmend	1978	12.	Vép	2009
6.	Szengethárd	1983	13.	Jánosháza	2013
7.	Vasvár	1986			

3. táblázat. A vasi városok a várossá nyilvánításuk sorrendjében

Forrás: www.varossanyilvanitas.hu alapján saját szerkesztés

lyamatnak alapvetően a kistelepülések voltak a szereplői. A településállomány számszerű csökkenése mögött a több hasonlóan kis méretű települések összevonása, illetve a várossá nyilvánításokat megelőző központi településekhez történő község-hozzácsatolások állnak. Az összevonások sok esetben a településméret növelése okán fejlődést indított el az utódtelepülésen, a városokhoz csatolások viszont gyakran csak a községek periferezálódását növelte. Vas megye kisvárosaiban és nagyközségeiben gyarapodó, községeiben viszont változatos fejlettségi szintet mutató, de alapvetően önrendelkezését folyamatosan veszítő, központosítottan irányított településállománnyal érte meg a rendszerváltást.

A megye településállománya a rendszerváltást követően alig változott, mindössze hárommal, 216-ra nőtt, aminek forrása Alsóújlak és Tormásliget kiválása Vasvárból, illetve Csepregből, valamint Sömjénmihályfából alakult két község, Kemenesmihályfa és Kemenessömjén. 1990 decemberétől Szombathely megyei jogú város lett, a városok száma pedig csaknem megduplázódott az azóta eltelt három és fél évtizedben (3. táblázat).

A sort az egykori mezőváros, Csepreg kezdte, amikor 1995-ben városi címet kapott.

Csepreg az iparosodott Répcelak (2001), az Őrség természetes térszervező központja, Óriszentpéter (2005), a fürdőtelepülés Bük (2007), az agglomerációs típust képviselő Vép (2009) folytatta, majd 2013-ban az egykori kereskedőváros, Jánosháza zárta. 2025-ben Magyarország 3155 településéből 348 (11%) rendelkezik városi ranggal, Vas vármegyében a 216-ból 13 db (6%).

4. Csepreg városi fejlődése a várossá nyilvánításig

4.1. A mezőváros fejlődése a közép- és újkorban

A tulajdoni viszonyok alapján a Répce mentén a nemesi és az azokat övező szolgálonépi falvak mellett a települések egy másik – jellemzően az előbbi két típus valamelyikéből kialakult – csoportját azok képezték, ahol egy-egy nagybirtokos dominanciája határozta meg a fejlődést. Utóbbiakból alakult ki a mezővárosok csoportja.

Csepreg első írásos említése – „Chepregh” formában – az Omodé püspök által 1255-ben kiállított oklevél, amely beszámol István és Péter királyi trombitások birtokossá válásáról. A városi közösség jogállását ugyanis alapvetően az határozta meg, hogy

milyen kiváltságokat sikerült a földesúrtól kialakítani, kiharcolni.³⁶ Csepreg, pontosabban a területén korábban kialakult, de azóta jórészt elpusztult települések feltehetően a három (vagy több?) Bükhöz hasonlóan szintén nemesi falvak voltak. Erre utal, hogy locsmándi várjobbágyok éltek például a később Csepreg határába olvadt Gatály nevű faluban is, és egyházigazgatási szempontból a csepregi plébánia a győri püspökség locsmándi főesperességéhez került. A legrégebb ismert egyházas hely a mai város határában a 12. században már funkcionáló szentkirályi templom volt az Öreg Répce kanyarulata melletti bal parti magaslaton. Helyén ma az Öreg Malom Hotel parkolója van.³⁷

Csepreg a 14. században már az aktív városfejlesztő politikát folytató Anjouk – pontosabban Károly Róbert felesége, Erzsébet – kezében volt. Ekkor indult meg urbánus fejlődése. Önkormányzati szabadsága Sopron szabad királyi város mintájára fejlődött. A csepregi polgár a soproni törvényszékhez fellebbezhetett, ha Csepreg bírájának döntésével nem értett egyet, ennélfogva Sopron leányvárosa volt. Már 1348-ban civitasnak említették az oklevelek; a városi címet Károly Róbert vagy Nagy Lajos adományozta.

Az 1360-ból fennmaradt címerképe is Sopronéhoz hasonlóan „háromtornyos” sziluettet mutat, azaz fallal körülvett várost feltételez. A fal ekkor még földhalmokat és fapalánkokat jelentett, és azokon egy-egy kapu képezett kijáratot a kereskedelmi utakra. A bekerített város a mai Felsővárost foglalta magába, az Alsóváros bekerítése a későbbi századokra tehető.³⁸

A kiterjedt szőlőhegyekkel rendelkező 17. századi Csepreg a magyar városfejlődés sajátosságai alakulatába, a szőlőművelő mezővárosok kistájilag egybe nem mosható nyugat-magyarországi tömbjébe tartozott.³⁹ Emellett a kézműipar is fejlett volt, a 17. században több szakma képviselői is céhekbe tömörültek: vargák (1611), patkolókovácsok (1613), a környékbeli molnárok (1613), takácsok és szabók (1613), szűcsök, puszkamesterek, szíjgyártók és bognárok vegyesen (1627), csizmadiák (1643) és a bognárok (1659). A reformáció korában jelentős kulturális központtá, iskolavárossá vált a település⁴⁰

A város jelentőségét mutatja, hogy az ország nádorai és a megye főispánjai több ízben tartottak itt gyűléseket. Luxemburgi Zsigmond – párthíveket toborozandó – birtokokat juttatott az ország báróinak, így 1390-ben Csepreget is zálogjogon eladományozta, majd 1401-ben véglegesen elajándékozta Kanizsai János esztergomi érseknek. Csepreg ezzel az aktussal egyszer és mindenkorra megszűnt királyi város lenni, és egészen a polgári közigazgatás 19. századi bevezetéséig egy-egy földesúr befolyása alatt álló mezővárossá vált. A Kanizsaiakat 1532-ben a Nádasdyak, őket a Wesselényi-összeesküvés leleplezése után az Udvari Kamara, majd a Draskovichok, végezetül a 18. századtól a Jankovichok követték.

Csepreg területén több kora Árpád-kori falu helyezkedhetett el, még ha információink meglehetősen hézagosak is róluk. Több jel mutat arra, hogy maga Csepreg is két település – a későbbi Felső- és Alsóváros – összeolvadásával jött létre, amelyhez később – feltehetően a 13-14. századi nagy fokú pusztásodás eredményeként – elpusz-

36 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 113 p.

37 Dénes József szerk.: Tanulmányok Csepreg történetéből. Csepreg Város Önkormányzata, Csepreg, 1996. (továbbiakban: Dénes, 1996.) 230 p.

38 Sági Ferenc: Csepreg feldúlása 1621-ben. In: Dénes, 1996. 149–181. p.

39 Dénes József: Csepreg, egy nyugat-dunántúli történelmi város. <https://hellocsepreg.hu/hu/varos-tortenet> (Megtekintve: 2025. augusztus 4.)

40 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 8. p.

tult falvakat csatoltak.⁴¹ Mivel a mai Csepreg területén több pusztává vált falut (vagy falunevet) – Ablanza, Csékéd, Dicsk, Emre, Gatály, Szentkirály, Tormás – sikerült azonosítani⁴², mint például Bükön, jogos lehet az a feltételezés, hogy határa ekkor és ezen okok következtében lett jóval nagyobb szomszédjánál. A település városi jellegű fejlődése a polgári korszaktól kezdődően elsősorban a Felső- és az Alsóvárosból álló zárt településtet érintette, itt összpontosult a lakosság nagy része és a térségi szerepkörrel bíró közintézmények is, ez öltött egyre inkább kisvárosi arculatot.

4.2. A nagyközség városias fejlődése a polgári közigazgatás időszakában (1867-1945/1949)

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc bukása után Csepreg jelentősége fokozatosan emelkedett. Mint a Répce-vidék legnagyobb helysége 1876-ban járási székhely lett főszolgabíróssággal és járásbíróssággal. E központi szerepköre tükröződött intézményeiben és általános ellátottságában is. Egy járási főorvosa, három körorvosa, öt csendőre, 125 km-nyi úthálózatának karbantartására 11 útkaparója volt. Ekkor létesült itt gyógyszertár (1842), posta (1857), cukorgyár (1867), posta-takarékpénztár (1886), távirda (1887), illetve alakult Répcevidéki Takarékpénztár (1873) és Utcavilágítási Egylet (1875). Ugyancsak híres volt a csepregi vásár, melynek megtartásához a jogot még Zsigmond király adományozta a vámszedés és áru-megállítási jogával együtt.⁴³

Az 1860-as években a déli vasutat nem a város területén, hanem Felső- és Középbük között vezették el. A vasút hiánya ad-

hatott okot a városi rang elvesztésére 1871-ben, amikor a gyökeresen új, polgári közigazgatást vezettek be és sok oppidum vesztette el városi jogállását.⁴⁴ E jelentős gazdasági hátrányokkal járó állapot csak 1912-ben változott meg, amikor megépült a Sárvár-Répczevis vonal. Csepreg ekkor már mint nagyközség szerepel.

Az első világháború, a Nemzeti Tanács megalakulása, a munkástanács hatalomátvétele, a direktórium megválasztása, majd bukása után Csepregen is a földbirtokosok kerültek a társadalom élére, ahogy ez a Horthy-korszakra jellemző volt. A merev társadalmi rend ellenére a kultúra és a gazdaság újjáéledt. Ekkor létesült a külföldön is elismert Columbia Bőrgyár, a Klug- illetve a Kadnár-féle téglagyárak. Fontos esemény volt a villanyvilágítás megteremtése (1923), az országos energiahálózatba történő bekapcsolása (1941) és az egészségház megépítése (1944).⁴⁵

4.3. A település fejlődése az államszocialista időszakban (1950–1990)

A második világháború utáni időszakban az első jelentősebb esemény a földosztás volt. A földreform végrehajtása során a Csepregi Földosztó Bizottság 2.255 katasztrális hold földet osztott fel 308 igénylő között: 315 kisparaszt 1–4 kat. hold, 193 újjgazda pedig 6–10 kat. hold juttatást kapott.

A kommunista fordulat után 1949-ben megalakult a Petőfi Sándor Termelőszövetkezet. Ennek és az 1960-ban alakult Új Élet Termelőszövetkezetnek az egyesüléséből jött létre a későbbi Győzelem Termelőszövetkezet elődje 1961-ben. A csepregi Állami Gazdaság 1958-ban szintén fúzióval született:

41 Söptei Imre: A kistérség története. In: Boda László szerk. Élet a Répce mentén 2000. Felső-Répcementi Területfejlesztési Társulás, Csepreg, 2000. 30–41. p.

42 Dénes, 1996.

43 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 8. p.

44 Bajmócy Péter – Pócsi Gabriella: Nagyközségek, kisvárosok fejlődési pályái Magyarországon 1870-től napjainkig. In: Csapó Tamás – Kocsis Zsolt szerk.: Nagyközségek és kisvárosok a térben. Savaria University Press, Szombathely, 2008. 44–59. p.

45 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 9. p.

1. ábra. A Vas Nép megyei napilap beszámolója Csepreg nagyközségé nyilvánításáról

Forrás: Vas Nép, 1970. június 30-i száma, 1. p.

a korábban létrehozott Meggyespusztai, Kincsespusztai és a Söptei Állami Gazdaságok összeolvasztásával.⁴⁶

A világháború után az ipari üzemek közül a bőrgyár is elkezdte a munkát, azonban felszerelését 1947-ben Szombathelyre szállították. A Kadnár-féle téglagyárat maguk a dolgozók indították be 1945 tavaszán, de a működését 1978-ban az előregedett gyár megszüntette. Új szereplők is megjelentek a helyi iparban, az 1962-ben alapított Épületasztalosipari Szövetkezet és 1967-ben a Soproni Ruhagyár egy üzemegysége.⁴⁷

Új, városi jellegű intézmények jelentek meg, illetve épületek ki a szocializmus évtizedeiben. Megalakult a polgári iskola (1948), napközis óvoda (1949), bölcsőde (1952), erdőhivatal (1950–1962), középiskola (1962), fogorvosi rendelő (1966), öregek napközi otthona (1968), vízmű (1964) létesült a településen.

Közigazgatásilag fontos esemény történt 1950-ben, amikor összevonták Győr és Sopron megyéket, és megszüntették a Csepregi

járást. A volt járási székhely, Csepreg – amelyet visszaminősítettek községgé – több községgel együtt ekkor került Vas megyéhez. A település lendületes fejlődése azonban meggyőzte a döntéshozókat, hiszen Vas Megye Tanácsa 1970. július 1-jei hatállyal nagyközséggé nyilvánította és szakigazgatási hatáskörrel ruházta fel (1. ábra).

Az 1971-es OTK a nagyközséget kiemelt alsófokú központtá léptette elő, ami gyakorlatilag a kisvárosokra jellemző funkciók további fejlesztését irányozta elő a településen. Ez azt jelentette, hogy egy gazdag kulturális hagyományokkal, sokszínű gazdasággal és fejlett közintézmény-hálózattal rendelkező, városias megjelenésű Csepreg érte meg a politikai rendszerváltást.

5. Csepreg várossá nyilvánítási folyamata

5.1. A folyamat előzményei és előkészületei

A politikai rendszerváltás nyomán kialakult parlamentáris demokráciában megszületett új önkormányzati törvény lehetővé tette, hogy a települések saját kezükbe vegyék a sorsukat és legyenek sikereik kovácsai. Ebbe beletartozott az is, hogy megkíséreljék feljebb lépésüket a településhierarchiában, ami jellemzően a várossá válást jelentette.

A városi cím előszobájának tekinthető nagyközségi címmel hat helység rendelkezett: Bük, Csepreg, Jánosháza, Óriszentpéter, Répcelak és Vép, tehát ezek képezték a potenciális városok körét. Közülük Bük és Csepreg lépett először a megyében. Előbbi már 1993-ban elkészítette a várossá nyilvánítást megalapozó vizsgálatot Zoltán Zoltán közzgazdással,⁴⁸ azonban a fürdőtele-

46 Dénes József: Csepreg, egy nyugat-dunántúli történelmi város. <https://hellocsepreg.hu/hu/varos-tortenet> (Megtekintve: 2025. augusztus 4.)

47 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 10. p.

48 Zoltán Zoltán: Bük várossá fejlesztési programja. NOVECO Gazdaságszervező és Tanácsadó Iroda, Budapest, 1993. 249 p.

pülés ekkor nem indult a címért, mert az a hatályos adószabályok miatt hátrányt okozott volna számára. A nagyközség költségvetésében jelentős tételt jelentő idegenforgalmi adóbevétel állami kiegészítése ugyanis ekkor még csak a (nagy)községi jogállású helyhatóságoknak (azaz a falusi turizmus szereplőinek) járt, a városoknak nem.

Csepreg Nagyközség Képviselő-testülete 1994 elején megrendelte a dokumentáció elkészítését a témában nagy tapasztalattal rendelkező dr. Csapó Tamás geográfus vezette Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja (MTA RKK) – Észak-dunántúli Kutatócsoport, Vas megyei Kutatócsoportjától, amelynek tagjai összesen le is szállították az anyagot.⁴⁹ Azt az 1994. október 21-én megtartott közmeghallgatáson ismertették és megvitatták a helyi közvéleménnyel.

5.2. A várossá nyilvánítási dokumentáció

A dokumentáció elkészítéséhez egy megalapozó kutatást kellett lebonyolítani, melynek közvetlen célja – az aktuális folyamatok megismerésén, illetve a település vezetése által kifejezett igényelt fejlesztéspolitikai javaslatok felvetésén és megalapozásán túl – annak átfogó feltárása volt, hogy milyen mértékben felel meg Csepreg a várossá váláshoz szükséges követelményeknek.

A vizsgálat kiterjedt mindazokra a területekre, melyek a település általános állapota és működése, illetve térszervező funkciói szempontjából lényegesek, s melyek alapján a városi címre vonatkozóan döntés hozható. Részletesen bemutatásra kerültek a helyi népesség és társadalmi szerkezet jellemzői, a lokális gazdaság fő aktorai és állapota, a kulturális szféra és szellemi közélet meghatározó elemei, az intézményrendszer szereplői, illetve az infrastruktúrális viszonyok, mely témák – kiegészülve

egy történeti áttekintéssel és egy településszerkezeti leírással – átfogó képet kínáltak a címszerzés megalapozottságának megítélhetőségéhez.

A helyzetkép természetesen nem csupán pillanatfelvételt kívánt nyújtani, hanem rá akart mutatni azokra a folyamatokra és tendenciákra is, melyek a település pozíciói szempontjából fontosak voltak – különösen ilyen volt, és nagy hangsúlyt kapott az a történelmi ív, amely Csepreg ezredvégi helyzetéhez vezetett, s mely kétségkívül kiemelt szempontja volt a városi törekvéseknek. A kisebb időtávú változások kezelése ugyanakkor sok területen nem volt egyszerű, mivel a rendszerváltozás jelentős átalakulási folyamatai még korántsem zárultak le, s az új trendek irányai és dinamikája sem volt egyértelműen azonosítható. Az a várt dinamika, ami a reménybeli új város középtávú jövőjéhez kötődött, adott időszakban még nem volt alátámasztható, de e remények esetleges túlzó volta sem volt előrevetíthető.

Az elemzés gerincét (a szakirodalmi előzmények és levéltári források információi mellett) természetesen azok a statisztikai adatok adták, melyek az objektív helyzetértékelés mindenkorai bázisai – ezek bizonyos területeken több évtizedes távlatban be tudták mutatni a település fejlődési folyamatát, más témakörökben az átalakuló hazai statisztikai rendszer kevésbé volt képes megbízható adatokat nyújtani az alapos elemzéshez. A hivatalos adatbázisok mellett a kutatócsoport primer információkat is gyűjtött, intézményektől és gazdasági szervezetektől kapott egyedi adatok, valamint helyi szereplőkkel és térségbeli polgármesterekkel folytatott interjúk is nagy segítséget nyújtottak a munkában.

A várossá nyilvánítási dokumentációt megalapozó kutatási jelentés középpontjába természetesen annak bemutatása került,

49 Csapó–Kocsis, 1997. 1. sz. 183–196. p.

hogyan elnyerni kívánt városi cím használatát Csepreg „fejlettsége és térségi szerepe” indokolja-e. E fejlettség és térségi szerep a települési lét egyes szféráiban nagyon eltérő módon volt megragadható és erősen eltérő mértékben kimutatható.

Legegyértelműbb, a városi ranggal összeillő képet a történelmi háttér alapján lehetett körvonalazni: a település hagyományai, több évszázadon keresztül viselt mezővárosi rangja, egykor 50 községre kiterjedt igazgatási szerepköre különösen figyelemre méltó, mely rangos múlt továbbélése a mély polgári tradíciókban egyértelműen urbánus jellemző.

A demográfiai elemzés viszont a korábbi térségi súly elvesztését volt kénytelen megállapítani; a száz évvel korábbi szint alá csökkenő népességszám, a negatív természetes szaporodás, a vándorlási passzívum, a lassú, de fokozatos előregedés és ebből fakadóan a gazdasági aktivitáscsökkenés nem egy dinamikus centrum attribútumai. Mindamellet a népesség átlagos iskolai végzettsége, vagy épp a „sokoldalú, patrióta, nagyszámú értelmiség jelenléte a településen” némileg pozitívan árnyalták a képet. A foglalkozási szerkezet kirívó aránytalanságot (kisvárosokra jellemzőtől való eltérést) nem mutatott, a jelentős mezőgazdasági foglalkoztatottságban akár a mezővárosi hagyományok is nagy szerepet játszhattak.

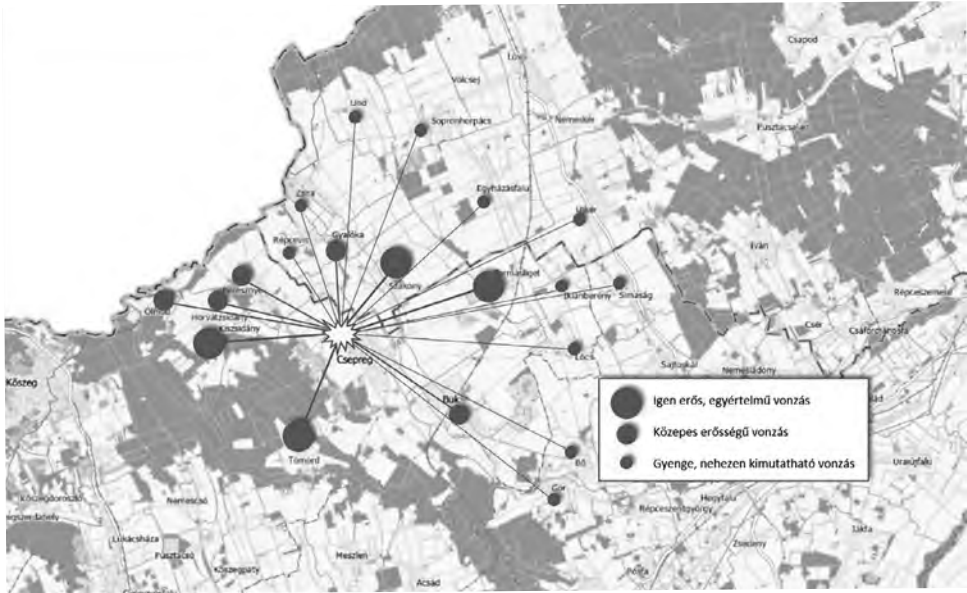
A gazdaság vizsgálata is ezt a mezővárosi arculatot tudta megerősíteni. A még létezett, s számottevő gazdasági súlyt képviselő mezőgazdasági nagyüzemek, illetve az előző rendszer további néhány túlélő, átalakult képviselője voltak a meghatározó (egyébiránt térségi munkaerővonzással bíró) foglalkoztatók, olyan dinamikus, innovatív kezdeményezések, ambiciózus ipari szereplők – egy-egy kivételtől eltekintve – nem jelentek meg, melyek új pályára állítani látszottak volna a települést, s a külföldi működő tőke

sem mutatott komoly érdeklődést a helyi erőforrások és lehetőségek iránt. Egyértelmű volt viszont Csepreg kereskedelmi és bevásárló-központi funkciója, s ebből fakadó térségi szerepe – e téren vonzáskörzetébe kéttucatnyi település tartozott.

A település legerősebb térségi jelenléte az oktatás, a kultúra és az egészségügy terén volt megállapítható, figyelemreméltó középfokú funkciókkal, intézményekkel. Hangsúlyosan volt kiemelhető a nagy hagyományokra (főiskola) támaszkodó szakiskola és kollégium (mintegy 80 településről érkezett diáksággal), a 16. századtól fejlett kulturális szerepkör és a szellemi vonzás tradícióját továbbvivő, jól funkcionáló kultúrház, az épp formálódó múzeum, és a sok öntevékeny szervezet, valamint a komoly egészségügyi szerepkört betöltő, szakorvosi ellátást is biztosító Egészségház.

A nagyközség műszakiinfrastruktúra- és kommunális ellátottsága az elemzés során csaknem minden vonatkozásban városi szintűnek bizonyult, sőt e terület bizonyos vonatkozásokban – a műszaki infrastruktúrális és kommunális üzemegységek ellátási rendszerei révén – térségi szerephez is juttatta Csepreget. A településkép, ami ugyancsak mérlegelési szempont volt, – a központot illetően kétségtől – városinak ítéltetett, e minősítést néhány jeles és patinás műemlék kifejezetten a komoly városi múltra utaló elemként tudta erősíteni.

A feltárt helyi erősségek és kevésbé fejlett funkciók önmagukban körvonalazták a városi címre érdemesség fokát, de ezek térségi kivetülését, illetve összességében a település térszervező erejét is mérlegre kellett tenni annak megítéléséhez, hogy milyen súlyt képez valójában Csepreg saját földrajzi környezetében, az adott térség településhierarchiájában. A tanulmány érték-

2. ábra. Csepreg komplex vonzaskörzete a várossá nyilvánítás időszakában, 1994
 Forrás: Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994 alapján szerkesztés

kelése szerint a meglévő központi funkciók és az ezekhez rendelt intézmények miatt a település térségi szerepe, vonzaskörzete kellőképpen markáns és számottevő volt: tizenkilenc helység felé látott el térségi funkciókat, feladatokat, közülük négy erősen, öt közepesen, tizenegy pedig gyengébben vonzódott a nagyközséghez (2. ábra).

E térségi szerepet felértékelte az is, hogy a Sopron–Kapuvár–Csorna–Pápa–Cell-dömölk–Sárvár–Szombathely–Kőszeg által határolt nagy térségben ekkor nem volt városi rangú település, így maga a térszerkezet, e városhiányos tér is igényelte a nagyközség várossá válását, csakúgy, mint a mikrotérség falvai, amelyeknek szükségük volt (legalább) egy városi rangú centrumra (amelyet egyébként sokan cím nélkül is városként kezeltek).

Összességében a kutatás azt a következtetést vonta le, hogy „Csepreg fejlettségét,

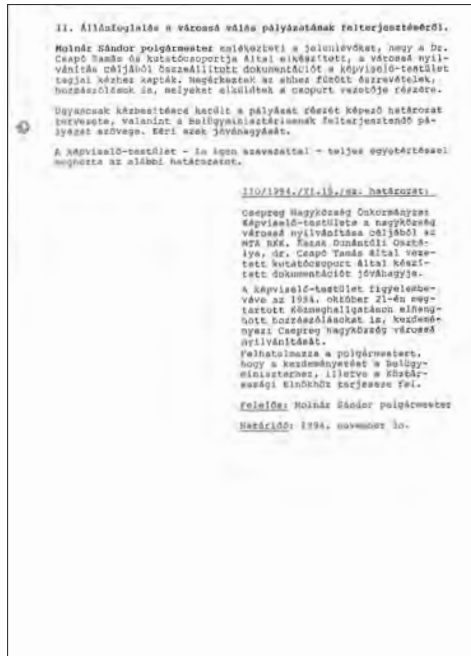
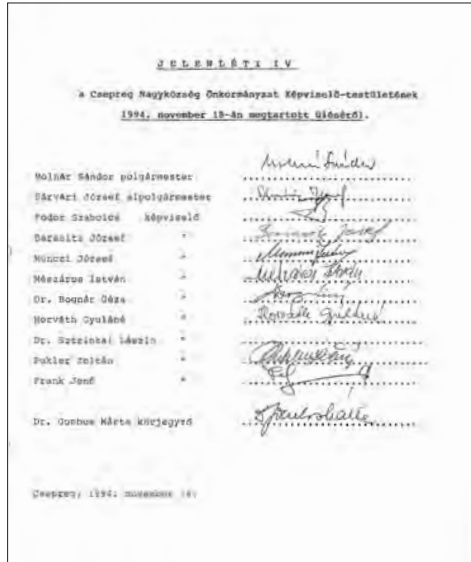
szerepkörét és megjelenését tekintve is alkalmas arra, hogy a városi címet elnyerhesse”⁵⁰.

5.3. Az eljárás elindítása és folyamata

A csepregi képviselő-testület a meghívó tanúsága szerint az 1994. november 18-án tartott ülésén tárgyalta a témát. A jelenléti ív alapján látható, hogy a 11 fős grémium csaknem teljes létszámban részt vett a történelmi jelentőségű eseményen és a jegyzőkönyv szerint egyhangú szavazással támogatták a pályázat benyújtását a belügyminisztérium felé (3. ábra).

Kuncze Gábor töltötte be ekkor a belügyminiszteri posztot és az ő felterjesztésére, az országgyűlés jóváhagyásával Csepreg várossá nyilvánításának eldöntése a köztársasági elnök, Göncz Árpád elé került.

50 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 111. p.

3. ábra. A városná nyilvánítási folyamat elindításáról határozó csepregi képviselő-testületi ülés meghívója, jelenléti íve és jegyzőkönyve (1994. november 18.)
 Forrás: Csepregi Közös Önkormányzati Hivatal

VALAKI MONDJA MEG!

Ön büszke a városi címre?

● KÉRDEZ: KAISER ESZTER

FOTÓ: KACZMARSKI ZOLTÁN

Ziembecki Erzsébet, a csepregi művelődési ház igazgatója: Nagyon örülök a városi címnek, fejlődést várok tőle. Úgy gondolom, hogy a kisvárosi státusz, ha lassan is, de előrelépést fog jelenteni. Nem álmodozom, biztos, hogy sokkal több pénz ezután sem jut a kultúrára. De bízom az emberekben. 18 csoportunk működik, a fúvószenekarunk arany minősítést szerzett, az énekkar és a bábcsoport is szép sikereket tudhat magáénak. A Farkas Sándor Hagymányórzó Egyesület sokat tesz a csepregi múlt átörökítéséért. A városi cím motiválni fogja az embereket, ez csak segítheti a fejlődést. Sok betelepülő él a városban, ők is csepreginek vallják magukat. Biztos nem véletlen, hogy szeretnek itt élni az emberek.

Luif Norbertné gyeden lévő kismama: Tösgyökeres csepregi vagyok én is és a férjem is. Mindketten örülünk annak, hogy városi címet kapott a településünk. Úgy érzem, a mostani állapot egy kiindulási pont, ahonnan tovább kell lépni. Az igazi városi élethez még néhány dologra szükség van. A régi épületeket fel kellene újítani, néhány új bolt is elkelne. Jó lenne egy szórakozóhely vagy diszkó, ahová eljárhatnak a fiatalok. Mi is a szomszéd falvakba jártunk bálókba, most sincs ez másként. A férjem ugyan Szombathelyen dolgozik, de beköltözésre nem gondoltunk. A gyerekek még picik, általános iskolába biztos itt fognak járni. Később majd meglátjuk. Remélem, mire felnőnek, már igazi kisvárososok lesznek Csepregből.

Kovács Imréné, a polgármesteri hivatal titkárnője: Jobb közérzetem azóta, hogy megkaptuk a városi rangot. Bár tudom, hogy vegyescsok a községben az érzelmek, én mégis örülök. Mindenkinek jó lesz, hogy mátol városi polgárok vagyunk. Remélem, hogy több vendéget vonz majd a városunk, nem csak átutaznak rajtunk a szomszédos Bük-fürdőre. A vállalkozókat is nagyon várjuk, néhányan már jelezték érkezésüket. Tudom, hogy egyik napról a másikra nem lehet átörésti vární, de biztos, hogy látható lesz a fejlődés néhány éven belül. Végül is csak régi mezővárosi státuszát kapta vissza Cseprege. Örülök, hogy tavaly pályáztunk a városi cím elnyeréséért, büszke az egész családom a városra.

Berkes Gyula, Cseprege plébánosa: Én örülök annak, hogy elnyerte ez a kedves település a városi címet. Tíz hónapja élek itt, már megszoktam a vidéket. Azt szeretném, ha az emberek mentalitása is változna egy kicsit, nem csak a községhez felfiratozt cserélnek ki. A városi étellel járó elszigeteltség nem lenne jó, ha jellemző lenne ezután Cseprege. Ki kell használni az embereknek, hogy kisteleplésen élnek, és ismerik egymást. De nem úgy, hogy azt nézik, mit csinál rosszul a szomszéd, hanem a jót, a szepet kell észrevenni. Az én lelkipásztori tevékenységemben nem okoz változást a városi rang, ezután is a legnagyobb igyekezettel azon leszek, hogy híveimet és az egész várost a legjobb tudásom szerint szolgáljam.

4. ábra. A Vas Népe körkérdése Cseprege várossá nyilvánításáról

Forrás: Vas Népe, 1995. július 1-jei száma, 6. p.

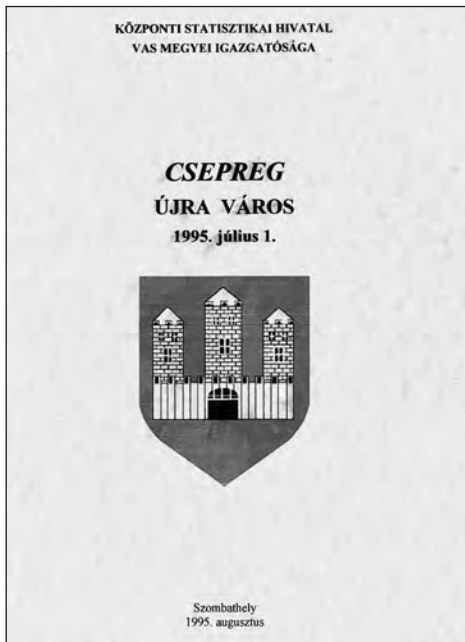
5.4. A várossá nyilvánítás eredménye és megünneplése

A köztársasági elnök az 1995. május 30-i dátummal kiadott 213/1995. számú határozatával Cseprege nagyközségnek 1995. július 1-jei hatállyal városi címet adományozott. A hatályba lépés napjával dr. Gál Zoltán, a Magyar Országgyűlés elnöke 001/1118/1995. számú határozatával Városkulcs emléktár-

gyat adományozott Cseprege várossá nyilvánítása alkalmából. 1995-ben összesen hat nagyközség kapott városi címet hazánkban. Cseprege Bátaszékkel, Fertőddel, Sásddal, Simontornyával és Szabadszállással egy időben lett tagja a városok csoportjának.⁵¹

A várossá nyilvánítás hatályba lépésének napján a Vas Népe címlapon Civitas Cseprege

⁵¹ www.varossanyilvanitas.hu (Megtekintve: 2025. július 26.)

5. ábra. A Központi Statisztikai Hivatal Vas Megyei Igazgatósága Csepreg városá nyilvánítása alkalmából készített kiadványa
 Forrás: Horváth Zsuzsanna – Körmeny Győzőné – Palkó Jánosné – Varga Józsefné: Csepreg újra város 1995. július 1. Központi Statisztikai Hivatal Vas Megyei Igazgatósága, Szombathely, 1995. 48 p.

című cikkében köszöntötte a megye új városát, ugyanitt a hatodik oldalon pedig helybelieket kérdezett, hogy mit szólnak lakóhelyük városá válásához (4. ábra).

A Központi Statisztikai Hivatal Vas Megyei Igazgatósága Csepreg újra város 1995. július 1. című alkalmi kiadvánnyal köszöntötte a megye városhálózatának legújabb tagját (5. ábra).

Csepreg a városá avatását egy hosszú, a búcsúhoz kötött rendezvénysorozattal ünnepelte, amelynek fénypontja az 1995. augusztus 13-án a Promenádon megtartott

ceremónia volt, amelynek keretében dr. Gál Zoltán, az országgyűlés elnöke avatta várossá a nagyközséget (6. ábra).

Csepreg így kapta vissza régi rangját és lett Vas megye nyolcadik városa, egyúttal az első, amelyik a rendszerváltás után az önkormányzati rendszerben kapta a címet.

Összegzés

Kutatásunk összegzéseként a legfontosabb megállapításunk az lehet, hogy Csepreg középkorban országos jelentőséggel is bíró város volt, ezt követően pedig minden történelmi korszakban Sopron vármegye 4-5. legnépesebb, erős gazdasági, közigazgatási és kulturális kisugárzással bíró mezővárosa, járásszékhelye, a Répce-vidék vitathatatlanul legerősebb térszervező centruma.

Az 1950. évi megyerendezés következtében megszűnt a járásszékhely rangja, nagyközségi címe és természetes vonzáskörzetét is megyehatár vágta ketté. Ez némileg visszavetette fejlődését. Ennek ellenére gazdasági erejének, oktatási rendszerének köszönhetően továbbra is képes volt központi szerepköröket ellátnia. Ez lehetővé tette számára a települési hierarchiában való előrelépést és 1970-ben visszakapta nagyközségi rangját.

Valószínűleg az erős polgári hagyományoknak köszönhető az a törekvés, amikor a helyhatóságok demokratikus átalakításának következtében a helyi közösségek saját maguk dönthettek a városá válási szándékukról, Vas megyében elsőként kandidált a címre. Ez az erős identitástudat mutatkozott meg abban, hogy a képviselő-testület és a település lakosságának nagy része is nemcsak történelmi elégtételnek, hanem egyenesen természetesnek tartották, hogy ők ismételten városi polgárok lehessenek. És ennek már harminc éve! Isten éltesse őket!

Csepreg, a Répce-völgy történelmi központja

Az első tartós emberi megtelepedés – mint a régészeti kőművek mindenütt – a középső Répce-völgy körzetében is az újkőkorból, 6-7 ezer éve történt.

A honfoglaló magyarok megtelepedésére utalnak a környék településnevei, legfőbbül: régi szentmihályi, Csepreg is (korai jeleink: "borsapető").

Középkori múltja tekintve vissza Csepreg Alsó- és Felsővárosra történő tagolódásra. A tér rész újabb kutatások szerint csak a XVI. század elején egyesült. A mai Csepreg határaitól olvadt be a középkori Cséked és Szentkirály falu is.

Történelmi adataink arra utalnak, hogy Csepreg Felsővárosa a XIII. század közepe óta kiváltságokkal – kezdetben jórészt német alkö – királyi "hospesek" (vendégek) által lakott "avitus" (város) volt. Erre utal plébániájának – kereskedő városokra jellemző – Szent Miklós tífusza, jellegzetes megnevezésének piactere és a település magjának szabályos utcarendszere is. A címeképp első írásos ábrázolása 1360-ból maradt fenn. Közeli rokonság Sopron, Buda és több más középkori eredetű városunk címerének. Ebből a korai városfejlesztési szakaszról származik a Magyar Nemzeti Galériában őrzött gótikus csepregi Madonna-szobor. A város már ekkor is jelentős szőlőműveléssel rendelkezett, hiszen 1321-ben már hegyvámot szedtek, konkrét szőlőterg-elővezetéseket ismerünk. A fejlett kereskedelmi életre jellemző, hogy a város országos vásártartási joggal is rendelkezett.

Csepreg 1390-ig tartozott a királyi városok sorába, ekkor Zsigmond a Kanizsai család birtokába juttatta. Ettől kezdve mezőváros ("oppidum") volt egészen a múlt század végéig. A Kanizsaiak csepregi házái – a mai felsővárosi kastély előzményét – alakították. Erődlényeik Ez 1452-58 között a husziták foglalták el, Hunyadi János ostrommal vette vissza tőlük. A város újabb virágkorra a Nádasdyak idejére jutott. Sopron vármegye jelentős kulturális centruma volt, száz évig főiskolával rendelkezett. Farkas Imre írói nyomdájában a XVII. század első felében főleg magyar nyelvű könyvek készültek. Várakozni a helyi közműveltség, kispar.

1621 januárjában az akkor Bethlen-párti evangélikus Csepreget felidült a Csököny vezetete császári sereg. A harmincéves háború leg súlyosabb magyarországi pusztításának az ismeretlen nevű déli vész szerint 1223-an este, alkonyatúl. A város jelentős részének pusztulásával jött 1776. április elején tomboló tűzvész is.

A kisváros fejlődésének jelentős eseménye volt 1876-ban az eredetileg félzárk közegéből álló csepregi járás megszervezése. A modern polgári közgazdasági kialakítással összefüggésben 1886-ban az addigi mezőváros címe helyett nagyközségi címet kapott (ez akkor nem jelentett visszalépést!). 1913-ban helyezték át a Sarvart Csepregre át községgel összekötő vasútvonalat. A járási székhely Kisváros 1867-1945 között jelentős fejlődésnek ment keresztül.

Jelenleg 1604 fő város, körjegyzőségi székhely. Gazdasági stabilitását a határmentesség elősegíti. Fejlett textil-, élelmiszer-, és építőipari vau, sok a magánvállalkozó. Az oktatási, kulturális létesítmények hangsúlyos szerepet kapnak (Nádasdy Tamás Köznevelési és Mezőgazdasági Áruforgalmi Szakköznevelési, Bogdár Ignác Zeneiskola, Művelődési Ház és Könyvtár, Csepregi Faliműzeumi). Központi szerepet töltenek be a szociális, egészségügyi, művelődési, kereskedelmi létesítmények és párhuzamos. Közműközlésben fejlett, kis-árványos megközelítési, több központtal, sok minielektro épülettel.

Mezővárosi Vp

M E G H Í V Ó

CSEPREG

Csepreg Önkormányzata

tisztelettel meghívja

VÁROSAVATÓ ÜNNEPSÉGÉRE,

emelyel
1995. augusztus 13-án 15 órától
a Promenádnál melletti téren
rendez.

A települést városossá avatja:
DR. GÁL ZOLTÁN
AZ ORSZÁGGYŰLÉS ELSŐKE

Molnár Sándor
polgármester

dr. Gombos Márta
jegyző

AZ ÜNNEPI PROGRAM

- 7⁰⁰-3⁰⁰ ZENES EBBSZÍTÓ
- 10⁰⁰ ÜNNEPI SZENTMISE: A BOLJKÖZGASZONY KÁPOLNÁJÁN.
- 13¹⁵ FÜVÖZENEKAROK ÉS MAZSORETTKÉ BEVONULÁSA A PROMENÁDRA.

15⁰⁰ VÁROSAVATÓ

ÜNNEPI BESZÉDET MOND:

- DR. GÁL ZOLTÁN**
AZ ORSZÁGGYŰLÉS ELSŐKE
- MOI NÁR SÁNDOR**
CSEPREG VÁROS POLGÁRMESTERE
- DR. PUSZTAI GYULA**
A VÁS MEGYEI KÖZGYŰLÉS ELSŐKE
- HORVÁTH VILMOS**
ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ

- 17⁰⁰ MALONKERTI VEGYASÁGOR (TEZSERÉK, SPORTRENDEZVÉNYEK, BÁL)
- 22⁰⁰ TŰZTÁRTÉK.

AZ ÜNNEPI MŰSORBAN A DÖRFELI KÖZSÉGI, SZENTGÖTHÁRDI, SZOMBATHELYI, CSEPREGI FÜVÖZENEKAR ÉS MAZSORETTCSOPORT, A VÁROS VEGYESKARA, VALAMINT AZ IRADALMI KÖR TAGJAI SZEREBTELMEK.

<p>AUGUSZTUS 16.</p> <p>19⁰⁰ A Nemzetközi Néptáncfesztivál résztvevőinek műsora a főtéren.</p> <p>AUGUSZTUS 19.</p> <p>20⁰⁰ A Sítkei Szinkór vásári komédiái a főtéren. Tabarin: Megóvott szüzesség Vértelen véres hürkák és még...</p> <p>AUGUSZTUS 20.</p> <p>15⁰⁰ Szent István király ünnepe Az új kenyér átadása. A műsorban: A csepregi lakodalmas a Farkas Sándor Egylet bemutatásában. Csepreg erős emberei kerestetnek - vidám vetélkedő</p> <p>17⁰⁰ Bajnoki mérkőzés</p> <p>20⁰⁰ Utcabál</p> <p>KIÁLLÍTÁSOK A MŰVELŐDÉSI HÁZBAN:</p> <p>AUGUSZTUS 14- SZEPTEMBER 10-IG A képképző múltja, jelene, jövője Hetyésy Katalin és Rakóczy Ferenc grafikus kiállítása.</p> <p>Augusztus 11-20.: a Csepregi Rádióamatőrök aktivitási napokat szerveznek. A legtöbb kapcsolatot létesítők oklevelet kapnak.</p>	<p>CSEPREG VÁROS ÖNKORMÁNYZATA, A PETŐFI SÁNDOR MŰVELŐDÉSI HÁZ ÉS KÖNYVTÁR valamint</p> <p>a résztvevő művészek és csoportok szeretettel meghívják minden érdeklődőt</p> <p>CSEPREG VÁROSSÁ AVATÁSÁNAK TISZTELETÉRE</p> <p>1995. augusztus 11- augusztus 20-ig</p> <p>szervezett rendezvényeire.</p> <p>A programok fővédnöke:</p> <p>Molnár Sándor polgármester</p>
---	--

<p style="text-align: center;">CSEPREGI AUGUSZTUS '95</p> <p>AUGUSZTUS 11.</p> <p>20⁰⁰ <i>"És akinek szép lelkében az ének az hallja a mások énekét is szépné."</i> ZENEI KALANDOZÁS a Csepregi Vegyeskar jubileumi hangversenye a Művelődési Házban</p> <p>AUGUSZTUS 12.</p> <p style="text-align: center;">MALOMKERIT VIGASSÁGOK</p> <p>15⁰⁰ A Szamáca Színház bemutatója: Csiperke, Csuporka ...</p> <p>16³⁰ A Csepregi Bábeszoprt bemutatója: Vitéz László és a ...</p> <p>17¹⁵ A Búki és a Csepregi mazzorettesoprtok bemutatója</p> <p>18³⁰ A Los Andinos együttes koncertje Belépő : 200 Ft Gyerekeknek: 100 Ft</p> <p>21⁰⁰ Sramli parti</p>	<p style="text-align: center;">CSEPREGI AUGUSZTUS '95</p> <p>AUGUSZTUS 13.</p> <p>Ünnepi rendezvények a városavatás tiszteletére Fűvös ebresztő Ünnepi szentmise Városavató</p> <p>A múzeum ünnepi nyitvatartással várja az érdeklődőket A Malomkertben: Egész napos népművészeti és kirakodó vásár. Kézműves bemutatók a VELEMI NÉPMŰVÉSZ EGYESÜLET és a VELEMI KÉZMŰVES NŐPFŐISKOLA EGYESÜLET szakembereivel.</p> <p>17⁰⁰ Szezon nyitó bajnoki mérkőzés</p> <p>17³⁰ Sárvári Regős Együttes és Táncszoprt folklor műsora</p> <p>20⁰⁰ Búcsi bál Belépő: 200 Ft</p> <p>22⁰⁰ Tűzijáték</p> <p>A Promenádnál melletti téren:</p> <p>19⁰⁰ Térzene a vendég fűvöszenekarok részvételével.</p> <p>20⁰⁰ A Promenádnál étteremben búcsi bál</p>
---	---

6. ábra. Csepreg várossá nyilvánítási ünnepségének meghívója
Forrás: Csepregi Közös Önkormányzati Hivatal

KELEMEN ISTVÁN

A csepregi katolikus elemi iskola másfél évszázada

Írásunkban a csepregi római katolikus népoktatás helyzetének ismertetésére vállalkozunk a katolikus restaurációtól kezdve egészen a 19. század elejéig. A mezővárosi jogállású helységben az évszázadnyi protestáns időszak után, 1643-ban a katolikus restauráció keretében újraszervezték az 1554-ben megszűnt plébániát, és annak fennhatósága alatt felállították a katolikus tanodát. A települést egyház-igazgatásilag a locsmáncsi főesperesség alsó kerületébe, majd a 19. század elején megalakított csepregi esperesi kerületbe sorolták.

A téma legfontosabb, szinte egyedüli írott forrásai az egyházlátogatási jegyzőkönyvek (*canonicae visitationes*), melyek az 1647-es és az 1766-os évek közötti időszakból állnak rendelkezésünkre. Sajnálatos módon a főesperesség területen 1780-ban végzett vizitáció Csepreget nem érintette, avagy annak jegyzőkönyve nem maradt fenn az utókorra. A *canonica visitatio* elsősorban a tanító javadalmazására, jövedelmi viszonyaira koncentráltak, az iskolaépülettel és a tanítók személyével, képzettségével, jellemével csak röviden foglalkoztak. A vizitációs jegyzőkönyveken kívül az 1770-es évek első felét érintő, uralkodói rendelkezés alapján készült összeírásokra támaszkodhatunk, melyek kitértek a tanító nevére, végzettségére, a tanulók létszámára és vallására, a tanítás módszerére, nyelvére, a tananyagra és a tanítói javadalmazásra. Fontos forrás az 1804-ben készült tanítói jövedelem-összeírás is, mely vizsgált korszakunk záródokumentumának is tekinthető. Nagy, pótolhatatlan veszteség nemcsak a téma szempontjából, hanem a helytörté-

netírás számára is, hogy az 1776. évi nagy tűzvészben a városi és a plébániai irattár szinte teljesen a lángok martalékává vált.

Mivel a helyi tanügyi viszonyok csak egy nagyobb kontextusba helyezve értelmezhetők a maguk teljességében, ezért a vizsgálatunk tárgyát érintő tematikus egységek esetében az általános alapvetés nem mellőzhető. Az elemi szintű oktatást a vizsgált korban országos szinten uralkodói rendelet, Mária Terézia tanügyi rendelete, az 1777-ben kiadott és 1806-ig hatályban lévő (I.) Ratio Educationis szabályozta,¹ mely először törekedett állami felügyelet alatt álló, egységes oktatási-nevelési rendszert létrehozni.²

A tanoda

A katolikus iskolaszervezet alsó szintjét a népiskolák alkották. Plébániai székhelyeken való felállításukról az 1560-ban Nagyszombatban tartott zsinat rendelkezett. Ezekben az oktatási intézményekben a diákok saját anyanyelvükön írást, olvasást és számolást tanultak, emellett a katolikus életmódra nevelték őket.³ Az iskolaépület (*domus scholaris, scholae domus*) felépítése, fenntartása,

- 1 Az 1777-i Ratio teljes szövege: Ratio Educationis. Az 1777-i és az 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása. Fordította, jegyzetekkel és mutatókkal ellátta: Mészáros István. Bp., 1981. (továbbiakban: Mészáros, 1981.) Jelen tanulmányban – az I. Ratio elnevezés feltüntetésével – a jogszabály paragrafusaira hivatkozunk.
- 2 Mészáros, 1981. 8. p.
- 3 Mészáros István: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Bp., 2000. (továbbiakban: Mészáros, 2000.) 95–97. p.

jó karban tartása és felújítása az illetékes katolikus közösség(ek) (*communitas*) kötelezettségei közé tartozott. Ugyanakkor a kegyurak és közbirtokosok az iskola jótevőiként és pártfogóiként önkéntes hozzájárulásaikkal gyakran segítettek az anyagi terhek viselésében.⁴ Az *I. Ratio* a népiskolát anyanyelvi iskolának (*schola vernacula*) nevezte, de a korban az elemi iskola (*schola trivialis*) elnevezéssel is találkozunk. Az *I. Ratio* ezt az iskolatípust egytanerős intézménynek tekintette,⁵ az ilyen iskolák felügyeletét a helyi plébános feladatává tette.⁶

Csepregen 1557-ben már biztosan volt iskola. A régióban jelentős szerepet játszó, virágzó mezőváros lakossága ebben az évtizedben vált protestánsná. A nagy vagyonnal és hatalommal bíró, humanista műveltségű Nádasdy Tamás (1498–1562) országbíró, majd nádor földesúri hatalma alatt álló város hamarosan a nyugat-dunántúli protestantizmus egyik központjává lett. Az iskola az akkori alap-, közép- és felsőfokot magába

foglaló kollégiumként működött, ahol rektorok (iskolamesterek) és segédtanítók (kollektorok) tanították a diákokat.⁷

Amikor 1643-ban Nádasdy III. Ferenc (1623–1671) áttért a katolikus hitre, új korszak köszöntött be nemcsak az iskola, hanem Csepreg történetében is. A protestáns rektoroknak el kellett hagyniuk a várost, amelynek következtében a közel egy évszázada fennálló kollégium megszűnt. Az oktatás területén a kontinuitás fennmaradt, hiszen az alapképzést nyújtó iskola továbbra is működött a városban, immáron a restaurált katolikus plébánia fennhatósága alatt, de a katolikus elemi iskola már nem tudott olyan meghatározó szerepet játszani, mint amilyen jelentőséggel az egykori kollégium bírt.⁸

A protestáns iskola helyét Csepreg neves monográfusa, Farkas Sándor (1853–1938) valahová a felső, azaz a Szent Miklós-templom mögötti területre, a Répce partjára lokalizálta. Megállapítását arra alapozta, hogy az 1658. évi, tehát már a katolikus időben kelt urbáriumban a „Piarcz-környék”-en szerepel az iskolaház, a városi fürdőház szomszédságában.⁹ A Farkas által nem ismert, 1639-ben kiadott urbáriumban is azt rögzítették, hogy a protestáns idők iskolája, melyet a városi fürdőház után írtak össze, a piac („Piarcz”) környékén található, egy zsellérterlken létesült, melyhez se föld, se rét nem tartozott.¹⁰ A két urbárium adatait összevetve megállapíthatjuk, hogy a katolikus elemi tanoda az egykori protestáns kollégium épületében nyert elhelyezést, legalábbis egy ideig.

4 Sopron vármegye nemesi közgyűlése 1807-ben előírta a szolgabíráknak, hogy járásukban „a földes uraságoknál eszközölni iparkodjanak azt, hogy ezek az helységekben alkalmas oskola szobáknak felállításában jobbágyaiknak segítséggel legyenek”, a lakosságot pedig arra kötelezzék, „hogy mind az oskola házak megépítésében serényen munkálódjanak, mind pedig magzatjaikat oktatás végett iskolában küldeni annak idejében el ne mulassák”. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) P 623 Széchenyi család iratai. II. kötet. 1. szám. Dominium Sárvári Felső vidék in concreto. 110 E Acta urbarialia et oeconomica concernentia. Folio 496.

5 A *Ratio* falusi anyanyelvi iskoláknak azokat a falvakban vagy mezővárosokban megszervezett iskolákat nevezte, ahol hitoktató mellett csak egy tanító működött. *Ratio* I. 86. §. Mészáros István (1927–2021) pedagógiatörténész kis-iskolának nevezte a „latin” iskolától, gimnáziumtól, kollégiumtól szervezetileg független, alaptananyagot oktató, kizárólag anyanyelvet használó, később elemi népiskolának nevezett iskolatípust. Mészáros István: Népoktatás Nyugat-Magyarországon a XVII. században. = Soproni Szemle 30. (1976) 4. sz. 306. p.

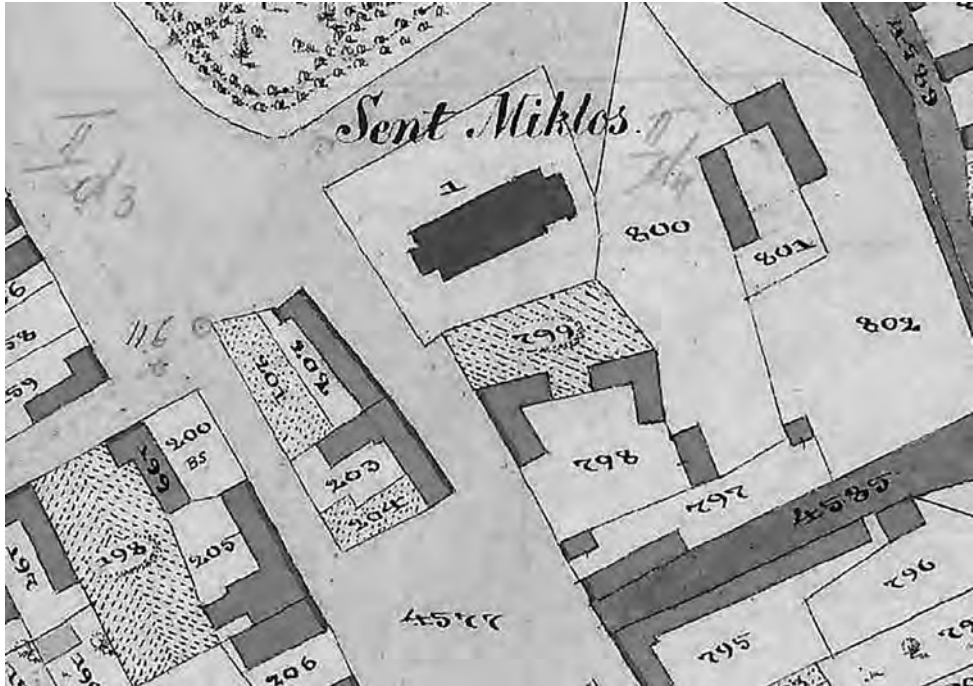
6 *I. Ratio* 58. §.

7 Zátonyi Sándor: A reformáció kori Csepregi Kollégium (1557–1643). = Magyar Pedagógia 91. (1991) 3–4. sz. 216–217., 223. p.

8 Uo. 228–229. p.

9 Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története. Bp., 1887. (továbbiakban: Farkas, 1887.) 372. p.

10 MNL OL E 156 Urbaria et conscriptiones (U et C) Fasc. 37. No. 57. 141. p.

Az 1853-ban épült iskola és tanítói lakás (203. parcellaszám) az 1857. évi kataszteri térképen
(MNL OL S 78 193. téka)

A katolikus egyházlátogatók 1651-ben az iskolaépületet tágasnak és jól megépítettnek írták le.¹¹ 1697-ben feljegyezték róla, hogy kőből épült, teteje zsúpszalmával fedett, hozzá sem kert, sem istálló nem tartozik. „Kétszobás” iskolaépület volt, hiszen a tanulószoba/tanterem és a tanítói lakrész elkülönült egymástól.¹² 1700 körül az épület jelentősebb részét az uradalom saját jogon lefoglalta a maga számára és gazdasági

célra, borospincének használta; ez a szokatlan hasznosítási mód még 1748-ban is fennállt.¹³ 1714-ben az épületet elég mocskosnak, szennyezettnek találták.¹⁴ 1733-ban már megfelelő, kétszobás iskoláról írtak, melyet a városlakók tartoztak tatarozni.¹⁵ 1748-ban az iskolamester kifogásolható, rossz állapotú lakásban élt, mely a fentebb említett uradalmi igénybevétel miatt szűkösen bizonyult.¹⁶ 1766-ban részletesebb,

- 11 Kanonische Vistitationen der Diozöse Raab aus dem 17. Jahrhundert. Bearbeitet von Josef Buzás. Eisenstadt, 1966. (továbbiakban: Buzás, 1966.) 222. p.; Vanyó Aladár Tihamér: A katolikus restauráció Nyugat-Magyarországon. Pannonhalma, 1928. 91. p.
- 12 Kanonische Vistitationen der Diozöse Raab aus dem 17. Jahrhundert. IV. Teil. Bearbeitet von Josef Buzás. Eisenstadt, 1969. (továbbiakban: Buzás 1969.) 390. p.; Mészáros, 1976. 320. p.

- 13 Győri Egyházmegyei Levéltár (továbbiakban: GyEL), A győri püspökség levéltára (továbbiakban: PL), Canonicae Visitaciones (továbbiakban: Can. Vis.) vol. 26. (Locsmándi alsó kerület, 1733.) 3. p.; Can. Vis. vol. 40. (Locsmándi alsó kerület, 1735.) 37. p.; Can. Vis. vol. 43. (Locsmándi alsó kerület, 1748.) 39–40. p.; Can. Vis. vol. 65. (Csepregi esperesi kerület, 1829.) 75–76. p.
- 14 GyEL PL Can. Vis. vol. 23. (Locsmándi alsó kerület, 1714.) 16. p.
- 15 GyEL PL Can. Vis. vol. 26. 3. p.
- 16 GyEL PL Can. Vis. vol. 43. 39–40. p.

annak helyiségeit felsoroló leírás készült az iskolaházról. Ennek alapján tudjuk, hogy az épület szilárd anyagokból (kőből, téglából) épült, tetejét zsúp fedte, egy szobából, egy boltozott konyhából, egy kamrából, egy istállóból és egy színből állt. Kert ugyan tartozott hozzá, de jövedelem nem származott belőle. Az épület felépítése és fenntartása a plébániai híveket terhelte.¹⁷ Az nehezen magyarázható, miért csak egy szobát említettek, amikor láttuk, hogy már korábban is külön tanítói lakószoba és külön tanterem állt rendelkezésre.

Az 1776. április 1-jén támadt tűzvész, melyben a város teljesen porrá égett,¹⁸ az iskolát sem kímélte meg. Az új tanodát még ebben az évben felépíttette az uradalom, a földesúr-kegyúr, gróf daruvári Jankovics Antal (1729–1789) tárnokmester rendelkezésére. Az iskolában elkülönített tantermet alakítottak ki, elválasztva azt a tanító és családja lakásától. Az épülethez kerített udvar és kert tartozott.¹⁹ 1804-ben feljegyezték, hogy a diákok számára a tanteremben két tábla és az előírásnak (normának) megfelelő padok állnak rendelkezésre.²⁰ Az iskolaház fenntartása, tatarozása, az udvar és kert bekerítése a fenntartó közösség kötelezettségei közé tartozott.²¹

Az egytanteremes iskolaépületet a 19. század közepéig használták. Mivel az 1820-as évek végétől a megnövekedett tanulólétszámhoz viszonyítva egyre szűkebbé és korszerűtlenebbé vált, állapota leromlott, helyette 1853-ban új, kéttanteremes iskola

épült, melyet 1864-ben egy további tanteremmel bővítettek.²² Amint az az 1857. évi kataszteri térképlapon látható, ez az L alakú épület a Szent Miklós-plébániatemplommal szemben, a városháza mellett nyert elhelyezést. A forráskutatás jelenlegi állása mellett nem ismert, hogy az 1776-ban épült tanoda helyére építették-e az újat, vagy a korábbi intézmény másutt állt-e.

Az iskolai élet

A rendelkezésre álló források alapján legkevésbé a mindennapi iskolai életet tudjuk feltérképezni. Tankötelezettség nem lévén – az *I. Ratio* is csak kívánatosnak tartotta azt – nem ismerjük az iskolalátogatottsági hajlandóságot, magát a tanulólétszámot is csak néhány évben írták össze. Erre vonatkozó feljegyzések hiányában ismeretlenek az oktatás eredményességét veszélyeztető mindennapi nehézségek (pl. tankönyvekkel és taneszközökkel való ellátottság), a napi és a heti órabeosztás, a népoktatás iránt elkötelezett buzgó jótevőknek és pártfogóknak az oktatás színvonalát emelni célzó mecénási tevékenysége (pl. alapítványok, segélyek a szegényebb gyerekek, árvák iskoláztatásának elősegítésére).

Korszakunkban teljesen bevett szokásnak számított, hogy míg a diákok az első (téli) félévben szorgalmasan látogatták az iskolát, addig Szent György napjától (április 24.) egyre inkább elmaradoztak. Ez azzal magyarázható, hogy a szülők késő tavasszal és nyáron otthon fogták gyerekeiket, hogy vigyázzanak kisebb testvéreikre vagy a család öreg tagjaira, legeltessék az állatokat, illetve maguk is vegyék ki részüket a mezei munkákból.

22 Évi jelentés a sopronmegyei iskolatanács 1873-ik évi működéséről s a tankerületbeli népoktatásügy állapotáról. Sopron, 1874. 6. p.

17 GyEL PL Can. Vis. vol. 77. (Locsmáncsi alsó kerület, 1766.) II. rész, 20. p.

18 Farkas, 1887. 248. skk.

19 GyEL PL Can. Vis. vol. 53. (Csepregi esperesi kerület, 1812.) 60. p.

20 GyEL PL Iskolai levéltár, I. sorozat (Régi iskolai anyag), 26. tétel. Rendezéskor fellelt iratok II. – Tanítói, tanulói és egyéb iskolai összeírások, jelentések. CXI. doboz, Csepreg.

21 GyEL PL Can. Vis. vol. 53. (Csepregi esperesi kerület, 1812.) 60. p.

	1770	1771	1772	1773	1774	1775
Csepreg	20–25	20–25	20–30	20–25	30–40	30–35
Bő	19–20	19–20	20–24	20–25	25–30	20–26
Bük	20	20–21	20–25	20–30	25–30	20–30
Egyházásfalu	20	16	15–17	16–17	20–25	16–20
Felsőszakony	15	15–16	16–18	15–17	16–17	17–20
Horpács	16	15–16	14–15	10–12	15–16	10–16
Káptalanvis	30	30–32	30–35	30–35	35–45	30–40
Lócs	4–6	7–8	3–4	7–9	6–7	3–5
Ság	4–5	4–6	4–5	4–6	6–8	4–6
Sajtoskál	5–6	3–5	4–6	3–5	4–6	4–6
Újkér	0	0	3–4	5–7	6–7	8–10

1. táblázat

Az *I. Ratio* a realitást figyelembe véve szabályozta a tankötelezettséget; úgy rendelkezett, hogy a falusi fiatalokat – amíg el nem érik a mezőgazdasági munkák végzésére alkalmas kort – a nyári és a téli időszakban egyaránt kötelezni kell az iskolalátogatásra. A jogalkotó is tisztában volt azzal, hogy „ez csak kevesektől remélhető, a szülők legtöbbje ugyanis még az öt-hat éves kort alig elért gyermekeit is igénybe veszi a szántóföldön, a ház körüli munkákban és másféle foglalatosságokban. Ennek ellenére meg kell tűrni ezt a szokást, amelyet régi hagyomány tett elfogadottá”. Előírták, hogy a mezei munkák végeztével a gyerekek az iskolában délelőtt és délután két-két órában tanuljanak.²³

A csepregi tanulólétszámról az első adatokat csak az 1770-es évekből ismerjük, melyeket a környező településekkel összevetve az 1. táblázatban foglaltuk össze.²⁴

A közölt adatok szerint a csepregi iskola a környékbeli tanodák közül a legnépesebbek közé tartozott, egyedül a káptalanvisi tanoda büszkélkedhetett magasabb tanulólétszámmal (ahova a zsirai gyerekek is jártak), de a bői és a büki intézmények látogatottsága is az élvonalba tartozott.

A népiskolákban a tanulók anyanyelvén – így Csepregen magyarul – tanítottak. Az *I. Ratio* a hitoktatásra a plébánost jelölte ki.²⁵ A falusi iskolákban minden gyermeknek meg kellett tanítani az olvasást (a betűk felismerését, azok szótagokká fűzését és a folyamatos szövegek olvasását), az írást (helyesírást és szépírást), a számtani alapműveleteket, valamint „azokat a tudnivalókat, amelyekkel a falusi emberek a becsületességre és a családi-házi ügyekkel való figyelmes törődésre lehet oktatni”.²⁶

A tanév téli és nyári félévből állt, a tanítási nap délelőtti és délutáni szakaszra tagolódott. A csepregi oskolában is az 1770-es évek első felében, még az *I. Ratio* kiadása előtt az alap-

23 *Ratio* I. 89. §.

24 GyEL PL Iskolai Levéltár, I. sorozat, 17. tétel. Tanítói jövedelmek összeírása, tanítók összeírása, valamint egyéb, tanítói állásokkal kapcsolatos egyes iratok (Informationes), LXXIII. doboz. Locsmánda főesperesség 1770, 1771–1775.

25 *Ratio* I. 87. §.

26 *Ratio* I. 88. §. Latinra és németre csak egyeseket kellett megtanítani.

tananyagot oktatták, a gyerekek az írás, az olvasás, a számolás és a katolikus hit alapjaival ismerkedtek, ideértve a névszó- (deklínálás) és igeragozás (konjugálás), valamint a melléknévfokozás (komparáció) elsajátítását is.²⁷ Magától értetődően – még ha ezt nem is nevesítették – a jövő nemzedékét megismertették a társadalmi együttélés alapvető normáival és a későbbi megélhetésükhöz elengedhetetlenül szükséges gazdasági, gazdálkodási ismeretanyaggal is.

A tanítók és kötelezettségeik

A latin nyelvű forrásokban a tanító megjelölésére a 17. századtól a *magister*, *scholae magister*, *scholae rector* kifejezéseket használták, majd az 1730-as évektől kezdve egyre inkább a *ludirector*, a *ludimagister* és a *magister* elnevezések állandósultak.

Az iskolamesterek korszakunkban három fő területen végeztek fontos feladatot a helyi közösség számára: tanítás, egyházi-templomi szolgálat és jegyzőség. A 18. század első felében alapvető feladatukat a templomi-egyházi szolgálat jelentette, ezért kapták törzsjavadalmukat. Az egyházlátogatók azonban egyre inkább igyekeztek tudatosítani bennük, hogy más teendőikkel egyenrangú kötelezettségük az elemi oktatás.²⁸ A 19. század elejéig a csepregi mesternek nem állott rendelkezésére segédtanító, feladatait egyedül volt kénytelen ellátni.

A mester pedagógusi teendőit már ismertettük. Templomi szolgálatai közül elsőként azt kell megemlítenünk, hogy a tanítók a legtöbb esetben egyúttal kántorok és orgonisták voltak (innen az elnevezés: kántortanító), így vasár- és ünnepnapon ők énekeltek és orgonáltak. Ahol az egy-

házközség nem alkalmazott templomszolgát, egyházatyát, sekrestyést, ott a mesternek kellett gondoskodnia a templom és az egyházi szerek tisztán tartásáról, az ostyasütésről, ünnepnapokon a plébános beöltöztetéséről, a templomi lámpások és gyertyák meggyújtásáról, eloltásáról. Litániákat énekeltek, megírták a házassági hirdetőcédu lákat. Segítettek kiszolgáltatni a szentségeket a plébánosnak, közreműködtek a kereszteleseken, esküvőkön, egyházkelőkön²⁹ és temetéseken. A plébánost több helyen elkísérték a betegekhez és a haldoklókhoz. Az ő feladatuk volt a virrasztás és a temetéseken a gyászénekek, halottkísérő énekek eléneklése is.

A környékbeli településektől eltérően Csepregen a 18–19. század fordulójáig nem a tanítók végezték a harangozást, hanem erre a célra külön harangozókat alkalmaztak, akiknek feladatuk volt a reggeli, déli és esti harangozás, valamint temetéskor a halottak kiharangozása. Harangoztak a vihar ellen, mert a kor embere úgy vélte, hogy a harangok megtörik a vihart és a villámok erejét, illetve a harangszóval hívták az embereket könyörgésre Istenhez, hogy megóvja őket és vagyonukat a természeti csapástól. Miután a tanítói és a harangozói állást egyesítették, az iskolamester harangozott az előírt alkalmakkor.

Az iskolamesterek viselték a települések jegyzői (*notarius*) hivatalát is, jegyzőként magánokiratokat (szerződések, folyamodványok, végrendeletek, hagyatéki leltárak, osztálylevelek stb.) szerkesztettek, számadásokat készítettek és ellátták a politikai község egyéb hivatalos írásbeli teendőit.³⁰

27 GyEL PL Iskolai Levéltár, I. sorozat, 17. tétel. LXXIII. doboz. Locsmándi főesperesség 1770, 1771–1775.

28 Mészáros, 2000. 124.

29 Introductio: a szülő nőnek és az esküvő után az új asszonynak a templomba való bevezetése.

30 Csóka Lajos: Sopron vármegye katolikus egyházi és tanügyi viszonyai III. Károly és Mária Terézia korában. Pannonhalma, 1929. 86. p.

A csepregi tanítók névsorát 1883-ban közölte Farkas Sándor. Jelezte egyúttal, hogy a mezővárosnak a 17–18. században párhuzamosan két jegyzője volt, egyikük a mindenkor iskolamester. Emiatt *-gal jelölte azokat a személyeket, akiket iskolamesterként is említettek az okiratokban, a többiek pedig csak mint *notarius oppidi* szerepeltek.³¹ Az alábbiakban az előbbi kategóriába tartozókat tüntettük fel, illetve az újabb kutatási eredmények alapján korrigáltuk a listát.

Verkay (Werkay) Márton	1647–1669 ³²
Hajdu (Haydu) Balázs	1662–1665
Horvát (Horváth) Miklós	1679–1698
Peötz (Peöcz) Benedek	1682–1690 ³³
Draskoczy György	1710 ³⁴
Tóth (Tooth) János	1714
Hersics György	1738–1756
Lendvay László	1760–1773
Pintér János	1762–1767
Simon József	1774–1788
Kelekovics János	1778–1786
Szentgyörgyváry Mihály	1787–1790

31 Farkas, 1887. 384. p.

32 Dominkovits Péter hívta fel a figyelmet arra, hogy a jegyző és egyidejűleg iskolamester Verkai, majd özvegye a város inscriptionalistái közé tartozott. Dominkovits Péter: Adatok és források Csepreg mezőváros XVII. századi történetének kutatásához (1636–1670). In: Tanulmányok Csepreg történetéből. Szerk.: Dénes József. Csepreg, 1996. 186–187.

33 Nemes Peöcz Benedek oskolamesterről tudjuk, hogy kiváltságolt birtokosnak számított, mivel 1682-ben a földesúr, gróf takostyáni Draskovich Miklós – 200 forint kölcsön ellenében, lényegében zálogként – neki adományozta az előző tanító, Haidu Balázs házának felét, mely a piacon, Szili Dániel házával szemben, a sarkon („szegleten”) állt, és az abban lakó bérlő szegénysége és gondatlansága miatt pusztulásra jutott. Ez az inscriptionális ház nem azonos az iskolával, mert hozzá rétek, szántóföldek tartoztak. MNL OL P 623 X. kötet. Gazdasági iratok. 1. csomó. Sárvár-Felsővidékre vonatkozó gazdasági iratok. 2. sz. (373. k.) Protocollum inscriptionum domini Csepregi (proprie Sárvári-Alsó-Vidék)... 1661–1729. Folio 22–23.

34 Soproni Múzeum, K.2015.50.4.

Hersits Miklós	1794 ³⁵
Cseresznyák (Csereznyák)	
János	1802–1804

A felsorolt iskolamesterekről meglehetősen keveset tudunk, legtöbbnek csak a neve maradt fenn egy-egy okiraton. Szinte kizárólag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek tartalmaznak adatokat az egyes tanítókról, azok is csak a 17. század legvégétől. Az 1697. évi egyházlátogatás idején a keszthelyi születésű, katolikus vallású, 47 esztendő Horvát Miklós volt a *scholae magister*.³⁶ 1714-ben a katolikus Tóth János töltötte be a tanítói állást (*scholae rector*). Hivatalba lépésekor az előírás szerinti hitvallást (*professio fidei*) nem tette le, ugyanakkor köteleességét jól végezte, a katolikus szertartásokat és ceremóniákat valamennyire ismerte. 1748-ban a katolikus, magyar anyanyelvű, de latinul is jól tudó Hersics György tanított a mezővárosban. Hitvallását nem tette le; jó magaviseletű, erkölcsös, a hit alapjaiban járatos embernek ismerték, aki a tanulókat gondosan oktatta, a plébánosnak a tiszteletet megadta, templomi és templomon kívüli feladatainak eleget tett.³⁷ 1766-ban már Pintér Jánost alkalmazták *ludimagisternek*, aki öt gimnáziumi osztályt végzett el (*absolutus poeta*).³⁸ 1770-ben a hatosztályos gimnáziumot végzett (*absolutus rhetor*) Lendvai Lászlót találjuk a tanítói székben. Helyére 1774-ben az ugyancsak *rhetor* Simon József került, akiről feljegyezték, hogy a diákokat meglehetősen jól tanítja.³⁹ Kelekovics Jánosról annyit tudunk, hogy csepregi működése után 1788–1790-ben már Újkéren tanított.⁴⁰

35 Jegyzőként szerepel, de valószínűleg ő volt a tanító is. Soproni Múzeum, K.2015.50.16.

36 Buzás, 1969. 390. p.

37 GyEL PL Can. Vis. 43. 13.

38 GyEL PL Can. Vis. 77. 21.

39 GyEL PL Iskolai Levéltár, I. sorozat, 17. tétel. LXXXIII. doboz. Locsmándi főesperesség 1770, 1771–1775.

40 Kelemen István: Katolikus népiskolák és iskolamesterek a Széchenyiek Sopron vármegyei mezővárosaiban és falvaiban (XVII. század–1832). Kézirat, 2006.

A tanítói javadalmazás

Korszakunkban az iskolamesterek megélhetésének forrását alapvetően a földbirtok, a párbér (ágybér), a stóladíj, a tanítás díja és a jegyzői díj jelentette. Hivataluknál fogva megillette őket és családtagjaikat a szolgálati lakás.⁴¹ Egyházi szolgálatukért a templompénztárból is kaptak fizetést. A csepregi tanítói javadalomhoz a vizsgált másfél évszázadban nem tartozott számotvető termőföld.

A csepregi iskolamester javadalmazási rendszerében több, még a 16. században, a protestáns időkben kialakult elem élt tovább. Még Nádasdy Tamás bizonyos malmokat census jogcímén meghatározott mennyiségű gabona szolgáltatására kötelezett az egyház javára. Az 1608.⁴² és az 1639.⁴³ évi urbáriumokhoz hasonlóan az 1658. évi urbárium három ilyen cenzuális malmot említ. A belső Répcén, a várostól északra lévő kétkerekes malom becsúje évente 30 köből búzát és 35 köből rozst jelentett. Ugyanott, egy háromkerekes malom után census jogcímén 35-35 köből búza és rozst járt. A harmadik, a városban üzemelő kétkerekű malom becsúje 40-40 köből búzát és rozst tett ki. Mindhárom említett malom után beszolgáltató gabonacensus fele a papokat, fele az iskolamestert illette.⁴⁴

Itt kell kitérnünk a párbérré (ágybér, karc; *lecticale, praestatio domalis*), melyre a katolikus házasságot kötött párokat kötelezték a házasságkötés idejétől kezdve,⁴⁵ és ami készpénzbeli juttatást (lélekpénz, házpénz), illetve gabonaszolgáltatást (búza, rozst) jelentett. A tanítónak járó párbér tel-

jesen általános, fontos jövedelmi forrásnak számított a kor iskolamestere számára, ugyanakkor a csepregi tanító párbér jogcímén mégsem volt jogosult semmilyen szolgáltatásra. Ennek magyarázatát Farkas Károly plébánosnak (1799–1845) a vármegyéhez 1833-ban intézett folyamodványában találjuk meg. Eszerint Nádasdy Tamás kegyúr azért kötelezte bizonyos malmokat – Farkas idején ezek a felső és a piaci malmok voltak – a mindenkori plébánosnak és tanítónak járó gabona juttatására, hogy a csepregi hívek ne tartozzanak se plébánosoknak, se iskolamesterüknek párbért fizetni, hanem cserébe a Kis-Répcé medrét kellett mindenkor jó karban tartaniuk és a medret szükség szerint tisztítaniuk.⁴⁶

A mester a neki járó gabonát a 17. század végéig nem közvetlenül kapta meg,⁴⁷ mivel még a protestáns időkben kialakult gyakorlat szerint a Szent Miklós-templomhoz tartozó úgynevezett felső prédikátornak – kellett gondoskodnia a tanító tisztaságáról, köteles volt neki „asztalt tartani”, ebédet és vacsorát kellett számára fizetni. Amennyiben a plébános ezt nem akarta, akkor évente 40 köből búzát tartozott adni az iskolamesternek,⁴⁸ abból a 80 köből gabonából, melyre évente jogosult volt a városi piactér környékén, valahol északkeletre, a Szent Miklós-templom mögött,⁴⁹ a Belső-, avagy Kis-Répcé vizén álló malomból („piarcsi malom”). A század végére a malom után immár közvetlenül járó gabonamennyiség 25 köbölre csökkent, és a 18. század első harmadában sem emelkedett.⁵⁰

41 Mészáros 2000. 125.

42 MNL OL E 156 U et C Fasc. 37. No. 56/c. 106. p.

43 MNL OL E 156 U et C Fasc. 37. No. 57. 151. p.

44 Farkas, 1887. 200. p.; GyEL PL Conscriptio proventuum, Csepreg.

45 Vanyó, 1928. 70. p.

46 GyEL PL Conscriptio proventuum, Csepreg.

47 Buzás, 1966. 110., 112., 222. p.; Kanonische Vistationen der Diozöse Raab aus dem 17. Jahrhundert. II. Teil. Bearbeitet von Josef Buzás. Eisenstadt, 1967. 21. p.

48 Farkas, 1887. 58. p.

49 Farkas, 1887. 356. p.

50 Buzás, 1969. 390. p.

Szüret idején mind a földesúrtól (uradalomtól), mind a városi szőlőbirtokosoktól 5-5 vödör (*urna*) bor járt az iskolamesternek. Ez is régi szokásra megy vissza, ugyanis a 16. század közepétől a mester az uraságtól azért kapott bort (mustot), mert iskolán kívüli feladatként regisztrálta számára a szőlőtermés után járó hegyvám beszolgáltatását, azaz adónyilvántartást állított össze.⁵¹ A mustszolgáltatás a 17. század végén már nem szerepelt a tanítói jövedelmek között, majd miután a harangozó és a tanítói állást egyesítették, a 19. század elején visszatért.

Magának csak egy fertály, azaz negyednyi szőlő állt rendelkezésre a Rózsa (*Ruza*) nevű szőlőhegyen. A szőlő 1697-ben félig, 1714-ben már teljesen pusztán állt, talán azért, mert műveléséről az egyéb teendői miatt elfoglalt tanítónak kellett volna gondoskodnia saját költségén.⁵²

Az egyházi szertartásokkal kapcsolatos kántori és írásbeli tevékenységéért járó pénzösszeg volt a stóladíj (*titulo stolae*).⁵³ A 17. század második felében stóladíj csak temetési szolgálataiért, nevezetesen halottkísérő énekért illette meg, melynek nagysága 1651-ben az egyszerű temetés után 12 dénár, ünnepélyes temetés esetén 1 forint, avagy egy (birodalmi) tallér volt. 1714-ben halottkísérő énekért változatlanul 12 dénárt kért, ugyanakkor temetési könyörgésért szabad stóladíj illette meg.

A tanításért a mesternek készpénzben járó díjat (*titulo institutionis*) kántorpénznek nevezték. A tandíjat ebben az időben még a szülők fizették. 1651-ben a tanítónak diákonként 25 dénárt fizettek, 1697-ben negyedévente 5 garas járt neki, amit nehezen adtak meg. 1714-ben minden iskolába járó gyerek után évente egy tallért kapott.

Az 1733. évi egyházlátogatás idején éves jövedelme (51 forint 8 dénár) az alábbi tételekből állt: Az orgonálásért tiszteletdíj címén évente minden háztól 10 dénárt fizettek neki, ami összesen 25 forintot jelentett. Malomcenzus címén a kisebb űrmértékkel mérve 25 mérő, azaz 17 pozsonyi mérő búza illette meg. Temetési stóladíjból évente 12 forint 48 dénár jövedelme származott. Két kertje (melyet maga tartozott bekeríteni) és saját költségén művelt szőlője említésre méltó bevételt nem eredményezett. Az egyházlátogatók megjegyezték, hogy a mester számára akkor lenne megfelelő megélhetés biztosítva, ha az uraság kiutalna számára egy féltelket (*sessio*) az ahhoz tartozó szántóföldekkel és rétekkel, melyeket a mezőváros lakói megművelnék, és azokról a termést betakarítanák, valamint az említett kis szőlőnek is gondját viselnék.⁵⁴ 1735-ben a tanítói javadalomhoz tartozott egy rét is, mely évente egy szekér szénát termett.⁵⁵

A 18. században alkalmazott javadalomzást rendszer legérzékenyebb kifejtését az 1766-ban felvett egyházlátogatási jegyzőkönyvben találjuk meg. A mester éves jövedelmének (132 forint 86 dénár) 52,9%-a természetbeni juttatásokból, 47,1%-a készpénzbeli fizetésből állt. A jövedelem 52,3%-a tanítói, 24,9%-a jegyzői, 22,8%-a egyházi tevékenységéből származott, és az alábbi tételekből tevődött össze:

1. Termőföld haszna. A tanító javadalomként egy jó szekérnyi szénát termő rétet (*Szároz rét*) élvezett, melyet saját maga tartozott kaszáltatni. A munkadíjat levonva ez évente 4 forintot eredményezett. Volt egy kis szőlője⁵⁶ is a Rózsa nevű szőlőhegyen (*Rusa Hegy*), melyet saját

54 GyEL PL Can. Vis. vol. 26. 3. p.

55 GyEL PL Can. Vis. vol. 40. 41. p.

56 1770-ben 5 kapás, avagy 2 vödörös szőlőt említettek, melyet a tanító hibájából elhanyagolt volt. GyEL PL Iskolai Levéltár, I. sorozat, 17. tétel. LXXIII. doboz. Locsmánda főesperesség 1770.

51 Farkas, 1887. 59. p.

52 Buzás, 1969. 390. p.; GyEL PL Can. Vis. vol. 23. 16. p.

53 Mészáros, 1981. 279. p.

Év	késpénz		búza	rozs	bor	széna	fa
	forint	dénár	köböl	köböl	vödör	szekér	szekér
1771–1773	86	38	22,5	6,5	2	4	7
1774–1775	124	21	14,5	14,5	–	1	6

2. táblázat

költségén kellett műveltetni; ez évente 2–3 vödör (*urna*) bort termett, így leszámítva a kiadásokat, hasznot nem hozott. A mezővárostól – az iskolaház fűtésére – 7 szekér tűzifát kapott, 2 forint 10 dénár értékben.

- Stólajvédelem. Keresztelés, egyházkelő és esketés alkalmával nem járt neki semmi. Temetésért (11,5 dénár/alkalom) összesen 10 forint 38,5 dénár, orgonálásért 15 forint, halotti énekért (25 dénár/alkalom) évi 3 forint jövedelme származott, az önkéntes adományokból (*colleda*) évente 2 forint gyűlt össze.
- A hívektől származó jövedelmek. A mezőváros a jegyzői hivatal ellátásáért 25 forintot fizetett, valamint két szekér szénát szolgáltatott (értéke 8 forint). Egy gyerek után 40 dénár tandíjat kellett fizetni, ami éves szinten 36 forint bevételt jelenthetett a mesternek.
- Alapítványból. Régi idők óta a Kis-Répcén levő két – felső és alsó, avagy piaci – malomtól⁵⁷ census címén 29 köböl gabonát kapott ajándékba: 22,5 köböl búzát (értéke 22 forint 50 dénár) és 6,5 köböl rozst (értéke 4 forint 87,5 dénár).⁵⁸

57 Ebben az időben az egyik (alsó) a Zichy, a másik (felső) a Petresics család kezén volt. A malmok 1834-ig működtek, amikor a vármegye határozata következtében lerombolták azokat. Emiatt a tanítónak e két malomból évi 22,5 mérő búza és 7,5 mérő rozs fizetése maradt el, „kit is a szűkkeblű lakosok elkergetéssel fenyegettek, ha ellenök ama járandóságért pert indítani merészelve, – s így a fenti összegtől a mesterei-állomás örökre elűtettet.” Farkas, 1887. 356–357. p.

58 GyEL PL Can. Vis. vol. 77. II. rész, 21–22. p.

A csepregi tanító éves jövedelmét az 1771–1775 közötti időszakban⁵⁹ a 2. táblázatban foglaltuk össze.

A táblázatból kitűnik, hogy az 1771 és 1773 közötti időszakhoz képest 1774–1775-ben a tanítónak a késpénzbeli bevétele jelentősen megnőtt, míg fából és szénából kevesebbet kapott, bora nem termett, gabonajárandósága tekintetében pedig a drágább búzából és az olcsóbb rozsból azonos mennyiség illette meg. Ez bizonyára összefüggésben állt a tanítóváltással, hiszen 1774-től Simon József személyében új mester érkezett a mezővárosba, akinek díjlevele elődjétől eltérően szabályozta a javadalmazást.

A 19. század elejéről az első tanítói jövedelem-összeírás 1804-ből maradt fenn, Cseresznyák János tanítósága idejéből. Fontos megjegyeznünk, hogy a jegyzői fizetést figyelmen kívül hagyták. A másfél évszázad alatt kialakult javadalmazási rendszerben a legfontosabb változást az eredményezte, hogy a tanító jobb megélhetése érdekében a tanítói és a harangozói állást ekkor már egyesítették. Ennek köszönhetően a tanítói jövedelem újabb forrásokkal egészült ki, mely éves szinten összesen 176 forint 9 krajcárt jelentett, és az alábbi tételekből állt:

- Termőföldek: 1,25 kaszás rét és a Rózsa-hegyen parlagon álló szőlőterület negyed kaszás rétként használva (értéke 6 forint).

59 GyEL PL Iskolai Levéltár, I. sorozat, 17. tétel. LXXIII. doboz. Locsmánda fűszeresség 1771–1775.

2. Természetbeni és készpénzbeli juttatások:
 - a, A mezőváros pénztárából 15 forint. (Ez bizonyára az orgonálásért járt neki.)
 - b, A felső („fölső”) és a piaci („piartzi”) malomtól 23,5 mérő búza és 7,5 mérő rozsz (értéke 35 forint 45 krajcár).
 - c, 1 szekér széna a mezőváros rétjéről (értéke 4 forint).
 - d, 12 szekér tűzifa a mezőváros erdejéből (értéke 9 forint).
 - e, Hirdetőcédulák írásáért 7 krajcár (évi 1 forint 3 krajcár).
 - f, Felnőttek és gyermekek temetések a korra tekintet nélkül szintén 7 krajcárt (2 forint 55 krajcár) kért alkalmanként.
 - g, Minden tanuló után 18 krajcár tandíjat kellett negyedévente fizetni, ami 30 diákkal számolva évente 36 forint bevételt jelentett.
3. Harangozóként:
 - a, Mind a 188 telkes jobbágytól 1/8 mérő búzát és 1/8 mérő rozst kapott, ami összesen 23,5-23,5 mérőt jelentett mindkét gabonából. Ebből a mennyiségből az alsóvárosi harangozó részére a Szent Katalin-templomban végzett harangozásért 2,5-2,5 mérő búzát és rozst adott át. Így a megmaradt gabona 44 forint 6 krajcárt ért. (Itt jegyezzük meg, hogy más helységeken általában harangozásért házanként kenyér, majd készpénz járt.)
 - b, A házas zsellérek, házatlan zsellérek és az özvegyek nem gabonát adtak, hanem fejenként 7 krajcárt fizettek (8 forint 45 krajcár).
 - c, A halottakért való harangozásért temetéskor 7 krajcárt kért (2 forint 55 krajcár).

- d, Szüretkor a szőlőbirtokosok mind-egyikétől, mind a 320 darab szőlő után 1 icce (*media*, 7–8 dl) bort kapott, a vihar elleni harangozás elmentételezéseként (értéke 10 forint 40 krajcár).

A jövedelem-összeírást a ludimagisteren kívül az uradalom részéről Jankovics Ádám tiszttartó (*provisor*) és Kozma József számtartó (*rationista*), az egyház részéről Farkas Károly plébános és Szalay János egyházatyja írta alá, míg a politikai község képviselőjében Haizler Antal bírósági és Kiss István esküdt látta el kézjegyével. Az okiratot a plébánia pecsétjével erősítették meg.⁶⁰

A 3. táblázatban a csepregi mester éves jövedelmét hasonlítottuk össze a környékbeli tanítókéval az 1733., az 1766. és az 1804. években:⁶¹

A feltüntetett adatok tükrében egyértelműen kijelenthető, a csepregi iskolamester éves jövedelme volt a legmagasabb a vizsgálat körébe vont helységeken működő pedagógustársaiéhoz képest.

1805 őszén Bognár Jánost fogadták fel iskolamesternek, egyúttal harangozónak és jegyzőnek. Őt már kötelezték arra, hogy segédtanítót alkalmazzon. Pedagógusi munkáját az 1806-ban kiadott II. Ratio Educationis határozta meg. Bognár csaknem négy évtizeden át működött kántortanítóként és jegyzőként Csepregen, életét, szakmai pályáját és a 19. század első felének csepregi

60 GyEL PL Iskolai Levéltár, I. sorozat, 26. tétel. CXI. doboz, Csepreg. *Conscriptio proventuum ludimagistri in oppido Csepregh.*

61 Az 1804. évnél a káptalanvisi adatok Zsirára vonatkoznak, mert ebben az időben ottani iskolaházban lakott a tanító. GyEL PL Can. Vis. vol. 26. 3., 5., 9., 12., 58., 62., 65., 69., 72. p., GyEL PL Can. Vis. vol. 77. II. rész, 16–19., 21–22., 24–26., 29–30. p.; GyEL PL Iskolai Levéltár, I. sorozat, 26. tétel. CXI. doboz.

	1733		1766		1804	
	<i>forint</i>	<i>dénár</i>	<i>forint</i>	<i>dénár</i>	<i>forint</i>	<i>krajcár</i>
Csepreg	51	8	132	86	176	9
Bő	36	56,5	78	88	78	2,5
Bük	43	75	91	29	111	12
Egyházaskölyök	32	67	71	68,5	53	35
Felsőszakony	42	52	86	9,5	109	5
Horpács	20	74	39	15	74	50
Káptalanvis	31	34	73	53	143	9,5
Lócs	6	8	22	2,5	53	10
Ság	5	95	36	46	105	35
Sajtoskál	–	–	15	5	64	38
Újkér	18	55	48	1,5	87	14,5

3. táblázat

iskolatortörténetét Balogh Jánosné dr. Horváth Terézia dolgozta fel.⁶²

Összefoglalás

Nádasdy Ferenc áttérése (1643) után a protestáns kollégium megszűnt, de alapképzést nyújtó iskola továbbra is működött Csepregen, az újra felállított plébánia fennhatósága alatt. Az iskolaépületben külön tanterem és külön tanítói lakrész állt rendelkezésre. A csepregi tanoda az egyik legnépesebb volt a környéken, az 1770-es években 20–35 gyerek járt az iskolába, de főként csak a téli időszakban. A diákok – tandíj ellenében – az alaptananyagot (írás, olvasás, számolás, hittan) tanulták anyanyelvükön, magyarul.

A csepregi tanítók voltak egyúttal a kántorok, az orgonisták és viselték a város jegyzői hivatalát. A tanítói és a harangozói állást csak a 18–19. század fordulóján egyesítették. A környék tanítói közül a csepregi mesternek volt a legmagasabb az évi jövedelme. A javadalomhoz termőföldként csak egy kis rét és szőlő tartozott. Az iskolaépület fűtésére tűzifát kapott. Stóladíj (temetésért, halotti énekért) fejében, orgonálásáért és tandíj címén készpénzt fizettek neki. A jegyzőségért készpénzt és szénát kapott, párbér helyett pedig két malomtól búzára és rozsra volt jogosult. Utóbb a harangozásért minden telkes jobbágytól búza és rozs, a házas és házatlan zsellérektől készpénz, a szőlőbirtokosoktól bor illette meg.

62 Balogh Jánosné Horváth Terézia: Egy mezővárosi iskolamester és jegyző a XIX. század első felében. = Vasi Szemle 60. (2006) 4. sz. 473–496. p.; Balogh Jánosné Horváth Terézia: A csepregi Oskola Háza a XIX. század első felében. = Honismeret 35. (2007) 4. sz. 89–94. p. Lásd még: Kelemen István: A csepregi esperesi kerület tanügyi viszonyai az 1840-es években. In: In labore fructus. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye történetéből. Szerk.: Nemes Gábor – Vajk Ádám. 259–298. p.

SÁGI FERENC

Az egyesületi élet Csepregen a 20. század első feléig

A 19. század második és a 20. század első felében élénk társasági élet folyt Csepregen is. Ez főleg a sorra alakuló egyesületek tevékenységéhez kötődik. Mint a polgári társadalmakban másutt is, a szabad és egyenlő (illetve hasonló helyzetű) személyek meghatározott célra önkéntes társulásokot hoztak létre. Az egyesület céljait, működésével kapcsolatos szabályokat, a tagok jogait és kötelességeit, a vezetők választását és rendszeres beszámoltatását a közösen megalkotott alapszabályban rögzítették. Az egyesületek egy része szociális és egyéb emberbaráti feladatokat látott el, más részük szakmai, gazdasági alapon szerveződött, a harmadik csoportjuk a szabadidő eltöltéséhez nyújtott sportolási lehetőségeket, a negyedik fajtájuk elsődlegesen kulturális funkciót töltött be, de voltak kimondottan vallási csoportok is. Sok egyesület működésében e funkciókból több is jelen volt.

Egyesületeink jelentős részének tevékenysége nagyon gazdag, külön tanulmány, évfolyam- és szakdolgozat is készíthető lenne róluk. Dolgozatunkban csak vázlatosan ismertetjük működésüket.

Szociális és egyéb emberbaráti feladatú egyesületek

A mezővárosban a 18–19. század során még jelentős számú német lakosság élt, akik külön bírót választhattak maguknak.¹ A pol-

1 Farkas Sándor: Csepreg mezőváros története, 1887., reprint 1996. (A továbbiakban: Farkas, 1887.), a 384. lapon négy német bírót említ a 18. századból, továbbá a Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban: MNL) Győr-Moson-Sopron vármegye Soproni Levéltára (a továbbiakban: SL) XV/26. Csepreg Currens Könyve 1758-1830. a 19. század elejéről két német bíró nevét tartalmazza.

gári népességből az 1881. év elején tartott népszámláláskor 183 német anyanyelvűt írtak össze,² 1891-ben 97 főt,³ 1900-ban viszont már csak 8 főt.⁴ A német lakosság hozta létre 1813. január 17-én az első egyesületet, a Csepregi Német Temetkezési Egyletet, mely még 1893-ban is e népcsoport tagjainak elhantolását végezte. Elnöke legalább 1886-1893. között Haizler János volt.⁵ Megszűnésének időpontját nem ismerjük, de a századforduló előtt lehetett.

A „Csepreghi római Katolikus Temetkezési Egylet az iparos osztály kezdeményezése folytán alakult” 1871. december 11-én.⁶ Alapszabályuk jóváhagyását viszont csak 1890-ben kérték. Valószínű, hogy ekkor váltak nyitottabbá más rétegek felé, de az alapító csoportnak előjogai voltak. A tervezetet a belügyminisztérium többször módosította, s csak a harmadik változatot látta tammozta. „Az egylet tagjai kizárólag csak r. kath. vallásúak, (...) bármely társadalmi állásban levő tisztességes férfiak és nők. A nem iparos tag felvétele felett sürgős esetben bizottmányi, egyéb esetben a köz-

2 https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1881_02/?pg=251&layout=s (Megtekintve: 2025. augusztus 26.)

3 https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1892_helysegnevtar/?pg=485&layout=s (Megtekintve: 2025. augusztus 26.)

4 https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=178&layout=s (Megtekintve: 2025. augusztus 26.)

5 Farkas, 1887. 497. p. és Litfass [Károly] Sopron megyei naptára, 1893. Sopron, 1892. (A továbbiakban: Litfass, 1892.) 129. p

6 Farkas, 1887. 497 p. és az egylet 3. átdolgozott alapszabálya: MNL Országos Levéltára (A továbbiakban: OL) K 150-1890-VII-8-7572. A Csepreghi római Katolikus Temetkezési Egylet alapszabálya, 1890.

gyűlés határoz. (...) Nem iparos tag tisztviselő nem lehet.”⁷

Az egyesület célja: tagjait, s azok családtagjait elhalálozásuk esetén tisztességesen eltemetni, illetőleg „a veszteség okozta fájdalmat részvétük, s ünnepélyes megjelenésük által enyhíteni”. Egyleti tag temetésekor a gyászmenetben legalább 22 tagnak részt kell vennie, élén az előljárással vagy előkelő tagokkal. Nem egyleti tag temetésén való ünnepélyes részvételükért díjazást kértek.⁸ Az elhunytat a Szent Mihály lován, vállon vitték ki a temetőbe. Hat lámpavivőjük haladt a koporsó mellett. Mindnyájan, valamint a temetési vezető sötét egyenruhában volt, évtizedekig kalapot, 1927-től csákót viseltek.⁹

Az egyesület célja továbbá „a teljesen elszegényedett tag elhalálozása esetén az összes temetési költségeknek az egyesület pénztárából fedezése”, s az elszegényedett tagokat az egyes tagok önkéntes adományaival segíteni.¹⁰ Elnöke: 1871-? Burgonits Ferenc vendéglős volt,¹¹ legalább 1886–1893. között Kováts Elek szabó.¹² Legalább 1919-től 1950-ig Lankovits József asztalosmester, aki temetkezési vállalkozást is működtetett.¹³ Az egyesület 1950. március 25-ig állt fenn.¹⁴

7 Az egyesület 3. átdolgozott alapszabálya: MNL OL. Lásd előző jegyzetben.

8 Uo.

9 MNL SL X/224. A Csepregi rk. Temetkezési Társulat iratai. Jegyzőkönyveiket tartalmazó, kézzel vezetett füzet. (A továbbiakban: Cs. T. T. ir. Jkv-ek.) Az 1928. évi leltár és Lovas Lankovits Gyula: A csepregi Lankovits és Varga család története. Sopron, 2000. (Kézirat – a szerző tulajdonában.) 16. p.

10 Az egyesület 3. átdolgozott alapszabálya, lásd 6. sz. jegyzet.

11 Uo.

12 Uo. és Litfass, 1892. 129. p.

13 Sopron és Sopron vármegye ismertetője 1914–1934. Összeáll. Horváth László et. al. Sopron, 1934. (A továbbiakban: Sopron, 1934.) A Vármegyei ismertető újra 1. lapszámzással indul. Hivatkozásaink erre a részre vonatkoznak. 37. p. és Cs. T. T. ir. Jkv-ek.

14 MNL SL X/224. A Cs. T. T. ir. A pénztárkönyvük ekkori utolsó bejegyzése: „Lezárattott a Szombathelyi

1900-ban az iparosok egy része kivált az egyesületből, és megalapította a Csepregi róm. kat. Iparosok Első Temetkezési Társulatát.¹⁵ (Ekkor már a németeké nem működött a településen.) Alapszabályukat az 1937. február 28-i közgyűlésükön módosították, s az egyesület nevében is változott, Csepregi róm. kat. Iparosok Első Temetkezési Segélytársulata lett. Céljaik részben megegyeztek az előzőével, másrészt a hátramaradt családtagnak temetési segélyt is nyújtottak.¹⁶ Elnöke legalább 1929–1931. között, 1937-ben és 1949-ben Wagner Sándor vendéglős¹⁷, 1948-ban Beer János képfestő¹⁸ volt. Az egyesület a család kívánságának megfelelően vagy a Szent Mihály lován, vállon, vagy díszes halottas kocsin vitte ki az elhunytat a temetőbe, s négy lámpavivőjük haladt a koporsó mellett. Mindnyájan, valamint a temetési vezető, továbbá a kocsis is egyenruhában volt, mely fekete köpenyből és baklós sapkából állt. Az egyesületet a másikkal egy időben szüntethették meg, felszerelésüket államosították.¹⁹

A településen már a Kanizsai család birtoклása,²⁰ majd a Nádasdyak időszakában is éltek zsidók.²¹ A csepregi izraeliták létszáma a 19. század második felében meghaladta

járás főjegyzőjének 563-18/1950-1. sz. rendelete alapján, zár alá vétele alkalmával.”

15 MNL SL IV. 432. A Csepregi róm. kat. Iparosok Első Temetkezési Társulatának alapszabálya. A társulat pecsétjén szerepel az évszám.

16 Uo.

17 Dunántúli lak- és címjegyzék, 1929. 30. p. Győr, 1930. 94. p. és Sopron szabad királyi város „Civitas fidelissima” és Sopron vármegye címtára és útmutatója. Sopron, 1931. (A továbbiakban: Sopron, 1931.) 665. p., illetve MNL SL IV. 417/a. A csepregi járás főszolgabírójának [1945-től: főjegyzőjének] közigazgatási iratai. (A továbbiakban: Főszb-1/ Főjegyzői ir.) 563-1/1949. sz.

18 Soproni és Sopronmegyei címtár 1948., Sopron, 1948. 128. p.

19 Horváth Antal ny., volt csepregi lakos szíves közlése.

20 Kubinyi András: A magyarországi zsidóság története a középkorban. = Soproni Szemle, 49. évf., 1995. 1. sz. 2–27. p. A hivatkozott információ: 19. p.

21 Farkas, 1887. 198. p.

a száz főt.²² A település a járás izraelitáinak is központja lett. Templomot építettek, temetőt létesítettek, s itt anyakönyvezték a felekezet csepregi kerületének tagjait. 1883-ban létrehozták temetkezési egyletüket, a csepreghi Chevra Kadisát (szent egyletet). Célja egyrészt: „A helybeli egyének esetleges gyámolítása”, de erről különösebbet nem részleteznek az alapszabályban. Másrészt pedig „az izr. hitfelekezetű halottaknak szigorúan zsidó szertartás szerint való eltemetése.” Az izraelitákat már a halálozás másnapján, egyszerű koporsóban kellett eltemetni stb.²³ Az egyesület 1944 tavaszáig, a csepregi gettó felállításáig működött.

A Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egylet 1882-ben alakult meg a járási, a községi és cukorgyári vezetők kezdeményezésére.²⁴ A ma is példamutatóan működő egyesület történetét a centenáriumi Németh Imre írta meg.²⁵ Ezt kiegészítve az elmúlt évtizedek történetével jelen lapszámomban Kovács András foglalta össze.

Az 1896. május 10-én „a magyar állam ezeréves fennállásának megünneplése alkalmával megtartott képviselő-testületi”

22 Az 1881. évi népszámláláskor 116, 1891-ben 118 fő volt a településen az izraeliták száma. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1881_02/?pg=251&layout=s és https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1892_helysegnevtar/?pg=485&layout=s (Megtekintve: 2025. augusztus 26.)

23 MNL OL: K 150-1883-VII-8-21059-1130. A Csepregi Chevra Kadischa Temetkezési Egylet alapszabálya, 1883.

24 MNL OL K-150-1882- III-4-11159-976. A Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egylet alapszabálya, 1882. Az alakuló ülés jegyzőkönyve és első alapszabályuk a MNL Vas Vármegyei Levéltárában (a továbbiakban: VaML) és a Csepregi Önkormányzati Tűzoltóság irattárában is megtalálható. A Csepregi Cukorgyár már a korábbi években is rendelkezett tűzoltó-fecskeendővel, melynek kezelésére a szükséges számú dolgozót is kiképezték. A részletek Sági Ferenc: A csepregi cukorgyár és a Sopron vármegyei cukoripar kapcsolata. = Soproni Szemle, 78. évf. 2024. 1. sz. 45–70. p.

25 Németh Imre: A Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egylet története. Csepreg, 1982.

díszközgyűlésen bejelentették, hogy Bauer Ottó földbirtokos és testvérei „boldogult apjuk, Bauer Ferencnek még életében többször kifejezett óhajához híven, egy Csepregben felállítandó Köz kórház felállítására 4000, azaz négyezer Korona alapítványt tettek..., és ezen összeget Sopron vármegye alispáni hivatalánál letétbe is helyezték”.²⁶ Az alapítványi pénz lassan gyarapodott, 1909-re 7000 koronát tett ki. Ekkor a Répcevidéki Takarékpénztár 13 ezer koronát adott az alapítványnak,²⁷ mely 1909. december 29-én Csepregi Járási Kórházegyletté alakult át 50 taggal. Elnöke Bauer Ottó, alelnöke Csontos Ferenc főszolgabíró és Frank József esperesplébános lett.²⁸ 1913-ban a vármegyei törvényhatóság 20 ezer koronát szavazott meg a csepregi kórház létrehozásának támogatására közegészségügyi adója terhére.²⁹ Az első világháború alatt, majd az azt követő években a korona egyre jobban elinflálódott. Részben ezért, és más okok miatt a járási kórház létesítésére az 1920-as, 1930-as években, majd utána sem jött össze a szükséges pénz. A meglévő összeg egy részén két telket vásároltak, majd 1942-ben a telkeket és a maradék 1323 pengő 46 fillért átadták a nagyközség zöldkeresztes egészségházának az építésére.³⁰ Az épületet a világháború után, csak 1949-ben adták át.³¹

26 MNL SL. V. 13. Csepreg nagyközség iratai. (A továbbiakban: Cs. nk. ir.) 2/1896. sz. közgyűlési jegyzőkönyv.

27 Répcevidéki Hírlap, 1. évf., 1909. 3. sz. 5. p.

28 Répcevidéki Hírlap, 2. évf., 1910. 1. sz. 2-3 p.

29 Alispáni jelentés Sopron vármegye (a továbbiakban: Alispáni, [kiad. éve] ...) 1913. évről. Szerk.: Hajas Antal, Sopron, 1914. 7. p.

30 MNL SL.: Főszb. ir. 4.274/1942. sz.

31 Csepreg régi képeslapokon és fotókon. Összeáll. Sudár Lászlóné Molnár Zsuzsanna. Csepreg, 2000. 54. oldalon az átadás időpontjaként 1944-et adja meg, de ez nem igaz. MNL SL. Főszb. ir. 4110/1944. dr. Sárospataky János járási tisztiorvos írja, hogy anyagbeszerzési problémák miatt belátható ideig nem készül el az egészségház. Az MNL SL. Főjegyzői ir. 331-1/1949. számú irat szerint a Járási Tüdőbeteg-gondozó Intézet 1949. június 15-én költözött az új egészségházba.

1914 őszén 145 taggal megalakult a Magyar Vöröskereszt Egylet Csepregi Járási Fiókja.

A csepregiek ekkori számáról nincs adatunk, de többségben lehettek. Az elnökség tagjai mind csepregiek, főleg a járási intézmények vezetői és más értelmiségiek voltak. „Ezen kívül 12 helybeli és 12 vidéki választmányi tagja” volt az egyesületnek. Hölgybizottságának intézőbizottságában a járási intézmények vezetőinek és más helyi értelmiségieknek a feleségei tevékenykedtek.³² A fiókszervezet október elején bekapcsolódott a katonáknak ruhanemüket, szappant, stb. gyűjtő segélyakcióba.³³ 1914 őszén szükségkórházat szereltek fel Csepregen, a Katolikus Legényegylet székházában a Monarchia lábadozó sebesültjei részére. Októberben 25 sebesült került a szükségkórházba, ahol „a gondozást és a főzést a Megváltóról elnevezett jóságos apácanővérek vállalták magukra.” Valószínű, hogy valamennyien tagjai, főnöknőjük pedig intézőbizottsági tagja volt a Vöröskereszt fiókszervezetének.³⁴ „December havától kezdve Csepreg, Bük, Alsó- és Felsőszakony községekben a cs. és kir. 13. ulánus ezred pót százada nyert elhelyezést körülbelül 1.000 emberrel és ugyanannyi lóval. A galíciai Zloczow kiürítése után kerültek ide.” A csepregi szükségkórházat a beszállásolt katonaság saját célra lefoglalta.³⁵ A beteg katonákat a Vöröskereszt fiókegylete és a lakosság élelemmel segítette. A pót század lengyel és rutén legénysége 1915 decemberében Lublinba került.³⁶ A járási fiókegylet tovább

működött, de tevékenységükről nem rendelkezünk információval.

A Csepreg Községi Vöröskereszt Fiókegylet 1935. február 27-én alakult meg.³⁷ Előtte is létezhetett Csepregi Vöröskereszt Egyesület, egyrészt így említi az 1931. évi címtár. (Elnöke akkor Varga Jenő tanító volt.) Másrészt az 1935. május 20-i névsoruk alapján valószínű, hogy a megszűnt egyesületből léptek át csepregiek, de új tagok is lettek. (A 222 fős névsor jegyzet rovatában 31 főnél szerepel a meghalt vagy elköltözött szó.) Tisztikarukat a járási és községi értelmiségiek, illetve feleségeik és a módosabb gazdák közül választották. A fiókegylet elnöke dr. Antal Illés járási orvos, női társelnöke a főszolgabíró felesége, Balogh Dénesné lett. 1940-ben a csepregi fiókszervezet tagnévsorában 154 természetes és 4 jogi személy található.³⁸ Az egyesület vezetője ekkor Flóderer Jenő gyógyszerész volt. A fiókszervezet egyik tagja, „Rajkay Gizella vöröskeresztes testvér és zöldkeresztes védőnő” ebben az évben 38 fős, háromhetes ápolónői tanfolyamot szervezett.³⁹ Ez év elején bekapcsolódtak a Szovjetunió által megtámadott finn rokonaink Vöröskeresztjének javára végzett gyűjtésbe.⁴⁰ A második világháború következő éveiben is több gyűjtésben részt vállaltak, például az 1943. év végén a hadiársvák részere.⁴¹ A polgári iskolában Ifjúsági Vöröskereszt Egylet működött. A tagjai által végzett gyűjtésekből segítséget kaptak a szegényebb diákok, másrészt pedig a település szegényei.⁴²

32 Sopronvármegye, 17. évf. 1914. 10. 08/84. sz. 4. p.

33 „Új élet”, 1. évf. 1914. 10. 04/52. sz. 3. p. <https://edok.gyorikonnyvtar.hu/results/-/results/3bd1e99e-7ada-4e78-924c-3156b4e5ca10/solr#displayResult> (Megtekintve: 2025. október 9.)

34 Sopronvármegye, 17. évf. 1914. 10. 08/84. sz. 4. p.

35 Alispáni, 1915. ...1914. évről. Szerk.: Hajas Antal, Sopron, 53. p.

36 Alispáni, 1917. ...1915-1916. évről. Szerk.: Hajas Antal, Sopron, 25. p.

37 MNL SL IV. 432. A Csepreg Községi Vöröskereszt Fiókegylet alakuló ülésének jegyzőkönyve, 1935.

38 MNL SL: V. 13. Csepreg nk. ir. 1008/1940. sz.

39 Új Sopronvármegye, 2. évf. 1940. május 19./112. sz. 4. p.

40 MNL SL V. 13. Csepreg nk. ir. 399/1940. sz.

41 MNL SL V. 13. Csepreg nk. ir. 4152/1943. sz.

42 A Csepregi m. kir. Állami Polgári Fiú- és Leányiskola értesítője az ... tanévről. (A továbbiakban: A polg. iskola ért-e.) Szerk. a mindenkori igazgató. Mind-egyik tanévben szerepelnek az iskolában működő egyesületek, csoportok.

Az 1940-es évek végének rendszerváltozása után tömegszervezetként működött tovább a Magyar Vöröskereszt helyi szervezete.

Az anya- és csecsemővédelem megszervezését, s ehhez hivatásos dolgozók képzését az 1915-ben alakult Stefánia Szövetség vállalta Magyarországon.⁴³ A két világháború között Csepregen is dolgozott védőnőjük.⁴⁴ Ők szervezhették meg és működtették az 1923-ban említett Anyaegyletet.⁴⁵ Feltételezhetően ez lehetett az 1924-ben a Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtárában olvasható Asszonyegylet.⁴⁶ E társaságról más információval nem rendelkezünk.

A 20. század első felének népbetegsége a tüdővész volt. A betegség ellen való küzdelem vezetett 1931-ben a Csepregi járásnak Tuberkulózis Ellen Védekező Egyesülete létrehozásához. Az alakuló közgyűlést 1931. március 7-én tartották a csepregi község háza tanácstermében. A helyi vezetőkön és egészségügyi dolgozókon kívül jelen volt a járás hat közeli településének is legalább egyik vezetője. Az ülésen jóváhagyták az egyesület alapszabályait, és megválasztották tiszti karát. Az egyesület elnöke dr. Flandorffer Róbert ny. kabinetirodai tanácsos, alelnöke Hart Ferenc plébános lett. Az igazgatóságba a csepregiek mellé néhány vidékit is beválasztottak.⁴⁷ A következő évben már 4 község és 65 természetes személy volt tagja az egyesületnek a járás tíz településéről.⁴⁸ Céljuk

„a tuberkulózis... terjedését célszerű intézkedések által gátolni, a szegény tuberkulózisos betegeket anyagi segélyben részesíteni, hozzátartozóikat a betegségtől megóvni, e végből tüdőbeteg-gondozó intézetet létesíteni... Célja az alkoholizmus elleni küzdelem is.”⁴⁹ Az intézet létrehozásáról nincs tudomásunk, viszont az 1936. augusztus 18-án megnyitották a Stefánia Szövetség csepregi helyiségét, ahol hamarosan röntgenkészüléket is elhelyeztek. Ezzel megkezdték a járás tüdőbetegeinek a kiszűrését.⁵⁰ További működéséről nincs információnk.

Az első világháború hazánk minden településén óriási embervesztéssel járt. Csepregnek is közel kettőszáz lakosa veszett oda a különböző frontokon,⁵¹ sok özvegy és árva maradt utánuk. Jelentős volt a hadirokkantak és a hadifogságba esettek száma is. Családjaik jelentős része kenyérkereső nélkül maradt. Munkába állásukat és segélyezésüket a kormány és az önkormányzatok is feladatának tekintette, de kevés volt rá a lehetőség és az anyagi forrás. Budapesten 1920-ban alakult meg a Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvák Országos Nemzeti Szövetsége, mely e csoportokat és önszegélyező egyesületeiket fogta össze.⁵² A szövetség csepregi fiókja 1930. május 5-én alakult meg. Az ülésen 35 hadirokkant és 26 hadiözvegy volt jelen és három értelmiségi. Elfogadták a központilag nyomtatott alapszabályt – beírva a helyi adatokat –,

43 Révai kislexikona A–Z. Bp. 1936. Reprint: Bp., 1999. 909–910. p.

44 MNL SL. Főszb. ir. 4426/1936., 880/1937. sz.

45 Falusi Egyletek, körök címtára és mutatója, Bp. 1923. Idézi: Kuntár Lajos: Olvasókörök és népkönyvtárak Vas megyében In. A BDMK évkönyve [19]69–70., Szombathely, 1970. 21–73. p. Az adat: 36. o.

46 Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára, Bp., 1924. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/FszekCimNevTarak_\(Megtekintve:2025.október.18.\)](https://library.hungaricana.hu/hu/view/FszekCimNevTarak_(Megtekintve:2025.október.18.))

47 MNL SL IV. 432. Csepregi járásnak Tuberkulózis Ellen Védekező Egyesülete alapszabályai. 1931.

48 Uo. 1932. évi tagnévsorok.

49 Uo. az alapszabály.

50 Alispáni, 1937. ...az 1936. évről. Összeáll. Hógyészi Pál vármegyei főjegyző. Sopron, 74. p.

51 Az első világháborús hősi emlékműn 172 személy neve szerepel. Szabó Péter hadtörténész szerint a veszteségi adatbázisok alapján 204 csepregi és Csepregen született személy életét követelte. Ez utóbbiak egy része már máshol volt állandó lakos, s nem csepregiként vonult be a katonasághoz. Az adat forrása Jobst Ágnes: Csepreg a 20. századi történelem viharában 1900–1960. Szombathely, 2020. (továbbiakban: Jobst, 2020.) 11. p. és melléklete, melyet Szabó Péter állított össze: 169–190. p.

52 <https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/53511/> (Megtekintve: 2025. október 3.)

s megválasztották vezetőségüket. Elnökük az ülést összehívó ügyvéd, dr. Szedenik Jenő tart. százados, jegyzőjük Zauf János, a fiú elemi iskola igazgatója lett. Működésükről az MNL Országos Levéltárában fennmaradt néhány levélből és közgyűlési jegyzőkönyvből van némi információnk. 1931-ben a fiókszervezetet csoporttá szerették volna alakítani, melyhez a taglétszámnak a 200 főt meg kellett volna haladnia. A járás községeiben 230 belépési nyilatkozatot sikerült kitöltetniük sorstársaikkal.⁵³ A csoport mégsem alakult meg, a következő néhány iratban is csak csepregi fiók szerepel. A közgyűléseken sok panasz hangzott el helyzetükről, voltak javaslatok is. 1936-ban segélyezési alapot létesítettek, s e célra gyűjtést rendeztek.⁵⁴ Az utolsó, 1944. február 27-i közgyűlésükön, melyről fennmaradt a jegyzőkönyv, az elhunyt elnök helyére dr. Kovács Sándor ügyvédet választották meg.⁵⁵ Több információnk nincs róluk. Az országos szövetséget 1948-ban feloszlatták.⁵⁶

Az elemi fiúiskola épületében 1920 őszétől m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola is elkezdte működését. Az osztályok szaporodásával máshol is biztosítottak szükség-tantermet számukra. Saját iskolájuk 1930-ban készült el.⁵⁷ Még valamikor 1920-ban megalakult a Csepregi m. kir. Állami Polgári Fiú- és Leányiskola Segélyező Egyesülete. Célja egyrészt az új iskola működésének segítése bútorzat és felszerelés biztosításával. Másrészt pedig a szegényebb tanulók segélyezése a maradék összeg kamatjaiból.⁵⁸

41 alapító tagja közt megtalálhatók a módosabb és a kisebb helyi és környékbeli földbirtokosok, iparosok, kereskedők, értelmiségiek, de néhány intézmény és község is.⁵⁹ Elnöke Flóderer Jenő gyógyszerész, titkára Frank Zoltán, az iskola igazgatója volt. Az első két évben 93.669,54 korona bevételük lett, melyből 1922 végéig csak 2.249 koronát használtak fel. Az ekkor tartott közgyűlésükön úgy döntöttek, hogy a maradék összegből faanyagot vásárolnak és 120 iskolapadot készíttetnek.⁶⁰ A szegényebb tanulókat főleg (tan)könyvadományokkal segítették. Utoljára az 1928–1929. éves értesítőben említik az egyesületet.⁶¹

A Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetsége 1947. augusztus 12-én alakult meg Budapesten. Csepregi helyi csoportja 1948. február 29-én jött létre 23 volt hadifogoly és 18 hozzátartozó részvételével. Elfogadták az országos szövetség által nyomtatott, s a helyi adatokkal kiegészített alapszabályt, és öttagú vezetőséget választottak. Elnökük Patthy Miklós ügyvéd, titkáruk Sárváry István gazdajegyző. Céljuk: a volt hadifoglyok megszervezése, érdekeik megvédése, a kialakult kapcsolatok ápolása. Bejegyzésük 1948. november 21-én történt meg.⁶² A miniszter 1949. november 8-án feloszlatta a szövetséget és a helyi csoportokat is.⁶³ Rövid működésükről nem rendelkezünk több információval.

53 MNL OL P1475 HHHONSZ Vidéki csoportokkal kapcsolatos iratok. 97. cs., 57. tétel: Csepreg 1929–1944. 4782/1931. sz.

54 Uo. 1044/1936 és 1712/1936. sz.

55 Uo. 1521/1944. sz.

56 <https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/53511/> (Megtekintve: 2025. október 3.)

57 Wellner Lőrinc: Csepreg, 1981. 55. p.

58 MNL VaML IV. 440. A Csepregi m. kir. Állami Polgári Fiú- és Leányiskola Segélyező Egyesülete alapszabálya.

59 Uo. Az egyesület alapító tagjainak névsora, 1922.

60 Uo. Az 1922. december 3-i közgyűlés jegyzőkönyve.

61 A polg. iskola értesítője, 1928–1929. Szerk. Frank Zoltán, Csepreg, 1929.

62 MNL VaML IV. 440. A Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetsége csepregi helyi csoportja alakuló ülésének jegyzőkönyve és alapszabályai.

63 <https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/58903/?list=eyJxdWVyeSI6ICI-cCIscjZ3JoIjo-gllJFQ05VTSJ9> (Megtekintve: 2025. november 20.)

Szakmai, gazdasági alapon szerveződő egyesületek

A mezővárosban jelentős volt az iparosok száma. Az újkorban alakult és körzeti jelleggel működött hét céhben 1848-ban 270 fő dolgozott, ebből 105 fő volt csepregi lakos.⁶⁴ A csepregi mészárosok a locsmándi (ma Lutzmansburg, Ausztria) központú céh tagjai voltak. Ennek lett utódja a céhek 1872-ben történt megszüntetése után a Csepreg Vidéki Korcsmárosok és Mészárosok Ipartársulata. Ez, a kezdetben egyesületként nyilvántartott csoport 1875-ben alakult meg. Céljai között szerepelt:

Betegsegélyező-, temetkezési-, valamint évdíj és segélypénztár alapítása.

„A hús és italmérési ipar körében (...) a munkaadók és a munkások közötti viszonyban szigorú rendet meghonosítani.”

„(...) előmozdítja a hús és italmérési iparban foglalkozó tanoncok és segédek általános és szakbeli kiképzését.”⁶⁵

A célok megfogalmazásából is látható, hogy szociális, gazdasági és érdekvédelmi szervezetet hoztak létre, mely a megőrzendő céhes hagyományokat jól ötvözte az új korszak kihívásaival. Az 1920-as évektől már a Csepreg Járási Ipartestület szakosztályaként működtek.

A céhes köteléktől megszabadult kisiparosok száma lényegesen nem változott időszakunkban. Egy részük önállósága anynyiban módosult, hogy valamelyik uradalomban vagy cukorgyárban folytatták egy időben a mesterségüket. Az iparosok összefogását az 1903-ban alakult Iparoskör⁶⁶ vállalta, de az kevésbé volt szakmai és érdek-

védelmi szervezet, ezért a kulturális és szabadidős egyesületeknél foglalkozunk vele. A Csepreg Járási Ipartestület, mely e feladatokat, továbbá a korcsmárosok és mészárosok ipartársulatánál leírt egyéb célokat is felvállalta, csak nagy viták és próbálkozások után⁶⁷ 1922-ben jött létre. Megalakulását követően viszont kötelező jelleggel tagja lett minden iparos, „kik a csepregi járás területén az 1884: XVII. t.c.z. 5. §-a szerint képesítéshez kötött mesterséget űznek”. Ők már nem egyesületként működtek, viszont 1932-ben átadott székházukban az iparoskör és az iparos dalárda, s más egyesület is megtarthatta próbáit és műkedvelő előadásait.⁶⁸ Erről később bővebben lesz szó.

Az elemi népiskolák látogatását kötelezővé tevő 1868. XXXVIII. törvénycikk megjelenése előtt csak egyházi iskolák működtek hazánkban, ezeket a gyermekek fele vette igénybe. A csepregi római katolikus esperesi kerületi néptanítói a törvény hatályba lépése előtt is rendszeresen tanácskoztak, összehangolták munkájukat, egyeztettek a feladatokat stb.⁶⁹ Ezt folytatva, s magasabb szintre emelve „A Sopron megyébe kebeleztet csepregi r. kath. esperesi kerületi néptanító-egylet” 1871-ben jött létre. Alapszabályát 1880-ban módosították, ez található meg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában. Ebből kiderül, hogy az egyesület célja a népiskola ügyének emelése, a tagok képzettségének továbbfejlesztése, „anyagi jobblétük előmozdítása”. Dalárdát

64 Horváth Zoltán: A jobbágyvilág alkonya Sopron vármegyében. Bp., 1976. 128. p.

65 MNL OL: K 150-1876.-III.-4- 611-504. A Csepreg Vidéki Korcsmárosok és Mészárosok Ipartársulata alapszabálya.

66 MNL SL Főszb. ir. 4781/1903. sz.

67 A Répcevidéki Hírlap 1910-ben több számban is ösztönöz a létrehozására.

68 Sági Ferenc: A csepregi iparosság vázlatos története. = Répcevidék, 2013. 2. sz. 6. p. (A továbbiakban: Sági, 2013.)

69 Soproni Múzeum K.2015.50.24. Rákóczy Károly csepregi irathagyatéka: A csepregi-esperesi kerületi néptanítók tanácskozmányi Jegyző-könyve 1857. október 9. – 1871. szeptember 29. Köszönöm dr. Kelemen Istvánnak, hogy a dokumentumokra irányította a figyelmemet.

működtettek, s könyvtárat is alapítottak, melybe szakkönyveket, bel- és külföldi nevelési témájú folyóiratokat és közlönyöket vásároltak.⁷⁰ Évente általában két közgyűlésük volt, mindig más településen. Az egyesület működésével kapcsolatos napirendek mellett bemutató tanításokon vettek részt, nevelési témájú dolgozatokat írtak, előadásokat hallgattak és vitattak meg.⁷¹ Egyházi elnöke a kerületi esperes, világi elnöke három-négy évenként váltakozva az egyes települések (fő)tanítója. (Például 1870-? Goda József csepregi főtanító volt.)⁷² Utolsó közgyűlésüket 1910. május 26-án Ivánban tartották, s átalakultak Csepreg-kerületi r.k. „Tanítókör”-ré.⁷³ Beléptek a „Győr egyházmegyei”⁷⁴ tanító-egyesületbe, s ezentúl annak csak mint fiókköre fog szerepelni.⁷⁵ A kör elnökévé Rasztovich János horpácsi tanítót választották.⁷⁵ Ettől kezdve egyetlen ülésükről sem tudósítanak a vármegyei és a térségi lapok. Csak annyi információnk van, hogy könyvtárnokuk legalább 1934-ben Zauf János, a Csepregi rk. Fiúiskola igazgatótanítója volt.⁷⁶ Ő és sok „lámpás” tanítótársa önkéntesen szerepet vállalt más egyesületek létrehozásában és azok működésének se-

gítésében (jegyzőkönyvvezetés, műkedvelő előadások betanítása, kórusvezetés, stb.).

A Csepreghi utcavilágítási egyesület 1875-ben alakult Frank József plébános, Szakonyi Kálmán és Rothler Károly, a Répczevidéki Takarékpénztár pénztárosa kezdeményezésére, 10 gázlámpával.⁷⁷ Alapszabályát 1879-ben hagyták jóvá. Működésére a Répczevidéki Takarékpénztár 100 forinttal alapítványt tett,⁷⁸ s évente a községgel együtt 50-50 forint támogatást biztosított.⁷⁹ 1887-i leállása előtt a csepregi cukorgyári vezetők is támogatták az egyesületet. A lámpák számát adományokból, báli és tombolabevételekkel igyekeztek szaporítani, míg a rendszeres kiadásokat a tagdíjakból és a támogatásokból fedezték.⁸⁰ 1886-ban már 30 lámpával rendelkeztek, alaptőkéjük pedig 1.175 frt 15 kr[ajcár] volt.⁸¹

1. sz. kép: Az egyik álló gázlámpa egy régi csepregi képes levelezőlapon⁸²

70 K-150-1881.-III.-4-2420-882. A csepreghi r. kath. esperesi kerületi néptanító-egyesület alapszabálya, 1880.

71 A vármegyei és a térségi sajtó (a soproni lapok mellett a Dunántúli Hírlap és az Összetartozás c. lap is) rendszeresen tájékoztatást adott az egyesület összejöveteleiről.

72 Soproni Múzeum K.2015.50.25. Rákóczy Károly csepregi irathagyatéka. Jegyzőkönyv a csepregi esperesi kerületi néptanítók tanácskozásairól, 1871. okt. 24. újkéri tanácskozás jegyzőkönyve.

73 Összetartás, 5. évf. 1910. május 21./30. sz. 5. p.

74 Sopron megye Csepregi járásának 1950-es megszüntetése után a Vas megyéhez csatolt települések – köztük Csepreg is – egyház-igazgatásilag továbbra is a győri egyházmegyéhez tartozik.

75 Dunántúli Hírlap, 18. évf. 1910. május 29./60. sz. 6. p.

76 Sopron, 1934. 39. p.

77 Farkas, 1887. 496. p.

78 MNL OL: K150-1879-III-4-9944 – 740. A Csepreghi utcavilágítási egyesület alapszabálya, 1879.

79 Farkas, 1887. 496. p.

80 Alapszabályukat lásd 69. sz. jegyzet, továbbá a Sopron című napilap 9. évf. 1879. január 16./13. sz. a 3. és 10. évf. 1880. június 2./44. sz. a 4. lapon tudósít az egyesület táncvigalmáról, főleg a bevételekről.

81 Farkas, 1887. 496–497. p.

82 A korabeli képes levelezőlapok rendelkezésünkre bocsátásáért köszönetet mondok Bognár Béla soproni gyűjtőnek.

Elnöke legalább 1880-ban Forstner Alajos sebész,⁸³ legalább 1886-1901 között Rothler Károly, a Takarékpénztár pénztárosa,⁸⁴ 1902-1903-ban Bognár Gyula, a Takarékpénztár könyvelője,⁸⁵ legalább 1904-ben Flóderer Jenő gyógyszerész volt.⁸⁶ Az egylet várható megszűnését – pártoló tagok hiányában – 1903 őszén jelentette be Bognár Gyula. Kérte, hogy a település önkormányzata az egyesülettől vegye át az ekkor már 6.300 korona tőkét, és végezze az utcavilágítás működtetését.⁸⁷ Ez akkor még nem történt meg, az új elnök vezetésével az egyesület még néhány évig működött. A csepregi önkormányzat költségvetési zárszámadásában 1908. évtől található meg önálló tételeként az utcavilágítási alap.⁸⁸

A Csepregi Gazdaszövetség 1908. február 11-én alakult meg, elfogadva a Sopronmegyei Gazdasági Egyesület által kidolgozott alapszabályokat.⁸⁹ Taglétszámuk 100 fő, első elnökük Prukner József községi bíró volt.⁹⁰ Az egyesület a legényegylet Cser utcai székházában működött. 1923-ban Gazdakörként említik.⁹¹ Tagszervezete volt a Sopronmegyei Gazdasági Egyesületnek, mely 1931-ben válságba került, s tevékenységét 1933-ig felfüggesztette. A tagszervezetek nagy része

megszűnt.⁹² Az 1931. évi címtárban már nem szerepelt a csepregi sem az egyesületek felsorolásában.⁹³ Viszont 1933. január 16-án megbeszélést tartottak Flandorffer Ignác országgyűlési képviselővel Csepregen adófizetési sérelmeikről és egyéb gondjaikról.⁹⁴ Az 1937-ben tartott (újja)alakuló közgyűlésen olyan alapszabályt fogadtak el, melyet 1934-ben nyomtattak. Ezen alapszabály elfogadásával a Csepregi Gazdakör az 1933. április 24-én tevékenységét újrakezdő Sopronmegyei Gazdasági Egyesület tagja lett. A régi és az új egyesület tagjai „a községbeli kisgazdák és mezőgazdasági munkások... Hivatása a tagok értelmi színvonalát emelni, gazdasági szakértelmét fokozni”. Célja továbbá a kisgazdák helyzetének javítása, a mezőgazdasági munkások érdekeinek felkarolása. Gazdálkodással kapcsolatos előadásokat tartottak, háziipari, később arany- és ezüstkalászos tanfolyamokat rendeztek, falunapokat, állatvásárokat, kiállításokat szerveztek.⁹⁵ „Napilapokat, gazdasági szaklapokat és más tanulságos folyóiratokat” járattak,⁹⁶ 1930-ban pedig „a földművelésügyi miniszter 153 kötetből álló népkönyvtárt adományozott a gazdakörnek”.⁹⁷ Ezt a Cser utcai épületben helyezték el, s a legényegylet tagjai is olvashatták. A gazdák is kölcsönözhetek könyveket a legényegylet könyvtárából.⁹⁸ Az 1942. évi közgyűlésen Szabó János Vincét választották elnöknek, könyvtárosuk Horváth József lett.⁹⁹

83 Sopron, 10. évf. 1880. április 24./33. sz. 3. p.

84 Farkas, 1887. 496. p., Litfass, 1893. 129. p. és Röttig Gusztáv Soproni és Sopronmegyei naptára (a továbbiakban: Röttig [és évszám]) az 1901. évrre. Sopron, 1900. 48. p.

85 Röttig, 1902. 49. p. és Röttig, 1903. 48. p.

86 Soproni Napló, 8. évf. 1904. október 16./83. sz. 5. p. A november 4-i, a „csepregi utcavilágítás egylet” javára rendezendő táncestély beharangozója.

87 MNL SL V/62. Képviselő-testületi jegyzőkönyvek. Az 1903. november 9-i közgyűlésen jelentették be alapszabályaik jóváhagyását.

88 Uo. az 1909. május 17-i közgyűlés jegyzőkönyve.

89 MNL VaML IV. 440. A Csepregi Gazdaszövetség alapszabálya.

90 Dunántúli Hírlap, 16. évf. 1908. február 20./21. sz. 3. p.

91 Falusi egyletek, körök címtára a községek betűrendjében / összeáll. Bodor Antal. Bp. 1923. 9. p.

92 Alispáni, 1934. ... az 1933. évről. Összeáll. Hőgyészi Pál, előterjeszti Gévay-Wolff Lajos. 145. p.

93 Sopron, 1931. 665. p.

94 A csepregi gazdák pontokba foglalták kívánságaikat. = Sopronvármegye, 36. évf. 1933. január 19./15. sz. 2. p.

95 MNL SL X. 254. A Csepregi Gazdakör iratai.

96 MNL SL IV. 432. A Csepregi Gazdakör, a Sopronmegyei Gazdasági Egyesület tagja, alapszabályai. 1937.

97 Sopronvármegye, 33. évf. 1930. február 20./42. sz. 4. p.

98 Pajter János, volt csepregi lakos közlése.

99 Új Sopronvármegye, 4. évf. 1942. április 17./85. sz. 3. o.

A Csepregi Gazdakör 1943-ban belépett a Nagy Ferenc kisgazdapárti elnök, későbbi miniszterelnök vezette Parasztszövetségbe. Ekkor az egyesület elnöke már Rozmán Béla volt. Az értekezletet, melyen a csepregiek mellett 19 csepregi járási község, valamint Lövé, Sopronhorpács és Völcselj küldöttsége is részt vett, Kolbenheyer Ottó körállatorvos készítette elő.¹⁰⁰ További működésükről nincs információnk.

Sportolási lehetőségeket biztosító egyesületek

A csepregi gyerekek és legények évszázadokig ügyességi játékokkal töltötték szabadidejük egy részét. Nyáron fürödtek a Répcében, egy részük megtanult úszni, a lóval rendelkezők gyakorolták a lovaglást is. A 19. század első felében – a sajtónak köszönhetően – országosan ismertté vált csepregi lófuttatások kezdete – források hiányában – a múlt homályából még nem látható. 19. századi történetét viszont Balogh Jánosné dr. Horváth Terézia dolgozta fel *A pünkösdi király Csepregen és Jókainál* című könyvében.¹⁰¹ A 19–20. század fordulóján a nagyközségben meghonosodott a tenisz – ebben már lányok is szép számmal részt vettek.¹⁰² Majd a vendéglők egy részének udvarán megjelent a kuglipálya, elindult a tekesport is. Erről a kulturális célú egyesületeknél szólnunk.

Sportolási céllal elsőként 1888 decemberében a Csepregi Korcsolya Egylet alakult

meg. Célja: „Testedző szórakozás, a korcsolyázás terjesztése és művelése.” A sportág jellegéből következően csak téli időszakban működött. Az egyesületnek a felnőttek mellett – szülői vagy gyámi beleegyezéssel – gyermekek is tagjai lehettek. Korcsolyapályájukat általában decemberben zeneszóval, s ünnepélyesen nyitották meg.¹⁰³ A farsangi időszakban legalább 1893-ban és 1895-ben bált is rendeztek.¹⁰⁴ Elnöke az alakuláskor Heinzl Aurél,¹⁰⁵ legalább 1898-tól¹⁰⁶ 1901-ig Szalai Géza,¹⁰⁷ 1904-1905-ben: Baditz József szolgabíró,¹⁰⁸ legalább 1912-től¹⁰⁹ 1917-ig Oszkai(y) János tanító.¹¹⁰ Az egyesület még 1925-ben is működhetett, mert ez év decemberében korcsolyapályát avattak a településen.¹¹¹

A csepregi székhelyű „Répcze” Magyar Kerékpárosok Egyesülete 1896 júniusában jött létre. Célja: „A testgyakorló sport iránti érdeklődést felkelteni és fejleszteni, ... a nemzeti eszmét ápolni és terjeszteni, ... továbbá összejövetelei, kirándulásai, ünnepélyei és versenyei által a tagok között az egyesületi szellemet ápolni.” Az egyesületi tagok jelvényt, egyforma színű mezt, a kerékpárok pedig számot kaptak. Az egyesület elnöke az ala-

100 A Parasztszövetség értekezletet tartott Csepregen. = Új Sopronvármegye, 5. évf. 1943. április 14./84. sz. 2. p. A gyűlésen részt vett Nagy Ferenc is.
101 A könyvet a Farkas Sándor Egylet adta ki 2005-ben.
102 Horváth Ferenc: Életem története I–III. Kézirat, Bp. 1970-1972. Számítógépre másolta: Kóbor Ferenc. Egy másolata a szerző tulajdonában. (A továbbiakban: Horváth, 1970–1972.) III. r. 1972. 16–17. p.

103 Hercules, 10. évf. 1893. január 1./1. sz. 5. p. ADT (Megtekintve: 2025. október 31.)
104 Hercules, 10. évf. 1893. február 1./3. sz. 26. p. ADT (Megtekintve: 2025. október 31.) és Rábaköz, 6. évf. 1895. január 20., 4. sz. 3. p. https://edok.gyorkonyvtar.hu/number/-/record/display/manifestation/100713/4a5a6513-1d08-4a46-b5e8-f1dea3a3355a/solr/0/24/0/1/score/DESC#highlightData_fulttext (Megtekintve: 2025. október 29.)
105 MOL, K 150, 1888., VII. kútffó, 4. tétel, 82091. sz., 1690. cs.
106 Sopronmegyei naptár 1899. évre. Kiad. és ny. Röttig Gusztáv, (A továbbiakban: Sopronmegyei, ... évre.), Sopron, 1898. 56.p.
107 Sopronmegyei, 1901. évre. Sopron, 1900. 48. p.
108 Sopronmegyei, 1904. évre, Sopron, 1903. 48. p, Ua. 1905. évre, 49. p.
109 Sopronmegyei, 1912. évre, Sopron, 1911. 118. p.
110 Sopronmegyei, 1916. évre, Sopron, 1915. 94. p., Ua. 1917. évre. 95. p.
111 Sopronvármegye, 32. évf. 1925. 12. 20. 4. p.

kulástól legalább 1912-ig Markovics István földbirtokos volt.¹¹² Az egyesület 1926-ban is működött, ez év májusában Máriacellbe kirándultak.¹¹³ A kerékpáros versenyekről nem találtunk tudósítást, de időnként olvasható a helyi és térségi lapokban, hogy többször is volt ilyen megmérettetés Sopronban, s élénk kerékpárosélet volt a közelben Kőszegen és Szombathelyen is. Működésükről egyéb információval nem rendelkezünk.

A Csepregi Olvasókör 1910-ben szervezett sporttagozatot, melyben több sportágnak is hódolhattak az érdeklődők. Ekkor már megjelent és egyre népszerűbbé vált a football is.¹¹⁴ Ne mindjárt nagypályára és 11 fős csapatokra gondoljunk. Kezdetben inkább a libalegelős és kiskapus foci volt a népszerű. Horváth Ferenc kézírásos naplójában részleteket is találtunk a kezdetekről: „...érdekelt a futball, és bár vidéken még ismeretlen volt, de mi hamarosan szereztünk egyet [labdát], és megalapítottuk az első csepregi futballcsapatot. Szüleim nem jó szemmel nézték, hogy olyan sokat járok a vásártérre meg a promenádra futballozni, de azért nem szóltak, mert akkor én már koromnál fogva is nagyfiú voltam.”¹¹⁵ 1920-ra már két csapat is összeállt, melyek kezdetben egymással játszottak a vásártéren kialakított ideiglenes pályán. Az első csapat Bükön, a cukorgyári réten mérkőzött meg a Bükki TK-val.¹¹⁶ 1921-ben az egyik soproni csapat látogatott el Csepregre, s szaladt bele egy nem várt vereségbe.¹¹⁷ A megyei lap hír-

adásaiban látható, hogy a következő években mindkét csepregi csapat alkalmanként megmérkőzött a szomszédos és közeli települések együtteseivel. A később a labdarúgó bajnoki rendszerbe is bekapcsolódó Csepregi Sport Egylet, röviden CsSE, 1924. július 5-én alakult meg. Elnöknek Kaprinay Károly főszolgabíró, titkárnak Kadnár Ferenc gőztéglagyárost választották meg.¹¹⁸ A képviselő-testület 1924. november 9-i ülésén döntött sportpálya létrehozásáról a vásártéren.¹¹⁹ Valószínűleg az egyesület ifjúsági csapata az alakulást követő első mérkőzésén 4:1-re (1:0) kikapott a soproni Egyetértés ificsapatától. A megyei lap tudósítója kiemeli a csepregi csapat „abszolút fair játékát”.¹²⁰ Szurkolóiknak viszont még tanulniuk kellett a sportszerű viselkedést. 1925 nyarán barátságos hazai mérkőzésen csapatuk 2:0-s vereséget szenvedett az Acsádi Levente SE-től. Ezt nehezen viselték el a közönség tagjai, akik „kövekkel és egyéb fenyegetésekkel búcsúztak el a győztes acsádi csapattól.”¹²¹ A megyei napilapban az alakulást követő időszak csepregi csapatainak összeállítása is fennmaradt. Az 1924. augusztus 10-i házi mérkőzésen az I. (Old Boy) csapatban a következő labdarúgók szerepeltek: Budinics Mihály j.b. irodatiszt, Hasza István irodatiszt, Sebők Győző irodafőtiszt, Weltlinger, Pletrich Ferenc állampt. díjnok, Szabó, Szommer Nándor kereskedő, Dobry I., Kadnár Ferenc téglagyáros, Dobry II., Albert Pál állampt. irodatiszt. Az ifjúsági csapat összeállítása: Böröndy I., Zsömbölyi János kereskedő, Molnár, Kovács, Greiner (László kereskedő

112 MNL OL K 150-1896-VII-8-65327-2766. cs. és Sopronmegyei, 1901. évre. Sopron, 1900. 48. p., illetve Sopronmegyei, 1912. évre, Sopron, 1911. 118. p.

113 Sopronvármegye, 33. évf. 1926. május 19. 3. o.

114 Répczevidéki Hírlap, 1910. 2. évf. 8. sz. 4. p. és 10. sz. 3. p. Részletesebben lásd később az olvasóköri nél.

115 Horváth, 1970–1972. I. r. 1900-1916. 1970. 54. p.

116 Sági Ferenc: A BTK története röviden. In: Százéves a BTK! 1920–2020. Szerk. Horváth Vilmos, Bük, 2020. (A továbbiakban: Százéves, 2020.) 11–25. p.

117 Sopronvármegye, 14. évf. 1921. május 14./98. sz. 5. p.

118 VaML IV. 440. A Csepregi Sportegyesület alakuló ülésének jegyzőkönyve és névsora. 1924.

119 MNL SL XV/26. A csepregi képviselő-testület 1924. 11. 09-i ülésének jvk-e.

120 Sopronvármegye, 27. évf. 1924. július 8./151. sz. 4. p.

121 Sopronvármegye, 28. évf. 1925. augusztus 15./157. sz. 5. p.

vagy Pál kereskedő), Böröndy II., Károlovics Imre ékszerész, Jákli, Pereznyák, Plöchl, Kladler.¹²² A klubvezetésében 1926-ban változás történt, Kaprinay Károlyt dr. Szemes Zoltán körorvos váltotta az elnöki tisztségben. A titkár maradt Kadnár Ferenc, aki az egylet színdarabjai betanulásának próbáit is vezette.¹²³ A CsSE csapatai a következő években is rendszeresen barátságos mérkőzéseket játszottak a közeli falvak és városok egyesületeivel. Az első csapat többször is részt vett valamely település által kiírt kupasorozaton.¹²⁴ Néhányszor előfordult, hogy a labdarúgó-bajnokságban szereplő, erős városi klubok ellen Bük-Csepreg kombinált csapata vette fel a küzdelmet, és álltak helyt.¹²⁵

Az egyesület céljaira (felszerelések vásárlása, utazási költségek, stb.) színdarabokat játszottak,¹²⁶ táncmulatságokat rendeztek.¹²⁷ Az 1929. és 1930. évi március 15-i műsorban a Csepregi Iparoskör, a csepregi dalosok és a CsSE egyformán részt vett az Iparoskör

helyiségében.¹²⁸ Legalább 1930-ban „műkedvelő zenekaruk” is volt, mely március 1-jén a Wágner vendéglőben megnyitotta az egylet szokásos évi bálját, szerepelt a március 15-i műsorban, és június 14-én és 15-én részt vett a polgári iskola 60. Nádasdy Cserkész csapata által az ifjúsági kath. legényegylet helyiségében rendezett jótékonyági műsoros esten is.¹²⁹

1941-ben minőségi változás következett be a CsSE futball-szakosztálya életében. Így írt erről a vármegyei napilap: „Bársony Mihály szakosztályvezető, dr. Rozmán Kálmán edző és Kozák Antal, valamint Jákli István intézők erősen kézbe vették a játékosokat, aminek máris igen szép eredménye van. Úgy látszik, hogy a rendszeres edzések mellett egészen kiváló csapat van kialakulóban.¹³⁰ 1941 ősztől bekapcsolódtak az Észak-dunántúli Kerületi Bajnokság II. osztály soproni csoportjába. Ekkor már dr. Farkas Kálmán főszolgabíró volt az egyesület elnöke, s a futball mellett tenisz szakosztályuk is működött.¹³¹ Ebben a bajnoki évben a labdarúgók másodikkak, a következőben harmadikkak lettek csoportjukban. Az 1943/1944 és az 1944/1945 évi bajnokságban Csepregi Levente Egyesület néven szerepelt csapatuk ugyanabban a csoportban.¹³² 1945/1946-ban a Nyugat-Magyarországi LASz, II. osztály, Soproni csoport bajnokai lettek, s az 1946/1947. évben már a Nyugat-Magyarországi LASz, Északi I. osztályban, az 1947/1948-ban a Nyugat-

122 Sopronvármegye, 27. évf. 1924. augusztus 8./178. sz. 4. p. és a VaML IV. 440. A Csepregi Sportegyesület alakuló ülésén résztvevők névsora. 1924. Az alakuló ülésen 1-1 Böröndy és Dobry vett részt, Greiner viszont kettő – így nem tudjuk eldönteni a csapatba kerülők keresztnévét. A két testvérpárból egyikük és a ki nem emelt nevéük egy része középiskolás tanuló lehetett – tanulóik focistákról írt Horváth Ferenc is naplójában.

123 Sopronvármegye, 29. évf. 1926. szeptember 12./206. sz. 8. p.

124 Százéves, 2020. 33. p. 1934-ben a Kőszeg város által kiírt serleg mérkőzés-sorozaton vettek részt. E sorozat csepregi mérkőzéseiről a Sopronvármegye 37. évf. 1934. augusztus 11./181. sz. 5. p.; augusztus 15./184. sz. 4. p.; augusztus 24./190. sz. 6. p., a szeptember 14./207. sz. 6. p. írt rövid összefoglalást.

125 Százéves, 2020. 33. p.: 1932-ben a négy profi játékost is soraiban tudó Sabaria II.-vel. 35. p.: 1935-ben az osztrák Wienerneustadt csapatával.

126 Sopronvármegye, 28. évf. 1925. január 30./24. sz. 4. p. a „Kék postakocsi” c. daljáték, a 12. o8/... sz. ... p. operett előadásukról adott hírt, stb.

127 Sopronvármegye, 32. évf. 1929. január 15./12. sz. 4. oldalán közölt előzetes hírt a szokásos farsangi báljukról, stb.

128 Sopronvármegye, 32. évf. 1929. március 12./59. sz. 4. p.

129 Sopronvármegye, 33. évf. 1930. február 15./38. sz. 4. p., március 15./62. sz. 3. p. és június 14./133. sz. 4. p.

130 Új Sopronvármegye, 3. évf. 1941. június 3./124. sz. 6. p.

131 Új Sopronvármegye, 3. évf. 1941. augusztus 28./195. sz. 6. p.

132 <http://www.magyarfutball.hu/hu/cspat/1745/bajnoki-mult> (Letöltve: 2014. augusztus 13.)

Magyarországi LASz, I. B. osztály Szombathelyi csoportjában, 1948/1949-ben is a Nyugat-Magyarországi LASz, I. osztályban játszottak.¹³³ Olyan csapatokkal igyekeztek helytállni ebben az osztályban, mint a Győri ETO, a Győri DAC, a Tatabánya, az SVSE, Lenti és Zalaegerszeg.¹³⁴ 1950-től – több névváltozáson átesve – már a Vas megyei I. osztályban szerepeltek.¹³⁵

Az 1940-es évek végén a röplabda is megjelent a szakosztályok között. A röplabdapályát a Szedenik villa kertjében alakították ki. Csapatuk 1949-ben Szombathelyen kikapott Pankasztól, így nem jutottak el a budapesti Világ Ifjúsági Találkozóra, pedig előtte végigverték Sopron megyét.¹³⁶

A trianoni békediktátum 30 ezer főben korlátozta a magyar hadsereg létszámát, s egy időre megszűnt a sorkatonaság. Az ifjúság katonai előképzésének céljából létrehozták a Levente intézményt.¹³⁷ A Csepregi Levente Egyesület 1925. április 14-én alakult meg. Elnöknek Pisztel Alfréd polgári iskolai tanárt választották meg.¹³⁸ A foglalkozásokon a 12. évüket betöltött, iskolai tanulmányokat nem folytató fiúknak 21 – később 23 – éves korig kötelező volt részt venni. Emiatt az egyesület működése nem volt olyan népszerű, mint az önkéntességen alapuló más csoportoké. A lányok viszont önkéntesen vehettek részt a leventemozgásban. A második világháború éveiben működő csepregi

leventelányok csoportjának vezetője Tímár Erzsébet volt.¹³⁹

A Csepregi járás fiú „leventéinek nagy seregszemlét tartották minden év” nyarán a település sportpályáján. Atlétikai versenyt rendeztek, lövészetben és ügyességi számokban is vetélkedtek. „Ez az ünnepség díszes felvonulással kezdődött, ahol részt vettek a járás, a községek vezetői és nagyszámú közönség a járás egész területéről, akik előtt a leventék számot adtak ügyességükről és kiképzésük eredményéről.”¹⁴⁰ A legeredményesebb csepregi versenyzők Fehérvári László és Németh Ferenc voltak, akik sok bajnoki címet és dobogós helyezést szereztek a különböző viadalokon. 1926. szeptember 19-én a csepregi vásártéren (sportpályán) a tenyészállat-díjazáshoz és tenyészállatvásárhoz kapcsolódva megrendezték a járási leventék löversenyét.¹⁴¹

A második világháborút követően 1945-ben az elsők közt szüntették meg a leventeegyesületeket.

A két világháború között Polgári Lövész Egyesület is működött a településen. 1927. december 8-án alakult meg 13 fővel, elfogadva a nyomtatott alapszabályokat. Céljuk a lövészet megkedveltetése és felvirágoztatása volt. Elnökké Flandorffer Ignác országgyűlési képviselőt, alelnökké Balogh Dénes főszolgabíró, ügyvezető elnökké Rajczy István főjegyzőt és levente főoktatót választották meg.¹⁴² Lóterük a Vörös marmorban volt, melyet a leventék is használtak.¹⁴³

133 Uo.

134 Wellner, 1981. 59. p. és Baranyai István: *Levelei, visszaemlékezései, életrajzi feljegyzései*. Kapuvár, 2004. Kézirat (a szerző tulajdonában) (A továbbiakban: Baranyai, 2004.) 10–11. p. Baranyai úr az akkori helyi csapatok összeállítását is leírta,

135 Lásd 132. jegyzet.

136 MNL SL Járási főjegyzői ir. 563-1/1949. sz. Március elején Mautner Antal elnök 400 öles röplabdapályájukról beszélt az egyesület ellenőrzését végző főjegyzőnek. Baranyai, 2004. 6. p.

137 Az 1921. évi LIII. tv.c. papíron az ifjúság testnevelésének fontosságát hangsúlyozta ki.

138 MNL VaML IV. 440. A Csepregi Levente Egyesület alakuló ülésének jkv-e. 1925.

139 Csepreg régi képeslapokon és fotókon. Összeáll. Sudár Lászlóné Molnár Zsuzsanna. Csepreg, 2000. 88. p.

140 Szabó József: *A Répcemente falvainak közösségi élete a felszabadulás előtt*. Bük, 1982. Kézirat., 193. p.

141 Sopronvármegye, 29. évf. 1926. szeptember 12./206. sz. 2-3. p.

142 MNL SL IV. 432 A csepregi Polgári Lövész Egyesület alakuló ülésének jegyzőkönyve és alapszabályai. 1927.

143 Übelher Gyula szíves közlése.

Lőterületet 1938-ban fedetté tették.¹⁴⁴ Lőversenyeket is rendeztek, s legjobb lövőkik megyei és területi megmérettetéseken is részt vettek. 1928-ban, 1929-ben és 1932-ben a csepregi csapat nyerte meg Sopronvármegye és Város Polgári Lövész Egyesületeinek versenyét.¹⁴⁵ 1929. szeptember 9-én Sopron, Vas és Zala vármegye lövészversenyét és a vándordíjat nagy fölénnyel a csepregi csapat nyerte meg. Egyéniben hadi fegyverben és miniatűr fegyver versenyben is Döbrentey Zoltán üveges győzött, a többi négy tagjuk is szép helyezést ért el.¹⁴⁶ Működésüket – felsőbb utasításra – 1940-ben beszüntették.¹⁴⁷

A polgári időszak előtt a vadászat az urak hobbiája, monopóliuma volt. A nagybirtokok túlsúlya 1945-ig fentmaradt – s ezáltal a vadászterületek zöme úri kézben maradt, melyet többen bérbé adtak. Az okszerű gazdálkodással egyre több szakemberre, vezetőre és középvezetőre lett szükség a gazdaságokban, akik egy része vadászhatott. Többen hódoltak e szenvedélynek a közigazgatási vezetők és alkalmazottak közül is. A községek és a kisebb gazdák birtoka külön vadászterületet jelentett, melyet a megalakuló vadásztársaságok béreltek. Ezek működését és a vadászattal kapcsolatos irányelveket a Földművelésügyi Minisztérium (FM) szabályozta. Az első csepregi vadásztársaságról 1927 nyaráról van információnk, de már korábban alakult. Vadászterülete 2000 kh. volt Csepreg és Szakony külterületén. Mezeinyúl-állományának frissítését eseteli a cikk szerzője, az egyik vadász.¹⁴⁸ Körvadászata-

ikon apróvadakat (nyúl, fácán és fogoly) ejtettek el.¹⁴⁹ Évekig nincs információnk róluk. A nagybirtokok felosztásával a régi vadászterületek és vadásztársaságok is megszűntek, illetve átalakultak, Csepregen is. A már korábban létező Hubertus Vadásztársaság 1946. augusztus 1-jén új alapszabályt fogadott el. Ekkor mindössze nyolc tagjuk volt, főleg jómódú kisgazdák, elnökük Kadnár Ferenc téglagyáros,¹⁵⁰ akit később Zsömbölyi László iparos követett. Ő tagja lett a Nimród Vadásztársaságnak is, mely hónapokkal később alakult meg, elnöke: Übelher Gyula lett. Alapszabályukat a BM-ben 1948-ban láttamozták.¹⁵¹ Hamarosan e társaságokat is felszaltták, a vadászfegyvereket pedig begyűjtötték.¹⁵²

Kulturális funkciójú egyesületek

A leventemozgalomhoz fűződik a Csepregi Fúvószenekar megszervezése. A képviselő-testület 1929. január 14-én tartott rendkívüli ülésén határoztak a zenekar megszervezéséről és hangszerek beszerzéséről 2 ezer pengő értékben.¹⁵³ A zenekar szervezője és patronálója Rajczy István főjegyző volt.¹⁵⁴ A ma már egyesületi formában működő zenekar történetét – egykori vezetőjük és karnagyuk, Sárváry László foglalta össze. A fúvószenekar történetéről és munkájáról szóló írása jelen számban olvasható.

A csepregi Casino (a későbbiek során Casino-Egylet néven is említik) 1869-ben

144 Alispáni, 1939. ... az 1938. évről. Előterj. Czillinger József, összeáll. Potyondy Géza. Sopron, 153. p.

145 Dunántúli Sport Újság, 10. évf. 1932. július 11./35. sz. 4. p.

146 Sopronvármegye, 32. évf. 1929. szeptember 11./206. sz. 2–3. p.

147 SL. IV. B 417. a. Főszb. ir-i: 3401/1940. sz.

148 Szedeník Jenő: Hír-patronok egy vadász tarso-lyából. = Sopronvármegye, 30. évf. 1927. július 17/160. sz. 5. p.

149 Sopronvármegye, 31. évf. 1928. december 12/281. sz. 5. p. és 33. évf. 1930. január 25/20. 5. p.

150 MNL VaML IV. 440. A Hubertus Vadásztársaság 1946. 08. 01-i rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyve és módosított alapszabálya.

151 MNL SL Főjegyzői ir. 563-1/49. sz.

152 Jobst, 2020. 117. p.

153 MNL. SL V/13. 70 d. Csepreg nk. ir-i. Leventeügyek 1927–1935.

154 Vámos Gyula egykori művelődésiház-igazgató közlése.

Az 1926. évi színi előadás szereplői a Fillinger vendéglő udvarán

jött létre. „A város műveltebb közönsége szórakozásának eme gyűlhelye... virágzó társaskör” volt. Hamarosan a szomszédos cukorgyárakból számos német és cseh nyelvű tisztviselőt vett fel tagjai sorába. Az idegen nyelvűek túlsúlyba kerültek, a Casino „gyűlésein még a magyar nyelven való szólhatást is letiltották”, a jegyzőkönyveket németül vezették. Ez sértette a „jobbak hazafias érzelmét”, ezért 1873-ban kiváltak és új kört alakítottak Nemzeti Casino (az alapszabályban: Sopron Megyei Csepreg Mezővárosi Casino Egylet) néven. A Casino tagjainak többsége átjött ide, így néhány hónapon belül a Nemzeti Casino „48 bel- és 51 kültagot számlált”, a másik pedig megszűnt.¹⁵⁵

A csepregi Nemzeti Casino alapszabálya szerint az egyesület célja „mívelt és önálló személyek közti társas multság, megengedett játékok, szellemi szórakozás és időszakos iratok olvasása”. Az egyesület tagjai férfiak

lehettek, de könyvtárukba a nők vendégként bejárhattak. Első elnökük (V.) felsőbüki Nagy Pál földbirtokos, alelnökük Hartmann József gyógyszerész volt.¹⁵⁶ Könyvtárak állományát 1886-ban 245 mű alkotta.¹⁵⁷ Könyvtárosuk ekkor és 1893-ban is Goda József főtanító volt.¹⁵⁸

A csepregi Nemzeti Casino Farkas szerint „részvét hiányában... haldoklik; összes tagjainak száma 25.”¹⁵⁹ A megyei újság szerint 1890-ben feloszlott.¹⁶⁰ Röttig Gusztáv 1899. évi Sopron megyei naptárában felsorolt csepregi egyesületek között viszont

¹⁵⁶ MNL OL K 150-1874.-III.- 4.-538.-322. cs., másolata MNL SL IV. 440. A Sopron Megyei Csepreg Mezővárosi Casino Egylet alapszabályai, 1873/1874. Az egyesület 1873. november 11-i közgyűlésen fogadta el alapszabályait, választotta meg tisztikarát, s 1874. január 1-től működik. A belügyminiszter 1894. január 6-án láttaamozta alapszabályait.

¹⁵⁷ Farkas, 1887. 495. p.

¹⁵⁸ Farkas, 1887. 495. p. és Litfass, 1893. 129. p.

¹⁵⁹ Farkas, 495. p.

¹⁶⁰ Sopron, 20. évf. 1890. március 5./19. sz. 3. p.

¹⁵⁵ Farkas, 1887. 495. p.

Balról a Pannónia vendéglő az 1910-es években. Jobb oldalt a régi tűzoltószertár

szerepel¹⁶¹, majd sem az 1901-es, sem az 1912-es, sem az 1917-es naptárában nem említik. Ugyanakkor Litfass Károly 1893. évi naptárában és az 1912-ben kiadott Révai nagylexikonban is megtalálható.¹⁶² Dr. Patthy László, a csepregi járásbíró elnöke 1925-ben egy interjúban említette: „Kaszinó-egyesületük nincs és a helyi intelligencia most az Iparoskör vendégszeretétét veszi hetenkint kétszer igénybe egy kis baráti eszmecserére”.¹⁶³ Szóbeli visszaemlékezések szerint a Casino az 1920-as évek közepéig a Fillinger vendéglőben működött. Ekkor testületileg beléptek az Iparos körbe, s közel tíz évig a Korona (később: Wágner) vendéglő kisebb különtermében jöttek

össze. A 30-as évek közepén visszamentek a Fillinger vendéglőbe, ahol tekepálya és biliárd is rendelkezésükre állt, s újságokat is járattak. A jó idő beköszönté után szívesen időztek a kerthelyiségben, ahová családtagjaik is eljártak, s még táncoltak is. A harmincas évek végén a Ravadits vendéglőbe költözött át a Casino, ahol a negyvenes évek közepéig az urak sokat ultiztak és alóztak.¹⁶⁴

A Csepregi Olvasókör 1894-ben alakult meg. Ez év február 27-én iktatták a főszerkesztésén Faludy [korábban: Feigelstock] Zsigmond dohányáruda vezető és üvegkereskedő,¹⁶⁵ ideiglenes elnök kérelmét alap-

161 Röttig, 1898. ...1899. évi, Sopron, 56. p.

162 Litfass, 1893. 129. p. és Révai nagy lexikon, Bp., 1912. V. köt. 57. p. Révai a többi egyesületet nem sorolja fel, csak említi, hogy többféle működik.

163 Sopronvármegye, 27. évf. 1925. október 23./240. sz. 2. p.

164 Szóbeli adatközlők: Fillinger Anna volt nyugdíjas, Gálos Ferenc volt nyugdíjas, Horváth István volt nyugdíjas, csepregi lakosok. (Az adatok közlése – a későbbi jegyzetekben említésre kerülőké is – az 1980-as években történt.)

165 Sopronvármegye, 17. évf. 1914. október 8./84. sz. 4. p. és Soproni Napló, 1898. december 11./99. sz. 3. p.

szabályuk jóváhagyására.¹⁶⁶ A belügyminiszteri láttatkozás dátuma: 1894. március 16.¹⁶⁷ Az 1894. április 22-i közgyűlésen választották meg a kör tisztségviselőit, az elnök Kokas Mihály gyógyszerész lett.¹⁶⁸ Az egyesület célja: „a közhasznú ismeretek fejlesztése, s társadalmi érintkezés. Tagja lehet minden fedhetetlen jellemű, 20 évet meghaladó egyén” – nők és vidékiek is. „Egyetemi hallgatók és középiskolai tanulók szünidőjük alatt vendégként” látogathatták a kör helységeit,¹⁶⁹ melyek kezdetben a Guzmits,¹⁷⁰ később a Pannónia vendéglőben voltak.¹⁷¹

Az egyesület hírlapokat, folyóiratokat járatott, s könyveket vásárolt, melyek gondozása a könyvtárnok feladata volt.¹⁷² 1904-ben már 518 db könyvvel rendelkeztek, melyből hetenként két alkalommal lehetett egy-egy művet kölcsönözni, legfeljebb kétheti időtartamra.¹⁷³ Tartottak felolvasóesteket, s rendeztek táncmulatságokat¹⁷⁴ és műsoros esteket is.¹⁷⁵ A társas összejövetelek egy idő után, az évente sikeresen megrendezett farsangi bálók kivételével ellaposodtak, pontosabban az összejáró urak alsós- és tartli-partikat¹⁷⁶ vívtak.¹⁷⁷ Legalább 1904-ig Koszina

István volt az egyesület elnöke.¹⁷⁸ Az 1910 januárjában választott vezetőség az új elnökkel, Flóderer Jenő gyógyszerésszel az élen elhatározta a „köri élet fellendítését...”, hogy a társasági érintkezés végre az olvasó körben is létrejöjjön.¹⁷⁹ A helyi lap által kiemelkedően sikeresnek ítélt téli rendezvények után a kör választmánya műkedvelő és sporttagozat létrehozásáról döntött. Az előbbi „foglalkoznék színművek, monológok, dialógok, s kabaré darabok előadásával a téli hónapokban”, az utóbbi pedig „kirándulások, football, lawntenis, vívás, s egyéb sportágak művelésével a nyári hónapokban.” E célra „már mintegy 60–71 tagot összetaboroztak”.¹⁸⁰ Az *Összetartás* című győri lap 1910 tavaszán háromszor is foglalkozott az egyesület fellendülő tevékenységével. Ők áprilisban már több mint száz tagról értesültek. Megemlítik, hogy az áprilisi műsoros est sikerén felbuzdulva havonta terveznek hasonlót, s már egy pianínót is beszerettek az énekszámok kíséréséhez. A műsorok betanítását Ehrenwert Hugó tanító, az egyesület jegyzője végezte. A sporttársaság vezetői Molnár Jenő és Hasza István lettek, akik később a CsSE alapítói közé tartoztak.¹⁸¹ A hírlapokba megjelenő tudósításokból úgy tűnik, az időnként szünetelő Casino tagságának egy részét is magukhoz vonzották. Legalább 1914-től már Rácz Géza királyi járásbíró töltötte be az elnöki tisztséget,¹⁸²

három. https://www.pagat.com/jass/tartli_hu.html (Megtekintve: 2025. október 1.)

177 Répczevidéki Hírlap, 2. évf. 1910. 10. sz. 3. p

178 Röttig, 1899... a 1900. évre. 48. p. és Röttig, 1903. ... az 1904. évre. 48. p.

179 Répczevidéki Hírlap, 2. évf. 1910. 2. sz. 3. p.

180 Répczevidéki Hírlap, 2. évf. 1910. 8. sz. 4. p. és 10. sz. 3. p.

181 Összetartozás, 5. évf. 1910. április 19./17. sz. 4. p., április 26./20. sz. 3. p. és május 26./32. sz. 3. p. <https://edok.gyorikonvvtar.hu/number/-/record/display/manifestation/80088/dde48f20-a189-4a2c-99fb-52351862dob4/solr/o/24/o/12/score/DESC, stb.> (Megtekintve: 2025. október 29.)

182 Sopron vármegye, 18. évf. 1915. 1. sz. 4. p. Az ő elnökle alatt tartják meg január 10-én a közgyűlést.

166 MNL SL. IV. B 417. a. Cs-i fűszolgabírói ir. 2174/1904. sz. bejegyzés az iktatókönyvben. Az irat hiányzik.

167 MNL OL K 150 – 1894 – VII – 8 – 22431 – 2478. cs. és Kuntár Lajos: Olvasókörök és népkönyvtárak Vas megyében. In: A BDMK évkv-e [19]69 – 70., Szh. 1970. 21–73. p., az adat a 31. oldalon szerepel.

168 Sopronvármegye, 7. évf. 1894. április 26./33. szám, 4. p.

169 A MNL OL hivatkozott alapszabály.

170 Sopronvármegye, 7. évf. 1894. április 15./30. sz. 4. p.

171 Répczevidéki Hírlap, 2. évf. 1910. 4. sz. 3. p.

172 A MNL OL hivatkozott alapszabály.

173 A Csepregi Olvasókör könyvtárának jegyzéke. Csepreg, 1904., Menyhárt Júlia nyomdája.

174 Az elsőt az alakulás évében, július 8-án. A táncvigalmat a Rábaköz című hetilap 5. évf. 1894. július 22./30. száma „minden várakozáson felül sikerült”-nek írta. (4. p.)

175 Répczevidéki Hírlap, 2. évf. 1904. sz. 3. p.

176 Mindkettő régi kártyajáték A tartlit, más néven felsőst, két személy játssza, az alsóst kettő vagy

1917-ben is ő volt a kör elnöke, könyvtárosa: Kohlman Jakab.¹⁸³ Az egyesület további működéséről nincs információnk, csak azt látjuk, hogy a világháború alaposan megbolygatta a főleg férfiakból álló egyesületek tevékenységét. Az olvasókör megszűnésének időpontját nem ismerjük. Tény, hogy az 1930-as évek elején már nem szerepel a csepregi egyesületek felsorolásában. Egykori agilis elnöke, Flóderer Jenő 1931-ben már a kaszinót vezette.¹⁸⁴

Csepregen 1903. szeptember 8-án alakult meg a Csepregi Katholikus Ifjúsági Egyesület, rövidített nevén legényegylet.¹⁸⁵ Az egyesület elnöke kezdetben a plébános volt, de a rendszeres kapcsolatot a káplán tartotta a legényekkel. Az egyesület szervezője Németh Pál káplán, az egyesület titkára Zauf János kántortanító volt.¹⁸⁶ Alapszabályukat 1922-ben némileg módosították.¹⁸⁷ Ezekből kitűnik, hogy az egyesület célja „az ifjúság vallásos, erkölcsös, valamint hazafias szellemben való képzése, közhasznú ismeretek terjesztése és tisztes szórakozás a politika teljes kizárásával.”

1906-ban az egyesület házának felépítésére kértek és kaptak építési engedélyt. E szerint az épület a háznagy lakórése mellett „magába foglal 3 tágas, teremszerű helyiséget”: játékszobát, olvasószobát és nagytermet.¹⁸⁸ A ház a Cser (ma Bajcsy-Zsilinszky) utcában épült fel, és adott otthont az egyesületnek, majd a gazdakörnek is. Hétköznap 18 és 22 óra között volt nyitva, vasárnap és ünnepnapon pedig napközben is. Aratáskor csak vasárnap látogathatták.

183 Sopron megyei naptár és címtár az 1917. évre. Kiad. és ny. Röttig Gusztáv, Sopron, 1916. 94. o.

184 Sopron, 1931. 665. p.

185 MNL VaML IV. 440. A Csepregi Katholikus Ifjúsági Egyesület alapszabálya.

186 Uo.

187 Egy példányát az egyik volt háznagy, Varga János bocsátotta rendelkezésünkre.

188 MNL SL Főszb. ir. 2495/1906. sz.

Társasjátékok, újságok, könyvek, a harmincas évektől rádió állt a jórészt földműves, s kisebb részben iparos legények rendelkezésére. Az egyesületnek a húszas években 50–60, a későbbiekben 35–40 fős volt a taglétszáma.¹⁸⁹ A legényegylet házában rendeztek kosár- és gyékényfonó tanfolyamot a kisgazdák fiai részére.¹⁹⁰ Más egyesületek is tartottak itt tanfolyamokat.¹⁹¹

A legényegylet tagjai gyakran tanultak be színdarabokat Zauf János elemi iskolai tanító, majd igazgató vezetésével. A betanult művekből több előadást is rendeztek telt házak előtt. Az egylet nagytermében mutatták be színdarabjaikat a tűzoltó egylet tagjai, alkalmanként pedig vidéki műkedvelők, néha pedig hivatásos művészek is felléptek színpadán. Évente többször rendeztek itt táncmulatságokat, s az ifjúsági egylet volt a főszerzője az aratóünnepségeknek és a szüreti felvonulásoknak. A mai fogalmaink szerint művelődési házként funkcionáló épület nagyteremében mozielőadásokat is tartottak 1928-tól.¹⁹²

Már 1904-ben népkönyvtár engedélyezéséért folyamodtak a megye alispánjához.¹⁹³ A könyveiket az olvasószoba szekrényeiben helyezték el. Könyvállományuk 400–500 kötetet tett ki, zömében szépirodalmi művekből, főképp regényekből állt, de voltak mezőgazdasági szakkönyvek is. Kölcsönözni szombaton este lehetett, újságolvasásra viszont egyéb napokon is nyitva volt a terem.¹⁹⁴

189 Király János, Major István és Tóth József volt csepregi lakosok visszaemlékezése alapján.

190 Az elsőt 1908-ban a földművelésügyi miniszter támogatásával. L.: Alispáni, 1909. ...az 1908. évről. Szerk. Hajas Antal. Sopron, 1909. 108–109. p.

191 Lásd előbb az egyéb egyesületeknél és az iskola említett évkönyveit.

192 Szóbeli adatközlők visszaemlékezései és Alispáni, 1929. az 1928. évről. Sopron. Összeáll. Hógyészi Pál, előterjeszti Gévy-Wolff Lajos, 50. p.

193 MNL SL Főszb. ir. 561/1904. sz. iktatókönyvi bejegyzés, az irat sajnos hiányzik.

194 Szóbeli adatközlők visszaemlékezései.

Piactér, részlet – balról a Wagner vendéglő

A legényegylet az 1930-as évek második felében csatlakozott a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testületéhez, a KALOT-hoz.¹⁹⁵ Tevékenységüket annak 1946 júliusában történt feloszlata után is folytatták, legalább az év végéig. Utolsó elnökük, Fekete Péter káplán a következő években is számíthatott az egylet volt tagjaira.¹⁹⁶

A KALOT, majd a csepregi legényegylet feloszlata után a székházban a mozi tovább működött és önálló intézménnyé vált. Az iskolák államosítását követően itt tartotta összejöveteleit a Mária kongregáció és a Szívgyárda. Hamarosan „a Magyar Dolgozók Pártja Csepreg járási titkársága... igényelte ki” és kapta meg 1948. szeptember 25-én.¹⁹⁷ Majd az új ifjúsági szervezet,

az EPOSZ¹⁹⁸ is ide költözött. Az előcsarnokból az EPOSZ tornatermet alakított ki,¹⁹⁹ mely a rendszerváltásig az általános iskola tornatermeként működött.

A Csepregi Iparoskör 1903-ban tartotta alakuló közgyűlését, s kérte alapszabályának jóváhagyását. A belügyminiszter által jóváhagyott alapszabályt ifj. Ruzicska Károly kéményseprő, a kör elnöke 1904. február 9-én vett át a főszolgabírótól.²⁰⁰ Még 1908-ban is őt választották elnöknek.²⁰¹ 1909–1910-ben Stern Jenő építőmester,²⁰² 1911-ben Karlovits Károly óras,²⁰³ 1912-ben Stern

195 Szóbeli adatközlők visszaemlékezései és Jobst Ágnes: Csepreg a 20. századi történelem viharában 1900–1960. Szombathely 2020. (A továbbiakban: Jobst, 2020.) 31. p.

196 Szóbeli adatközlők visszaemlékezései és Jobst, 2020. 63–64. p.

197 Jobst, 2020. 101–102. p.

198 Egyesült Parasztifjúság Országos Szövetsége (EPOSZ) 1948–1950 között működő ifjúsági tömegszervezet.

199 Baranyai, 2004. 12. p.

200 MNL SL Főszb. ir. A kérelem a 4781/1903., majd a jóváhagyott alapszabály átadása a 485/1904. sz., de az iratban nincs példány az alapszabályból. A jóváhagyás után készítették el az egyesület bélyegzőjét, melyen alakulási évként 1904. szerepel.

201 Soproni Napló, 12. évf. 1908. január 8./5. sz. 2. p.

202 Soproni Napló, 14. évf. 1910. december 28./295. sz. 3. p.

203 Soproni Napló, 15. évf. 1911. december 30./29

A Mária főhadnagy című előadás szereplői az Ipartestület székháza előtt

Jenő,²⁰⁴ 1913-tól 1917-ig Pletrich Béla ruhatisztító,²⁰⁵ 1926-ban Beer János kékfestő,²⁰⁶ 1929-ben Ruzicska Károly,²⁰⁷ 1834-ben Sali Jenő kötélverő,²⁰⁸ 1940-ben Szabó Ferenc lakatos²⁰⁹ volt a kör elnöke. Szóbeli visszaemlékezésekből tudjuk, hogy a kör tagjai kisiparosok, kereskedők, továbbá segédek és a köztisztviselők lehettek. A tagok hétköznap esténként, vasárnap és ünnepnapon pedig délután is látogathatták a kör helyiségét, mely kezdetben a Wagner vendéglőben, később pedig a Ravadics vendéglőben volt. A kör tagjai itt szívesen véleményet cseréltek, kártyáztak néhány pohár ital kul-

turált fogyasztása mellett. Biliárd, társasjátékok, újságok álltak rendelkezésükre, a harmincas években pedig rádiót is vásároltak. Hétfőn és szombatonként könyvet is kölcsönözhetek az egyesület könyvtárából, mely egyúttal Csepreg népkönyvtára is volt. Az állományát nemcsak a kör pénzből vásárolták, s gyarapították folyamatosan, hanem kaptak könyveket ajándékba, s a jegyzőség is támogatta a beszerzést. Ezért könyvtárukból a település minden „megbízható” lakója kölcsönözhetett. A könyvek zárt szekrényekben voltak elhelyezve, melyek kulcsát a könyvtáros őrizte.²¹⁰ Könyvállományuk 1904-ben 146 kötet volt,²¹¹ majd a húszas évek elején meghaladta az ezer kötetet,²¹²

204 Sopron megyei naptár és címtár az 1912. évre. Kiad. és ny. Röttig Gusztáv, Sopron, 1911. 118.o.

205 Röttig, 1916....az 1917. évre. Sopron, 94. p.

206 Sopronvármegye, 29. évf. 1926. március 18./63. sz. 4. p.

207 Sopronvármegye, 32. évf. 1929. szeptember 10./205. sz. 4. p.

208 Sopronvármegye, 37. évf. 1934. március 17./61. sz. 2. p.

209 Új Sopronvármegye, 2. évf. 1940. március 20./64. sz. 2. p.

210 Szóbeli adatközlők: Lankovits Dezső volt nyugdíjas, Szanati István volt nyugdíjas, Taródi Ferenc kőműves és Taródi József volt kőműves csepregi lakosok.

211 A csepregi iparoskör könyvtárának jegyzéke. Csepreg, 1904. Nyomtatta: Menyhárt Júlia nyomdája.

212 A csepregi iparoskör könyvtárának jegyzéke. Összeállította: Hasza István főkönyvtáros, Csepreg, 1913. 18 p.

a negyvenes évekre pedig már a kétezret is elérte.²¹³

Az Iparoskörben is virágzó társas élet folyt. Csincsur Győző polgári iskolai tanár, majd igazgató, később Zátonyi János vezetésével²¹⁴ rendszeresen színdarabokat tanultak be, s adtak elő két-három előadásban, kezdetben a Wagner vendéglőben, 1932-től pedig a Csepregi Járásí Ipartestület székházában, a kör tagjai által készített színpadon. Itt mutatta be műkedvelő előadásait a Csepregi Sportegyesület, de hivatásos művészek is tartottak előadást, még Karády Katalin is fellépett. Hagyományosan megtartották farsangkor az iparosbált, de gyakran rendeztek tánciskolát is. Rendszeresen megünnepelték március 15-ét, gyakran más egyesülettel közösen.²¹⁵

1920 körül már működött dalárda az iparoskörben,²¹⁶ de hamarosan megszűnt. 1932 januárjában ismét énekkart alakítottak Csepregi Iparos Dalkör néven. Elnöke Csincsur Győző, karnagya Horváth Vilmos tanító lett. Első szereplésük a március 15-i ünnepségen, majd a járásí ipartestület székházának 1932. április 3-i avatásán volt. Ekkor alkalmi zenekar is működött iparos fiatalokból. 1933 novemberében Horváth Vilmos lemondott a karnagyi tisztségről. Utóda Varga Jenő lett, akit 1934 júniusában Kovács Zoltán tanár váltott fel.²¹⁷ 1935. június 29-én dalos napot rendeztek Csepregen, amelyen a járás összes dalköre megjelent. 1937 őszén az Iparos Dalkör egyesült a Földműves Dalárdával.²¹⁸

A különböző rétegek számára alakult egyesületektől részben függetlenül, spontán módon is jöttek létre kulturális célú csoportok. Ilyen volt a Csepregen 1920-ban szervezett Földműves Dalárda, melynek létrehozása „Mernyei Jenő néptanító nevéhez fűződik. A kórus tagjai szántó-vető emberek”, tehát paraszt férfiak voltak. Próbáikat az elemi fiúiskolában tartották. Szerepléseikről kevés adat maradt fenn. Részt vettek a közösségi ünnepélyeken, a megyei dalosversenyeken, dalos napokon.²¹⁹

A két kórus egyesülésével létrejött dalárda is nagy gondot fordított az ünnepélyeken és a különböző dalosversenyeken való szereplésre. Az ország területéhez történő viszacsatolásokhoz, majd a világháborúhoz kapcsolódó katonai bevonulások miatt a kórus létszáma egyre fogyott. Az 1940-es évek elején volt az utolsó fellépésük, az erdélyi kultúrest, ahol katonadalokat is előadtak.²²⁰

Az iparos körön belül működött az 1930-as évek közepétől „Nebúsulj” néven egy kis jazz-zenekar. Színdarabok előadásánál és egyéb kulturális megmozdulásokon szerepeltek. Az együttes rövid életű volt, de népszerű.²²¹

A második világháborút követően az Iparoskör is tovább működött. Az 1949. évi nagy átszervezések után nemcsak a Csepreg Járásí Ipartestületet, hanem a kört is megszüntették. Az egyéb réteget sújtó intézkedések mellett nagy problémát jelentett az ipartestület épületének lefoglalása az állampárt részére. Csak 1957-ben kapta vissza az új érdekvédelmi szervezetük, a KIOSZ körzeti csoportja.²²²

213 Lankovits Dezső egykori könyvtáros közlése.

214 Új Sopronvármegye, 3. évf. 1941. november 11./257. sz. 5. p.

215 Szóbeli adatközlés.

216 Az ez évben működött kórusról készült tabló látható a Csepregi KIOSZ-székházban.

217 A Csepregi Iparoskör közgyűléseinek és választmányi gyűléseinek jegyzőkönyvei. 1924–1934. Kézirat. Le-lőhelye: Helytörténeti gyűjtemény, Csepreg.

218 Orbán Erika: Csepreg zenei élete. Szakdolgozat, 1984. 26–29. p.

219 Uo. 18. p.

220 Uo. 30. p.

221 Uo. 45. p.

222 Sági, 2013. 6. p.

Vallási egyesületek

Korszakunkban a vallás áthatotta az emberek többségének mindennapjait. A nem egyházi egyesületek többségének működése során is találkozhattunk vallási kötődéssel, például a tűzoltóknál a Szent Flórián-kultusz. Az egyházi szervezésű társaságok egy részét az előző csoportokba soroltuk. Alább csak néhány, meghatározóan vallási egyesületről szólunk.

A Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetségébe tartozó Csepregi Keresztény Szociális Egyesület Németh Pál agilis káplán szervezőmunkája nyomán 1906. december 9-én alakult meg. Elfogadták a szövetség által kidolgozott, nyomtatott alapszabályt, s megválasztották a tisztikart. Elnök a káplán lett, a jegyző Fillinger Géza kereskedő.²²³

„Az 1905–1921 között működő Keresztény Szociális Egyesületek Országos Szövetsége egy politikai szervezet volt, amelyet 1905. március 25-én alapítottak Giesswein Sándor vezetésével, a Néppárt szövetségeként. Célja a keresztényszocialista eszmék terjesztése és a munkásrétegek szervezése volt, amelyen belül 1905-ben megkezdődött a szakmák szerinti szervezkedés is.” Nevéből eredően karitatív tevékenységet is végeztek.²²⁴ Mivel politikai szervezet volt, működését nem kutattuk.

223 MNL VaML IV. 440. A Csepregi Keresztény Szociális Egyesület alapszabálya.

224 https://www.google.com/search?q=Kereszt%C3%A9ny+Szoci%C3%A1lis+Egyes%C3%B4letek+Orsz%C3%A1gos+Sz%C3%B6vets%C3%A9ge&rlz=1C1GCEA_enHU1094HU1094&oeq=Kereszt%C3%A9ny+Szoci%C3%A1lis+Egyes%C3%B4letek+Orsz%C3%A1gos+Sz%C3%B6vets%C3%A9ge&_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIHCAEQABjvBTIKCAIQABiAB-BiiBDIHCAEQABjvBTIKCAQQABiABBiiBDIKCAUQABiABBiiBNIBCTcODcwajBqN6gCALACAA&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (Megtekintve: 2025. október 2.)

A felnőtt lányok Mária-kongregációjának tevékenysége a zárda épületében levő leányiskolában folyt, szigorúan vallási alapon az apácák irányításával 1906-tól.²²⁵ Céljaik közt szerepelt a Mária-kultusz erősítése, mely Csepregen részben a Boldogasszony, részben a szentkúti kápolnához kapcsolódott. A leányegylet tagjai is tanultak be színdarabokat, melyekben a férfi szerepeket is lányok játszották. Az előadásokat az iskolában mutatták be, általában karácsony körül. A Mária-kongregációnak énekkara is volt, mely általában a templomban énekelt. A leányegylet házában főző-, varró- és szövőtanfolyamot tartottak a lányok és fiatalasszonyok részvételével.²²⁶ A második világháború után az iskolák államosításával tevékenységüket megszüntették.

Legalább a 19. században a Mária-tisztelethez kapcsolódva Skapuláré²²⁷ Társulat is működött Csepregen. E társaság a karmelita szerzetesrendhez kapcsolódik, ezért feltételezhető, hogy Berkovics Piusz O. C. D. karmelita szerzetes (aki 1854. január 20-tól augusztus 31-ig a csepregi plébánián káplánkodott)²²⁸ hozta létre a helyi csoportot. Az egyetlen adatunk róluk az általuk a Szentkút kápolnának 1884. szeptember 6-án adományozott kép hátoldalán olvasható szöveg, Farkas Sándor káplán magyarázata: „A Kármel hegyéről címzett bold[ogságos] Sz. Mária szt. skapuláré társulatának, mely Csepregben 1200 tagot számlál – ajándéka.”²²⁹

Valamikor a két világháború között a Szívgyárdát is megszervezték Csepregen. A „Jézus Szentséges Szívét tisztelő és apos-

225 Jobst, 2020. 29. p.

226 A korábban felsorolt szóbeli adatközlők alapján.

227 A skapuláré Mária vállruhája.

228 Pukler Zoltán: Szemelvények Csepreg vallástörténetéből. Csepreg, 2019. 93. p.

229 Balogh Jánosné Horváth Terézia: Skapulárés Boldogasszony a csepregi Szentkút kápolnájában. In: Répcevidék, 8. évf. 2018. 6. sz. 16. p. Köszönöm Teréziának, hogy a cikkre felhívta a figyelmemet.

A római katolikus leányiskola és óvoda a zárdával régi képes levelezőlapon

tolkodni akaró 6–14 éves katolikus fiúk és leányok szervezete” volt. Célja a valláserkölcsi és hazafias nevelés elmélyítése, ezen belül a családi élet megszerettetése, a tekintélytisztelet fejlesztése, a munkára és a kötelességteljesítésre nevelés.²³⁰ Vezetőjük az egyik káplán, utoljára az 1940-es évek második felében Botka Alajos volt.²³¹

Talán az egyik legrégebbi, a csepregi római katolikus egyházon belül működő csoport a Szent Rózsafüzér Társulat. Kezdetéről nincs információnk, de emberöltők óta, folyamatosan létezik. Tagjai főleg nők, akik vállalták, „hogy minden héten elimádkozzák a Rózsafüzér 15 titkát”. A 15 fős csoport tagjai havi váltással más-más házában imádkoznak közösen. Tagtársuk temetésén

az imádkozás mellett közös énekekkel is búcsúznak az elhunyttól.²³²

A szocialista időszak alatt csak néhány egyesület működhetett tovább tömegszervezet vagy klub formában. A vadászok és a horgászok is létrehozták szervezetüket és sok kulturális csoport, közösség is létezett. Ezek egy része a rendszerváltozáskor és az azt követő években egyesületté alakult át, s új egyesületek is létrejöttek. Megkezdődött az egyesületi élet új korszaka, de az már egy másik történet.

²³⁰ <https://lexikon.katolikus.hu/S/Sz%C3%ADvg%C3%A1rda.html> (Megtekintve: 2025. november 23.)

²³¹ Jobst, 2020. 100. p.

²³² Finta József plébános szíves közlése és <https://mariazazada.hu/szent-rozsafuzer-tarsulat-hivatalos/> (Megtekintve: 2025. november 23.)

SÁRVÁRY LÁSZLÓ – SZELE TAMÁS
**Az Ipartestület székházától
 az Ipartestület székházig**

CSEPREG VÁROS FÚVÓSZENEKARÁNAK TÖRTÉNETE
 AZ EMLÉKEZET ÉS A DOKUMENTUMOK TÜKRÉBEN

Az Ipartestület székházának épülete ma ismét Csepreg Város Fúvószenekearának székhelye

Az emberiség történetében rejtélyes üzenettel szinte a kezdetektől jelen volt a zene. Sípok, fuvolafélék, dobok kísérték az éneklést, a táncot, az utóbbiak jeladásra, üzenetek továbbítására is alkalmasak voltak. A Biblia ütő és rázó, húros hangszereken kívül fúvós hangszerek egész sorát említi: nádból és fából készített sípokat, fuvolát, kürtöt, harmonát, trombitát. A hangszerek királyi, fe-

jedelmi udvarok fényét emelték a középkorban, de ne a modern kor hangszereit képzeljük magunk elé, a hangszerek is fejlődésen mentek át az emberi tudás gyarapodásával párhuzamosan.

Csepreg nevének első írásos említése Omodé győri püspök 1255-ben keltezett okiratában található. A tatárjárás után IV. Béla király a birtokok és várak tulajdonosait

újra megerősítette jogaikban. Ezért Omodé püspököt bíróként kérte fel, hogy „Olperfiát Györgyöt, István és Péter királyi trombitások Ablánc nevű birtokába iktassa be”.¹

Városkánk szülötte, Bognár Ignác operaezenes, karigazgató, zeneszerző klarinéton játszott.

A Munczi család több tagja is ismert muzsikusként volt, Cinka Pannával fél Európát bejárták.

Az idősebb Sárközy István a bécsi udvarban is hegedült, a fia (István) ismert és népszerű primás volt.

A 19. században nagy közkezdveltségnek örvendett a színjátszás, a népszínmű, a kóruskultúra. Csepreg sem jelentett kivételt. Az iparos dalkör, a zenés, táncos színjátékok, az egyesületek jól működő közösségi munkát feltételeztek. A ventilszerkezet feltalálásával a rézfúvós hangszerek a teljes kromatikus hangsor játszására alkalmassá váltak. Létrejötték az úgynevezett menetszenekarok, eleinte csak a katonaságnál, később a polgári szférában is. A fejlődés ma ott tart, hogy a *symphonic band* már alig különbözik a modern szimfonikus zenekartól, irodalma is gazdagodik, eltérően a kezdeti idők indulókra és népszerű átiratokra épülő repertoárjától.

Csepreget is megérintette valahol valamikor a zene varázsa. Csincsur Győző tanár, iskolaigazgató vezetésével színdarabokat tanultak be, a korszak népszerű filmcsillaga, Karády Katalin is megfordult itt.² A színműveket zenei betétek, hangszeres zene tette színessé, de zenés játékokat (*János vitéz*), népszerű operettekét is bemutattak. A fiatalok „Ne búsulj” néven alkalmi dzsesszenekart alakítottak. A Sopron megyei néplap elragadtatással írt a kultúra, a közélet

érdekében kifejtett erőfeszítésekről: vilányvilágítás, polgári iskola, mozi, népművelési előadások, sportegyesület, cserkészek, „olyan filharmonikus zenekar, amely messze földön ritkítja párját”.³

Csepregi kötődésű volt Csikor Elemér, aki a szombathelyi zeneiskola létrehozója, zongoratanára, közel három évtizeden át igazgatója volt. Csepregen töltötte gyermekéveit, ifjúságának nagy részét Petró János tanár, a Szombathelyi Szimfonikus Zenekar alapító karnagya. Vámos Gyula kultúrotthon-igazgató szavai élnek az emlékezetemben: Nálunk hallgatta lemezjátszón a Csajkovszkij-szimfóniákat, míg a lemezek fehérré nem váltak.

„A csepregi fúvószenekar működését az 1930-as évek elején kezdte” – olvashatjuk a fúvószenekart bemutató sorokat a zenekar honlapján.⁴ A zenekar történetét 1989–1990-ben kezdtük kutatni, amikor közeledett a hatvanéves jubileum. Az alapító tagok közül élt még Frank János (Pap utca) és Vámos Gyula, de Szentkúti (Molnerics) Antal is nagy segítség volt az alapító tagok nevének azonosításánál. Az archív fényképeket is neki köszönhetjük.

Jobst Ágnes levéltári anyagok alapján így ír a fúvószenekar megalakulásáról: A leventemozgalomhoz kapcsolódik a Csepregi Fúvószenekar megalakítása. A képviselő-testület 1929 januárjában tartott rendkívüli közgyűlésén határozott a zenekar megszervezéséről és a hangszerek beszerzéséről 2000 pengő értékben. Az 1930-ban megalakított zenekar patrónusa Rajczy István főjegyző, első karnagya Kadnár Ferenc téglagyáros volt. Őt Varga László követte. Szentkúty Antal 1938-ban vette át a zenekar vezetését. Utolsó karnagya Zátanyi János volt. Két Szombathelyről kijáró tanár, Lantos

1 Wellner Lőrinc: Csepreg. Csepreg, 1981. 15. p.

2 Jobst Ágnes: Csepreg a 20. századi történelem viharában. (1900–1960.) Szombathely, Szülőföld Könyvkiadó, 2020. (továbbiakban: Jobst, 2020.) 34. p.

3 Jobst, 2020. 39. p.

4 Csepreg Város Fúvószenekar (honlap) <https://fuvoszene.hu>. (Megtekintés: 2025. október 15.)

Ferenc és Lantos Antal⁵ tanította zenélni a leventéket. A fúvósok gyakran szerepeltek az ünnepélyeken, vasárnap délutánonként a Promenádon adtak térzenét.⁶

A zenekar

A zenekar alapító tagjai: Antalavics Ferenc klarinét, Antalavics Lajos (Friki) klarinét, Csécsenyi István mély trombita, Frank János nagydob, Horváth „Piri” klarinét, Kadnár Ferenc alapító karnagy, Karlovics Imre klarinét, Kiss Ferenc (Pajor) trombita, Kiss Ferenc harsona, Lankovits Dezső esztrombita, Lantos Adolf karnagy, Munczi Lajos harsona, Parizsek Rudolf, Piros Gyula szárnykürt, Sajtli István tenorkürt, Sajtli József (Bajnok) szárnykürt, Sajtli László helikon, Vámos Gyula réztányér, Varga (Kata) László tenorkürt, Zavec Ferenc kisdob, Zsömbölyi László Esz-trombita.

A próbák feltételezhető helyszíne a legényegylet, a Korona, majd a Wagner vendéglő (összenyitható termekkel, színpaddal) lehetett. Az Ipartestület székházának alapkövét 1930-ban tették le, ünnepélyes felavatása 1932. április 3-án történt.⁷ A székház – a később KIOSZ néven ismert épület –

több egyesületnek, köztük a fúvószenekarnak is otthont adott.

Az 1940-es években a zenekar már félkatonai jellegű leventezenekarként műkö-

dött. Karnagyok névsora az 1930–1940-es években: Lantos Ferenc, Lantos Adolf, Szentkúti (Molnerics) Antal, Zátonyi János. A háború a zenekart is szétzilálta, a kegyelemdőfést a nyilas rezsim adta, a hangszereket a menekülő csapatok magukkal vitték, és Ausztriában, valahol a Semmeringen, egy szakadékba zúdították, miután kiderült, hogy étkezésre, fogyasztásra alkalmatlan...

Az 1950-es években újra felvetődött a fúvószenekar létrehozásának gondolata. Néhány hangszer csodálatos módon túlélte a vészterhes időket. Olyan tenorkürtöt is

láttam, amelyet a szovjet katonák korpuszával a kerítés lábára húztak és célba lőttek rá. A háborúból visszatért zenészekben égett a vágy, hogy újra zenélhessenek, hiszen a fiatalságukat, korábbi életmódjukat je-

5 Lantos Adolf. A leiratban tévedésből vagy szándékosan írtak Antalt. Szombathelyen a szimfonikus zenekarban is csak így ismerték: „Dolfi bácsi”.

6 Jobst, 2020. 38–39. p.

7 Jobst, 2020. 33. p.

lentette a zene. Konrád Alajos tanácselnök és Németh Imre tanácselnök-helyettes személyében lelkes patrónusokra találtak, így a zenekar 1957-ben újrakezdte munkáját. Karnagyok névsora az 1960-as, 1970-es években: Varga (Kata) László, Vámos Gyula, Szentkúti (Molnerics) Antal. A zenekar több helyszínen próbált, ezek közül legmegfelelőbbnek a Kultúrotthon bizonyult. Főleg indulókat, nyitányokat, egyvelegeket játszottak, részesei voltak a társadalmi, közösségi rendezvényeknek.

1968 őszén a Kőszegi Állami Zeneiskola (később Budaker Gusztáv Zeneiskola) kihegyezett osztályaival elindult az állami zeneoktatás. Az eredményeket is felmutató fúvósoktatás Magyar Béla tanár tevékenységével kezdődött, aki Szentkúti Antaltól átvette a zenekar vezetését is. Magyar Béla nevéhez fűződik az „úttörő zenekar” létrehozása (1970). A fiatalok fejlődésével párhuzamosan hanyatlott a felnőtt csapat munkája, 1974-ben meg is szűnt a tevékenységük.

1976 szeptemberében Magyar Béla tanár álláshelyén Lezsák Lajos és Sárváry László folytatták a munkát. Az úttörő zenekar Sárváry László vezetésével folyamatosan dol-

gozott, majd 1979 őszén döntés született (helyszín: Állami Tangazdaság, Csepreg) a nagyközségi zenekar létrehozásáról. A nagyközségi zenekar szegényes körül-

mények között indult. A kottatár egy alig használható indulóskönyv-garnitúra kivételével eltűnt. Segítséget a kőszegi karnagy kollégák, Gréts Károly, később Csárics Sándor adtak. A két zenekar közti baráti, építő, segítő kapcsolat azóta is töretlen. A hiányzó hangszereket – mivel akkor is anyagi nehézségek jellemezték a települést – a szentgotthárdi művelődési ház kölcsönözte.

Sárváry László vezetésével a rendszeres és folyamatos munka eredményeként fejlődésnek indult a zenekar, a sikerek követ-

keztében nőtt a népszerűsége is. 1994-ben showműsor-szórakoztató zene kategóriában arany minősítést szerzett, ezt a minősítést 2002 novemberében az új minősítési rendszer B kategóriájában megerősítette, 2005 szeptemberében pedig a lengyelországi Lesznóban rendezett zenei fesztiválon és versenyen nemzetközi ezüst minősítést szereztek.

A zenekar hagyományos fúvószenén (indulók, alkalmi zenék) kívül könnyűzenei feldolgozásokat játszott, népszerű volt a kisvárosban és környékén.

Települések, ahol az elmúlt negyed században vendégszerepelt a zenekar, a teljesség igénye nélkül:

Badacsonytomaj, Balatonfüred, Bó, Budapest, Bük, Bükfürdő, Celldömölk, Csepreg, Ebergőc, Gencsapáti, Gór, Gyalóka, Ikervár,

Iván, Kapuvár, Kenéz, Kiszidány, Kőszeg, Lócs, Lukácsháza, Mosonmagyaróvár, Nagygeresd, Peresznye, Pusztacsalád, Répceszentgyörgy, Répcevis, Répcelak, Röjtökmuzsaj, Sajtoskál, Sárvár, Simaság, Sopron, Sopronhorpács, Söpte, Szakony, Szany, Szentgotthárd, Szombathely, Tormásliget, Tömörd, Újkér, Vasasszonyfa, Vámoscsalád, Vép, Vonyarcvashegy, Zsira.

Külföldi kapcsolatok

Az első külföldi és egyben testvérkapcsolatot az ausztriai Dörfl-Steinberg fúvószenekara hozta 1991-ben (karnagy Gottfried Putz). További külföldi kapcsolatok: Höflein (Ausztria, karnagy Franz Steiner sen, később Franz Steiner jun.), Hornstein (Ausztria, karnagy: Andreas Schöberl), Meiningen (Németország, karnagy Siegfried Umbreit, majd Jörg Hannemann).

Kapcsolatai révén a zenekar Spanyolországba is eljutott (Castellon, Barcelona).

1994-ben mazsorettcsoporthoz alakult Végh Adrienn tanárnő vezetésével. A két együttes gyakran szerepelt együtt, jelenleg is jó a kapcsolatuk. Mai vezetőjük Reseterics-Boros Evelin.

1995-ben Csepreg városává válásával a zenekar felvette a Csepreg Város Fúvószenekara nevet, 1992 áprilisáig a művelődési ház csoportjaként működött, 2002-től közhasznú egyesületként.

Új korszak a fúvószenekar életében

Sárváry László karnagy nyugdíjba vonulásával (2008) a szakmai munka irányítását Iliás Attila karnagy vette át. Ő is a csepregi zeneiskolában tanult, klarinétosként játszott a fúvószenekarban. Tanulmányait Győrben végezte, majd Debrecenben szerzett klari-

nétanári diplomát. Vezetésével a zenekar számos újabb szakmai és közösségi elismerést szerzett. Kibővült a repertoár, a korábban játszott indulók, filmzenék, különböző stílusú zenei átiratok mellett a könnyednek tűnő, de különleges figyelmet igénylő polkákat és koncertdarabokat is játszanak a zenészek. A zenei minősítések közül a legfrissebbek: 2010-ben a lengyelországi Leszno-ban nemzetközi versenyen elért újabb ezüst minősítés, majd 2014. évben menetzene arany diploma a Burgenlandi Fúvósszövetség bírálataival, 2018-ban pedig a Magyar Fúvószenei és Mazsorett Szövetség bírálataival Koncertfúvós C (felső) kategóriában kiérdemelt arany minősítés. Bővült a belföldi és külföldi partnerkapcsolatok köre. Az utóbbiak révén az alábbi településeken vendégszerepeltek a zenészek: Bernstein, Höflein (Ausztria), Nemesócsa (Szlovákia), Monzuno (Olaszország), Köln (Németország), Korond (Erdély), Pula (Horvátország), Twisk (Hollandia). A holland kapcsolat Iliás Attila hollandiai éveinek köszönhető. Attila hosszú évekig Hollandiában élt, zenélt, zenekart is vezetett.

2011-ben a Csepregi Ipartestület lehetőséget kínált az Ipartestület székházának használatára.

A több évtizedre szóló megállapodás értelmében az iparosház nagyterme lett a zenekar próbaterme, új otthona. A felújított épület pedig a város egyik büszkesége.

A zenekar támogatói, az ipartestület és a zenekar tagjai célzott támogatásokkal segítették a két egyesület összefogását, a ház felújítását és átalakítását, a zenészek a szakipari feladatokon túl szinte minden tevékenységben részt vállaltak.

A szakipari munkákat helyi és környékbeli iparosok végezték Szabó Zoltán építési vállalkozó irányításával, aki a zenekar és az ipartestület vezetőségének is tagja.

A fúvószenekar napjainkban

Amikor a zenészek belépnek a székház kapuján és a kiváló akusztikájú próbaterem ajtaján, mindannyiszor egy különös, semmi máshoz nem fogható érzés van bennük, hiszen eszükbe jut a sok tervezgetés és munka, amit a bontás, a felújítás és a belső kialakítás során maguk végeztek.

A jelenkori zenészek az alapítók, a mindenkori zenekari tagok és korábbi zenésztársaik példáját folytatva a közösséghez tartozás örömét, a másokért tenni akarást személyes példamutatással próbálják átadni az utánuk jövő nemzedéknek.

Kiegészítő és záró gondolatok

1945 előtt a zenekar egyházi eseményeknek is részese volt. Szentkúti Antal szerint nem volt szerencsés, hogy az ütőseket kizárták ezekből a rendezvényekből, idejüket a Wagner vendéglőben töltötték, természetesen nem csak beszélgetéssel.

A rendszerváltás után dr. Simon József apát úr közreműködésre kérte fel a zenekart

a búcsúi (Nagyboldogasszony) ünnepi szentmisére. A Miklós-napi ünnepi misét (a templom búcsúja!) azóta is töretlenül a zenekar teszi ünnepélyessé. Iliás Attila karnagy tette hagyománnyá a karácsonyi hangversenyeket, melyek mindig jótékonyági célokat szolgálnak.

A zeneiskola

A zenekar utánpótlás-nevelésének záloga a zeneiskola. Létszámtól függetlenül a zenekar kis zenekarnak minősült, ha a hangszeres differenciáltságot nézzük. A zeneiskolai tanszakok bővülésével jelentek meg a zenekarban a következő hangszerek: pikoló, fuvolák, szaxofonok, kürtök, harsonák, ütőhangszerek (dobfelszerelés, metallofon, xilofon stb.), amelyek lehetővé tették a nagyobb léptékű fejlődést.

Kamaracsoportok működtek, a fiatalok Tóth László vezetésével FIAT Big Band néven együttest szerveztek. Kitartásukat, elszánt-

ságukat a hihetetlenül gyors fejlődés jellemezte, ehhez társult a népszerűségük is.

A zeneiskola hatvan éve alatt zenetanárok, zenekari muzsikuskok, előadóművészek kerültek ki a volt tanulók soraiból, a fúvósok közül is, a teljesség igénye nélkül: Gácsi Vivien fuvolatanár, Hábetler Krisztián harmonatanár, Horváth László középiskolai trombitatanár, Iliás Attila klarinéttanár, Németh Kornél klarinéttanár, Sárvári József középiskolai trombitatanár, karnagy, egyetemi óraadó tanár, Sárvári Zsuzsanna fuvolatanár...

Egyéb észrevételek

Ha a karnagyok személyét nézzük, mind csepregi emberek, akiknek szívügyük volt a zene. Szentkúti Tóni bácsi minden hétvégét kottamásolással töltött. Ha elkapta az eső a zenekart, először a kottát kellett menteni,

mert lefolyt a papíron a tinta. Tóni bácsi idején egyetlen nyomtatott kotta volt: Emil Stolz *Blumengeflüster keringője*. A zenekar felnőtt a nyomtatott, élettelen kottafejek életre keltéséhez.

Az idő – mint minden közösséget – a zenekart is megtépázta, de mindig volt, aki újra elkezdte és magasabb szinten folytatta a munkát. Olyan közösséget formáltak, ahova szívesen mentek az eltérő életkorú zenészek. Apák hozták magukkal a gyerekeiket. Némelyik családból két-három generáció is együtt zenélt. Hiszem, hogy jó ügyet szolgáltak, jó ügyet szolgálnak.

Az Ipartestület székházától az Ipartestület székházáig sok-sok helyszínen próbáltak zenészeink: tanácsháza nagyterem, GAMESZ, kultúrotthon... Nem volt stabil próbaterem. Most azonban visszatértek oda, ahonnan az elődök elindultak. Hazatértek, otthon vannak.

FINTA JÓZSEF

Az egyházi élet változásai Csepregen

„Vagyon egy szép város Sopron vármegyében
Csepreg az ő neve Réptze víz mentében...”

Csepreg első írásos említése 1255-ből való. A soproni várispánság része volt. Az Anjou-királyok emelték mezővárosi rangra. Egy ideig Károly Róbert felesége, Erzsébet királyné birtokolta. Önkormányzatisága Sopron város mintájára fejlődött, annak „leányvárosa” volt. A 14. és a 15. században megyei és nádori gyűlések helyszíne.

A Szent Miklós-templom oldalhajójában a mennyezetet az Árpád-ház címere után azon családok címere került, amelyek birtokolták a várost: így a Kanizsaiaké, Nádasdyaké, Draskovichoké, Jankovichoké. A sort a magyar címer zárja.

A Szent Miklós-templomot Kanizsai János esztergomi érsek építtette 1391-ben késő gótikus stílusban. Ebből a korból csak a torony és a szentély falai maradtak fenn. Az első plébánost Jánosnak hívták. Őt Mária királynő először Sopronba nevezte ki, de a soproniak nem fogadták el. A mohácsi vést követően Nádasdy I. Tamás áttért az evangélikus vallásra, vele együtt számos jobbágya is. A templom 1537–1643-ig az evangélikusoké volt. Több neves prédikátor működött itt, könyvnyomdát is hoztak létre, amely főleg a Pázmány Péter esztergomi érsek, bíboros elleni hitvitázó iratokat jelentette meg.

Nádasdy II. Ferenc, a „fekete bég” kezdeményezte azt a zsinatot, amely egyeztetni próbálta Luther Márton és Kálvin János követőinek tanítását. 1591. június 2–3-án azonban parázs vita alakult ki az evangélikus és a református vallás követői között. Itt történt meg a magyarországi lutheri és kál-

vini irányzat szétválása. 1621 januárjában pedig az a szomorú esemény történt, hogy Csepreg lakói földesurukkal, Nádasdy Pállal csatlakoztak a Bethlen Gábor-féle felkeléshez, ezért a császári seregek II. Ferdinánd parancsára véres bosszút álltak. Alsóvároson kezdve végigdúlták Csepreget, öldököltek és a templomot is felgyújtották.

1643-ban Nádasdy III. Ferenc visszatért a katolikus hitre. Vele együtt jobbágyai is. Szenttamásy Máté plébánosra várt a visszatérítés lelki munkája. Amikor Nádasdy III. Ferencet 1671-ben a Wesselényi-féle összeesküvés miatt kivégezték, Csepreg Draskovich Miklós országbíró tulajdonába került, mert felesége Nádasdy Krisztina volt. Tőlük 1775-ben Jankovich Antal és felesége, Nemeskéri Kiss Katalin vette meg a birtokot.

1776. április 1-én szörnyű tűzvész pusztított. A városi jegyzőkönyv így emlékezik meg a tűzről: „Kévántuk emlékezetnek okáért ezen könyvbe bé írnya, hogy 1776. esztendő április holnapnak első napján mely tüzi veszedelem által templom a kastélokkal együtt, úgy a városháza öszvességgel 224 házak porrá és hamúvá égetnek. A templomban két öreg harang elolvadt és tizenegy személy annyira elégett, hogy mint szenes tuskók marattak”.

Magyar Kozma István plébános versben írta le a tűzvész pusztítását, ő maga alig tudott kimenekülni az égő plébániából. A tűzvész emlékét mindmáig Szent Flórián fogadott ünnepe őrzi, amelyet régebben körmenettel tartottak, napjainkban pedig a tűzoltók és családtagjaik buzgóságának köszönhetően szentmisét tartunk. Azóta is szól délután négy órakor a harangszó.

Kozma István plébános a tűzvész után személyesen ment el Bécsbe, hogy Mária Terézia királynőtől segílyt kérjen. Jelentős összeget kapott. A kegyúr és mások adakozásából újjáépült a templom, és barokk belső teret alakítottak ki. Akkor készült el az impozáns főoltár a szoborcsoporttal. Balról jobbra haladva Szent Antal, Szent Péter, Szent Pál és Alexandriai Szent Katalin szobrai. A két szélén a kegyúri család védőszentjei. A főoltárképet Johann Cimball osztrák festőművész festette 1778 és 1781 között. Szent Miklós püspöknek azt a csodáját ábrázolja, amikor a szaracénok fogóságából kimenti az elrabolt fiút, és visszaadja apjának és anyjának, akik örvendeznek hazatérésén.

1750-ben hat oltárát említették a templomnak: a Szent Miklós főoltárt, a Boldogságos Szűz Máriáról, a Szent Annáról, a Szent Keresztről, a Nepomuki Szent Jánosról és a Szent Rozáliáról elnevezett mellékoltárokat, részletesebb leírásuk nélkül. Külön figyelmet érdemel Kerny Terézia: Madonna-szobor Csepregről című írása (Új Művészet 1991/8), melyben ezt olvashatjuk: „A Madonna-szobor feltehetően a barokk Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szentelt mellékoltárba lehetett befoglalva kegyszoborként. Erre bizonyíték az a két pergamentöredék, amelyek Mária ruharedőiből kerültek elő legutóbbi restaurálásuk során. Az egyik szakadozott, négy sornyi olvashatatlan minuszkulás feliratú; a másikon egy név szerepel: »Aráni György 1755«. Noha a középkori Magyarország területéről jó néhány kegyszoborról van tudomásunk (Boldogasszony, Csíksomlyó, Hajós, Mária-völgy, Piliscsaba,), alighanem ezek közül ez a legkorábbi.

A figura, amely tehát még a XVIII. század második felében is a plébániatemplomban állt és jelentős tiszteletnek örvendett, az 1900-as években kerülhetett a szemétkébe, amikor

a hajót átépítették, berendezését megújították. Anyaga hársfa. Magassága 80 cm. Eredetileg aranyozott, ma már igen kopott festékréteggel. Leltári száma 90.16M. Stílárís jegyei alapján a XIV. század első felére, 1340 körülre datálható.” A szobor a Magyar Nemzeti Galéria kiállításán látható.

1939-ben a már-már beszakadással fenyegető templomot lebontották, a torony és a szentély kivételével. Az átépítés után így nyerte el mostani formáját. A belső térben 1956 után történtek változások: a terrazzo kövezet, a padok és az orgona Szigeti Kilián OSB tervei szerint 1961-ben, a vörösmárvány szembemiséző oltár Borsa Antal tervezésében 1973-ban készültek. Építésének 600. évfordulójára, 1991-ben újjafestették a templomot, ekkor dr. Simon József apát út szolgált plébánosként. A festés Závory Zoltán festőművész munkája. A menynevezeten látható üdvtörténeti események: Jézus születése, feltámadása, és a Szentlélek eljövetele. A kóruson az orgona fölött a történelmi események, a szentélyben pedig a magyar szentek és boldogok, „Nagyasszonyunk, nemzetünk szentjei oltalmazátok hazánkat” felirattal. A szentély menynevezetén látható festményen Szent István király felajánlja a koronát a Boldogságos Szűz Máriának. A szentély bejáratánál a keresztelő kúttól fölfelé a hét kegyelmet közvetítő szentség szimbóluma, középen a Pantokrátor alakjával vonzza a tekintetet. A hívek összefogásával új plébánia épült 1985 és 1987 között.

Berkes Gyula plébános szolgálata idején aranyozták az oltárt és a szószéket, ez utóbbi a magvetőről szóló példabeszédet ábrázolja.

2000 óta, az utóbbi 25 évben történt a Szent Katalin-kápolna felújítása, 2004 őszén a keresztúti stációk helyrehozatala, a Boldogasszony-kápolnához vezető út megnyitása, fák ültetése. 2006–2007-ben épí-

tették mechanikussá a pneumatikus orgonát Szarka György és Szabó András orgonaépítők úgy, hogy megtartották a hangszer régi formáját.

2007 történései: a templomtorony homlokzatának renoválása, a hosszú idő óta nem működő toronyóra helyett új toronyóra készítése, a templom csererepezése és a Boldogasszony-kápolna külső felújítása. E kápolnánál tartjuk 2008 óta, májustól októberig az úgynevezett fatimai engeszteléseket a helybéli és környékbeli hívekkel és lelkipásztoraikkal együtt. A templom padjait Pusztai Katalin tervei alapján Simon Gábor mester készítette 2011-ben. 2015. szeptember 13-án a kívül-belül megújult Szentkúti-kápolnát dr. Pápai Lajos megyéspüspök úr áldotta meg és mutatott be szentmisét a hívek közösségével. 2024-ben történt a Szent Miklós-templom harangzúgó ablakainak cseréje, Horváth György asztalosmester kivitelezésében.

Az épületek átalakításánál fontosabb az a változás, ami a lelkekben megy végbe. Hiszen Isten örök üdvösségre hívott és rendelt bennünket. Mi ment végbe a lelkekben? Bizony, a kommunizmus időszakában Csepreg hívó népe hűséget mutatott fel. Szerette hazáját és szerette Egyházát. Sokan jártak templomba, megtöltötték a templom padjait. Szerzetesek, az Isteni Megváltó Leányai tanították a gyerekeket. Óvodásokkal, iskolásokkal foglalkoztak és lelkükbe oltották az Isten szeretetét. Magam még ismertem azokat az asszonyokat 2000-ben, plébánosságom kezdetén, akik lelkesen mondták el a nővérekkel való kedves élményeiket. Aztán jött az üldözés, a szétszóratás. A nővéreket száműzték, a káplánokat – a csepregiek közül kettőt is, Fekete Pétert és Botka Lajost – börtönbe zárták és elítélték. A híveket megfélemlítették. 1950-ben Csepreg emberei nem tűrték a zsarnokságot, és ellenállásba kezdtek. De

tudjuk a végét. Elítélték őket, voltak, akiket kivégeztek, másokat bezártak, kényszer munkára vittek. A hitoktatást tiltották, a sekrestye falai közé száműzték. Nézték, hogy ki jár hittanra, és azokat akadályozták a továbbtanulásnál, a szülőket meg az érvényesülésnél. Mindezek ellenére sokan hűségesek maradtak keresztény hitükhöz. „Úgy van: igéd alapja a hűség” – mondja a 118. zsolnár. Hűségesek maradtak.

Elérkezett az 1989-es év. Sokan megkönnyebbültek. A templomok ajtajai kinyíltak azok előtt is, akiket eddig figyeltek, vagy tiltották nekik a templomba járást. Egy nagy öröm hatotta át az embereket. Óriási lelkesedés. Szabadok vagyunk. Gyakorolhatjuk hitünket, nem figyelnek bennünket. Meddig tartott ez az új szabadság? Az óriási lelkesedés lecsitult, csalódás következett az emberekben. A tömeges lelkesedés után már csak azok maradtak a templomban, akik komolyan vették a hitüket. Elkötelezettek voltak. Ki mellett? Jézus személye mellett.

Szabadságunkat fölvaltotta az újabb szolgaság. Most az emberek önként hajtják fejüket az újabb járomba, igába. Mi ez az iga? A sok munka, a pénz után való sóvárgás, az anyagi javak. Vásároltunk sok mindent, és elhagytuk közben a leglényegesebbet, az Istent, a keresztény hitünket. S közben észre sem vettük, hogy magunk hagytuk el belső megtartó erőnket, a keresztény hitet, Istent. Ravaszul becsaptak bennünket, és ez a becsapás folytatódik azok lelkében, akik hagyják. Ma oda jutottunk, hogy teher a kereszténység, nem bírunk felkelni és szentmisére menni vasárnaponként, mert nekünk pihennünk kell, vagy ha nem, akkor élvezni az életet. Igen, élvezzük, csak nagyon szegények lettünk, mert Isten nélkül üres és önző az életünk. Gyerekeinket pedig nem tanítjuk meg az igazi vallásosságra, csak küldjük őket a templomba. Elvisszük őket

elsőáldozásra, de magunk már nem gyónunk és áldozunk. Szóval az igazi lényegét, a szentségeket nem vesszük komolyan. Nem fontos számunkra a szentáldozás, a szentgyónás és a rendszeres vasárnapi szentmise. Még egy jó évtizeddel ezelőtt, ilyen hagyományos helyeken, mint Csepreg, a hívők jó része karácsony és húsvét előtt meggyónt és áldozott. Mára ezt is sokan elhagyták. S ha meg nem térünk, akkor gyerekeink a hit-tantól is eltávolodnak, mert kitől is látnák a vonzó példát, ha nem a szüleiktől. Ha tőlük nem látják, akkor ők sem lesznek Krisztus követői.

„Az igaz hit az ország erőssége – nélküle minden birodalom elenyészik” – olvashatjuk Szent István király intelmeiben.

Franciaországban sok templomot bezártak. Az egyik nagyvárosban egy templom maradt, ahol a hívek sokan és buzgón összejönnek. Imádkoznak, hétköznapi is sokan vannak a szentmiséken. Létrejött egy vonzó közösség. 2025 húsvétján szerte Franciaországban csaknem 15 ezer ember keresz-

telkedett meg. XVI. Benedek pápa *A föld sója* című művében írja, lehet, hogy nem nagy tömeg lesz a jövő Egyháza, de aki lesz, az komolyan veszi.

Volt Csepregen reformáció, evangélikus, református és katolikus hit. Lehet, hogy még vitáztak is. Most sokkal veszélyesebb a hitelenség, a csak evilágiság, a közömbösség, a digitális világ térhódítása, és nem tudod azt, hogy honnan jön a veszély.

Istennek hála, hogy amennyire látom és tapasztalom, a felekezetek most összetartanak. Szükség van arra, hogy együtt képviseljük Krisztust a világban, hogy a célját és élete értelmét kereső emberek az örök élet ígét meg hallhassák.

Isten mindig irgalommal fordul az emberhez, még ha vétkezünk is, de magához csak azt tudja ölelni, aki bánja vétkét, mulasztását. Akarjunk az Isten parancsainak útján járni és parancsait szeretni!

Létünk függ attól, hogy a keresztény hitünkben megmaradjunk.

ÜBELHERNÉ DR. BERÉNYI HAJNALKA
A gazdatársadalom megtörése
 CSEPREG GAZDATÁRSADALMA A MÁSODIK
 VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A vizsgált időszakban Závada Pál szociográfija alapján¹ országosan – így Sopron és Vas vármegyében is – négy paraszttípust különböztethetünk meg. Az első a szegény-parasztok köre, ők 0–5 katasztrális holddal² (továbbiakban: kh) rendelkeztek, jellemzően a helyi gazdánál vállaltak munkát, cséplőcsapatokhoz csatlakoztak. Ebbe a körbe tartoztak még az uradalmi részesművelők és az idénymunkákra szervezett úgynevezett summás réteg, azaz a cselédség is. A következő csoport az ígásparasztok csoportja, ők lóval, fogattal, ekével rendelkező kispaszterek, birtokuk mérete 5–8 kh körül mozgott. Mivel volt eszközük, fuvarozást és egyéb mezőgazdasági munkákat is tudtak vállalni másoknál. A középparasztok kategóriájába a 8–10 kh-tól 16–18 kh birtokméretig rendelkező gazdálkodókat tekintjük. Ez a földterület szűkösen, de önmagában eltartotta a gazdálkodó családot, ők már önellátásra rendezkedtek be, s bár a családtagoknak folyamatosan dolgozniuk kellett, nem volt szükség arra, hogy másnak és máshol is elszegődjenek. Szükség szerint aratáskor részesművelőket fogadtak fel. Eszközök tekintetében lovaik, szekerekük, boronájuk, vetőgéjük és szecskavágójuk is volt. Haszonállataik jellemzően te-

henek és disznók. A kor szokásainak megfelelően kétszobás házakban éltek, a házak mögött kút, ólak és kukoricagóré is volt. Fontosnak tartom kiemelni, hogy „rangjuk” a föld birtoklása volt, s ezt ekként is éltek meg. A „kulákjelöltek” csoportja elnevezés a későbbiekben fog jelentőséggel bírni. Őket a háború után hívták még gazdagparasztoknak, módosparasztoknak. A szegényebb gazdák 17–25 kh-on gazdálkodtak, részesművelőik voltak. A földhöz mindennél jobban ragaszkodtak, ezért is történhetett meg, hogy a gazdasági világválság idején rendkívül eladósodtak. Gépesíteni fentiek okán kevésbé tudtak, emiatt pedig terményátllagaik sem voltak kiemelkedőek. A közepesen módos gazdák, a későbbiekben az „átlag-kulákok” 25–35 kh-on gazdálkodtak, gazdaságukat a lassú gyarapodás jellemezte. Rendelkeztek két szekérral, hintóval és elvértve vetőgéppel is. Haszonállataik 4–6 ló, 3–4 tehén, 15–25 disznó és szárnyasok voltak. A gazdatársadalom „elitje”, a legmódosabb gazdák 30–35 kh-on felül gazdálkodtak, esetenként saját cséplőgépet is megengedhettek maguknak. Ebben a körben már törekedtek arra, hogy házasodás és öröklés révén ne aprózódjanak el a birtokok, így jellemző volt, hogy ezen gazdák gyermekeiknek megfelelően módos házastársat szerezzenek. Felismerték a tudás hatalmát, élve a kalászos mozgalom és a KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete) adta képzési lehetőségekkel, gyermekeiket taníttatták. A kalászos képzéseken sokan részt vettek, 1943-as évkönyvük kiemeli Szabó László aranykalászos gazdát, gaz-

- 1 Závada Pál: Kulákpérés. Bp. 2006. 36–55. p.
- 2 Katasztrális hold: a földtulajdon és a földhasználat alapvető mértékegysége volt Magyarországon. Egy katasztrális hold 0,5755 hektárnak felel meg, ami 5755 négyzetméter. Az átszámítás alapja a négyyszögöl, egy katasztrális hold pontosan 1600 négyyszögölből állt. Mivel egy négyyszögöl 3,59665 négyzetméter, ebből adódik az $1600 \times 3,59665 = 5754,64$ négyzetméter, ami kerekítve 5755 négyzetméter, azaz 1 katasztrális hold.

dálkodót.³ Csepregről az egyházasfalui Széchenyi Népfőiskolán Horváth (Ananás) József ezüstkalászos gazda a Gazda előljárók tanfolyamát végezte el 1943 májusában, Filingler Antal és Pajer Lajos földművesek, valamint Taródy Lajos kőműves a KALOT-Levente ifjúvezető-képzését 1944-ben.⁴ A községi bíró, albíró is jellemzően közülük került ki. Ezek a gazdák már utcára néző 4–6 ablakos, L alakú házakban laktak, gazdaságuk pedig a ház mögött helyezkedett el. Csepregen talán ennek is köszönhetőek a mai Kossuth, a Dózsa, a Taksony és a Kőszegi utcák telekfelosztással nem érintett hatalmas telkei. A majdani „kulákjelöltek” kapcsán meg kell említenünk még a cséplőgép-tulajdonosokat, cséplési vállalkozókat is. Voltak ugyanis, akik – földbirtok híján – főfoglalkozású cséplőgépesek voltak. Jellemzően gépészetben jártas parasztiparosok, akik közösen vagy akár önállóan csépeltek, cséplőcsapatokat szerveztek maguk köré, ezzel lehetőséget teremtve a későbbi anyagi boldogulásra, fejlődésre. Az állatfelvásárlók (kupecek), a malomtulajdonosok, boltosok, korcsmárosok mindannyian a majdani kuláklista esélyesei, itt viszont már nem parasztokról, hanem melléjük betagozódott szolgáltató rétegről beszélhetünk.

Egy 1935-ös felmérés Csepregen 1198 fő családtagjaikkal együtt önállóan gazdálkodót, 477 fő állandó napszámost, 395 fő időszaki

napszámost számlált.⁵ A környéken első-sorban gabonaféléket vetettek, takarmánynövények közül a zab, a rozs, a cukorrépa és a burgonya volt az általános. Az állattartás és az állattenyésztés is meglehetősen domináns volt, 1795 szarvasmarhát, 481 lovat, 3206 sertést és 480 juhot tartottak számon a nagyközség gazdaságaiban.⁶

A mezőgazdasági technológia még alapvetően az állati és emberi erőre épült amellet, hogy már jelentős számú motoros mezőgazdasági gép is használatban volt. A gépésítést tekintve 49 db cséplő- és osztályozógép, 65 db ültetőgép és 464 db takarmányelőkészítő gép állt rendelkezésre. A haszonállatok igénybevitelével működtetett igás szekerek száma ekkor 435 darab volt. A termények egy részét a három csepregi malom, a Kadnár-, a Gregorits- és a Hevesi-féle malom helyben feldolgozta. A településen tejfeldolgozó üzem is működött 8 db tejgazdasági géppel.⁷

Az 1945. évi földreform egyik célja a nincstelének földhöz juttatása volt. A földreform során az 1000 kh alatti úri birtokosok maximálisan 100, a paraszti birtokosok pedig 200 kh földet tarthattak meg. Az úgynevezett paraszti birtok esetében a 200 kh-on felüli részt kisajátították.⁸ A földreform több mint félmillió úgynevezett szegény-parasztnek juttatott 5 hold, vagy ennél kisebb földet. A reform meghirdetése után 750 ezren jelentkeztek földigénnyel és 642 ezren kaptak összesen mintegy 3 millió

3 Az arany- és ezüstkalászos gazdák személyi adataira. Bp., 1943. Közérdekű Könyvkiadó Vállalat, Szabó László: aranykalászos gazda, gazdálkodó, Csepreg. Szülei birtokán gazdálkodik, a téli gazdasági iskolát 1940-ben végezte el Szombathelyen jó eredménnyel. Jutalomban részesült. Kiállításon kitüntetett elismerést kapott. Kiváló képességű gazda, aki igen jó eredménnyel termel bánkúti 1201-es búzát, napraforgót, szójababot. Műtrágyakísérleteket folytat. Értékes állatállománya van. Édesapja Szabó Kálmán régi, tekintélyes gazda.

4 Tóth Imre: Emlékezés egy népfőiskolára. Budapest. 1984. 236–243. p.

5 Horváth Antal: Az irányított gazdaság hatása a gazdatársadalomra 1939–1949. Sopron vármegye, Csepregi járás. Szülőföld Könyvkiadó, Szombathely, 2017. (továbbiakban: Horváth, 2017.) 17. p.

6 Horváth, 2017. 24–27. p.

7 Jobst Ágnes: Csepreg a 20. századi történelem viharában. Szülőföld Könyvkiadó, Szombathely, 2020. (továbbiakban: Jobst, 2020.) 16–17. p.

8 A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatása tárgyában kibocsátott 1945. évi VI. törvény.

holdat. A földosztás eredményeképpen a földnélküli földművesek, napszámosok, gazdasági cselédek, gazdaságok száma és azok birtoknagysága is drasztikusan lecsökkent. A csepregi földigénylő bizottság 1945. április 19-én kezdte meg működését. A nagyközség határa 9911 kh volt, melyből 5971 kh tartozott úgynevezett uradalmi birtokba. A földreform során ebből 3820 kh-at osztottak szét,⁹ 254 főnek.¹⁰

Amennyiben Csepreg második világháború utáni gazdatársadalmának helyzetét komplexen szeretnénk megismerni, érdemes néhány szót ejtenünk a korszak három országgyűlési választásának eredményéről is. Az 1945-ös választásokat főként a Kisgazdapárt (17% szociáldemokraták, 17% kommunisták, 7% parasztpárt), a kormányalakításnál viszont ezt nem vették figyelembe. A koalíciós kormányban a belügyi tárcát a kommunisták kapták, amivel idejekorán elindítottak egy olyan, osztályharcon alapuló gazdasági paradigmaváltást, ami helyi szinten az osztályharc folyamatos napirenden tartásával, a magántulajdon elvonásával, a kulák megbélyegzettek üldözésével csúcsozott ki.

Az 1947-es, elhíresült „kékcédulás” választásokon a Barankovics István vezette Demokrata Néppárt (DNP) Sopron, Vas és Zala vármegyékben abszolút többséget kapott, közel 57%-ot, ellentétben az országos átlaggal, ami csupán 16,82% volt. Vas és Zala vármegyékben 56,9% és 56,3%-os győzelmet arattak. A DNP minden manipuláció és nehézség ellenére az akkor alakuló parlament legerősebb ellenzési pártjaként került ki a választásból: 62 képviselőjéből 24 gazdálkodó földműves volt, a csepregi járás

országgyűlési képviselője a nagy köztisztelőnek örvendő Mézes Miklós zsirai gazda lett.¹¹ A csepregi eredményeket egy 1949-es főispáni adatkérésből tudjuk:¹²

Párt neve	Leszavazott
Magyar Kommunista Párt	533 fő
Független Kisgazdapárt	55 fő
Szociáldemokrata Párt	241 fő
Nemzeti Parasztpárt	72 fő
Demokrata Néppárt	1572 fő
Magyar Radikális Párt	95 fő
Független Magyar Demokrata Párt	26 fő
Polgári Demokrata Párt	6 fő
Érvénytelen	13 fő

1. táblázat

A DNP elsöprő, 60,2%-os győzelmét helyi szinten az is magyarázza, hogy a háború után a választók különösen fogékonyak lettek a kereszténydemokrácia eszméi iránt, valamint ekkorra teret nyert a KALOT parasztság problémái iránti érzékenysége is. A KALOT egyházasfalui Széchenyi Népfőiskolája a soproni járásban rendkívül sikeresen, 1949-ig működött. Meggyőződésem, hogy ezek az eredmények kihatottak a későbbiekre, gondolok itt Csepreg Vas vármegyéhez való átcsatolására, valamint arra a „különös” odafigyelésre, ami a környék gazdatársadalmát érintette.

Az 1949-es eredményekről, annak sötét diktatúrát idéző formalitása miatt érdemes

9 Jobst, 2020. 75. p.

10 Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL GyMSMSL)-V. Csepreg Nagyközség képviselő-testületének jegyzőkönyve, 1947. május 7.

11 Mézes Miklós: A kalászba szökkenő vetés. Budapest. 1991. 80. p.

12 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950 (Fond) 11. doboz 52/1949. A kulákok névjegyzéke Csepreg községben.

szót ejteni. Csepreg nagyközségben a névjegyzékbe felvett 2728 főből 2665 fő (97,6%) szavazott. A Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) köszönhetően a DNP ekkorra lényegében megszűnt, tagjai, így Mézes Miklós képviselő is emigrálni kényszerült 1949 elején. A korábbi koalíciós pártok részvételével létrejött, az MDP-vel közös és általuk uralt egységfrontra, a Magyar Függetlenségi Népfontra 2618 fő (95,9%) szavazott, ellene 31 fő (1,13%), míg 16 szavazat érvénytelen volt.¹³ A június 9-én a Járási Főjegyzői Hivatalban tartott jegyzői értekezleten ezt akként értékelték, hogy „a kulákok szavazataikkal csak a bőrrüket igyekeztek menteni”.¹⁴

Az 1947-es és az 1949-es választások közötti időszak ezen eredményeit előidéző okokat az alábbiakban ismertetem.

Társadalmi és politikai változások az 1940-es évek végén

A gazdatársadalom hagyományos formáinak felszámolása tehát már a háború után megkezdődött az általános földosztáskor a törpebirtokok létrejöttével. A parasztság vagyoni függetlensége, önellátásra való képessége és készsége, termelési eredményességük és a nagyközség lakosságra gyakorolt befolyásuk révén ezen módosabb gazdák képezték a szovjet mintájú kolhozosítással szembeni ellenállás gerincét. Emiatt kerültek a pártállam által indított és folyamatosan fenntartott osztályharc célkeresztjébe.

Papp Géza Sopron vármegyei főispán 1949. január 4-én a Belügyminisztériumba írt jelentésében azt írja, hogy „Sopron megyének kevés munkásmozgalmi múltja van, de nemcsak a parasztoknál hiányzik a for-

radalmi szellem, az ipari munkásosztály sem az, mint más megyékben. Igenis rányomja az itteni hangulatra a bélyegét, hogy a legtovább tartott a nyilas megszállás, azonkívül erősen klerikális megye és a rossz hangulathoz nem utolsó sorban hozzájárul az is, hogy a disszidálók nagy része a megyén keresztül hagyja el az országot, vagy itt jönnek vissza. Jönnek vissza rémhírekkel és így azt a fejlődést, amit el kellett volna érni, nem érhetjük el, mert a rémhírterjesztők erősen dolgoznak és a haladotabb szelleműek, legyen az paraszt, ipari munkás vagy értelmiségi, várakozó álláspontra helyezkedik, mert fél attól, hogy megváltozik a rendszer, vagy jönnek az angolok.”¹⁵ A főispán levelében hibának értékeli a kényszerűszövetkezetesítést, a kisparasztközösség általi végzálását, egyes pártfunkcionáriusok erőszakosságát, az ok nélküli internálásokat. „Látom azt, hogy a pártunk elszakadt a kívülálló tömegektől, aminek oka az, hogy nem mennek le a nép közé – ha lemennek is kizárólag párttagokat hallgatnak meg – akik ferdén állítják be a hangulatot. Én mondom, ha ez így megy tovább, a pártunk el fog száradni, mint a fa, amit kihúznak a földből.”¹⁶

A lakosság meggyőzése, a népnevelő munka folyamatossága és folytonossága lassan hozta gyümölcsét. Csepreg vonatkozásában 1950 elején a párttaggyűlések kiértékelése kapcsán a Bizottság megjegyezte, hogy „elégé klerikális befolyás alatt állnak, amit bizonyít, hogy mise miatt fél 10-kor tudták csak a taggyűlést megtartani”.¹⁷ A büki úrnapi körmenetről szóló jelentés

13 MNL GyMSMSL-IV.401.b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Bizalmas iratok”, 1949. 001/-1/1949. eln.

14 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Bizalmas iratok”, 1949. június 9.

15 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Szigorúan bizalmas” 1949. január 4.

16 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Szigorúan bizalmas” 1949. január 4.

17 Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) XXV.-11/b/1. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága apparátusának iratai 96. 1950. március 6.

Földműves		Gazdálkodó	Családtag	Lakosság aránya
	1 kh-n alul	63	181	5,30%
	1–5 kh	313	696	24%
	5–10 kh	226	362	14%
	10–15 kh	101	190	7%
	15 kh felett	55	136	4,50%
Mezőgazdasági munkákból élő idénymunkás		163	352	12,20%

2. táblázat

hasonlóan vélekedik a büki lakosokról: „Bükön a klérus gyertyás körmenetet szervezett, mire a helyi párt kerékpárversenyt, és így a klérus csak a templomkertben tudta megtartani a körmenetet. Még sokan vannak elvtársak, akik a klérust támogatják és a sátrak csinálásában is a segítségére voltak.”¹⁸

A közigazgatási határterületek rendezése kapcsán 1950. január 1-től Csepreg nagyközséget a környező településekkel együtt Vas megyéhez, ezen belül a Szombathelyi járáshoz csatolták. A Csepregi járás 34 települését öt másik járás kapta meg, kettő Győr-Moson-Sopron megyei (Soproni és Kapuvári), míg három Vas megyei (Írottközi, Szombathelyi és Sárvári).¹⁹ A település statisztikai adatai szerint Csepreg lélekszáma 1950. január 20-án 4239 fő volt, ebből az alábbi megoszlás szerint éltek mezőgazdaságból (2. táblázat)²⁰ A lakosság 67%-a élt tehát teljes egészében vagy részben mezőgazdaságból.

A nagyközség közigazgatási területének megoszlása (3. táblázat).

- 18 MNL VaML XXXV.-11/b/1. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága apparátusának iratai 1950. június 22. 16. ó.e.
 19 5201/4/II.-1/1950. (I. 29.) és 5201/11/II-1/1950. (III. 12.) BM-rendelet.
 20 MNL VaML XXV.-11/b/1. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága apparátusának iratai 32. ó.e. 1950. január 20. A közigazgatási határterületek rendezése kapcsán Vas megyéhez, ezen belül a Szombathelyi járáshoz csatolt Csepreg és Bük nagyközségek statisztikai adatai.

Össz-terület 10 116 kh		Kh	Terület aránya
	szántó	6714	66,65%
	kert	120	1,10%
	szőlő, gyümölcsös	92	0,90%
	rét	643	6,30%
	legelő	135	1,30%
	erdő	2049	20,30%
	egyéb	363	3,50%

3. táblázat

Lakóházak megoszlása (4. táblázat).

Házak száma 827		Darab	Arányuk
	1 szobás	446	53,90%
	2 szobás	269	32,50%
	3 szobás	48	5,80%
	többszobás	64	7,80%

4. táblázat

Osztályharc, megbélyegzés

„Kulák. Így nevezik magukat. De azt a tolmács legbehatóbb érdeklődésére sem tudjuk tisztázni, vajon a szovjet-rabszolgává nyomorított orosz kiscgazdának csak a bolsevizmus adta ezt a nevet, vagy régebben is használatban volt-e már.”²¹

A kulák szó az orosz nyelvből ered, jelentése „ököl”, amelyet a Szovjetunióban már az 1920-as években alkalmaztak az uzorás nagygazdák megkülönböztetésére.

Rákosi Mátyás az 1948. augusztus 20-i hírheft kecskeméti beszédében hirdette meg a kulákok elleni fellépést. A pártállami narratívában „kulák nagygazdaként”, „kucpecparasztként”, „zsiros nagygazdaként” a dolgozó kis- és középparaszt ellentétpárjaként jelent meg a helyi közösségben betöltött súlyuk miatt gazdaelint is aposztrofálható társadalmi réteg.²²

Bár ezek a kifejezések később is megmaradtak, a megbélyegzettséget sokkal markánsabban magában hordozó kulák megnevezés vált bevetté.

A szovjet mintájú gazdasági modellnek megfelelően az agráriumban elérendő legfőbb célnak a kollektivizálás mind teljesebb körű megvalósítását tekintették, ez pedig együtt járt a magántulajdon fokozatos felszámolásával, az egyéni gazdaságok ellehetetlenítésével. A szovjetizálás maga után vonta az ellenségképek kialakulását is.²³ Mindenki a hatalom útjába került, akiről azt feltételezték, hogy gátlhatja az elképzelések

megvalósítását. 1948-ra a „háború előtti rendszert” már csak egyetlen társadalmi csoport képviselte, a helyi közösségek életére is meghatározó befolyással bíró, a kapitalista rendszert megtestesítő tulajdonnal, termelőeszközökkel rendelkező, bérmunkásokat foglalkoztató gazdaelit. A pártállam bennük látta a szocializmus építésének, a kollektivizálás megvalósításának legfőbb gátját, ezért már a párt létrejöttékor állást foglaltak a kizsákmányolóknak nevezett kulákok korlátozására vonatkozóan. Azaz, fokozottan védeni a dolgozó parasztságot a falu kizsákmányoló elemeivel szemben is, a kizsákmányolók korlátozásával, terjeszkedésük meggátolásával. Ennek a politikának a jegyében a kuláknak minősített gazdákat egyre nagyobb mértékű kötelezettségekkel terheltek.

Az ÁVH Szombathelyi Osztálya a mezőgazdasági, ipari és a politikai kulák kifejezéseket használta.²⁴

Arról, hogy Csepregen kit bélyegeznek meg, azaz ki kulák, az MDP Vas Megyei Szervezetének 1950 októberében tartott kibővített járási pártválasztmányi ülésén elhangzottak voltak az iránymutatók. „Nem csupán a 350 aranykorona szabja meg azt, hogy valaki kulák-e vagy nem. Meg lehet azt már állapítani abból is, hogy kinek köszönnek előre, mindig fejet hajtva a dolgozó parasztnak, hogy viszonylik pártunkhoz, dolgozó népünkhöz és már abból is meg lehet állapítani, hogy milyen viszonyok között él, milyen hosszú a háza, dolgoztat-e embereket vagy sem. Így asztal mellől nem nagyon lehet megmagyarázni azt, hogy ki kulák és ki nem, hanem sokkal inkább a gyakorlati életben.”²⁵ A cél tehát kimondva

21 Soproni Hírlap, 1942. március 8. (55. szám) 41. p. Magyar királyi honvéd haditudósító század közlése
22 Tóth Judit: Kulákbánat. Kulákelles propaganda a Ludas Matyiban. Bp., 2021. (továbbiakban: Tóth, 2021.) 12–13.; Hantó Zsuzsa: Kulákok, kitelepítések. = Rubicon, 2010. 9. sz.
23 Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben. Szerk.: Gyarmati György – Lengvári István – Pók Attila – Vonyó József. Pécs–Bp., 2013.

24 MNL VaML XXXV. f. 61-63. Jkv. az ÁVH Szombathelyi Osztály MDP alapszervezetének taggyűléséről, 1951. március 23.

25 MNL VaML XXXV. f. 61-63. Kibővített Járási pártválasztmányi ülés jkv. 1950. október 27.

is az volt, hogy a község a köztisztviselőket álló, mérvadó véleménnyel bíró helyi lakosokat listázza.

A hatalom számára a mezőgazdaság másodlagossá vált az állami szinten erőltetett iparosítással szemben. Az ipar újjáépítését zömmel az agráriumból elvont eszközökkel finanszírozták. Mindezzel párhuzamosan a háborús időkből már ismert beszolgáltatási rendszer évről évre egyre súlyosabb terhet rótt az agrártársadalomra. A beszolgáltatandó javak köre folyamatosan nőtt, az egyéb kényszerítő eszközök²⁶ alkalmazása mindennaposná vált – különösen nagy gazdasági kihívásokkal kellett szembenézniük az ellenségnek kikiáltott gazdagparasztnak.

A kulákság korlátozására és visszacsorítására számos gazdasági intézkedést hoztak: a gabonabeszolgáltatás fokozott progresszivitása; a mezőgazdasági fejlesztési járulék bevezetése; rendelet arról, hogy a földműves- és hitelszövetkezetek igazgatóságában kulák nem foglalhat helyet (tag sem lehet), a tejbeszolgáltatás progresszív tétele; progresszív közmunkaváltság bevezetése; a termeltetési szerződések új rendszere (gazdagodási lehetőség elvétele a kulákságtól), a föld adásvételének felfüggesztése két hónapra, rendelet a földbérletekről és bérlőszövetkezetek alakításáról; a mezőgazdaság felé irányuló hitelpolitika megváltoztatása (állami hitelekkel kizárták a kulákokat), állami gépállomások létesítése, melyek a közösen termelő/táblás/ szövetkezeteknek 30%-os árkedvezményt, a földműves szövetkezeteknek pedig 10%-os árkedvezményt biztosítanak; a gabonabegyűjtés (beszolgáltatás, természetbeni földadó behajtása) átterelése a magánkapitalista kereskedők szektoraiból a földműves szövet-

kezetekhez; a falusi áruellátásnak fokozottabb mértékben a falusi szövetkezetekre való átállítása azzal a perspektívával, hogy a falu áruellátását később döntőleg a kialakítandó egységes, általános szövetkezetek útján biztosítsák.

Az 1948. októberi MDP-jegyzőkönyvből nagyon szépen kiolvasható a tervezett további lépés, a cséplőgépek és traktorok kisajátításának terve. Ezen időszakban a kulák megbélyegzettek és a hozzájuk hasonló falusi kizsákmányolók mintegy 7000 traktorral és 13 ezer cséplőgép-garnitúrával rendelkeztek, míg az államnak a gépállomásokon év végére legfeljebb 1200–1400 traktora és mintegy 250–300 cséplőgép-garnitúrája volt. Úgy vélték, az a gazdaságpolitikai irányvonal, miszerint magánosnak nagy mezőgazdasági gépet ne adjanak el, nem elegendő. Gerő Ernő javasolta, hogy a mezőgazdasági nagygépállományt az állam kezébe összpontosítsák egy decemberben végrehajtott, kifelé meglepetésszerű állami tulajdonba vétellel. Kiemelte, hogy az állami tulajdonba vételnek nem kell elkobzás jelleget adni, tehát nem úgy kell eljárni, mint az ipari üzemek államosításánál, ahol elvben kimondták a kártalanítást, de a volt tulajdonosok ténylegesen kártalanításban nem részesültek. Ehelyett megfelelően összeállított bizottságok útján fel kellene becsültetni az állami tulajdonba veendő gépek értékét, 30–40%-kal a tényleges érték alábecslésével, s kimondani, hogy tíz évig egyenlő részletekben az állam kifizeti az árat. Az első részletet traktoroknál 1949 tavaszán, cséplőgépeknél 1949 nyarán ténylegesen kellene fizetni, a további részfizetéseket pedig később meglátnák. A kisajátítást szenvedő géptulajdonosoknak az egész kisajátítási összegre évenkénti beosztással fizetési utalványt lehetne kiszolgáltatni. Az államosítandó gépekből külön gépállomásokat kell létesíteni, több gép összefogásával, ez az elő-

26 Ide sorolható a propaganda által súlykolt megbélyegzés, a fizikai erőszak, a különböző jogcímenek kiszabott büntetések, a perek, az irányított kitélepítés.

feltétele a kulákszabotázs letörésének. Fel kell készülni rá, hogy a kulák nem fogja egyszerűen tudomásul venni az ellene hozott intézkedéseket.²⁷

Az 1949-ben elkezdődött tagosítások az egykori uradalmi birtokokon létrejövő állami gazdaság (Rothermann-uradalom) és az egyre növekvő beszolgáltatási és adóterhek elől menekülő kis- és középparasztok (később dolgozó parasztok) által létrehozott Petőfi Termelőszövetkezet igényeit szolgálták ki, ami természetesen együtt járt a kulákság korlátozásával, az „osztályharc” fokozásával. Bucsun úgy vélték, „ez nem tagosítás, hanem a magántulajdonból való kiforgatás”. Tanakajdon a kulákság lemondott a csereföldről, nem fogadták el a csereingatlant, azt nem művelték meg. Az elfogadott álláspont az volt, hogy: „A kulákságnak pedig fejet kell hajtani, mert aki nem alkalmazkodik közülük ehhez a rendszerhez, azt megtanítták alkalmazkodni.”²⁸

Csepregen a tagosítás ellen tiltakozott Pócza Ferenc. „Az 1949-es tagosítás alkalmával az ő birtoka is tagosítás alá esett. A tagosítás alá került földterületet nem akarta átadni és a cserebébe kapott földet nem vette át. A csereföldet nem művelte meg, és így a művelés ideje kitolódott, ami befolyásolta a következő évi terméseredményt. Végül a földet az állami gazdaságnak kellett kezelésbe vennie. A járásbíróóság 1.000,- Ft pénzbüntetésre ítélte. A tavalyi tagosítás alkalmával a tagosítást úgy állította be a többi paraszt előtt, hogy elvették tőle a földet és ez rossz hangulatot váltott ki a középparasztság körében.”²⁹

Az egyéni gazdahitelek megoszlása, mezőgazdasági kihelyezési állománya ekkor mintegy 23,5 millió korona, ez a következőképpen oszlik meg: 10 holdon alul 48,4%, 10–20 hold között 19,3%, 20–50 hold között 17,55%, 50 holdon felül 14,8%. Az MDP kongresszusán elhangzottak szerint elvárás volt, hogy a hitelek visszafizetésénél éles különbséget tegyenek a dolgozó parasztság és a kulákok, korcsmárosok, kupeckedő elemek között. A dolgozó parasztságnál a hitelek behajtását kíméletesen kellett eszközölni, a szociális viszonyoknak megfelelő törlesztés engedélyezésével. A kulákoknál az egész összeg legszigorúbb behajtása volt a cél, a föld elárverezése nélkül. A vidéki bankvezetők részére kiadandó utasításokban a kulákok és dolgozó parasztság közti határt 20 kh-ban kellett megszabni azzal, hogy a nem mezőgazdasági főfoglalkozásúaknál (korcsmáros, pap stb.) 20 holdon alul is ugyanazt az eljárást kell alkalmazni, mint 20 kh-n felül.³⁰

Rákosi Mátyás a Központi Vezetőség 1949. márciusi beszédében azt mondta, „hogy az eddigi korlátozás meg se kottyant a kulákoknak”, sőt mint fogalmazott, csak tovább gazdagszanak. „Ha valami történik a környéken, minden gazdag ember szoruljon. A falu rendjéért elsősorban a kulák, a lapuló nyugatos, a jegyző, a pap és a tanító a felelős... Ha a kulák megmozdul, éreznie kell a hatalom öklét! Figyelmeztetésben, kioktatásban kell részesíteni őket... Minden eszközzel kell tudni ütni.” A mondatok Kádár Jánoséi.³¹

A gazdaságibüntetőjog-alkotás iránya megváltozott. A három-, majd az ötéves gazdasági terv büntetőjogi védelméről rendelkeztek, majd a társadalmi tulajdon fo-

27 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) M-KS 276.54.014. 1948. október 14. MDP jkv.

28 MNL VaML MDP VMB 5. cs. 26. ő. e. ÁVH-jelentések: 1949.

29 MNL VaML XXXV. f. 61–63. ÁVH-jelentés Szombathely, 1950. augusztus 5.

30 MNL OL M-KS 276. 53.014. 1948. november 11. MDP jkv.

31 BM Történeti Irattár: B.V. 150346 BM Politikai kollektív ülések anyaga, 1948. december 14.

kozott védelme lett az elsődleges. Szokássá vált a gazdasági problémák büntetőjogi kezelése. A büntetőjog az osztályharc eszközévé vált. Olyan kerettényállásokat hoztak létre, amelyet minden korlátozás nélkül tághattak, bárkit a hatálya alá vonhattak, így a legkisebb vétségért (cséplőgép melletti búzaszemek) is elzárás járt. A politikai hatalom nyomására a bírói gyakorlat számára a bűnösség és a politikai megbízhatatlanság azonos fogalmak lettek. Az osztályhelyzet vált a büntetés kiszabás központi elemévé, azaz az osztályidegenség súlyosbító körülményként való értékelése lett az elfogadott.³² A teljes és a részleges vagyonekobbzás olyan gyakran előforduló büntetés volt, hogy ebből arra lehet következtetni, a vagyonekobbzás olykor a főbüntetésnél is fontosabb volt, lényegében maga az eljárás célja. Az állam a büntetőjog eszközével kívánt hozzájutni a magántulajdonban lévő árukészlethez. Ez ugyanakkor egy-egy család visszafordíthatatlan deklasszálásának eszköze is lett.³³ „Aki csak mozdult, vagy netán mukkanni mert, elvitték. A letartóztatottak körét minden bizonyíték nélkül, tetszőlegesen növelték... vagyis akinek megtöréséhez szükséges volt, annak családtagjait: szüleit, házastársát, illetve élettársát, valamint gyermekeit is lefoglalták.”³⁴

A gazdatársadalom próbált megfelelni az egyre szigorúbb elvárásoknak, mindamelllett próbálta megvédeni gazdasága és családja érdekeit. Az azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy egyik kizárta a másikat. Sok kulákká bélyegzett embert Csepregen is házából egyik melléképületébe költöztették ki, a házába pedig betelepedtek a helyi pártfunkcionáriusok. Mindenna-

possá vált a folyamatos zaklatás, egyeseket saját otthonában vertek meg, mások a börtönben elszenvedett testi bántalmazások következtében törtek meg. Az adózási és beszoigáltatási teher alatti nyomás miatt a gazdák tömegesen ajánlották fel „önként” és ellenszoigáltatás nélkül földjüket az államnak, a tagosítás során felkínált csereingatlanokat nem fogadták el, esetleg más módon (földjük családon belüli megosztása, ajándékozása) igyekeztek lekerülni a helyben készült kulákklistáról.

„Édesapám apai nagyszüleimmel közösen, 1943-ra összesen 27 kh-n gazdálkodtak. Édesapámék egy darab 5-6 mázsás ökröt csak azért neveltek, hogy az adót ki tudják fizetni. A második volt a gazdálkodáshoz szükséges eszközök pótlása, felújítása vagy fejlesztése. Azután következett a család ruházata, mert az élelmiszert maguk megtermelték, és mindig tudtak takarékoskodni földre vagy a ház felújítására. 1945. után azt gondoltuk, hogy az uradalmi cselédek előtt megnyílik a felemelkedés útja azáltal, hogy önálló, független, dolgos gazdák lesznek. Urai az általuk művelt földnek. Mi történt a nagy kollektivizálás után? Leszüllyesztettek minden parasztot az uradalmi cselédség sorába, ahol nem kell gondolkodni, semmiért nem kell rizikózt vállalni, nem kezdeményezhet semmit. Joga van szolgamódon enni, inni és minél kevesebbet és rosszabbul dolgozni, mert becsülete csak annak lett, aki tudott suttozni, lehetőleg rosszat másokról vagy hitét megtagadva a káderezó kérdésére, hogy hány Isten van, azt mondani, hát minden sarokban egy zszomporral. A simasági 1950-es TSZ-bővítés alkalmával édesapámat behívták a TSZ irodába, ahol felajánlották neki, hogy mentesítik a kulákság alól, ha besúgó lesz. Apám természetesen nem fogadta el. Ettől kezdve nem lett a családnak nyugta. Édesapámat elvitték 6 hétre, mert állítólag találtak a pad-

32 Magyar jogtörténet. Szerk. Mezey Barna. Bp., 1999. 330–340. p.

33 Kahler Frigyes: Joghálal Magyarországon 1945–1989. Bp. 1993.

34 Schmidt Mária: Diktatúrák ördögsekéren. Bp., 1998. 98. p.

lason 3 zsizsiket, aztán a 6 hét letelte után rövidesen meghalt. 1952. december 1-jén vették el az egész gazdaságunkat, földet, állatokat, mezőgazdasági felszerelést. Elvették akkor 2 lovat, 9 szarvasmarhát, két szekeret, ekéket, boronákat, vetőgépet. A TSZ-elnök, aki '44-ben leventeparancsnok volt, gúnyosan megjegyezte: Az ostort is leadják ám! Az elvett jószágért soha nem fizettek egy fillért sem. Családom a TSZ-be nem állhatott be, mert leprás kulákok voltak. Ez nem szocializálás volt, hanem közönséges rablás. Ez nem csak a mi családunk tragédiája, hanem fél községéé Az embereknek elvették a munkakedvét. Leszoktatták a lelkiismeretes munkáról és rászoktatták ivásra, lopásra. Ki a felelős ezért? Nem volt Tv-jük és autójuk az embereknek, de volt tisztességes megélhetésük és a természetes paraszti utánpótláson kívül mindig tudtak nevelni az értelmiség részére, a kereskedelem, ipar számára.³⁵

Adók, kötelező beszolgáltatások, kisajátítások

A helyi gazdálkodóknak maga a beszolgáltatás nem volt ismeretlen. A világháború, a háború okozta károk, aztán a Vörös Hadsereg ellátása, a közellátási és a jóvátételi kötelezettség, a vágtható infláció miatt egyre nehezebb helyzetbe kerültek. A termelőktől történő elvonások folyamatosan nőttek, a kötelező beszolgáltatások köre lényegében mindenre kibővül(hetet)t. A kulákokat különösen sújtotta a beszolgáltatás és az adó mértéke, lényegében ellehetetlenítette őket. Az ország kommunista vezetése a beadási kötelezettséget arra használta fel, hogy az iparosítást és a mezőgazdaság kollekti-

vizálását felgyorsítsa, az azokkal szembeni ellenállást pedig megtörje. A begyűjtés a tervgazdálkodás rendkívül szerteágazó és bonyolult része volt. Maga a beadási rendszer évről évre változott, a földművekre kivetett kvótákat folyamatosan emelték, a birtokhatárt, ameddig a rendszer kiterjedt, pedig csökkentették. A parasztság ilyen módon történő sanyargatása az élelmiszer-termelésben és -ellátásban is zavarokat okozott. Mindezt tetézte az 1952-es, rendkívül kedvezőtlen, aszályos időjárás.

Ennek a korlátozó politikának szerves része volt az adóztatás is. A kuláknak minősített gazdák hátrányos megkülönböztetése már a beszolgáltatási kötelezettségek kiszabásánál megtörtént, hiszen a progresszivitásra hivatkozva minél nagyobb birtokkal rendelkezett valaki, annál nagyobb szorzókulcsot alkalmaztak a beadandó mennyiség meghatározásánál.

A kormány 7090/1948. (VI. 27.) számú rendelete 1948. június 27-én elrendelte a mezőgazdaság-fejlesztési járulék fizetését.³⁶ A „büntetőadóként”, „kulákadóként” is emlegetett járulék kifejezetten a parasztság módosabb rétegeit érintette. A járulék alanya eleinte az a birtokos volt, akinek egy község határában 15 kh-nál nagyobb olyan földbirtoka volt, amelynek kataszteri tiszta jövedelme a 150 koronát meghaladta. A járulék mértéke sávosan lett meghatározva. 1948. évre vonatkozóan a birtok kataszteri tiszta jövedelem minden koronája után 1,2 kg-tól 4 kg-ig. A járulékot búzában kellett megfizetni. Ezen új „adónemet” 1949-től módosították, így már a 25 kh vagy 350 aranykorona tiszta jövedelem volt a határ. Problémát jelentett ugyanis, hogy 1948-ban a rendelet hatására az elviekben „szövetéses” dolgozó középparasztkok jó részét is

35 Vitéz Szabó József atya, simasági elszármazott, volt süttőri plébános visszaemlékezései.

36 7090/1948. (VI. 27.) Korm. rendelet a mezőgazdaság fejlesztési járulék tárgyában.

kuláknak minősítették, ráadásul a földbirtokméret és az érték tekintetében a jogszabályok sem voltak következetesek a kulákhatár meghúzásakor. Megjelent az ügynevezett felszorzás módszere, amelynek értelmében a szőlőt háromszoros területként kellett számba venni. Később mindez úgy módosult, hogy a zöldség- és gyümölcsöskert négyszeres, a szőlő pedig ötszörös szorzóval esett latba.³⁷ Ennek az adófajtának a jelentőségét az adta, hogy az így megállapított birtokkategória egyúttal a kulákhatár meghúzására is szolgált.

A korlátozó politika másik fontos lépésének bevezetésére is 1948 nyarán került sor, a földadástól szabad forgalmát akadályozó, illetve a mezőgazdasági ingatlanok hasznóbérletéről szóló intézkedéseket augusztus végén fogadták el.³⁸ A kormányrendelet a földbérlet felső határát 25 kh-ban maximalizálta. Ennek lényege abban állt, hogy ha a bérlő saját tulajdona és bérleménye a 40 kh-at együttesen meghaladta, akkor az e feletti bérleteket ki lehetett sajátítani.

A rendelkezések másik köre a munkaeszközök kisajátításához kapcsolódott. Országosan a mintegy 7000 traktor és 13 ezer cséplőgép elvételére irányuló döntések és azok végrehajtását szolgáló rendeletek először a traktorok,³⁹ majd a cséplőgépek⁴⁰ vonatkozásában is megjelentek. Az elkobzott

gépeket a 4910/1948. (IV. 27.) korm. rendeletben megalapított Magyar Állami Mezőgazdasági Gépüzem részére adták át. 1951-től a még magántulajdonban álló gépeket próbálták felvásárolni, sikertelenül. „A kulákok legnagyobb része ragaszkodik a gépéhez, s egyáltalán nem mutat hajlandóságot arra, hogy a gépét eladja. Inkább vigyék ingyen, akkor tudja, hogy elvették. Van, aki eladja a gépet, de akkor intézzék el, hogy ne legyen kulák.”⁴¹ Csepregen a motoros mezőgazdasági gépeket, traktorokat és cséplőgépeket 1951. december 7-én szállították el. 1952-ben a még magántulajdonban álló gépek kisajátítását az adóhátralékok és büntetések kiegyenlítésére számították be.

A földművesszövetkezetekről szóló 8000/1948. (VIII. 13.) kormányrendelet meghatározta, hogy dolgozó földművesnek azt a földműveléssel élethivatásszerűen foglalkozó személyt kell tekinteni, aki gazdaságában túlnyomórészt saját maga, illetőleg családtagjaival együtt végzi a mezőgazdasági munkákat, vagy túlnyomórészt mezőgazdasági bér munka vállalásából él.⁴² Ezzel a jogszabályi fordulattal akként kategorizálták a kulák megbélyegezetteket, hogy aki nem dolgozó paraszt, az kulák.

A 2021/1950. (XII. 3.) MT határozat, melynek tárgya az állattenyésztés és a takarmánytermelés fejlesztése az 1951. és 1952. években, a Minisztertanács kéri, hogy „fokozott éberséget tanúsítsanak dolgozó népünk és a dolgozó parasztság áldás el-lenségei, a kulákok kártevő munkájának megakadályozására”.⁴³ A jogi nyelvzetben tehát 1950-ben jelent meg először a kulák kifejezés.

37 Erdmann Gyula: Begyűjtés, beszolgáltatás Magyarországon 1945–1956. Békéscsaba, 1992.; Ó. Kovács József: A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965. Bp., 2012. 111–112. 87–116.; Tóth, 2021. 20–21. p.

38 9000/1948. (VIII. 29.) Korm. rendelet a mezőgazdasági ingatlanok hasznóbérletéről.

39 8130/1946. (VII. 27.) ME-rendelet a mezőgazdasági traktorok és traktoros talajművelőgépek bejelentésének, nyilvántartásának, tulajdonjogi igazolásának, forgalmának, használatának és igénybevételeinek szabályozása tárgyában.

40 2050/1949. (III. 5.) Korm. rendelet a cséplőgépek műszaki állapotának felülvizsgálásáról és egyes cséplőgépek igénybevételeéről.

41 MNL VaML Vas Megye Tanácsa VB. Elnöki „szigorúan bizalmas” és „bizalmas iratok” 2. d.

42 A földművesszövetkezetekről szóló 8000/1948. (VIII. 13.) Korm. rendelet 48. §.

43 2021/1950. (XII. 3.) MT határozat az állattenyésztés és a takarmánytermelés fejlesztéséről az 1951. és 1952. években VIII. b) pontja.

Az 1951/1952. évi állami begyűjtésről szóló 1951. évi 10. törvényerejű rendelet szabályozta a mezőgazdasági termelők beadási kötelezettségét, mely három részből állt: a termény- és állatbeadási kötelezettségből, a baromfi- és tojásbeadási kötelezettségből, valamint a tejbeadási kötelezettségből.⁴⁴ A kulákok 1951/1952. évi sertésbeadási kötelezettségének szabályozása tárgyában hozott rendelet a kulákok sertésbeadási kötelezettségét földbirtok-kategóriák szerinti progresszivitással írta elő, a kataszteri tiszta jövedelem alapján 0,6 kg-tól 1,6 kg-ig. A terület nagyságának megállapításánál a kertet (gyümölcsöst) négyszeres, a szőlőt ötszörös területtel kellett számítani. A sertésbeadásra köteles kulák annyi sertést volt köteles hizlalni, amennyinek együttes élősúlya a sertésbeadási kötelezettségének megfelel. Egyegy sertésnek élősúlyban legalább 130 kg-nak kellett lennie.⁴⁵ Az ipari keresményeket: a cséplőgépek üzembentartóinak keresetét, továbbá a malmok, darálók és hántolók vámkeresményét az állami begyűjtés céljára be kellett adni.

A kulákok terményének elszámoltatása kapcsán kimondták, hogy akkor is el kell számoltatni őket a terméssel, ha már elszámoltatták. Az elszámoltatás alól akkor sem mentesülhettek, ha birtokukat már részben vagy egészben átadták. Fontos adalék, hogy a szegényparasztok segítségével felderített, elrejtett termény 10%-át a kulákok leleplező szegényparaszt kapta jutalomként, ebben a jutalomban a tanácstag is részesülhetett.⁴⁶

44 1951. évi 10. törvényerejű rendelet az 1951/52. évi állami begyűjtésről.

45 251800/1951. (IV. 20.) ÉlmM rendelet a kulákok 1951/52. évi sertésbeadási kötelezettségének szabályozása tárgyában

46 MNL-VaML-XXIII-51.6e61. Vas Megyei Tanács vb. elnöki „szigorúan bizalmas, bizalmas” 1950. 34. 142/500/1950.-VII. október 6.

Az 1951. évi 10. törvényerejű rendelet külön rendelkezett a kulákokra előírt termény- és állatbeadási kötelezettségről, egyúttal meghatározva azt is, akkor éppen kiket tekintett a kormányzat annak:

- akinek a tényleges művelése alatt álló összes földterülete az erdővel és nádassal együtt – a kertet (gyümölcsöst) négyszeres, a szőlőt ötszörös területtel számítva, a 25 kh-at, vagy annak kataszteri tiszta jövedelme a 350 aranykoronát eléri vagy meghaladja;
- akinek a tulajdonában az erdővel és nádassal együtt – a kertet (gyümölcsöst) négyszeres, a szőlőt ötszörös területtel számítva – 25 kh, vagy ennél nagyobb mezőgazdasági művelés alatt álló földterület van, vagy aki olyan földterület tulajdonosa, amelynek kataszteri tiszta jövedelme a 350 aranykoronát eléri vagy meghaladja, akkor is, ha a tulajdonát képező terület egyrészét haszonbérletbe adta;
- akinek cséplőgépe, elemi vagy gépierővel hajtott munkagéppel rendelkező ipari üzeme (malom stb.) van, továbbá aki kereskedést vagy vendéglátóipart folytat, amennyiben a gazdaságához tartozó mezőgazdasági művelés alatt álló terület kataszteri tiszta jövedelme a 100 aranykoronát eléri vagy meghaladja;
- aki az 1949. évben mezőgazdaságfejlesztési járulék fizetésére volt kötelezve, ha egyébként nem is esik a fenti pontok hatálya alá.

A kulákok termény- és állatbeadási kötelezettsége a gazdaság területének nagysága és kataszteri tiszta jövedelme szerint, sávosan volt meghatározva. A kötelezettség aranykoronánként 48 kg-nál több nem lehetett. A termény- és állatbeadási kötelezettséget négy csoportra lebontva voltak kötelesek teljesíteni: kenyérgabonabeadás a kötelezettség 25%-a, takarmánybeadás

a kötelezettség 15%-a, állat- és zsírbeadás a kötelezettség 48%-a és burgonyabeadás a kötelezettség 12%-a.⁴⁷

Ezekon felül a kulákok a tényleges művelésük alatt álló összes földterület után külön sertésbeadást, a művelésük alatt álló szőlőterületük után külön borbeadást is kötelesek voltak teljesíteni.

Hivatalosan nem minősült ugyan adónak, de a békekölcsön jegyzése a még megmaradt jövedelem elvonására szolgált. A kulákságot különösen sújtotta, velük magasabb összegeket jegyeztettek. 1950. szeptember 29-én a megyei bizottságnak tervekölcsönjegyzés tárgyában írt levélből megtudjuk, hogy Csepregen a kulákok 46 ezer forintot jegyeztettek. A békekölcsön jegyzők közül kitűnt Frank János 11 holdas dolgozó paraszt.⁴⁸ 1949. október 7-én dr. Varga András csepregi járási jegyző azt jelentette Papp Géza főispánnak, hogy „Csepregen a kulákságot a jegyzőségre behívták és ott próbálták felvilágosítani tervekölcsönjegyzés fontosságáról. Akik nem akartak jegyezni, egyenként behívták és ott meggyőzték a jegyzés hazafias kötelességéről. Egész minimális kivételtől eltekintve a kulákság megértette a demokráciával fennálló kötelezettségét és nagyon szép összegeket jegyeztek. Október 2-ig Csepregen 187 fő jegyzett 164 300 forintot.”⁴⁹

A begyűjtési helyzet folyamatos figyelemmel kísérése, az elvárt számok teljesítése a községi tanács kiemelt feladata volt a Begyűjtési Hivatal begyűjtési biztosain keresztül, akik minden alkalommal beszámoltak a községi végrehajtó bizottságnak (továbbiakban: vb). Máthé Gyula csepregi

tanács tag az elmaradások okán javasolta, hogy a tejhátralékosoktól a tehenet transferálja el a vb, míg Király János tanács tag azt a javaslatot tette, hogy azon gazdák ellen, akiktől a hátralék nem hajtható be, tegyenek bűnvádi feljelentést. A községi tanács 111/1954. számon akként határozott, hogy listázzák a késlekedőket. 112/1954. számú döntésük pedig lehetővé tette az eredménytelen személyes tárgyalás esetén az egyes notórius gazdák elleni bűnvádi eljárás indítását. 1954. július 9-én 14 hátralékos gazda helyszíni szemlét folytatott le a Tanács.⁵⁰

Bükön Kiss Lajos 40 holdas kulák azt mondta egy 1951-es ÁVH-jelentés szerint, hogy „ő nem tudja megérteni ezt a pizsokságot, amit a kuláknak nevezettekkel csinálnak, de bolond az, aki egy szem gabonát is lead, mert reméli, hogy most már úgyszem fog sokáig menni ez a helyzet”.⁵¹ Csepregen Kovács János 22 holdas középparaszt kifogásolta, hogy „állandóan azt hangoztatják, hogy a középparasztokkal nem fognak úgy bánni, mint a kulákokkal, de az elszámoltatások megmutatták, hogy minket éppúgy elszámoltatnak, mint a kulákokat. Bolond, aki ezeknek hisz, és minden termését leadja!”⁵²

„A beszolgáltatásokkal mindent elvittek tőlünk. Rettenetes volt. Ha nem bírtunk teljesíteni, akkor meg jöttek a büntetések, jöttek a rendőrrjárőrök. Ha pedig jöttek, mindenbe belekötöttek. Olyat tettek szóvá, hogy a szalma az udvaron miért itt van, miért nem ott. Oktalan zaklatások voltak nap, mint nap. Embereket is megverték, kényszerítették őket a szövetkezetbe. De nekünk nem engedték.”⁵³

47 1951. évi 10. törvényerejű rendelet az 1951/1952. évi állami begyűjtésről, 19–20. §.

48 MNL VaML XXXV. 11/b) 1. 45. fond MDP Szombathelyi Járási Bizottsága Agitációs osztály, 1950.

49 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. 5 éves tervekölcsönjegyzés lebonyolítása 26-eln/1949. 001-9050/1.

50 MNL VaML XXIII-728/c) 2. Csepreg Községi Tanács vb-ülés jegyzőkönyve 1954. június 18.

51 MNL VaML XXXV. 61–63. fond ÁVH-jelentés, 1951. március.

52 MNL VaML XXXV. 61–63. fond ÁVH-jelentés, 1952. január 6.

53 Pócza Ferenc visszaemlékezései, 1999.

Csepreg község város adókerület.

Sorszám	Világosi kassza száma	A gazdálkodó		Milyen módon gazdálkodik			A gazdasághoz tartozó							
		neve	lakhelye (utca, dt, tér, tanya) házszám, hrsz.	teljesítés hasznosító	hasznosító	hasznosító	szántó		egyéb műv. ág.		összes			
							terület	kat. tisztá jöv.	terület	kat. tisztá jöv.	terület	kat. tisztá jöv.		
													k. hold	□-ol
41		Bercsai Májossal	Jusszák Gyaru. 13				3	400	51			3	400	51
42		Pozsa Ferenc	- - - 15				25	1100	54	2	500	24	28	605
43		Műs Ferenc	- - - 17				5	300	90	1	600	5	6	900
44		Műs Mária	- - - 17				1	500	16			1	500	16
45		Csernyán Mihály	- - - 19				4	1200	151	1	600	25	9	200
46		Csernyán János	- - - 19				11	900	205			11	900	205
47		S. Pálthy László	- - - 21											
48		S. Pálthy Imre	Sopron					900	9				400	2
49		Puzslai János	Kossuth u. 23				1	1200	46		1200	3	2	800
50		Puzslai Erőssé	- - - 23				2	1000	41			2	1000	41
51		Puzslai Erőssé	- - - 25											

1. kép. Az 1949–1950-es gazdálajstromról készült kép.

Fotó: Soproni Levéltár (MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950. 68.d)

A csepregi Kiss József gazdát 1000 forint pénzbüntetésre ítélték, mivel elmaradt a szántási ütemtervben meghatározott határidőtől, míg a tejbeszolgáltatás késlekedésért 800 forint pénzbüntetést és kétheti fogházat kapott. Horváth Antal csepregi gazdálkodó ellen vélt alkalmazottja miatt uszítottak, míg tejbeszolgáltatás elmulasztása miatt 1000 forint pénzbüntetést és két hónap fogházat kapott. Károlyi Józsefet ugyanezért ítélték el 1000 forint pénzbüntetésre és kéthavi elzárásra, 700 forint megfizetésére kötelezték továbbá azért, mert fogatát munka ellenében kölcsönadta.⁵⁴

Gazdálajstromok, kuláklisák

A megbélyegzett gazdák hátrányos megkülönböztetésére, egyúttal a számbavételükre is szolgáltak az úgynevezett kuláklisák.

54 MNL VaML XXXV. 61–63 fond. ÁVH-jelentés, 1950. augusztus 5.

Bár 1948-tól, a „kulákadó” bevezetésétől a 25 kh kulákhatar feletti birtokok száma jelentősen csökkent, a kuláknak bélyegzetek köre folyamatosan nőtt. Kuláknak minősült ugyanis az is, akinek cséplőgépe, korábban malma vagy kocsmája volt, kereskedelemmel foglalkozott, továbbá szintén ezen megbélyegzett csoportba került az is, akinek „kizsákmányoló módon” állandó alkalmazottai voltak. A települések kuláklisáin olyanok is szerepeltek, akik az előző rendszerben betöltött tisztségük, vagy egész egyszerűen „ellenséges viselkedésük” miatt „osztályidegennek” számítottak. A kuláklisák ugyanis nem csupán arra szolgáltak, hogy az adók kivetése miatt számba vegyék a megszabott birtokkategóriával rendelkező gazdákat, hanem a listázással egyértelműen a falusi osztályellenség összegyűjtése, valamint hátrányos megkülönböztetés volt a cél. Bár az első országos kulákösszeírást Házi Árpád belügyminiszter rendelte el 1952-ben, az egységes elvárások szerinti

listák pedig ez év őszétől keletkeztek, bizonyos összeírások már 1948–1949-ben, a mezőgazdaság-fejlesztési járulékkal összefüggésben is születtek. Ezek a listák lényegében azt jelentették, hogy egyszerűen „K” betűvel jelölték a gazdalajstromokban, ha valaki kuláknak minősült (1. sz. kép). Az első kuláklisák készítésekor, 1948-ban mintegy 66–67 ezerre volt tehető a földterülete alapján kuláknak minősülő gazdák száma országosan. A mezőgazdaság-fejlesztési járulék kivetése miatt készült összeírások a listázásoknak csupán a kezdeti állomását jelentették. A kuláknak minősített gazdákról későbbi időpontokban, sokszor egymástól eltérő okból kifolyólag különféle listákat készítettek: léteznek adóhátralékokat, tervkölcsönjegyzésében hátralékos kulákokat rögzítő, vagy éppen a kulákok ingó és ingatlan vagyonainak kimutatását tartalmazó összeírások.

Áttekintve a fellelhető, 1948. és 1954. között készített gazdalajstromokat, a csepregi gazdálkodók birtokméret szerinti megoszlását az 5. táblázat ismerteti.⁵⁵

A gazdalajstromban a kulákok külön lapon voltak nyilvántartva, mely lapok megtalálása hosszúságos levéltári kutatás során sem vezetett eredményre. A település kulák megbélyegzettjeinek létszámára a főlapok adatai utal. Egyes községekben 1950-től sem tartottak nyilván külön listát, továbbra is csak a „K” jelzés utalt arra, hogy helyben bizony annak tekintik az illetőt.⁵⁶

1948. december 12-én a csepregi járási főjegyző, dr. Farkas Kálmán a községektől a szívesen iparüzés megakadályozása a korcsmaiparban és a korcsmárosok anyagi

Gazdalajstrom 1948/1849	
25 kh felett	14 fő
Gazdalajstrom 1951/1952	
0–1 kh	160 fő
1–3 kh	406 fő
5–8 kh	135 fő
8–10 kh	72 fő
15–20 kh	24 fő
20–25 kh	5 fő
Gazdalajstrom 1952/1953	
0-1 kh	179 fő
3-5 kh	93 fő
hiányos	
Gazdalajstrom 1953/1954	
0–1 kh	190 fő
1–3 kh	233 fő
3–5 kh	113 fő
5–8 kh	145 fő
8–10 kh	53 fő
10–15 kh	55 fő
Összesítés: kulákok 165 kh 615 öl földterület	

5. táblázat

helyzete tárgykorban írt levelet. Kérte, hogy az Elsőfokú Iparhatóság gyűjtse össze a korcsmárosiparban tevékenykedőket, és ismertesse vagyoni helyzetüket (1–5 kh, 5–15 kh és 15 kh feletti birtokosok). Az adat-szolgáltatás Wagner Sándor, Pócza Antal, Frank István, Szele Ferenc és Szentkúti Antal korcsmárosokat érintette, kiemelve Szele Ferencet 21 kh földbirtokával.⁵⁷

55 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950. 68.d és MNL VaML-XXIV.621. Községi begyűjtési kartonok és gazdalajstromok, 1946–1957, 52. doboz.

56 MNL-VaML-XXIII-51.6e61. Vas Megyei Tanács vb. elnöki „szigorúan bizalmas, bizalmas” 1950. 34. 142/500/1950.-VII. október 6.

57 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950 (Fond) 10. doboz 3277-4353/1948.

Sopron vármegye alispánja az 1949. március 28. napján érkezett, rendkívüli közigazgatási értekezletre szóló meghívóban kérte a községi elöljárókat, hogy a kitöltött kérdőívekkel menjenek az értekezletre. A kérdőív alapján Csepreg öszlakosságának száma 4245 fő, a 16 éven felüliek szociális összetétele 1198 fő munkás, 1878 fő paraszt, 162 fő értelmiségi. A község földértékmezőszlása az alábbi:

1–5 kh	313 fő
5–10 kh	226 fő
10–20 kh	129 fő
20–25 kh	15 fő
25 kh felett	12 fő

6. táblázat

Ezen kérdőívvel párhuzamosan a községi jegyző összeállította az első kuláklislistát is, a névsort a népi szervektől szerezte be. Ezen lista első változatán 44 fő szerepel, köztük 26 fő neve mellett a K megjelölés. A főispánnak leadott lista 41 főt tartalmaz, melyből 15 fő rendelkezett 25 kh feletti földbirtokkal (ebből öten éppen 25 kh-dal), 16 fő 25 kh alattival, 3 fő értelmiségi került a listára, 3 fő cséplőgép-tulajdonos, 12 fő korcsmáros vagy egyéb üzlettulajdonos és 5 fő kupec, spekuláns. Átfedések természetesen vannak, a listán leadottak közül 19 főnek volt a népi szervek szerint alkalmasítottja.⁵⁸

Az 1949/1950. évi adókerület-kimutatóban 16 gazdát különállóan, pirossal jelölték földterületeik nagyságával, ezen gazdák – eltérő birtoknagysággal – de mindannyian szerepelnek az 1949. márciusi listán:

58 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950 (Fond) 11. doboz 52/1949. A kulákok névjegyzéke Csepreg községben.

Név	Kh
Kiss József	23
Ridavits Mihály	19
Frank Ferenc	18
Pócza Józsefné	32
dr. Takáts Ödön	86
Horváth János	24
Belkovics Gyula	19
Özv. Szele Ferencné	23
Beer János	22
Horváth Antal	28
Pócza Ferenc	28
Ravadics Géza	28
Károlyi József	19
Pócza Kálmán	22
Ifj. Szabó József	19
Horváth József	44

7. táblázat

Papp Géza Sopron vármegyei főispán 1949. március 31-én a járási főjegyzőknek kiküldött levelében úgy fogalmazott, hogy „tekintettel arra, hogy közigazgatási vonalon ezidáig vajmi kevés történt, a kormánynak a paraszt-kérdéssel kapcsolatos célkitűzései megvalósítására, azaz a szegény parasztság erőteljes támogatására, a középparasztság megnyerésére és a kulákság visszaszorítására”, további intézkedéseket várt. Az egyik, hogy a községi elöljárók a kulákság minden kis szabálytalanságát tárják fel és minden esetben teyenek feljelentést. Enyhítő körülményeket a kulákság esetén nem lehet figyelembe venni, a kiszabható büntetés maximumát kell alkalmazni. A főjegyzők feladata volt, hogy ezen ítéletek a vasárnapi közhírré tétellel köztudomásra legyenek hozva. Rendszeres hangulatjelentéseket várt

továbbá a községekről, szinte mindenre kiterjedően.⁵⁹

A főispán egy későbbi, Belügyminisztériumba írt levelében a kapuvári rendőrség vezetőjének leváltását sürgette, mivel az túlzottan agresszív, tettlegességig elfajulva viselkedett kulákokkal és kisparasztokkal.⁶⁰

A Magyarországi Bércséplők és Géptulajdonosok Országos Közossége által a községi adóhivatalnak küldött levél összesítette a helyi tagokat, részükre adóátalány megállapítását, az adó kivetését és beszedését kérte. Ezen kimutatás azon helyi cséplőgép-tulajdonosokat tartalmazza, akik az országos közösség tagjaként bércséplést vállalhattak. A 12 tagból 7 fő szerepel az 1949-es listán.⁶¹

Az 1949. június 11. napján tartott tisztértekezleten a Soproni Közellátási Felügyelőség részéről kérték a járási főjegyzőket, hogy a gazdajelzővel kapcsolatos munkák mielőbbi és pontos elvégzésére utasítsák a jegyzőket és ellenőrizzék a végrehajtást. A közös háztartásban élők gazdasága egynek tekintendő, kivételt csak a helyi népi szervek tehetnek.⁶²

A csepregi járás főjegyzője, Böcskei Imre komolyan vette hivatását, a területi államvédelmi szerv elégedetten jegyezte fel róla, hogy „a kulákok elleni harcot viszi, velük szemben hajlamos a túlkapásokra. Szerepénél fogva a párt vezetőségével együtt viszi az osztályharcot. A kulákokat különösen az adózás terén megszorítja. A kulákok haragos viszonyban vannak vele. Gyakran fel-

jelenti őket, ha szabálytalanságot észlel. A középapparatság egy része vele szemben közömbös, míg a másik része, valamint a dolgozó kisparasztok legnagyobb részét szeretik. A reakció részéről gyakran támadás éri. Már több ízben feljelentették, de a feljelentés anyagának kivizsgálása arra mutatott, hogy a feljelentés alaptalan volt.”⁶³

Az 1950 nyarán összeállított kuláklistán 14 fő szerepelt. Itt már egyértelműen szubjektív alapú összeírás történt, tekintettel az egy évvel korábbi lista adattartalmára. Ezen a listán szerepelt 20 kh-nál nagyobb földtulajdonnal rendelkező, korcsmáros, szikvízüzemes és állatorvos is.⁶⁴

A Magyar Dolgozók Pártja 1951. február 25. – március 2. között lezajlott II. kongresszusa új lendületet adott a kuláklisták felülvizsgálatának. Rákosi Mátyás kongresszusi beszédében kihangsúlyozta, hogy a kulákstatisztikákban nem szerepelnek azok a személyek, akiknek a földje a kulákhatárt nem érte el, de kocsmája, kereskedése, cséplőgépe, vállalata van, kupeckedik vagy spekulál, holott ők is a kizsákmányolók körét bővítik. Fentiek alapján valószínűsíthető, hogy a központilag nyilvántartott listán már csak a 15 fő 25 kh vagy afeletti területen gazdálkodó szerepelt.

Az MDP Politikai Bizottsága komoly eredménynek értékelte 1951-ben, hogy a kulákság korlátozására irányuló politika következtében tovább csökkent a kulákság gazdasági ereje. A kulákság tulajdonában lévő szántóterület mintegy 275 ezer kh-dal, a kulákok száma (akinek a földje 25 kh, illetve a 350 AK tiszta jövedelem feletti) 66 ezer főről 36 ezer főre csökkent. A földjükről lemondott kulákok 72%-a tartott meg földet, átlagosan 10,9 kh szántót. A Po-

59 MNL GyMSMSL-IV.401/b Főispáni elnöki iratok 1945–1949. 6./1949. „Szigorúan bizalmas” 1949. március 31.

60 MNL GyMSMSL-IV.401/b Főispáni elnöki iratok 1945–1949. 7./1949. „Szigorúan bizalmas” 1949. április 11.

61 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950 (Fond) 11. doboz 1949. 02. 10.

62 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Bizalmas iratok” 1949. június 11.

63 MNL VaML XXXV. f. 61–63. ÁVH-jelentés 1950. augusztus 5.

64 MNL VaML XXXV. f. 61–63. ÁVH-jelentés 1950. augusztus 5.

litikai Bizottság 1950. évi határozata óta a 25 kh, illetve 350 aranykoronánál kevesebb földdel rendelkező kulákokkal szemben is erősebben érvényesült a gazdasági korlátozás (korcsmáros, traktor- és cséplőgéptulajdonos stb. kulákok). Ennek köszönhetően mintegy felére csökkent a falusi magánkorcsmák száma. A traktorral és cséplőgéppel rendelkezők pedig mintegy 1010 db traktort és 2711 cséplőgépet adtak át az állam részére (magánkézben volt még 5700 traktor és 7128 db cséplőgép). A kulákság által elkövetett bűncselekmények és szabotázások száma magas, a bíróságok júniusban 3070, júliusban 4123 kulák ellen hoztak ítéletet. A kulákság korlátozására irányuló politika végrehajtásában hibaként fogalmazták meg a jobboldali opportunistát, a kuláksággal szembeni békülékenységet. Kiemelték a kulákság nehezen felismerhető aknamunkáját, valamint azt, hogy a sajtó nem rendszeresen foglalkozik a kulákság elleni harc kérdésével, a kulákság leleplezésével. Hibaként értékelték a „baloldali” elhajlást, mely a gyakorlatban a középparasztok kulákok közé sorolásával valósult meg. Kimondták, hogy előfordultak a kuláksággal szembeni megengedhetetlen túlzások (verések, indokolatlan büntetések), melyek a dolgozó parasztok sajnálkozását váltották ki. A baloldali túlzások elkövetőinek esetleges felelősségre vonását is felvetették. Megfogalmazták, hogy komoly hiba a felsőbb szervek által ellenőrzött és jóváhagyott kuláknyilvántartás hiánya, így fordulhat elő, hogy állandóan változik a nyilvántartott kulákok száma. A Politikai Bizottság kiállt amellett, hogy a korlátozás politikáját a továbbiakban az eddiginél következetesebben kell folytatni; ki kell terjeszteni azokra a kizsákmányolókra – kulákokra, akik nem ütik meg a „kulákhatárt”; következetesebben és konkrétan kell leleplezni a kulákság paraszt- és államellenes magatartását. Ki-

mondták, hogy meg kell akadályozni a kulákok gazdasági korlátozó szabályok alóli (adó, begyűjtés) kivonását, ezért minden községi tanácsnál az 1948 előtti vagyoni helyzet figyelembevételével kellett elkészíteni a kulákok névjegyzékét. A kulák névjegyzékeket a járási tanácsok és járási pártbizottságok irányítása mellett folyamatosan 1952. január 1-ig kellett felülvizsgálni. Olyan falusi kizsákmányolókat is fel kellett venni a listára, akiknek a földjük, jóllehet nem érte el és nem is éri el a jelenlegi kulákhatárt, de túlnyomórészt kizsákmányolásból és nem maguk és saját családjuk munkájából éltek vagy élnek. A kuláklistán ki lehet hagyni olyan családokat, akiknek a földjük ugyan a kulákhatáron felül volt vagy van, de idegen munkaerőt állandó jelleggel sem a múltban, sem a jelenben nem alkalmaztak, valamint földjüket túlnyomórészt saját, vagy családjuk munkaerejével művelték, továbbá akik nem kizsákmányolók.⁶⁵

A fellelhető levéltári források alapján egyértelmű, hogy az osztályharc fontos eszközének tekintett kuláklistán kialakításának egységes szempontjai nemigen érvényesültek. Megjegyzem azonban, hogy az objektív szempontok (kh-határ, éves alkalmazott) melletti „kizsákmányoló”, mint szubjektív megítélés alá eső feltétel, eleve nem is tette lehetővé azt.

Jákon a vita főleg a kulák és a középparaszt kérdés körül forgott: megállapították, hogy az elvtársak nem voltak tisztában azzal, hogy ki a kulák, és ki a középparaszt. Amennyiben egyértelműsítik a fogalom meghatározást, a középparasztot a választás során maguk mellé állíthatják.⁶⁶

A kuláklistán felülvizsgálatánál gyakran megállapították, hogy a tanács kétféle ku-

65 MNL OL M-KS 276.53.082. 1951. szeptember 6. MDP jkv.

66 MNL VaML XXXV.-11/b/1. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága 1949/1950.

láklistát vezetett: egyet azokról a kulákokról, akik a rendelet értelmében mezőgazdaság-fejlesztési járulék fizetésére voltak kötelezve, illetve egy másik összeírást a terménybegyűjtés szempontjából kuláknak minősülőkről.

A korabeli adatsorok, táblázatok kuszaságát jelzi, hogy azok véletlenül sem egyeznek, az összefüggés sem kiolvasható. Az nyilvánvalóan problémát jelentett, hogy a tanácsokon a kuláklista összeállítása során nem vették figyelembe a Minisztertanács 142/1950. (V. 17.) MT rendeletét az 1950/1951. évi állami terménybegyűjtés szabályozása tárgyában, mellyel az egész beszolgáltatási rendszer egy nehezen értelmezhető szabályrendszerre alakult. Nem minden esetben rögzítették azoknak a nevét, akik ugyan birtokviszonyaikkal miatt nem lépték át a kulákhathatárt, de rendelkeztek cséplőgéppel, vagy gépi erővel hajtott munkagéppel, korcsmával vagy kereskedéssel. Azok egy részét, akik időközben földjüket részben, vagy teljes egészében leadták és így a 25 kh vagy 350 aranykorona tiszta jövedelemhatár alá kerültek, egész egyszerűen lehúzták a listáról, nem számítottak többé kuláknak. A tulajdoni viszonyok melletti azon szubjektív szempont pedig, hogy az adott gazda vidéki osztályellenségnek számított-e, végképp kiszámíthatatlan.

Az 1953. évi általános jövedelemadó lajstromozása kapcsán a kulákok besorolásánál már úgy fogalmazzuk, hogy a földbirtok általános jövedelemadójának megállapításánál a kulákokra vonatkozó szabályokat annál kell alkalmazni, aki a Belügyminisztérium által összeállított „kuláklistán” név szerint szerepel.⁶⁷

A Központi Vezetőség június 27–28-ai ülésén elfogadott határozata viszont elviekben megszüntette a kuláklistákat, vagy legalábbis

komolyan foglalkozott azok következményeivel, hiányosságaival. Az 1953. szeptemberi, MDP Mezőgazdasági Osztálya által tett, kuláklista megszüntetésével kapcsolatos javaslataiból, észrevételeiből szépen kiolvasható, hogy finom önkritikát gyakorolva lényegében beismerték az eddigi korlátozások félresiklását. A hibát főképp abban látták, hogy a lista a kulákok elleni harcot adminisztratív vonalra vitte. A kuláklista olyan jelleget adott a kulákságnak, hogy a listán csak megbélyegzett emberek vannak, akiket a törvény nem véd és velük szemben bármilyen önkényeskedést lehet alkalmazni. Számos helyen elégedetlenkedő középparasztokat azzal fenyegettek, hogy kuláklistára kerülnek. Felhasználták ezt arra is, hogy kis- és középparasztokat a termelőszövetkezetekbe erőszakoljanak. A kuláklistára 23 230 olyan személyt vettek fel, akik azelőtt nem estek a kulákkorlátozás alá, s így a kuláknilyvántartásba vettek száma 71 603-ra nőtt, míg 1949-ben mintegy 65 632 kulákot tartottak nyilván. A különbséget az okozza, hogy a kuláknilyvántartást a tanácsszervek állandóan változtatgatták, másrészt pedig abból, hogy sok középparaszt került a kuláklistára. A kuláklista adatai alapján 13 447 fő azoknak a száma, akiknek 25 kh-nál nagyobb, vagy 350 aranykoronánál magasabb kataszteri tiszta jövedelemmel rendelkeznek. A 25 kh-nál kevesebb területtel rendelkezők száma 36 269, emellett 21 887 olyan személy szerepelt a nyilvántartásban, akik valamikor kulákgazdasággal rendelkeztek, de az elmúlt évek során gazdaságukat teljesen felszámolták. Előfordult számos helyen, hogy a kuláklistára bosszúból, rosszindulatból és egyeseket politikai magatartásukból kifolyólag vettek fel a párt- és a tanácsszervek. Ugyanakkor olyan személyeket mentesítettek, akik a tanács vezetőinek rokonságához, baráti köréhez tartoznak. Ezen túlmenően a kuláklista módot adott a tanács

67 MNL VaML XXIII. 326.. c) 1. Szombathelyi Járásai Tanács VB. Titkársága 015/1953. T.ÜK.

dolgozóinak megvesztegetésére és korrupcióra is. A kuláklista falun komoly elégedetlenséget váltott ki, és az igazságtalanságok miatt sok fellebbezés, panasz érkezett a tanácsszervekhez, ezek jelentős részét azonban a tanácsszervek nem vizsgálták ki érdemben, hanem mereven alkalmazták a helytelen rendeleteket, azon még vitatkozást sem engedtek meg. A Mezőgazdasági Osztály azt javasolta, hogy „fel kell számolni minden, a kulák likvidálásra irányuló törekvést. A gazdasági rendszabályokat úgy alkalmazzák az állami szervek, hogy az ne tegye lehetetlenné a gazdálkodásukat és ne vezessen likvidálásukhoz. A kulákok korlátozása terén a törvényes rendeleten túlmenni nem szabad.”⁶⁸ Azon középparasztokat, akik jogtalanul kerültek a kuláklistára, a kulákkorlátozás alól mentesíteni kell. Felmérve a fogalommeghatározás körüli anomáliákat, a kulákmeghatározást az alábbiakban akarják pontosítani:

- aki saját vagy bérelt földön állandóan bér munkát (éves cselédet) foglalkoztatott, illetve foglalkoztat, ő maga pedig nem dolgozott, vagy kupeckodással, uzsorászkodással foglalkozott, tehát mások kizsákmányolásából élt;
- akinek tulajdonában vagy bérletében lévő földterület 1948. január 1-jén vagy jelenleg is a 25 kh-ot és a 350 aranykorona értéket együttesen meghaladta vagy meghaladja – 4119 fő 119 429 kh földterülettel –, ez azokra is igaz, akik 1948. január 1. óta földjüket részben vagy egészben az államnak felajánlották, vagy családtagjai között szétesztették – kb. 30 ezer fő;
- akik földjének aranykorona-értéke a 400-at meghaladja (kb. 7104 gazdaság);

68 MNL OL M KS MDP jegyzőkönyvek 276. f. 53. cs. 134. ó. e. 1953. szeptember 2. Mezőgazdasági Osztály javaslat a kuláklista megszüntetésével kapcsolatos egyes kérdésekre.

- akinek cséplőgépe, elemi vagy gépi erővel hajtott munkagéppel rendelkező ipari üzeme (malom stb.) volt vagy van, továbbá aki kereskedést vagy vendéglátóipart folytatott vagy folytat, amennyiben a gazdaságához tartozó mezőgazdasági művelési terület kataszteri tiszta jövedelme a 150 aranykoronát meghaladja.
- A javaslat szerint a jövőben a dolgozó paraszttal egyenlő bánásmódban kell részesíteni:
- akiknek a szülei kulákok voltak, de a földterület szétesztása után az örökölt földterület a 25 kh-at és a 350 aranykorona vagy a 400 aranykorona értéket nem éri el;
- a tulajdonukban lévő területet – bár az kulákgazdaság volt – időskorukra vagy munkaképtelenségükre való tekintettel 1948. január 1. előtt szétesztették, azon nem ők gazdálkodnak és arról jövedelmük nincs;
- értelmiségi dolgozók, akiknek tulajdonukban kulákgazdaságot meghaladó földterület volt vagy van, abban az esetben, ha a fő jövedelme nem a földtulajdonból származik.⁶⁹

A kuláknak minősített gazdák üldöztetése nem ért véget. A politikai életben bekövetkezett fordulat hatására Rákosi némileg háttérbe szorult ugyan, de a szavai továbbra is nagy súllyal estek latba. Elhíresült, 1953. július 11-én elmondott beszéde mértékadó lett, ebben a beszédében hangzott el az a közismert mondat, miszerint „a kulák kulák maradt, listával vagy lista nélkül”.

Bár a júniusi határozat kimondta, hogy a kuláklisták eltörlése mellett meg kell szüntetni ezen személyek zaklatását is, hozzátették, hogy mindezt „a kulákság korlá-

69 MNL OL M KS MDP jegyzőkönyvek 276. f. 53. cs. 134. ó. e. 1953. szeptember 2. Mezőgazdasági Osztály javaslat a kuláklista megszüntetésével kapcsolatos egyes kérdésekre.

tozásának és elszigetelésének politikáját” fenntartva kell megvalósítani. Ez voltaképpen azt jelenti, hogy az egyszer kizsákmányolónak, és ezáltal ellenségnek minősített gazdaelitet képező kulákok továbbra is ellenségnek minősültek. A megbélyegzés megbélyegzés marad.

A kulákság fogalmi meghatározása 1954 januárjától változott, így az a gazda számított kuláknak, akinek a tulajdonában lévő összes földterület a 25 kh-at és a 350 aranykorona értéket együttesen meghaladta, vagy folyamatosan egy vagy több mezőgazdasági alkalmazottat foglalkoztatott. Fontos, hogy a korábban említett felszorzás megszűnt, tehát a szőlő, kert és gyümölcsös területeket nem lehetett többszörös szorzóval számítani.

Rákosi hatalma újbóli megerősödésének következményeként 1955 tavaszától a kulákok elleni fellépés újabb lendületet vett, és bármely kötelezettség elmulasztása ismét súlyos szankciók alkalmazását vont maga után. Ekkorra az addigi korlátozások és súlyos szankciók alkalmazása következtében már csak 1780 gazda rendelkezett 25 kh feletti földterülettel. Kijelenthető tehát, hogy a pártállam lényegében elérte célját, a gazdaelitet képező társadalmi csoportot felszámolta.

Gyakorlattá vált, hogy a többgenerációs családok területét egyként kezelték, ezzel az egész családot kuláknak nyilvánították, ami magasabb adózási és beadási kötelezettséget jelentett. 1955. február 4-én Horváth József begyűjtési megbízott bejelentette a Tanácsnak, hogy a községben sok esetben helytelen szétírások történtek. Közösen gazdálkodnak, mégis két beadási könyvük van, ennek megszüntetéséhez kérte a vb segítségét, majd ismertette az eseteket. Összesen 54 összevonási (pl. id. és ifj. Horváth József esetén, Szombathelyi u. 4. és Horváth Antalné, Horváth József esetén, Szombathelyi

u. 8.), míg 9 széjjelvonási javaslatot tett. Az összevonások indoka az volt, hogy „megállapítást nyert, hogy közösen gazdálkodnak vagy közös háztartást vezetnek”.⁷⁰

Ezen döntés ellen tett panaszt Belkovic Gyula (Hunyadi u. 11.), aki előadta, hogy fia megnősült, így ők menyével külön gazdaság lettek, s bár fia hamar meghalt, menyje attól még önálló háztartást visz. Meggyőződése, hogy „egyes irigy, rosszakarátú emberek és ezen emberek befolyása alatt álló begyűjtési megbízott még nagyobb terhekkel akarja jogtalanul sújtani”.⁷¹ Fentiek okán a tanács helyszíni szemlét tartott, a panaszban foglaltakat elfogadták, és határozatban rögzítették, hogy id. Belkovic Gyula és özv. ifj. Belkovic Gyuláné mezőgazdasági ingatlana két külön gazdaságot képez.⁷²

A kulákok megbélyegzése az egész családra kihatott. Igazolványukban szerepelt a nagy K betű, ezt az iskolás gyermekek neve mellett is szerepeltették az iskolákban. Továbbtanulni csak nehezen vagy egyáltalán nem tudtak, felsőoktatási intézménybe még a legjobbak sem kerülhettek be. Nagykorúságuk elérése után ezért sokan városokba költöztek, és néhány évet munkásként elhelyezkedve már bejuthattak egyetemre, főiskolára. A kulákkérdés nem került le a napirendről, a kulákokkal szembeni gyűlöletet tovább szította a párt sztálinista vonala. A kulákokat tették felelőssé a kényszerrel létrehozott termelőszövetkezetek felbomlásáért, de azért is, ha a tsz-ek gyenge eredményt értek el.

A kuláklistánál valóban soha nem lehetett lekerülni. A hátrányos megkülönböztetést, a megbélyegzettséget tovább hor-

70 MNL VaML XXIII.-728 c) 9. Csepreg Községi Tanács vb-ülés jegyzőkönyve 1955. február 4.

71 MNL VaML XXIII.-326 d) /12.d Csepreg Községi Tanács vb jkv.

72 MNL VaML XXIII.-326 d) /12.d Csepreg Községi Tanács vb 29/1955. sz. határozata.

dozták az érintettek azután is, hogy a rájuk nehezedő terhek miatt földjüket felajánlották az államnak, a helyi termelősövetkezetnek, vagy akiket az állam birtokelkobzások révén maga fosztott meg tulajdonától, és így földterületük alapján már nem számítottak kuláknak. Azokat, akiket a hatalom el akart lehetetleníteni, megtette. A kuláknak minősített gazdákkal szemben nem egyszer alkalmazták a teljes vagy részleges vagyonelkobzást és a meggyőzés eszközéül szánt fizikai erőszakot. Amire szükségük volt, rekvirálták. Ami megtetszett a helyi pártfunkcionáriusnak, elvette. A rendszer rendőri nyomással, ÁVH-s zaklatással, internálással, megfélemlítéssel mindent elkövetett a „kulákság” felszámolására. A gazdákat kötelező terménybeszolgáltatásokkal és szándékosan betarthatatlan rendeletekkel állandóan nyomorgatták. A börtönben a leg súlyosabb kínzásoknak vetették alá őket. 1951–1952-ben 167 ezer kulákot ítélték pénzbüntetésre, 2869-et elzárásra. Mindezek együtt gazdálkodó családok, generációk visszafordíthatatlan ellehetetlenítéséhez, a termőföldhöz való ragaszkodás, a paraszti életforma végleges megszűnéséhez vezettek. Az 1956-os forradalom leverése után a Kádár-rendszer már inkább a kiegyezésre törekedett a parasztsággal. 1959 tavaszán törvényerejű rendelet szabályozta a mezőgazdasági termelősövetkezetek, csoportok alakításának feltételeit és működési módját, lehetővé téve a volt „kizsákmányoló kulákok” belépését. Bár a kádári rendszer elismerte, hogy szükség van e réteg szaktudására, szorgalmára, mégsem adott valódi lehetőséget arra, hogy a korábban kuláknak bélyegzettek a helyi társadalomban visszaszerezék elvesztett helyüket. Hiszen az osztályharc megmaradt.

Kulákmentesítések

Az 1952-es, egységes szempontok szerint összeállított, BM által nyilvántartott és jóváhagyott listát a levéltári kutatásaim során fel nem leltem, vissza lehet viszont fejteni az 1956-os mentesítések tanulmányozásával. A kulákkérdés napirendre kerülését, az 1956-os kulákmentesítést a korábbi évek erőszakos hozzáállása, annak a termelésre vonatkoztatott sikertelensége indokolta. A lakosság, így a középparasztság is igényelte a listák felülvizsgálatát, és az azokon szereplők esetleges rehabilitálását.

Csepreg Községi Tanács végrehajtó bizottságának 1956. július 13. napi, rendes, kibővített üléséről szóló jegyzőkönyv alapján az ülés 1. napirendi pontja a kulákkérdés megtárgyalása volt. A vb-elnök egyenként felolvasta, akiket a párt vb-a is érdemesnek talált arra, hogy a kulákmeghatározás alól mentesüljenek:

Ridavits Mihály (Fehér u. 29.) esetében a tanácstagok kifejtették, hogy „a múlt hibáit tesszük jóvá. Sokan személyes bosszú következtében kerültek a kuláklajstromba”.

Horváth Antal (Szombathelyi u. 8.) kapcsán elmondták, hogy földbirtoka 24 kh volt, csupán a tiszta kataszteri jövedelem alapján került a listára. Egyes tanácstagok elmondták, hogy „az öreg már meghalt, gyerekeit sújtják kulák meghatározással. Volt egy alkalmazottja, aki nyomorék volt. Inkább szánalomból fogadta magához, mintsem hogy kizsákmányolja. Az öreg halála után a gyerekei felváltva gondozzák a volt alkalmazottat.”

Szabó József (Dózsa u. 39.) szintén a tiszta kataszteri jövedelem miatt került a lajstromra, elmondták, hogy sokszor kisegítette a kisembereket, ha hozzá fordultak. Nem volt kizsákmányoló, a községben sokan többet kértek a segítségért. Népszerű volt, nagy szeretetnek örvendett.

Özv. Pócza Józsefné (Kőszegi u. 21.) a tanácsstagok elmondása szerint összevonás útján került rá a listára. Időközben elhunyt, gyermekei lettek összevonva, így elérte a 33 kh-at. „Póczáék birtoka úgy növekedett meg, hogy az asszonynak volt 2 beteg testvére, akik legények voltak és így birtokuk egyben maradt. Alkalmazottat soha nem tartottak, a legények nagyon sokan dolgoztak, nagy volt a család, a munkát el tudták végezni. Idegen munkaerőt nem alkalmaztak, csak az aratási munkákat adták ki. Beadását és adóját ugyan nem mindig teljesítette, de ez talán éppen a túlkapásoknak volt köszönhető.”

Özv. Horváth Józsefné (Ságvári u. 9.) azért került a listára, mert alkalmazottat tartott, szikvizüzeme volt, ezenfelül 14 kh-on gazdálkodott. A tanácsstagok véleménye szerint „a kocsisa zsákmányolta ki az özvegyasszonyt, nem ő volt a kizsákmányoló, ezt mindenki tudja”.

Haizler Jenőné (Széchenyi tér) földjének tiszta jövedelme meghaladta a 350 aranykoronát és péksége volt. Ezt a pékséget 1945 előtt bérbe adta. Fia boldogulása miatt is javasolták mentesítését.

Pócza Kálmán (Dózsa u. 44.) „földbirtoka 25 kh alatti, csupán a kataszteri tiszta jövedelme miatt lett kulák. Jelenleg kórházban haldoklik, kizsákmányoló nem volt. Alkalmazottja sem volt, alkalmi munkásokkal dolgozott, a bért mindig rendszeresen megfizette.”

Konrád Lajos vb-elnök elmondta, hogy a félkulákok helyzetével a párt vb-a nem is foglalkozott, mert ilyenek Csepregen nincsenek. Beer János, Berényi Sándor, Frank István kuláklistán nem voltak, ügyükkel felesleges foglalkozni. A listán öt kulák maradt, akik ügyében a párt nem lát tisztán: Horváth József, Horváth János, Szele Ferencné, Kiss József és Pócza Ferenc. Az ő esetükben további nyomozás levezetését

kérte, mivel nem szabad elhamarkodott döntést hozni.

Fentiek alapján Csepreg Község Végrehajtó Bizottsága az 53. sz. vb-határozattal a fenti hét személyt mentesítette a kulák fogalom meghatározása alól és utasította a vb-elnököt, hogy ezen határozatot a lakosság körében tudatosítsa és a legközelebbi tanácsülésen ezek rehabilitációja legyen előterjesztve.⁷³

1956. július 24-én a Községi Tanács Végrehajtó Bizottságának rendes, kibővített ülésén folytatódott a mentesítések tárgyalása. Konrád Alajos elmondta, hogy a párt vb három dolgozó paraszt mentesítését kéri a kulák megkülönböztetés alól.

Kiss Józsefné (Kossuth u. 9.) esetében elmondták, hogy 22 kh földbirtoka és 438 AK jövedelme volt, emiatt került listára. Nem volt kizsákmányoló, nagy volt viszont a család, minden munkát maguk végeztek. Konrád elnök szerint egyetlen probléma az, hogy egy fiuk le van zárva, de ezért a család többi tagja nem kerülhet hátrányba.

Pócza Ferenc (Kossuth u. 15.) 21 kh-on gazdálkodott, 409 AK tiszta jövedelemmel rendelkezett. Gazdasági alkalmazottat soha nem tartott, maguk dolgoztak, csak a munkának éltek és élnek most is. Esetében hátráltató tényező, hogy egyik fia le van csukva.

Horváth János (Széchenyi tér) mézszáros mentesítését a vb nem támogatta, bár „magtalan földetől jött össze a területe”.

Konrád elnök ezt követően elmondta, hogy még három család maradt a listán: Horváth János (Széchenyi tér) mézszáros, Szele Ferencné (három gyermeke van, férje kupeckedett) és Horváth József (Ananás). Horváth József volt a leggazdagabb 44 kh földbirtokkal, esetében ezért nem született döntés.

73 MNL VaML XXIII.-728/ c) 1. Csepreg Községi Tanács vb rendes kibővített üléséről szóló jegyzőkönyvek 1950–1953. 1956. július 13.

Kovács Gyula vb-tag elmondta, hogy „ezek a csepregi nagyobb gazdák éveken át segítették a szegényebb réteget, ezért épült a község”. A végrehajtó bizottság az 56. sz. vb-határozattal Kiss Józsefnét és Pócza Ferencet mentesítette a kulákfogalom meghatározása alól és utasította a vb-elnököt, hogy ezen határozatot a lakosság körében tudatosítsa.

A kulákok rehabilitálása kapcsán Konrád vb-elnök augusztus 24-én kifejtette, hogy „nem kulák mentességről van szó, hanem a középparasztokat visszahelyeztük a jogaikba a II. kongresszus szellemében”. Több tanácsstag is kifogásolta, hogy nem kapott mindenki mentesítést. Kérték, hogy Horváth József és Szele Ferencné is legyenek dolgozó parasztok.

1956. október 26-án a vb-ülésén az egyik tanácsstag felvetette ismét a tisztázatlan kulákkérdést. Elmondta, hogy a község lakosságának az az óhaja, hogy most már fejeződjön be a vita, hozzanak mentesítő határozatot Horváth József és Szele Ferencné ügyében is. Konrád Alajos ugyan meg akarta szavaztatni a mentesítést a két személy kapcsán, azonban Németh Imre tag ezt kifogásolta, ugyanis „nem lehet, nem helyes, ha a Párt VB nélkül hozunk ebben az ügyben határozatot”.⁷⁴

A mentesítések tárgyalásakor tehát 12 fő szerepelt azon a bizonyos BM által jóváhagyott kuláklistán, s bár átfedések itt is vannak, kevés kivételtől eltekintve jellemzően ugyanazok, akiket az 1949-es első, kibővített listára feljegyeztek.

74 MNL VaML XXIII.-728/ d) 4. Csepreg Községi Tanács vb rendes kibővített üléséről szóló jegyzőkönyvek 4. d).

Gazdák elleni propagandahadjárat

A kuláknak minősített gazdákkal szembeni propagandahadjárat már 1948 júliusától elkezdődött. Az országos és megyei napilapokban tömegesen jelentek meg olyan cikkek, amelyek a kulák megbélyegzettek fejére olvasott vétségekkel igyekeztek ellenük hangolni, szítani az osztályharcot. A kuláknak bélyegzett gazdák jelentős részét közellátás veszélyeztetésének vétsége címén olyan vádakkal, mint például a különféle mezőgazdasági munkák nem kellő időre vagy minőségben történő elvégzése, a beszolgáltatási kötelezettségeik nem teljesítése, szennyezett gabona, felhígított tej leadása, be nem jelentett feketevágás elkövetése a bíróságok elé vitték. Az osztályszempontú ítélkezéskor alapján ugyanazért a tettért más büntetést szabtak ki egy kuláknak bélyegzett gazdára, mint egy kis- vagy középparasztra. Mindezen felül a beszolgáltatás maradéktalan behajtása érdekében indított elszámoltatásokat is a kuláknak nyilvánítottak portáin kezdték, és sok gazdát elhurcoltak.

A diktatúra kiépítésének fontos területe volt a társadalmi nyilvánosság beszűkítése, a központi propagandagépezet térnyerése. Ennek egyik eleme az úgynevezett „közérdekű hírszolgálat” egész országra történő kiterjesztése, melynek célja „az volt, hogy az önhibáján kívül tájékozatlan falusi népesség, a tervszerű és gyors hírszolgálat bevezetésével mind politikai, mind gazdasági téren a jelentősebb eseményekről idejekorán értesüljön. Rendeletem távolabbi célja pedig az volt, hogy a reakciónak a demokratikus fejlődést gátló és zavartkeltő hírverése megghiúsíttassanak azáltal, hogy falusi népünk az eseményekről a valóságnak megfelelően tájékozódhasson.”⁷⁵ A hírszolgálat anyaga

75 Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára IV.401.b.666/1948. sz.

három részből állt. A központi anyagot a Belügyminisztérium Sajtó Osztálya állította össze, és rádión szombaton továbbították a községi jegyzőkhöz. A megyei eseményekről készített ismertetést a főispánnak kellett összeállítania, s hetente postára adni, hogy azok vasárnap reggelre eljussanak a községi jegyzőkhöz. A helyi anyag összeállítása a községi jegyzők feladata volt, s a szokásos helyi hirdetőanyagot kellett tartalmaznia, melyeket előzetesen el kellett küldeni a főispánnak jóváhagyásra.

A hírszolgálat anyaga nem lehetett hosszabb egy és negyed gépelt oldalnál, ebből fél-fél oldal a központi, illetve a megyei anyag volt, míg negyed oldalt a szokásos helyi hírek tették ki. Az így összeállított híreket minden vasárnap délelőtt a község erre alkalmas, lehetőleg központi fekvésű helyén, télen egy zárt helyiségben kellett felolvasnia a jegyzőnek az egybegyűlt lakosság előtt. A közérdekű hírszolgálat megyei és helyi anyagait átnézve már-már kellemtelenül sok, kulákok ellen uszító, mindenért őket hibáztató, hergelő híreket olvasni.⁷⁶

1949. január 1-jén például tájékoztatták Csepregen a lakosságot, hogy a „dolgozó parasztság érdekében a Kormány rendelettel szabályozta a föld adásvételét, hogy a falusi kizsákmányoló kulák nagygazdák, kupecek és spekulánsok ne harácsolhassák össze a dolgozó parasztnak földjeit”.

Az 1949. június 17. napi megyei anyag tartalmazza, hogy a műtrágya használatának eredményét jónak ítélik, de rögtön hozzá is teszik, hogy a kulákok, a reakció megpróbálta őket lebeszélni annak használatáról. Beszámolnak szabotáló kulákokról is, Váraljai János 70 holdas csáfordfánosfai kulák a répat nem munkálta meg, míg Mesterházi István lócsi 120 holdas kulák földjei teljesen gazosak, elhanyagoltak. „Ezek ellen a leg-

szigorúbb eljárás van folyamatban, mert nem érdemelhet kíméletet az, aki a 3 éves tervet és az 5 éves tervünket, tehát népünk további felemelkedését, jólétét szabotálja... A kulákokat ismeri a község lakossága és azt is tudja, hogy a faluban a legszigorúbb, ha arról van szó, hogy a szegényeken segíteni kell. De most nem sajnálja, hogy 10 vagy 20 hold földjének a termése a gaz miatt a kárba veszik.”

A hírek arról is beszámolnak, hogy több községben a kulákság a jegyzőhöz folyamodott és igyekezett földjeit családtagok és rokonság között szétosztani. Ezzel is szabotálják és késleltetik a terménybegyűjtést.

Az 1949. június 26. napi helyi hír arról szól, hogy Horváth Antal szombathelyi utcában lakó kulák 18 éve nem fizetett bért Pereznyák Lajos mezőgazdasági alkalmazottjának. Kötelezték, hogy az elmaradt fizetést záros határidőn belül fizesse ki. „A hatóságokat Horváth Antal azzal akarta félrevezetni, hogy kötött egy eltartási szerződést, amiben mint családtagot tartja el. Horváth Antal kulák még ruhát alkalmazottjának nem vett, pedig a jó családapa eltartottjáról tisztességesen gondoskodik. A munkaügyi bizottság minden ilyen kérdést meg fog vizsgálni Csepreg községben és a kulák mesterkedéseket fel fogja számolni.” A hír később az országos napilapban ekként jelent meg: Horváth Antal csepregi kulák 15 évig nem fizette a bért cselédjének. A járási főjegyző a kizsákmányoló kulákot kötelezte, hogy alkalmazottjának a hátralévő bért, 12 600 forintot mint jogos illetményét megfizesse.⁷⁷

1949. október 6-án Sopron vármegye főispánjától, Papp Gézától érkezett megyei hír a vetések határidőre történő elvégzéséről: „A reakció megpróbálja megakadályozni rémmesékkal a vetést. Pl. az egerek össze-

76 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950 (Fond) 11. doboz 502/1/1949.

77 Friss Újság, 1949. október 23. 177. p.

szedik a vetőmagot, ez nem felel meg a valóságnak, mert talál mást is. Azok a gazdák, akik még nem jegyezték tervekölcsönt, jegyezzenek, mert más megyében a parasztság sokkal több eredményt mutatott fel ezen a téren.”

Július 2-án azt olvasták fel, hogy a kulákok több helyen megpróbálták az arató parasztokat becsapni. A DÉFOSZ⁷⁸ megkerülésével kevesebb bérért akartak aratókat felfogadni. Ezért szigorú rendeletet hoztak, aki a 25 kh és a 350 kataszteri tiszta jövedelmet eléri vagy meghaladja, aratáskor és betakarításkor köteles legalább annyi munkavállalót alkalmazni, mint az elmúlt évben. Aratókat csak a DÉFOSZ munkaközvetítő iroda útján lehet alkalmazni. A kulákokat, aki ezt megszegi, három évig terjedő fogházzal és 24 ezer forintig terjedő pénzbüntetéssel sújtják.

Július 9-én tudatták, hogy sertésfelvásárlásoknál a kuláknak minősülő kupecsek egyáltalán nem vásárolhatnak. Július 30-án a begyűjtési verseny kapcsán annak volt hírértéke, hogy egyéni versenyben Pusztai János Kossuth utcai kisparaszt vezet, aki begyűjtési kötelezettségének 526%-ban tett eleget.

Még aznap a helyi hírek között olvasták fel, hogy „a kulákok Csepregben még mindig próbálkoznak a törvényekkel és rendeletekkel szembefordulni. Múlt héten özv. Szabó Józsefné csepregi kulákokat a munkaügyi bizottság kötelezte, hogy Labrinc Hermann nevű mezőgazdasági alkalmazottjának visszamenőlegesen majdnem 2.000,- Ft-ot fizessen meg. A kulák a törvényt nem tartotta be, cselédjének csak 100,- Ft fizetést adott havonta. Így jár a kulák, aki aljas

mesterkedésekkel próbálja kiuzsorázni alkalmazottját.”

Augusztus 6-án már azzal lázították a lakosságot, hogy a kulákok azt akarják, hogy a dolgozó parasztok ne kapjanak 5 forintos jutalmat, a kulákok tovább folytatják szabotálásukat: zsiszikes búzát adnak le, spekulálnak, gabonájukat visszatartják.

A *Vasmege* napilap 1950. május 7. napi számában beszámoltak a helyi békevédelmi bizottság munkájáról is: „túlnyomórészt kis- és középparasztok, agrárproletárok élnek itt. Jócskán megtaláljuk azonban a falu vámpírjait, a dolgozó parasztok gyűlölt ellenségeit is: a kulákokat. ...még az elmúlt hetekben a kulákok és cimboráik suttagó uszításukon keresztül akartak háborús félelmet kelteni a lakosság körében. Aljas terük azonban nem sikerült. Csepreg dolgozói visszaütöztették a pánikot kelteni akaró »amerikások« aljas próbálkozását.”

A *Vasmege* napilap „A kulák csal, szabotál – a demokrácia ökle lesújt rájuk” című cikke tájékoztatja a megye lakosságát, hogy „a rendőrség átadta az ügyészségnek Pócza Ferenc, Pócza János, Horváth József és Kiss János csepregi kulákokat, akik tavalyi vetőmagjukat nem vetették el, hanem más célra felhasználták. Ugyanezek a tavaszi adat-szolgáltatási lapjukon és a cséplési lapjukon hamis adatokat tüntettek fel: letagadták valóságos vetőterületüket, hogy így kevesebb gabonát kelljen beadniuk. Amikor dolgozó parasztságunk szorgalmasan törekszik, a kulákok minden eszközt megragadnak, hogy hátráltassák a termelő munkát.”⁷⁹

Az 1950. március 30-ai népnevelői értekezleten elhangzott, hogy „a még meglévő kulákokat napról-napra kisebb területre szorítják”.⁸⁰ A megye területén szabotáló

78 1949-ben alakult a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége – DÉFOSZ) a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének (FÉKOSZ) és az Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetségének (UFOSZ) egyesülésével.

79 Vasmege, 1950. szeptember 17. 5. p.

80 MNL VaML XXV.-11/h/1. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága apparátusának iratai, 17. 1950. március 30.

kulákokról szóló cikkből azt tudjuk meg, hogy eljárás indult özv. Pócza Józsefné csepregi kulák ellen, mert hombárját nem fertőtlenítette és nem tisztította meg a zsisziktól és egyéb, gabonát fertőző férgectől. Ellene bünvádi eljárást indítottak.⁸¹

A megye napilapjában az „Alkalmazzuk helyesen pártunk parasztpolitikáját!” című cikk jobboldali elhajlásokról számolt be. Őriszentpéteren a jegyző 67 kulákot akart mentesíteni a kulákokat sújtó rendszabályok alól, míg Simaságon egy 50 és egy 35 kh-as kulákot igyekeztek mentesíteni. Baloldali elhajlásként számolnak be arról, hogy Kőszegpatyon egy középparasztot kizártak a DÉFOSZ-ból, míg Pösén egy kulákra akkora büntetést szabtak ki, ami több volt egész vagyonánál.⁸²

Rádóckölkeden baloldali elhajlás történt, amikor is igénybe vették a kulák házát berendezéssel együtt. Egy másik baloldali elhajlás történt Sárfimizdón, itt a tsz elvette a kulák szénáját, lovát, ezzel sajnálatva őt. Később kiderült, hogy a tsz elnöke kulák fia, aki bosszúból tette ezt a többi kulák ellen. A dolgozó parasztnak a kulák nem lehet barátja, hanem halálos ellensége, kizsákmányolója.⁸³

A napilap 1950 nyarán hírül adta, hogy Horváth József 36 holdas és Horváth József 44 holdas csepregi kulákok nem aratják búzájukat, holott az teljes érésben van, pereg. Míg a búzájuk pergett, a kulákokat az ellenőrök otthon alva találták az árnyékban, az eljárás megindult ellenük.⁸⁴

Csepregen a kulákság háborús rémhírekkel igyekezett visszatartani a dolgozó parasztokat a begyűjtési verseny fokozásától, „ám verjük vissza a csepregi kulákok meszterkedéseit és harcos megmozdulással, a be-

gyűjtés sikeres teljesítésével söpörjék el útkéből az akadémuskodó ellenséget” – uszított a *Vasmege* 1950 júliusában.

1951 februárjában a *Vasmege* arról írt, hogy a „fasiszta, munkásnyúzó Kadnár kulák-malmos nem szipolyozza többé a csepregi dolgozókat.... a fasiszta kulákról bűnét nem moshatja már le semmi. Pióca módjára szívta, szipolyozta a dolgozók vérét. most megérdemelt helyére került – a rács mögé.” Feketen őrlött lisztet, darát és korpát találtak nála, emiatt elzárást kapott. A cikk és üzenete anomáliája, hogy a megszólaltatott molnársegédek nem panaszkodnak korábbi munkáltatójukra, ezt azonban az újságíró éberségük hiányának rója fel.⁸⁵

Különösen jól szemlélteti a kulákellenes uszítást a csepregi beadási kötelezettség állásáról szóló cikk. „Csepregen a gyűlevész, maroknyi kulákfajzat aknamunkát végez. A napokban a tanács a legutóbbi népnevelő értekezleten átadta a nevelőknek annak a 24 gazdának a névsorát, akik még adóság a nép államával szemben a beadási kötelezettség teljesítésével.... ifj. Károly Miklós középparaszt még kötekedik a beadással. A bírságot behajtották tőle, de a dolgozók követelik még a hátralékos termény beadását is. A kulákok még burgonyával tartoznak. Ifj. Szabó József kulák 50 mázsa burgonyával adós, a tanács kötelezte a termény bevitelére. Ugyancsak a többi kuláknak sem engedik el a tartozását.”⁸⁶

1952 februárjában „Az egyházi reakció népi demokráciánk ellensége” című cikkben a *Vasmege* beszámolt arról, hogy Csepregen az 1951-ben leplezett fegyveres szervezkedésben kulákoknak, volt katonatiszteknek, csendőröknek szellemi irányítója, vezetője Fekete Péter csepregi plébános volt, aki az oltár előtt is zsebében pisztollyal volt felfegyverkezve.⁸⁷

81 Vasmege, 1951. július 20. 3. p.

82 Vasmege, 1950. június 10. 3. p.

83 Uo.

84 Vasmege, 1950. július 5. 3. p.

85 Vasmege, 1951. február 11. 8. p.

86 Vasmege, 1952. január 3. 3. p.

87 Vasmege, 1952. február 16. 3. p.

1952. július 19-én a *Vasmegye* napilap arról tájékoztatót, hogy a „ravasz Frank Lajos csepregi kupecet” háromhavi börtönre és 1500 forint pénzbüntetésre ítélték. Bűne az volt, hogy a részére helytelenül kiállított engedély birtokában – tehát engedéllyel – feketén, kézzel elcsépelte nagy mennyiségű gabonát.⁸⁸

„A múltban csak az urak és a kulákok csemetéi tanulhattak, nekünk csak a robot jutott” – vélik a helyi tsz-tagok.⁸⁹ „Egyes tanácsok szétírják a kulákföldeket, eltűnnek a kulákok és beadásuk hiányzik.” Sok tanácsfunkcionáriusnál, de még egyes pártfunkcionáriusoknál is tapasztalható bizonytalanság a téren. A törvényességből, a kuláklista eltörléséből arra következtetnek, hogy nincs már kulák, tehát nem kell ellenük harcolni, aknamunkájukat leleplezni.⁹⁰

1955-ös hír, hogy a „csepregi Horváth János egykori hentes, cselédnyúzó, szegények kizsigerelője kezét emelt Vámos Gyulára, a kultúrothron igazgatójára”. Az ok az volt, hogy a hangoshíradón bementa Horváth egyik egykori házának árverezését.⁹¹

Tömegesen gyanúsították meg gazdákat azzal, hogy az aratás után, a cséplőgépről egyenesen a gyűjtőmagtárba vitt gabonája zsiszikes. Azt azonban minden gazda jól tudta, hogy a zsiszik kifejlődéséhez legalább egy év kell. Frissen csépelte búzából még zsiszik nem született.

„A nép kenyerére törő kulákokkal szembeni harc” mindennapos kifejezéssé vált, akár csak a kulákszabotázs, kulákfurfang, kulákhuncutság, kulákravaszság, kulákbefolyás, kulákmesterkedés, kulákrémhír, kulákmese. A megbélyegzettek használt jelzők is elterjedtek a közbeszédben, úgymint kulákgazda, kulákasszony, kulákcsemete,

kulákfióka, kupeckulák, kulákbérenc, kulákbanda.

Az osztályharc fenntartásához, fokozásához elengedhetetlen volt a negyedik hatalmi ág, a sajtó tevékenysége. A vádak és az egyre súlyosabb felelősségre vonások bemutatása, a szóhasználat alapján láthatjuk, hogy ez sikerült.

Záró gondolatok

Hova vezetett a gazdagnak vélt parasztságot bűnbaknak és ellenségnek beállító propaganda, a magyar gazdaelit szovjet mintára történő ellehetetlenítése, a magyar paraszti társadalom erőszakos átalakítása? Egy bűnökkel terhelt, az emberi méltósággal visszaélő etatista államhoz.

Féltek a független, gondolkodó, önálló parasztembertől. Megszűnt a paraszti élet magától értetődő elfogadása azzal, hogy a földet elvették, őket elűzték. A paraszt szóhoz is negatív jelentéstartalmat társítottak az évtizedek alatt, s mindennek komoly hatása lett a birtokszerkezetre nézve is. Azok a megbélyegzettek, akik mindenüket felajánlották önként vagy nyomás eredményeképp, elhagyták falujukat, igyekeztek elhelyezkedni állami gazdaságokban és városok különböző ipari vállalatainál. A paraszt nem maradhatott meg parasztnak, állami alattvaló lett belőle.

Gondoljunk bele, mekkora 25 katasztrális hold? Pontosán 14,39 hektár. Ez volt a határ. Alig 15 hektárral kizsákmányolónak lehetett tekinteni egy gazdát.

Az előítéletek, a megbélyegzés megmaradt még a rendszerváltás időszakában is. A lelki sebek nem gyógyultak, a megtörték megtörték maradtak.

Az Országgyűlés 2012-ben határozatban ítélte el a kommunista diktatúra idején a magyar középparasztsággal szemben ta-

88 *Vasmegye*, 1952. július 19. 67. p.

89 *Vasmegye*, 1952. január 23. 4. p.

90 *Vasmegye*, 1954. május 16. 3. p.

91 *Vasmegye*, 1955. szeptember 11. 53. p.

núsított, kegyetlen üldöztetést és megkülönböztetést. Megemlékezett a kuláküldözések idején tönkretett magyar gazdákról, és minden év június 29-ét, Péter-Pál napját az emlékezés napjává minősítette, amely a régi hagyomány szerint a betakarítás kezdetének napja, a parasztság ünnepe volt.⁹²

Csepregen a kulák megbélyegzettek le-
származottai emléktáblát készítettek a helyi
temető kápolnájának oldalára (2. kép),
s évente, a betakarítás kezdetének első nap-
ján összegyűlnek. Emlékeznek.

2. kép. Emlékhely a kommunista diktatúra által meghurcolt csepregi kuláküldözés áldozatainak emlékére. A szerző fotója, 2025 (Csepregi Városi Temető)

92 23/2012. (III. 28.) OGY határozat „Megemlékezés napja a kuláküldözések idején tönkretett magyar gazdákról”.

JOBST ÁGNES

A magyar ellenállási mozgalom csepregi fejezete

A Rákosi-rendszer diktatúrájával szemben kibontakozott társadalmi ellenállás mértékéről megoszlanak a vélemények. Miközben a magyar állambiztonság szervei elszánt harcot folytattak annak lokális körei ellen, a frissen napvilágra került dokumentumok tanúsága szerint a külhoni szervezetek is számon tartották annak megnyilvánulásait. Amikor az 1940-es évtized második felére nyilvánvalóvá vált, hogy Közép- és Kelet-Európa tartósan a szovjet érdekszférába került, a kommunizmus feltartóztatásának doktrínája jegyében nagy jelentőséget tulajdonítottak a vasfüggöny mögötti országokban kibontakozott ellenállásnak. Az amerikai hírszerzés a menekülttáborokban jelentkező emigránsok kihallgatása során gyűjtötte az ahhoz kapcsolódó információkat. Az Ausztriai Amerikai Megszálló Erők (United States Forces Austria) kéthetente összeállított jelentése 1951. június 8-án jelentősnek ítélt új eseményről számolt be: „Ellenállási mozgalom Magyarországon: Czepreg: [!] »A közelmúltban Magyarországról Ausztriába érkezett négy menekültnek a Katonai Hírszerző Szolgálat (MIS – Military Intelligence Service) általi kihallgatásából a következő információ származott. Az információ nagymértékben telített rémhírekkel, de minden forrás megegyezik abban, hogy egy fő ellenállási csoportot szórtak szét Czepregen, mely csoport rádió adó-vevő készülékkel is rendelkezett. Amint a négy forrás állításaiból kivethető, 1951. február–márciusban felszámoltak egy jelentős, egész Magyarországra kiterjedő ellenállási mozgalmat, melynek középpontja sok hónapig Czepregen volt. A meglehetősen nagy cso-

port, melynek taglétszáma kb. 300–600 embert tett ki, tagjai közé budapesti és csepregi személyeket, ÁVH tagjait és orosz katonatiszteket sorolt. Letartóztatáskor nagy mennyiségű fegyvert és rádió adó-vevő készüléket foglalt le a magyar hatóság.¹ Miként a hír értékelése megjegyezte, a forrás kevés ismerettel rendelkezett a csoport tevékenységéről, nem volt képes információt szolgáltatni a szervezet nevére, céljára, politikai hátterére, sem pedig a résztvevők személyére vonatkozóan, és arról sem volt tudomása, hogy valamely országgal kapcsolatban álltak volna. Azt a lehetőséget sem zárták ki, hogy „az oroszok és ÁVH tiszték” provokációja állhatott az ügy hátterében. Az Ausztriai Amerikai Megszálló Erők parancsnoksága ezért további részleteket kért a Csepreg körzeti ellenállásról.

A magyar Államvédelmi Hatóság „csepregi fegyveres összeesküvés” néven tartotta számon a szervezkedést, amelynek célját a katonai törvényszék az elsőrendű vádlott vádiratában a következőkben foglalta össze: „1950 tavaszától kezdve Czepregen polgári személyekből egy államellenes fegyveres összeesküvést szervezett, azzal a céllal, hogy a határőr őrsök lefegyverzése, a határmenti városok elfoglalása és az egész határvidék birtokbavétele után az Ausztriában állomásozó angol-amerikai csapatok intervencióját, ezen keresztül az államrend megdöntését kiprovokálják.”²

- 1 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTTL) 1.4. 83-2280/1953. Ausztriai Amerikai Megszálló Erők (USFA – United States Forces Austria) Különleges Kétheti Jelentése. 145. sz. 1951. június 8. 8. p.
- 2 Budapesti Katonai Törvényszék 1951. október 26-án hozott ítélete. ÁBTTL 3.1.9. V-45.096/1.

Csepregben

A csepregi járási választási bizottság megállapította, hogy választási névjegyzék kivonat alapján ugyanaz a személy három, illetve egy másik személy két választási körzetben szavazott. A névjegyzék-kivonat hivatalos, vízbélyegzővel ellátott nyomtatvány. A járás többi községeiből is érkeznek hasonló panaszok.

Azonnali utasítást kérünk a további teendők tekintetében, különösen hogy a választás folytatása tekintetében mi az álláspont, előgondolható-e továbbra is a névjegyzék kivonat alapján történő szavazás.

Jeladva: 1947 VIII. 31. 7/43

B.M. választási csoportjának

1. kép. Kékcédulás választási család bejelentése (MNL GYMSM SL IV.f. 442. ő. e.)

A rendőrség csepregi járási kapitányának. csepregi r. őrs.
 Szám. 632/1949. Tárgy: Szövetkezet politikai hangulat jelentés.
 Hiv. szám: 1697/1949.

Járási Rendőrkapitányságnak. 075

C s e p r e g .

Jelentem, hogy a politikai hangulat Csepreg községhez tartozó meggyes és Termelőpusztákon kielégítő, mert állandó népnevelő munka folyik. Az emberek szomszédait esténként kiigylésekre jönnek össze általános helyzet valamint a politikai kérdések megbeszélése céljából. Két pusztán helyesnek látja kormányunk politikáját. Különbség a fentnevezett két pusztán nincs, erre nemlegeset jelentek, rémhírek és a helybéli Meggyespusztán a következő szöveggel, 1949. évi május hó 26-án Csepregen megtartottk tornainnspélyt megelőzően meggyesi lakos felesége a következőket jelentette ki: Ez sem soká fog tartani, mikor az én kis unokám megnő ez sem lesz. A másik két lakos a következő kijelentést tette 1946 évában: a rosszabb egye meg a komunistákat és multban mindkét ember kiszolgálója volt a régi rendszernek. Szövetkezetekkel szemben a két pusztán lakossága megelégedett és helyesnek látja. Szövetkezet vezetősége nem iszákos, népszerű. Leváltásokat és javaslatokat nem szokozóknak.

Termelő szövetkezet és táblás gazdálkodást nem folytatnak, mivel Nemzeti Váll. volt fennevezett két pusztán. Két pusztán álláspontja a Termelő szövetkezettel kapcsolatban tartózkodó mert abban a tudatban élnek, hogyha belépnek a szövetkezetben a magántulajdon jogukat elvesztik és nem dolgozhatnak önállóan. A lakosság önkéntes belépéstől tartózkodó. Géppálmás itt nincsen de népnevelő munka és felvilágosító munka folyamatosan tart. Állami gazdaságok személyzetéről a politikai viselkedéséről munkaszelléméről megelégedettséget tenusítanak. A dolgozókat meggyesi Állami Gazdaságban azt a kifogást illetve hibát látják, hogy 10 napot dolgoznak s ebből csak 26 napot fizetnek. A négy vasárnapot nem fizeti a gazdaság. Ennek orvoslását kéri. Más problémák nem merülnek fel a fentnevezett gazdaságban.

2. kép. Hangulatjelentés Meggyespusztáról, 1949 (MNL GYMSM GYL XXXV.f. 403. ő. e.)

A közösségi emlékezet ugyanakkor úgy tartotta, hogy a vádlottak nem szóttek összeesküvést, csupán magánbeszélgetéseikben adtak hangot az új rendszerrel szemben érzett elégedetlenségüknek. „Itt senki nem csinált semmit, semmilyen erőszakos tettet. Baráti körök jöttek össze, s arról beszélgettünk, ami bántott bennünket” – emlékezett vissza Pócza Ferenc gazdálkodó, akit nyolc év börtönbüntetésre ítélték.³ A közérzetromboló tényezőket, amelyek a rossz közhangulatot megalapozták, területenkénti bontásban, egy-egy példával illusztrálva tekintem át.

Közigazgatás átszervezése

A falu vezetése nagy reményekkel fogott hozzá az újjáépítéshez a háború után. A település felvirágoztatásában bízva kórház létesítését tervezték,⁴ és egy, a Répce partján létesítendő fürdőhely kiépítésének gondolata is megfogalmazódott.⁵ A járási központ jövőjét illető szép remények hamarosan meghiúsultak. A lopakodó kommunizmus éveiben tartott országgyűlési választásokon bebizonyosodott, hogy a Magyar Kommunista Párt helyi támogatottsága még az országos átlagot is alulmúlta. Az 1946. november 4-én tartott országgyűlési választáson mindössze a voksok 10%-át sikerült megszereznie, az 1947. augusztus 31-én tar-

tott, erősen manipulált választáson a kékcédulás csalással tudta hozni a 22%-ot.⁶

A politikai ellenállás félreérthetetlen üzenetét hordozta az 1949. május 15-i képviselő-választással kapcsolatos eset. A tényleges politikai akarat kinyilvánítására akkor már nem nyílt lehetőség, kötelező voksolás történt a listán szereplő jelöltekre. Csepregen 2665 szavazatot adtak le, melyből 2618 a Népfront mellett, 31 ellene voksolt, az érvénytelen szavazatok száma 16 volt.⁷ Noha az eredményből úgy látszott, hogy a község lakói 98%-ban a Népfront mellé álltak, a politikai rendőrség jelentése másról tanúszkodott: „Csepreg községben az 1949-es képviselő választások megtartása előtti időkből a község főútvonalának felszínére ellenséges feliratot írtak. A felírás a következő szövege volt: Az USA üzeni, le a kommunista vezetőikkel. Akasztófa a vezetőiknek.”⁸

Az 1950-es esztendő településszerkezeti átalakításának országos szintű feldolgozása azt mutatja, hogy a területszervezési kérdésekben hozott jogszabályok háttérben a korábbi regionális igazgatás szétverésének szándéka állt. Főként azon közigazgatási és egyházi központok jelentőségének meggyengítésére törekedtek, amelyek útját állhatták a központi politikai akarat maradéktalan érvényesítésének.⁹ A tanácsrendszer előkészítésekor a Csepregi járás is erre a sorsra jutott. A járáshoz tartozó tizenhat községet (Csepreg, Bő, Bük, Chernelháza-

3 Némethy Mária: Az összeesküvők emléke Csepregen. = Vas Népe, 1999. október 22. 1. p.

4 A kórház létesítésére vonatkozó elképzelés először 1927-ben fogalmazódott meg. A fekvőbeteg-intézményt a leégett cukorgyár területén, a Nagycenki Cukorgyár Részvénytársaságtól ajándékba kapott építési telken akarták felépíteni. Magyar Nemzeti Levéltár Győr Moson Sopron Megye Soproni Levéltára (továbbiakban: MNL GYMSM SL) IV. B/409. 12.217. Csepregi Kórházegyesület telexkönyvi jegyzése.

5 Csepregi képviselő-testület jegyzőkönyve, 1946. január 8. MNL GYMSM SL) V. f. 13. őe.

6 Bolfert József: A politikai és állami élet. In: Csepreg 1945–1985. Szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár Helytörténeti Gyűjtemény, 7. Kéziratban, 1985. (továbbiakban: Bolfert, 1985.) 1–38. p.; Soproni Világosság, 1947. szeptember 1. 2. p.

7 Bolfert, 1985. 9. p.

8 Csepreg. ÁVH-jelentés. 1950. augusztus 5. Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) XXXV/1. f. 1. 63. őe. 1. p.

9 Petrikné Vámos Ida (szerk.): A magyar településhálózat területszervezési változásai 1945 és 1990 között. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1996. 8–9. p.

damonya, Horvátszidány, Iklánberény, Kiszidány, Lócs, Mesterháza, Nagygeres, Nemesládony, Ólmod, Peresznye, Sajtoskál, Simaság, Tompaládony) Vas megye Írottköi, Szombathelyi és Sárvári járaiba olvasztották be. A Sopron megyében maradt településeket a Kapuvári, illetve a Soproni járáshoz csatolták.¹⁰

Ipar és kereskedelem

A település rangjának elvesztése különösen hátrányosan érintette a helyi vállalkozásokat. A Columbia bőrgyár 1947-ben történt leszerelése folytán előállt nyersanyaghiány a cipészek, nyeregkészítők és szíjgyártók, az erdők államosítása folytán előállott faanyag hiánya az asztalosok és ácsok munkáját lehetetlenítette el. Míg az 1948-as statisztikai adatok még 143 ipari és 40 kereskedelmi jellegű vállalkozásról adtak számot,¹¹ a nyersanyaghiány és a kisvállalkozásokat sújtó adóterhek az iparüzés és a kereskedés szüneteltetésére kényszerítették a mesterembereket és a kereskedőket. Amennyiben vállalkozásukat egy év elteltével sem tudták újraindítani, iparüzési engedélyük végérvényesen érvényét veszítette. A magánipar visszaszorításának mértékét jelzi, hogy 1948. december 1. és 1950. január 26. között a járásban 49 fő teljesen beszüntette, 44 fő pedig szüneteltette tevékenységét, miközben csupán 16 új engedélyt adott ki a főjegyző.¹² Amint Király István villanszerelő megfogalmazta: „Én nem vagyok fasiszta, sem kommunista el-

lenes. Nekem a jelenlegi rendszer ellen az a kifogásom, hogy a kisiparnak nincsen jövője, és szerintem szovjet elnyomás alatt élünk.”¹³ A kisipar kollektivizálásának intézményeit a kisipari termelőszövetkezetekben (ktsz) jelölték ki. A korábbi érdekvédelmi szervezetet, a Csepreg Járási Ipartestületet felszámolták. Utolsó gyűlését 1949. március 13-án tartotta, majd az 1949. október 26-án kelt 559.960 sz. belügyminiszeri határozat véglegesen feloszlatta.¹⁴ Helyette pártirányítás alatt álló új szervezetet, a Kisiparosok Országos Szabad Szervezetét (KIOSZ) hozták létre, amelybe a belépés kötelező volt. A korábbi testület székházát, amely a lakosság téglajegyenként összeadott adományából épült fel, és a település kulturális életének fontos színterét képezte, 1949. július 1-én a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) csepregi szervezetének utalták ki. Az eset szépséghibája – bár a korszak ismeretében ez a furcsaság kevéssé meglepő –, hogy a pártszervezet már július 19-én, az ipartestület tényleges feloszlását megelőzően birtokba vette az épületet, és a házgondnoki lakrészbe az MDP helyi szervezetének titkárát költöztette be.¹⁵

A mezőgazdaság átszervezése

Amint az Államvédelmi Hatóság 1950. augusztus 5-én összeállított jelentése kitér rá, 1947-ben új főjegyzőt helyeztek a faluba, aki kíméletlen harcot indított a falu tehetősebb gazdáira, a kommunista szóhasználat

10 4343/1949. (XII. 14.) MT rendelet a megyék nevének, székhelyének és területének megállapítása tárgyában.
11 KSH 1948. községi/városi összesítő ív. GYMSM SL IV. f. 417. ó. e.
12 Sági Ferenc: A csepregi iparosság vázlatos története. Répcevidék online, 2014. január 27. (1-2. p. <http://repcevidek.hu/gazdasag/a-csepregi-iparosság-vazlatos-tortenete-2.html> (Megtekintve: 2016. május 20.)

13 ÁBTL 3.1.9. V-61505. Fekete Péter dossziéja, 140. p.
14 Sági Ferenc: A csepregi iparosság vázlatos története. Répcevidék online, 2014. január 27. 1-2. p. <http://repcevidek.hu/gazdasag/a-csepregi-iparosság-vazlatos-tortenete-2.html> (Megtekintve: 2016. május 20.)
15 Sági Ferenc: A csepregi iparosság vázlatos története. Répcevidék online, 2014. január 27. 1-2. p. <http://repcevidek.hu/gazdasag/a-csepregi-iparosság-vazlatos-tortenete-2.html> (Megtekintve: 2016. május 20.)

kulákoknak nevezett lakosok ellen:¹⁶ „A kulákok elleni harcot viszi, és velük szemben hajlamos a túlkapásokra. Szerepénél fogva a pártvezetőséggel együtt viszi az osztályharcot. A kulákokat különösen az adózás terén megszorítja. A kulákok haragos viszonyban vannak vele. Gyakran feljeleni őket, ha szabálytalanságot észlel.”¹⁷ A túlkapások jellegéről a kihágási ügyek adnak bővebb felvilágosítást. Kiss József gazdálkodót például azért ítélték 800 forint pénzbüntetésre és kétheti fogházban letöltendő elzárásra, mert elmaradt a szántási ütemtervben megállapított határidőtől, és nem tett eleget az előírt tejbeszolgáltatási kötelezettségnek.¹⁸ Horváth Antal ellen a termelőszövetkezet pártalapszervezetének feljelentése nyomán indítottak eljárást azzal az ürüggyel, hogy nem fizetett bért a háztartásában élő, általa eltartott fogyatékos személynek. Horváth orvosi igazolást csatolt fellebbezéséhez, amely alátámasztotta az érintett személy munkaképtelenségét.¹⁹ Végül azért ítélték el, mert nem tett eleget a tejbeszolgáltatási kötelezettségnek. Károlyi Józsefet ugyancsak a tejbeszolgáltatás elmulasztása miatt vonták felelősségre. Szintén kéthavi fogházbüntetésre és ezer forint pénzbüntetésre ítélték, ezenkívül mint „igazsorsót” – fogatjának ellenmunkáért történő kikölcsonzése miatt – további 700 forint büntetés megfizetésére kötelezték.²⁰ Pócza Ferenc tagosítás alá eső földterületének átadása ellen tiltakozott. Mivel a cse-

rébe kapott rossz minőségű termőföldet átvenni, illetve megművelni nem volt hajlandó, ezer forint pénzbüntetésre ítélték, a csereföldet pedig elvették tőle. A tagosítások kárvallottjai sokat adtak Pócza véleményére, aki kiállt a gazdákat ért igazságtalanságok ellen.²¹ „A beszolgáltatásokkal elvittek tőlünk mindent. Rettenetes volt. Nem bírtuk teljesíteni, akkor meg jöttek a büntetések, jöttek a rendőrszolgálatok. Az apám kulák volt a 25 katasztrális hold földünk miatt, pedig azt a család maga művelte, nem volt cselédünk. Ha jöttek, mindenbe belekötöttek. Olyat tettek szóvá, hogy a szalma az udvarban miért itt van, miért nem ott. Oktalan zaklatások voltak nap mint nap. Embereket is megverték. Kényszerítették őket, hogy lépjenek be a szövetkezetekbe” – emlékezett vissza Pócza a törvénytelenésekre.²²

Az irreális beszolgáltatási kötelezettségek folytán előállott élelmiszerhiány, ami főként a kenyér, a hús és a feldolgozott tejtermékek hiányában nyilvánult meg, a lakosság minden rétegét súlyosan érintette. A katasztrális közellátási helyzet a fűtőanyagok terén is megmutatkozott. A községhez tartozó, közbirtokosi tulajdonban lévő 2000 kataszteri hold erdőbirtokot államosították, a fakitermelést korlátozták. Mivel szénhez nem jutottak, a lakosok alacsony fűtőértékű kukoricacsutkával próbáltak fűteni. Épületfa hiányában a szükséges ház- és útjavítások is elakadtak. A település polgárai nehezen emésztették meg az alapvető létszükségleti cikkek hiányát, mert tudták, hogy a közellátási nehézségek a rossz gazdálkodás és az irreális beszolgáltatási kötelezettség számlájára írandók.

16 Az orosz eredetű „kulák” jövevényszó a mezőgazdaság szocialista átszervezésének kulcsfogalma volt. Az ÁVH Szombathelyi Osztálya MDP alapszervezetének 1951. március 23-án tartott taggyűléséről készült jegyzőkönyv a mezőgazdasági, ipari és politikai kulákkategóriákat használta. MNL VaML XXXV/1 f. 65. óe. 12. p.

17 Csepreg: ÁVH-jelentés. 1950. augusztus 5. MNL VaML XXXV/1. f. 1. 63. óe. 9. p.

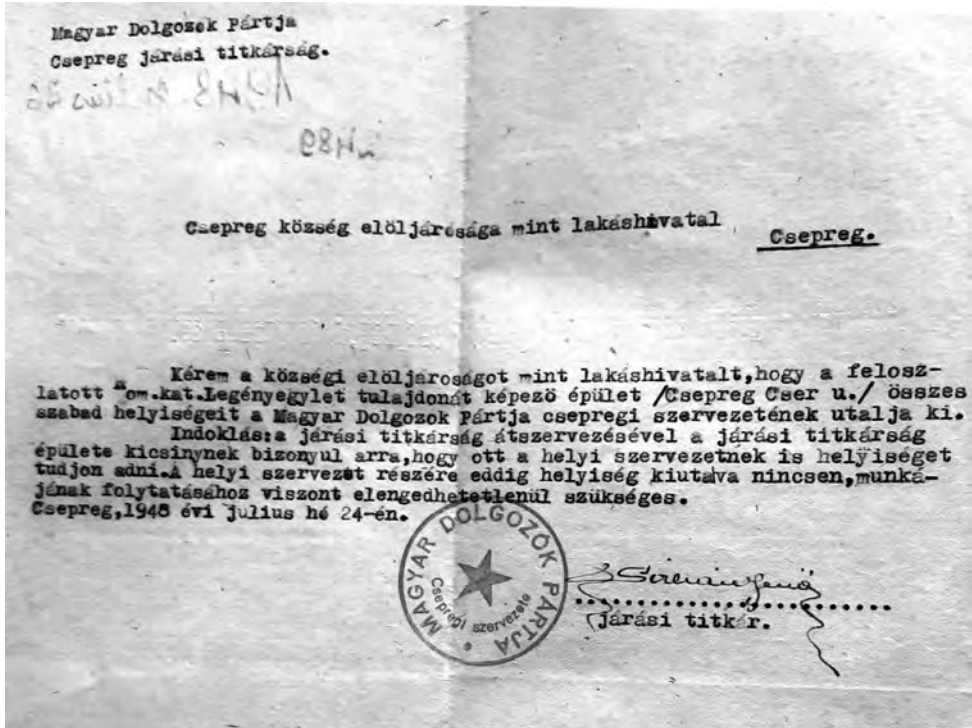
18 Uo. 2. p.

19 Uo. 3. p.

20 Uo. 4. p.

21 Uo. 3. p.

22 Némethy Mária: Az összeesküvők emléke Csepregen. = Vas Népe, 1999. október 22. (továbbiakban: Némethy, 1999.) 5. p.

3. kép. A Legényegylet székházának kiutalásáról szóló határozat (MNL GYMSM SL V. f. 13. ő. e.)

Közösségi- és hitélet, ünnepek

A koalíciós korszaknak nevezett, valójában a Magyar Kommunista Párt hatalomátvételét előkészítő években számos, a közösségi élet korábbi köreit sértő intézkedés született, amelyek jelentős feszültséget gerjesztettek. Mivel ezek részletes felsorolása jelen tanulmány kereteit meghaladná, két jellemző eset ismertetésére szorítkozom. Nagy port vert fel a KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Titkársága) és az Ipartestület székházának kisajátítása, amelyek a közösségi és a kulturális élet fontos színtereiként szolgáltak. A Legényegyletben a mezőgazdasággal foglalkozó fiatalok számára a téli hónapokban gazdalképzéseket, az asszonyok részére háztartási

tanfolyamokat tartottak, emellett a kulturált szórakozás feltételeit teremtették meg. Noha a katolikus legényegyletet 1946 júliusában felszámolták, Fekete Péter káplán továbbra is ott tartotta meg az ifjúsági összejöveteleket. A Magyar Dolgozók Pártjának Csepreg járási titkársága 1948. június 24-én az MDP csepregi szervezete számára igényelte meg az „üresen álló” épületet. Smied Lajos plébános fellebbezésében jelezte, hogy az intézkedés széles körű nyugtalanságot keltett a hívek körében.²³ A vita természetesen az MDP javára dőlt el: „Csepreg község előljárósága igénybe veszi a felosztott Csepregi Római Katolikus Ifjúsági Egyesület tulaj-

23 Smied Lajos fellebbezése. Csepreg, 1948. augusztus 17. MNL GYMSM SL XVII. f. 13. őe.

donában állott ház összes szabad helyiségeit, és azokat párthelyiség céljára a Magyar Dolgozók Pártja csepregi járási titkársága részére párthelyiségekül kiutalja.”²⁴

A település lakói ragaszkodtak saját hagyományos ünnepeikhez, ami a hitélet gyakorlása mellett a katonai emlékműnél a hősök napján tartott megemlékezésben nyilvánult meg. 1947, 1948 és 1949 májusának utolsó vasárnapján, azaz a hősök napján három fiatal nemzeti színű szalaggal díszített koszorút helyezett az első világháborúban elesett 172 csepregi katonára főtéren álló emlékművére. A szalagok felirata – „Ti hősi halottak vagytok, mi rabok”, „Jobb hősként meghalni, mint gyáván élni”, és „Az a nemzet elpusztul, amelyik nem tiszteli a nemzeti hőseit” – az új politikai rendszerrel való szembenállás üzenetét közvetítették.²⁵ A rendőrség épületével szemközt álló emlékműről a rendőrök gyorsan eltávolították a koszorút, a három fiatalat pedig felelősségre vonták. A kihallgató tiszt kérdésére, hogy miért koszorúzták meg a „fasiszta háború halottainak síremlékét”, Kiss Ferenc vádolta a következő választ adta: „Azért követtük el közösen, mert hallottuk, hogy Szombathelyen és más városokban megkoszorúzták az orosz katonaság hősi halottait, és ugyanakkor az első világháborúban meghalt magyar katonák sírjával meg nem törődött senki.”²⁶ A vádirat az elkövetők fasiszta beállítottságának jeleként értékelte a koszorú elhelyezését: „A felszabadulástól kezdődően szemben állott demokratikus államrendszerünkkel és elleneséges érzületét konkrét formában is kifejezésre juttatta azzal, hogy fasiszta barátaival a demokratikus államrend ellen ellenállásra

buzdító felirattal ellátott koszorúkat helyeztet el a csepregi »hősi emlékmű«-re.”²⁷

Ellenállás szerveződése

A lakosság erkölcsi értékeinek lábbal tiprása, továbbá a közösség erejéből létrehozott infrastruktúra pártcélokra történt kisajátítása nem hagyott kétséget az új hatalmi rendszer jellege felől. A korábbi életstratégiák ellehetetlenülése folytán a beszélgetések fő témáját a politikai kilátások mérlegelése képezte, amit a kortársak politizálásnak neveztek, a hatalom birtokosai ellenben demokráciaellenes izgatásnak minősítettek. Az ellenézés alkalmi megnyilvánulásain túlmutató összefogás elképzelése a Hatvanból származó Majoros István rádióműszerész nevéhez fűződik. Majoros 1944 decemberében a magyar királyi honvédség 6. vkf. osztályának gépkocsivezetőjeként került Csepregre. A háború után használt rádióalkatrészek árusításával foglalkozott, ezáltal rövid idő leforgása alatt széles kapcsolati hálóra tett szert. Először szomszédjaival osztotta meg elképzeléseit, majd a fiatalok körében véleményvezér szerepet játszó Fekete Péter káplánt kereste fel, „hogyan kellene valami szervezkedést indítani a jelenlegi rendszer ellen”.²⁸ A káplán a következőkben emlékezett vissza egyik beszélgetésükre: „Ezt követően 1950. kb. július hónapban volt megint nálam Majoros. Ekkor elmondotta, hogy nemrég jött haza Hatvanból. Mint szemtanú beszélt el nekem az »eseményeket«, mely szerint Hatvanból a ferenccs rendieket kitelepítették. A papok védelmére nagyszámú asszony gyűlt egybe, s a kivezényelt katonaság nem volt hajlandó

24 Határozat. Csepreg, 1948. szeptember 25. MNL GYMSM SL XVII. f. 13. 6e.

25 Némethy, 1999. 1. p.

26 Kiss Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 328–329. p.

27 A szombathelyi megyei bíróság B.0050/1951/.3. sz. ítélete ÁBTL 3.1.9. V-45096/a. 4. p.

28 Fekete Péter vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 50–52. p.

a tömeg ellen fellépni. Erre kivézényelték az ÁVO-sokat, akik több személyt leszúrtak, és ehhez hasonló erőszakosságokat követtek el. Majoros nagyon felháborodott hangon beszélt, és kijelentette, hogy ezt már nem lehet túrni, valamit tenni kell. Én ekkor is azt feleltem, Majorosnak, hogy ez a dolog nem érdekel. Visszautasító magatartásomnak nem az volt az oka, hogy a szervezkedés gondolata a jelenlegi rendszer ellen idegen volt számomra, hanem az, hogy a Majoros által elmondott terv az én megítélésem szerint nem volt reális, nem látszott keresztül vihetőnek.²⁹ Mint korábbi cserkészparancsnokukhoz, a KALOT volt vezetőjéhez, a megkeresettek közül többen hozzá fordultak tanácsért. Fekete irreálisnak tartotta az elképzelést, ezért megpróbálta lebeszélni a hozzá fordulókat.³⁰ A személyére vonatkozó vallomások alátámasztják, hogy a káplán nem vett részt az összejöveteleken, és a plébánián megfordulókat leszámítva nem tartott kapcsolatot az összeesküvőkkel.³¹ Az állambiztonsági szervek ennek dacára az összeesküvés szellemi vezetőjeként jelenítették meg; aminek hátterében a káplán fiatalokra gyakorolt befolyása állt.³²

Kadnár Ferenc volt téglagyáros hasonlóképpen vallott a szervezkedés vezetőjével való találkozásokról: „Mivel én is ellensége

voltam a népi demokratikus rendszernek, 1950-ben, de ezt megelőzően is, Majoros István több alkalommal felkeresett a lakásomon, és vele hosszas beszélgetéseket folytattam. Ezekben a beszélgetéseken Majoros István és én is ócsároltuk a jelenlegi államrendszert, és Majoros István több alkalommal kijelentette, hogy »valamit tenni kellene« a rendszer ellen. Ezt én helyeseltem. [...] 1950 kb. szeptemberében – tudom, hogy már ősz volt – felkeresett lakásomon, mint máskor is. A beszélgetés során rátért arra, hogy mit szólnék ahhoz, hogy ha egy tábor szerveznénk a mai rendszer ellen, mert nagyon sokan vannak, akik nem hívei a demokratikus rendszernek. Elképzelése az volt, hogy a rendszerrel szemben álló egyéneket összevonja egy egységes erővé a rendszer megdöntésére. Egy későbbi időpontban – az időpontot meghatározni nem tudom már – beszélt arról, hogy ha a szükséges erők már megvannak, akkor az az elképzelése, hogy a fiatalok elindulnak akciójuk végrehajtására, és az öregek, mint én is otthon maradunk a rend fenntartására. A fiatalok elindulásával kapcsolatban elmondotta, hogy azok vagy Kőszegre, vagy Szombathelyre indulnának, megpróbálnának fegyvereket szerezni, és olyan tömeggel felvonulni, amely meg tudna hódítani egy várost.³³ Mivel a második világháború alatt Kadnár tartalékosként a helyi Honvéd Kiegészítő Parancsnokságon dolgozott, Majoros őt akarta megtenni a szervezkedés katonai vezetőjének, ám korára és betegségére hivatkozva Kadnár visszautasította a felkérést: „1950 decemberében Majoros István felkeresett lakásomon, ahol megbeszélést folytattam vele. Mint már előző vallomásaimban is említettem, Majoros István azt akarta, hogy vegyem át a szervez-

29 Uo. 94. p.

30 Kiss Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 285. p.; Fekete Péter vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 76. p.

31 Sárközi Dezső vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 45–46. p.

32 Részlet Fekete környezettanulmányából: „Mint segédlelkész Csepregen tevékenykedik. Az ifjúságot még a múlt évben is majdnem teljes egészében a kezében tartotta. A kalotnak egészen a felszabadulásig vezetője volt. Így alkalma volt arra, hogy az ifjúságot magához vonzza. Most azonban már nyíltan nem mer foglalkozni a fiatalsággal, és ebbeli foglalkozását csak vallásos keretek között viszi, és igyekszik összetartani a vallásos ifjúságot.” Csepreg: ÁVH-jelentés. 1950. augusztus 5. MNL.VaML.XXXV/1. f. 1. 63. őe. 5–6. p.

33 Kadnár Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 72, 106. p.

kedés vezetését, mivel én katonatiszt voltam, és tisztában vagyok a vezetés kérdésével. Ezt azonban nem vállaltam, különböző okokra hivatkoztam. Elmondottam Majorosnak, hogy öreg vagyok és emellett operálva is voltam, nem bírok már szaladni, ablakokon ki-be ugrálni és a harcok során birkózni. Majoros azt mondta, hogy ebben pedig részt kell venni mindenkinek, senki sem nézheti tétlenül az egész »felszabadító harcot«. Én ekkor megjegyeztem Majorosnak, hogy nem akarom tétlenül nézni a harcot, én is részt akarok benne venni. Ekkor Majoros István elment tőlem, és azt mondta, hogy gondolkodni fog azon, milyen beosztásom legyen, ha véglegesen ki akarjuk robbantani a terrorcselekményt. Ezt követően kb. egy hét múlva Majoros István ismét felkeresett lakásomon, és közölte velem, hogy milyen szerepet szánt nekem a szervezkedésen belül. Majoros István elmondta, hogy nekem az lesz a feladatom, hogy a terror akció kirobbantása után Csepreg községben az élelmezés biztosítása lesz a feladatom [!].³⁴

A felkeléshez fegyverekre volt szükség, ezért az 1950 májusában tartott első gyűlés legfontosabb teendőként azok beszerzését jelölte meg: »Ezen a gyűlésen Majoros István ismertette, hogy az ország minden részében vannak illegális demokráciaellenes szervezetek. Felhívott bennünket, hogy alakítsunk mi is ilyent, mégpedig komoly formában. Megjelölte, hogy az első teendőnk a szervezés kell, hogy legyen, valamint hogy fegyvereket gyűjtsünk.³⁵ A fegyverek hiányán a fegyveres testületek soraiból beszervezett tagok révén akartak segíteni. A vendéglőben megforduló határőrök beszerzését Sárközi Dezső és

Hódosi Márk zenészekre bízták.³⁶ Sárközi visszaemlékezése szerint »Majoros István a Földművelésügyi vendéglőben többször felhívta a figyelmemet határőrökre, akik ott bizalmas viszonyban voltak kulák fiúkkal, koccintottak velük, együtt mulattak. Azt mondta, próbáljam meg azokat beszervezni.³⁷ Néhány határőr hajlott az együttműködésre, ám őket időközben elhelyezték. Végül Majoros egy korábbi ismerősét, Barna Lajost sikerült csatlakozásra bírni. A Budapesti Katonai Törvényszék vádirata ezzel kapcsolatban az alábbiakat közli: »Ekkor Majoros elmondta Barnának, hogy sokan vannak a környéken, akik gyűlölik a népi demokratikus rendszert és harcolni is hajlandók ellene. Majd részletesen tájékoztatta arról, hogy egy fegyveres szervezkedést vezet, melynek célja a népi demokrácia megdöntése. Felszólította Barnát, hogy »ha igazi magyar embernek« érzi magát, csatlakozzon hozzájuk. Barna elvállalta az összeesküvésben való részvételt, és azt is, hogy másokat is be fog szervezni az összeesküvésbe, és a szervezet tagjai részére fegyvereket fog szerezni.³⁸

A felkelés forгатókönyve

Az 1950. augusztus 20-ra tervezett akció elindításának tervét Fekete Péter vallomása foglalta össze: »1950. augusztus 19-én, a dél-

34 Kadnár Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 72 p.

35 Übelher Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 206. p.

36 1946 tavaszán a 7. honvéd határhadász zászlóalj parancsnokságát és 22. őrsét telepítették Csepregre. A csepregi képviselő-testület jelképes bérleti díj és helyreállítás fejében a Rothermann-kastély épületét bocsátotta rendelkezésükre. A kb. 35 főt számláló egység 1951 januárjáig állomásozott a településen.

37 Sárközi Dezső vallomása. ÁBTL 3.1.9. V -61505. 60. p.

38 Budapesti Katonai Törvényszék 0228/1951/22. számú per vádirata. A Budapesti Katonai Törvényszék 0228/1951/22. számú határozatával Barnát kötélt általi halálra, másodfokon 15 évi börtönbüntetésre ítélte. ÁBTL 3.1.9. V-45096/1.

utáni órákban megjelent lakásomon Udvardi Rezső csavargyári munkás, érettségizett fitaleMBER és Mészáros Sándor 4 középiskolát végzett géplakatos – budapesti lakosok. Mindkét személyt még csepregi tartózkodási idejükből ismerem, akik arról beszéltek nekem, hogy másnapra, augusztus 20-ra a jelenlegi rendszer megdöntése érdekében egy fegyveres akciót akarnak megindítani. Említést tettek arról, hogy az akció végrehajtásához szükségük van 50-60 megbízható emberre. Ezután közölték a haditervet, ami a következőképpen szólt: 1950. augusztus 20-án este ½ 8 óra tájban szokott a határőrség gépkocsija hazajönni Csepregre. Ezt a falu felső sorompójánál leállítják, az abban ülő személyzetet elfogják, a kocsiról leszállítják, majd azzal bemennek a laktanya udvarára. A laktanyában értesülésük szerint két teherautó géppisztoly van, melyeket megszerznek és az ott lévő, hozzájuk csatlakozó határőrök részére azonnal szétosztanak. A tisztekkel, mint mondták, nincsenek tisztában, de a legénység több tagjával tartják a kapcsolatot. [...] A katonaságnál lévő személyszállító gépkocsit, azon kívül a faluban még található két személyautót és a szövetség tehergépkocsiját is igénybe veszik, és 3 irányban megindulnak a támadással. [...] Az egyik irány Zsira felé, a határőrség leszerelése, a másik Kőszeg felé Zsidányánál leszerelné a határőrsöt, a harmadik rész pedig Kőszegre megy, és ott a kőszegi várban lévő határőrség tagjait leszereli. A katonaság nagy része úgyis csatlakozik a mozgalomhoz, akik pedig nem csatlakoznak, azt foglyul ejtik. Ha a foglyok látják azt, hogy a mozgalomnak sikere van, akkor ezek is csatlakoznak majd a fegyveres akció tagjaihoz.”³⁹ Azonban az ünnepen nem engedték ki a laktanyából a terv kivi-

telezésében kulcsfontosságú szerepet játszó határőröket, így az elképzelés meghiúsult. Később több időpontot is kitűztek, ám mindig közbejött valami, ráadásul 1951 januárjában a határőr egységet elhelyezték a községből.⁴⁰ A felkelés megindításának végső időpontját 1951. március 15-re tűzték ki. „Emlékezetem szerint ez a gyűlés március 1-én volt. Majoros István elmondta, hogy most már eléggé széles körben vagyunk megszervezve. Fegyvereink megvannak. Március 15-e az utolsó dátum kell, hogy legyen, mert ha soká húzzuk az időt, akkor majd egyszer csak a hatóságok lecsapnak ránk” – emlékezett vissza Sárközi.⁴¹

A halogatás következtében fellazult csoportkohézió megerősítését szolgálta a résztvevők felesketése: „1951. kb. február utolján egy alkalommal Németh Jánoséknál említést tett nekem Majoros arról, hogy a szervezet tagjai esküt fognak tenni. Az eskü szövege így szólt: »Eskü! Istenbe vetem bizalmamat, hogy hazámat szeretem; Érte életemet és véretem áldozni mindenkor kész vagyok. Félelmet nem ismerek, veszélyeket, fáradalmakat önmegtagadással viseltetek. Isten engem úgy segítjen!« Senki se gondolja, hogy a Magyar Nemzeti Ellenállási Mozgalomnak tett eskü alól bárkit is fel lehet menteni, mely magyar hazánkkal szemben fennálló kötelességhez fűződik. Az eskü alól tehát nincs feloldás, nincs felmentés, hanem jogerős az eskü mindenki részére, legyen az illető bármilyen felekezeti is.”⁴² A tagok felesketésére Fekete káplánt kérték fel, amit ő nem vállalt, tudván, hogy a hatóság

39 Fekete Péter vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 50-52. p.

40 ÁBTL 3.1.9. V-61505. 66. p.

41 Sárközi Dezső vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61506. 65-67. p.

42 Eskü szövege. ÁBTL 3.1.9. V-61506. 58. p.

beazonosíthatja az írógépet.⁴³ Fekete szerint az eskütételre végül nem került sor.⁴⁴

A lebukás

Az ÁVH 1950 októberében figyelt fel a szervezkedésre. Sárközi Dezsó az ólmodi búcsóban beszélgetésbe elegyedett Kovács Mihály horvátzsidányi határőrparancsnokkal, akit a csepregi vendéglőből ismert: „1950. kb. október utolján beszélgettem Olmód községben a búcsú alkalmával az ottani Földművesszövetkezet vendéglő pincéje előtt Kovács N. határőr főtörzsőrmesterrel, aki a horvátzsidányi határőrs parancsnoka volt. Az volt a szándékom, hogy a fegyveres szervezkedésbe beszervezem Kovácsot is. Azzal kezdtem a beszélgetést, hogy még mindig főtörzsőrmester, amikor mások, akik bemennek egy rövid iskolára, alhadnagyként jönnek ki. Erre azt mondta Kovács, hogy azok más emberek, azokat politikailag gyűrik, viszont katonai tudásban ő fölöttük áll. Amikor említette, hogy ő katonai tudásban az újak fölött áll, megemlítettem neki, hogy mit gondol, mi lenne, ha Budapesten egy »forradalom« törne ki? Azt mondta, hogy »hát azért azt elnyomná az oroszok«. Ezután azt kérdeztem tőle, hogyha történetesen Csepregen robbanna ki ilyen »forradalom-szerű« valami, mit csinálna? Erre azt válaszolta, hogy akkor természetes, hogy ő is odaállna, ahova a többség. Erre megmondtam neki, hogy Csepregen van egy ilyen

szervezkedés, és egyszer szeretnék vele bővebben beszélgetni.”⁴⁵ Amikor a felderítő tiszt felkereste, Kovács jelentést tett neki az esetről: „Majd ezt követő harmadik–negyedik napon odajött hozzám a csepregi felderítő tiszt, Baksa Gyula alhadnagy és Balázs őrmester, akiknek a fenti dolgot részletesen elmondtam, és kértem őket, hogy vizsgálják ki az ügyet. Erre vonatkozólag azt a választ kaptam, hogy el fogják intézni, azonban a későbbi időkben, karácsony táján két ízben megkérdeztem a felderítőktől, hogy milyen eredménnyel járt az ügy elintézése, mire azt mondták, hogy figyelik az ügyet. Én erre vonatkozólag a felderítők részéről intézkedést nem tapasztaltam, bár a felderítők állandóan közelükbe’ lehettek és voltak.”⁴⁶

Hamarosan idegenek tűntek fel a faluban, akik portékájukat olcsón kínáló vándorkereskedőként férköztek az összeesküvők bizalmába: „1950 telén Sebestyén azzal jött hűgömmal haza, hogy egy ügynök, azaz saját árúját áruló férfi ment a műterembe, és olcsó pénzért filmeket és kellékeket vett. Azt mondta, hogy nagyon rokonszenves ember volt, s azt is mondta, hogy már Pesten is mozgolódnak az emberek. Erre ő is elmondta az itteni szervezkedést. Ez a Laci bácsi felkereste Überhelt is, és annak is olcsó áron adott el megfelelő anyagokat” – idézte fel Kiss Ferenc.⁴⁷ Jóllehet a csepregi rendőrőrsön szolgáló Kiss Károly szakaszvezető bizalmas figyelmeztetése nyomán Fekete káplán kétszer is üzent Majorosnak, hogy „vagy hagyja abba egyelőre az egész szervezkedést, vagy pedig óvatosabban

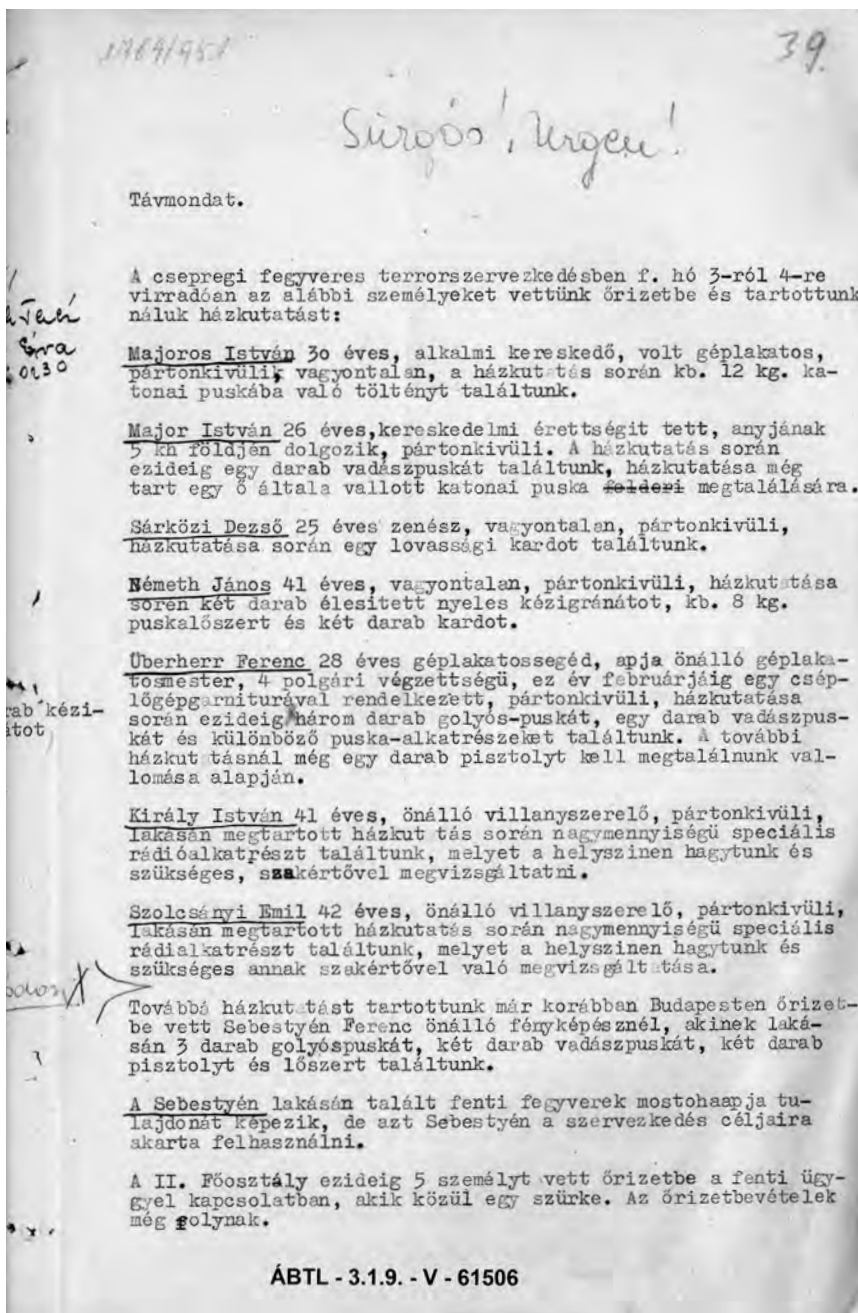
43 Fekete Péter vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 78; A hatóság valóban beazonosította az eskü gépelőjét: „Juhász II. Ferencné szül. Nép Mária, 18 éves, kispolgári származású, pártonkívüli, rendőr őrmester felesége, jelenleg szombathelyi lakos. [...] Ő gépelte le a szervezkedés esküszövegét.” ÁVH Szombathelyi Osztály jelentése. 1953. március 23. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 56. p.

44 Sárközi Dezsó vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 76. p.

45 Sárközi Dezsó kihallgatási jegyzőkönyve. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 61. p.

46 Kovács Mihály áv. főtörzsőrmester feljegyzése. Szombathely, 1951. március 5. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 44. p.

47 Kiss Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 286. p.

4. kép. Az ÁVH Szombathelyi Osztályának távirata Budapestre (ÁBTLL 3.1.9. V-61506.)

5. kép. Fényképes nyilvántartás a letartóztatottak egy csoportjáról, 1951
(ÁBTL 3.1.9. V-61506.)

A szervezkedés jellege

A csepregi összeesküvést „kulákszervezkedésként” tartották nyilván,⁵³ azonban a letartóztatottak foglalkozásán végigtekintve megkérdőjeleződik, mennyiben illeszthető be azok sorába. A letartóztatottak közül mindössze tíz személy tartozott a mezőgazdaságból élők körébe, kétharmaduk az ipar és a szolgáltatás területén működött. Fényképész, villanyszerelő, cipész, lakatos, labdarúgó, boltvezető, vendéglős, cséplőgép-tulajdonos, pap, muzsikus, téglagyári munkás, határőr, rendőr, volt gyár- és malomtulajdonos, valamint csendőr is akadt közöttük. Kucsera László őrnagy, az ÁVH Szombathelyi Osztályának vezetője ezt az „ellenséges elemek szövetségére lépésével” magyarázta: „A kulákság gazdasági vonatkozású ellenséges tevékenységét mezőgazdasági munkálatok folyamán változtatja. Politikai mozgolódás, rémhírterjesztés és szervezkedés tapasztalható, hogy igyekeznek kapcsolatokat teremteni egyéb ellenséges elemekkel, pl. katonatisztek, csendőrök, múltrendszer embereivel. Ezek vezetése alatt demokrácia ellenes szervezkedésben veyenek [!] részt. Ezt bizonyítja, hogy ebben az évben a szombathelyi járás területén Csepreg községben leleplezett fegyveres szervezkedésben 3 kulák fejtett ki aktív tevékenységet.”⁵⁴ A kezdeményező szerepet valójában a nagy mozgási lehetőséggel és széles körű kapcsolati hálóval bíró mesteremberek töltötték be, akik 1950-ben a település aktív keresőinek 7%-át tették ki. Figyelemre méltó, hogy még a földműves szövetkezet vendéglőjének két zenészét is sikerült megnyerni, akiket aligha lehetett azzal vádolni, hogy a „régiszer” hívei

lettek volna: „Majoros Istvánt régebb idő óta ismerem, aki 1950. szeptember hónapban észrevettem, hogy állandóan jár utánam, míg végül is az egyik korcsmában elfogott egy beszélgetésre. Ennél az alkalomnál kérdezősködött, hogy mennyire vagyok a rendszer híve, mire feleltem neki, hogy engem a múltban internáltak, és én semmiképpen nem nagyon ragaszkodom a régi rendszerhez.”⁵⁵ Az ellenállásba tehát a helyi társadalom minden rétege bekapcsolódott, ami az új politikai rendszer hatalomgyakorlásának elfogadhatatlan voltát bizonyította.

Koncepcióelemek

Az „összeesküvés leleplezése” lehetőséget adott a község azon hangadóinak eltávolítására, akik szót mertek emelni a diktatúra önkényes intézkedései ellen. A kikényszerített vallomások számos ellentmondást tartalmaztak, az ügyben sok megválaszolatlan kérdés maradt. Kételyre ad okot a felvázolt kronológia és a vallomásokban szereplő időpontok ellentmondása. Miközben a felkelés megindítását 1950. augusztus 20-ra tervezték, Kadnárt csak 1950 decemberében kérték fel katonai vezetőnek. Szintén problémákat vet fel a külfölddel való kapcsolatfelvételhez szükséges rövidhullámú rádió adó-vevő beszerzése körül támadt bonyodalom. A szervezkedés tagjai 10–15 forintjával adták össze annak vételárát, amelyhez a két káplán, Fekete Péter és Botka Alajos⁵⁶ is hozzájárultak.⁵⁷ Amikor Fekete megtekint-

55 Sárközi Dezső vallomása. ÁBTLL 3.1.9. V-61505. 39. p.

56 Botka Alajos a Mária-kongregáció vezetője volt, főként az asszonyokkal állt kapcsolatban. Környezetanulmánya szerint „igyekezett a fiatalágot minden demokratikus megmozdulástól visszatartani”. Csepreg: ÁVH-jelentés. 1950. augusztus 5. MNL VaML XXXV/1. f. 1. 63. 6e. 6. p.

57 Király István vallomása. ÁBTLL 3.1.9. V-61505. 116; Horváth Gyula vallomása. ÁBTLL 3.1.9. V-112608. 68, 143. p.

53 Feljegyzés Sárközi Dezső kihallgatásáról. ÁBTLL 3.1.9. V-61506. 47. p.

54 MNL VaML XXXV. 40. f. 56-61. 6e. Jelentés. Szombathely, 1951. szeptember 8.

tette a Majoros által megvásárolt készüléket, kiderült, hogy az csupán egy meteorológiai szonda, amelyet légköri megfigyelésekre szoktak feleleszteni. A másik készülék rossz állapota miatt szintén hasznavehetetlennek bizonyult.⁵⁸ Nehezen érthető, hogy a két készülék használhatatlansága miként kerülhette el a rádióalkatrészekkel kereskedő Majoros figyelmét.

Feltűnő egyezést mutat a vallomások megszövegezése. A kihallgatottak társadalmi hovatartozásukból kiindulva az új politikai rend ellenségeként határozták meg magukat: „Osztályhelyzetemnél fogva ellensége vagyok a magyar népi demokratikus államrendnek” – vallotta a kuláknak minősített Pócza Ferenc.⁵⁹ Fekete Péter papi mivoltára hivatkozva szintén a rendszer ellenfeleként határozta meg magát: „Mint római katolikus pap politikai beállítottságommal a jelenlegi rendszer összeegyeztethetetlen.”⁶⁰ A valóságtól idegen, kiforrott sémák az államvédelmi szerv konstrukciójának gyanúját keltik. A koncepció feltételezését támasztja alá a fegyverek hiánya, ami a fegyveres összeesküvés teóriáját alapjaiban megkérdőjelezi. Majoros csak a felkelés utolsó, március 15-re tervezett megindítása előtt osztott szét töltényeket, de fegyverekkel még akkor sem rendelkeztek a résztvevők: „Mielőtt Majoros István lakásáról eltávoztunk volna, Majoros kiosztott közöttünk 30-30 drb. puskalőszeret, hogy legyen nálunk. Az ígéret az volt, hogy majd amikor szükség lesz rá, akkor puskát is kapunk.”⁶¹ A kortársak elbeszéléseinek közös elemét képezte a fegyverek után folytatott kutatás, melynek eredményeként a hatóság tizenegy „katonai golyós” puskát, négy kézigránátot és egy

géppisztolyt gyűjtött be. A géppisztoly megtalálásának szépséghibája, hogy állítólag az utcára kiteve találták. Mivel a tárgyi bizonyítékok kevésnek bizonyultak a fegyveres szervezkedés vádjának alátámasztására, a bűnlajstromra minden fegyvernek minősíthető eszközt felvettek.⁶² Például három, a monarchia tisztjei által egykoron használt pisztoly is szerepel a listán, amelyek harcértékét a fegyverszakértő már 1912-ben megkérdőjelezte.⁶³ A négy sörétes vadászpuska és a céllövő pisztoly utcai harcra szintén alkalmatlan volt. Jóllehet a vizsgálati iratok más fegyvert nem említettek, az első fokú bíróság ítéletében már 550 darab puska szerepelt, ami az eset utólagos felnagyítását igazolja.⁶⁴

A közösségi emlékezet szerint az előkeült fegyvereket és lőszeret részben a házkutatók vitték magukkal. Ezzel kapcsolatban vitát rögzített a Pócza Ferenc házában 1951. március 23-án, 22:15 és 23:30 óra között tartott házkutatás jegyzőkönyve:⁶⁵ „Nevezetesen ekkor átmentünk az első szobába a katonakönyvért, ahol ismerttettem vele, hogy honnét jöttünk, és azt, hogy feljelentés érkezett ellene, hol van a fegyver és a töltények, erre ő azt válaszolta, hogy önöknek ilyesmi nincs és nem is volt. Felhívtam a figyelmét, hogy jól gondolja meg a dolgot, mert ha önként előadja, esetleg egy kihallgatással megúszhatja az ügyet, és ezt enyhítő körülménynek fogjuk venni, ellenkező esetben hosszú évek fogják terhelni, és a családja, illetve a szülei is bajba kerülhetnek. Miután

58 Fekete Péter vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61506. 54. p.; Sárközi Dezső vallomása. Uo. 42. p.

59 Pócza Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 109. p.

60 Fekete Péter vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 55. p.

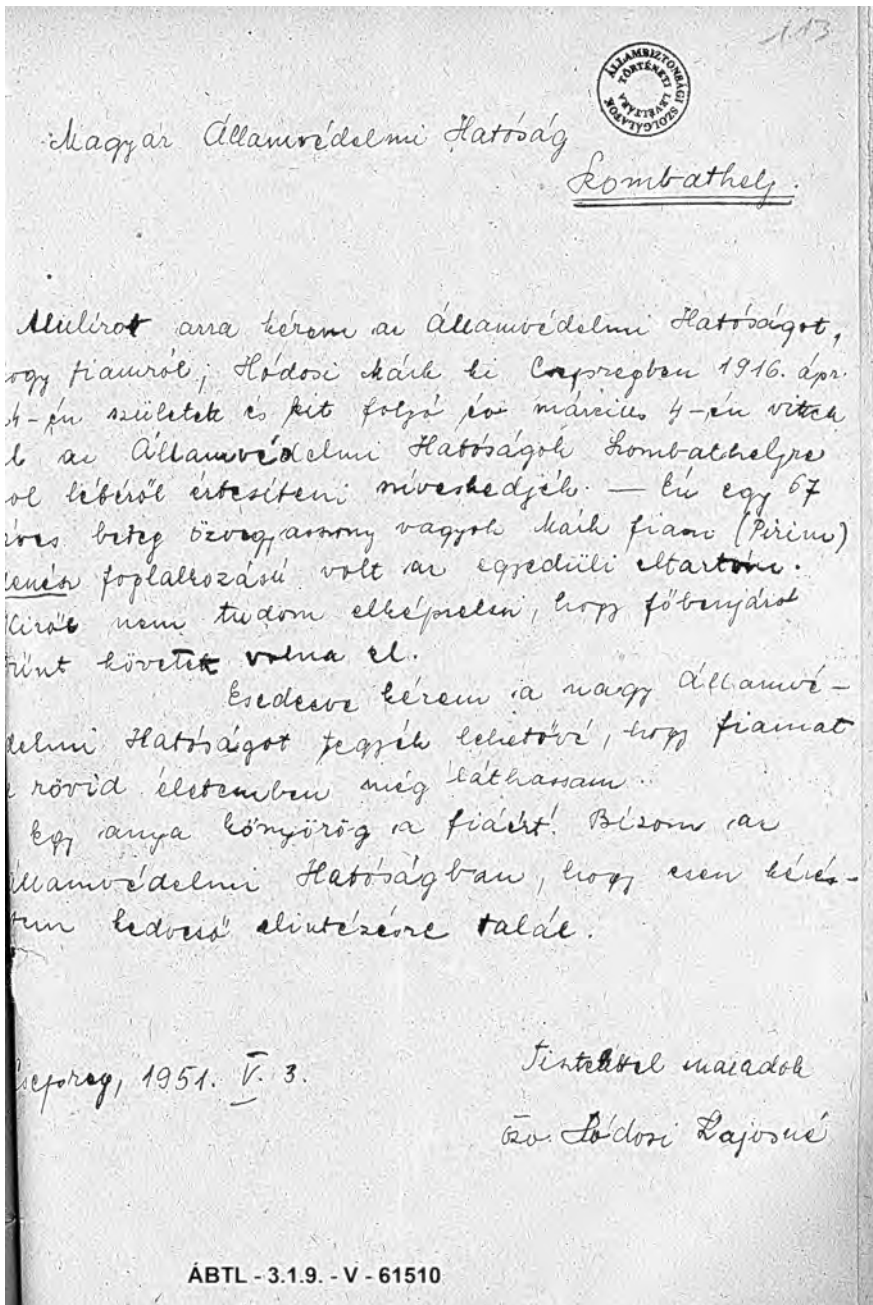
61 Pócza Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 111. p.

62 Fegyverek felsorolása. ÁBTL 3.1.9. V-61506. 46; Kadnár Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 108. p.

63 Schneider Árpád Roland: Önműködő kézilőfegyverek. Budapest, Stampfel Kiadó, 1912. 31–32. p.

64 A szombathelyi megyei bíróság B.0050/1951/.3. sz. ítélete ÁBTL 3.1.9. V-45096/a. 12. p.

65 Vallomása szerint a Majorostól kapott lőszeret a kútba dobta, amikor megkezdődtek a letartóztatások.

6. kép. Hódosi Márk édesanyjának levele (ÁBTL 3.1.9. V-61510.)

tagadta, hogy az ő házukban fegyver, vagy lőszer nincs, a nevezettet a Szilágyi bajtárs őrizetében az első szobában tartottuk, és a hátsó szobában kezdtük meg a házkutatást. A házkutatás során két szobát és két konyhát kutattunk át, és ennek eredményeképpen nagyobb mennyiségű cérnát, fényképeket, magánlevelezést, valamint 3 drb. katona fegyverhez való lőszerrel, amely az előszobában, a fotelben volt elrejtve, ezen kívül két katonai emlékérmét. Házkutatás után házkutatási jegyzőkönyvet vettünk fel, amelyet a háztulajdonos rövid vita után írt alá, mert azt állította, hogy a lőszerrel mi vittük magunkkal.”⁶⁶ Azt, hogy a hatóság nem riadt vissza attól, hogy maga kreáljon terhelő bizonyítékot, az ÁVH Vasmegyei osztály V. alosztály vezetőjének egy másik letartóztatással kapcsolatban adott utasítása is alátámasztja: „[...] javasolom nevezettet nyíltan őrizetbe venni, és ugyanakkor a fegyverek felkutatása érdekében nála házkutatást rendezni. Amennyiben a házkutatás alkalmával nem találjuk meg a fegyvereket, úgy gyors kihallgatás után a fegyvereket megtaláljuk. Így ez rossz hatást nem kelt, mivel a fegyverrejtegetés Csepregen eléggé közismert dolog.”⁶⁷

66 Pócza Ferenc házkutatási jegyzőkönyve. ÁBTL 3.1.9. V-61505. 96. p.

67 Horváth Gyula vizsgálati dokumentumai. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 171-172. A fegyverrejtegetést illető megjegyzés arra vonatkozik, hogy a helyi vadász-társaság feloszlásakor néhány vadász elrejtette fegyverét. Kadnár Ferenc történetesen élettársa bátyjánál, Konrád Alajos tanácselnöknél tartotta két puskáját. Lásd Kadnár Ferenc vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 40. p.; Sajátos módon a tanácselnök karrierjét a fegyverrejtegetés ténye nem befolyásolta negatívan, 1970-ig töltötte be a község vezetőjének posztját.

Meghiúsult ügynökbeszervezés 1953-ban

Máthé Gyula, a Magyar Dolgozók Pártja csepregi szervezetének függetlenített titkára 1952. december 12-én állítólag fenyegető tartalmú névtelen feljelentő levelet kapott.⁶⁸ Az ÁVH Szombathelyi Osztálya a két évvel korábbi eseményekből indult ki az ügy felderítése során: „1951 tavaszán a Vasmegyei Osztály részlegesen realizált egy fegyveres terrorista szervezkedést, amelynek célja az volt, hogy fegyveres úton megdöntse a demokratikus rendszert, a helyi párt és tanács funkcionáriusokat legyilkolja, továbbá diverziós cselekményeket kövessen el a szocialista szektorok ellen. A szervezkedés felszámolása során 32 személy lett őrizetbe véve és bírósági úton felelősségre vonva. A szervezkedésből összesen 70 olyan személy maradt ki, akik mint aktív tagok szerepeltek a szervezkedésben, vagy pedig a szervezkedésben bent levő barátaikon és hozzátartozóikon keresztül tudomással bírtak a szervezkedésről. Ezek között a kimaradt személyek között több kulák, csendőr, katonatiszt és egyéb osztályidegen van. Ezek összesen 16-an vannak. Erre a 16 személyre a letartóztatott és elítélt személyek vallomást tettek, és vallomásaikban elmondták, hogy ezek aktív résztvevői voltak az ő általuk kezdeményezett akciónak. [...] Hogy a szervezkedésből kimaradt személyek továbbra is folytatják ellenséges tevékenységüket, ezt bizonyítja az a feljelentés, amelyben egy névtelen levélíró közli, hogy ezek és ezeken kívül még más osztályidegen elemek újból hasonló akcióra készülnek. Ez a névtelen levél 1952. december 12-én érkezett a csepregi független párttitkárhoz. Bizonyítja ezt f. év

68 ÁVH Szombathelyi Osztály összefoglalója a december hónapban történt eseményekről. Szombathely, 1953. január 1. MNL VAML XXXV/1. f. 64. őe. 5. p.

Házkutatási jegyzőkönyv.

Mérsélt Csepreg 1951. III. hó. 22. év. id. Pócsa

Teren, Csepreg, Hossuth Lajos utca 15. szám alatt.

Házkutatás kezdődött 2215 órákor, befejeződött 2320 órákor.

A házkutatás során összesen vettünk 3 dbt.

katona lővért, 2 db. szíjű stopoló pommüt, kütömböző
szimben, 41 dbt. fehér gyepszínű szőnyeg, és erekcsirűk, magán-
leveleket és fényképeket, valamint, 2 dbt. katonsai emléket
örömet és kütömböző sajtó Termékeket.

A házkutatás során, a házkutatást végző
személyek anyagi károkat nem okoztak, a házkutatás
után, mely 2 szobára és 2 konyhára terjedt ki, a
jegyzőkönyv felolvasása után, annak felvételének
helyességét a sajtókerü aláírásunkkal erősítettük meg.

Hottman János úr. öm.
jkt vezető.

Pócsa József
házkutatást vezető.

február 17-én és 18-án Csepreg községben történt röpcédulaszórás. Bizonyítja továbbá a községben lévő ügynökség jelentése is, valamint a röpcédula szóró személy felderítésére tett operatív intézkedések anyaga.⁶⁹ A röpcédulák tartalmát Horváth Gyula idézte fel vallomásában: „A röpcédula hogyan nézett ki, azt nem tudom pontosan, mert nem kérdeztem tőle. Arra emlékszem, hogy Kántor Anna [a szövetkezeti vendéglő takarítónője] említette nekem, hogy a röpcédulákon a tanácsot gúnyolták, hogy az élelmszer ellátásról rosszul gondoskodik. Meg az volt a röpcédulákon, hogy a tanácselnök és a helyettese leadatnának mindent, de nem látják el a népet élelemmel.”⁷⁰

A letartóztatottak ismeretségi körét felmérve a korábban elítéltek öt közeli ismerősét próbálták együttműködésre bírni. Az ügynökállítás szándékát a következő bejegyzés bizonyítja: „A felmerülő kompromittált személyekről környezettanulmány készítés, a hálózati elvtársakkal való megbeszélés után róluk őrizetbeveteli, vagy beszerzési javaslat készítése, vagy 5-ös kartonon nyilvántartásba vételük.”⁷¹ A környezettanulmányokat kiértékelve Zsidi Gyula államvédelmi ezredes az ÁVH VI. (Jogi és Börtönügyi, majd Vizsgálati) Főosztály vezetője 1953. április 14-én Budapestről, távbeszélőn hagyta jóvá őrizetbe vételüket.⁷² A röpcédulázási ügy célkeresztjébe Kiss Ferenc cipész került, akit 1953. március 9-én tartóztattak le: „Nevezett előállítás kombinációval történt, ügyével az V-ös osztály beszerzésésként foglalkozott. Beszerzése azonban hosszabb vele való foglalkozás után sem vált lehetségessé: Előállítása a csepregi

szervezkedés ügyével kapcsolatban történt. Kihallgatása során beismerte, hogy 1949-ben már foglalkozott demokráciaellenes szervezkedés szervezésével. Az 1951-ben felszámolt csepregi szervezkedésről tudomása volt. Részt vett több megbeszélésükön, ahol a szervezkedés tagjainak felesketéséről, egyes akciók megszervezéséről volt szó. Beismerte, hogy Horváth Gyula nevű barátjával elhatározták, hogy esetleges »rendszerváltozás«, vagy külföldi csapatok bejövetele esetén a helybeli kommunistákat likvidálják. Fentiek alapján kérek engedélyt, hogy nevezettet őrizetbevetésként kezelhessük.”⁷³

Az 1953-as ügy másik négy vádlottja közül hárman szintén részt vettek az 1951-es szervezkedésben,⁷⁴ a negyedik személy pedig az 1950-ben összeállított kuláklistán szerepelt. Őrizetbe vételüket április 14-én, konspirált formában hajtották végre. Annak érdekében, hogy a letartóztatások ne keltsenek feltűnést, a hatóság részletes operációs tervet dolgozott ki:

„Az őrizetbevételt 1953. április 14-én 22 óra 45 perckor, egy időben hajtjuk végre. Az őrizetbe veendő személyekkel kapcsolatos speciális környezettanulmányt az V. osztály vezetője elkészítette.”⁷⁵

Az operáció végrehajtásához szükséges:
 9 fő operatív munkás,
 2 fő karhatalmi beosztott,
 1 személygépkocsi,
 1 „wippon” gépkocsi,⁷⁶
 11 drb. villanylámpa,
 4 pár bilincs,
 8 drb. házkutatási jegyzőkönyv,
 4 drb. őrizetbeveteli határozat.

69 ÁVH Szombathelyi Osztály jelentése. Szombathely, 1953. március 23. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 17. p.

70 Horváth Gyula vallomása. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 176–177. p.

71 ÁBTL 3. 1. 9. V-112608. Kadnár Ferenc vizsgálati dossziéja. 225–226. p.

72 ÁBTL 3. 1. 9. V-112608. 22. p.

73 Uo. 313. p.

74 Uo. 22. p.

75 1952. március 21-től az ÁVH megyei osztályain belül felállított önálló mezőgazdasági osztályokat V. osztályoknak nevezték.

76 Angol eredetű kifejezés (*weapons carrier*) a terepjáró megnevezésére.

Az operáció szervezéséért felelős: Vörös István áv. fhdgy.⁷⁷ VI. alosztályvezető⁷⁸ és Horváth Antal áv. alhdgy.⁷⁹ V. alo. vezetője, valamint a szükséges felszerelési tárgyak beszerzéséért is. Az operációt vezeti: Vörös István áv. fhdgy. Az operáció végrehajtására három főből álló brigádot alakítottunk:

I. brigád: Vörös István áv. fhdgy. pk.⁸⁰

Kondics Antal áv. alhdgy.

Nagy 9 Imre áv. hdgy.⁸¹

II. brigád: Cseke Zoltán áv. hdgy. pk.⁸²

Baráth László áv. alhdgy.

Farkas 2 István áv. alhdgy.

III. brigád: Hoffmann János áv. hdgy. pk.

Fodor Béla áv. alhdgy.

Németh Károly áv. alhdgy.

Az I. számú brigád őrizetbe veszi Kadnár Ferenc volt téglagyáros, tart. horthysta százados, Csepreg, Kossuth Lajos utca 21. szám alatti lakost, és a házkutatás megtartása után házkutatást tart Horváth Gyula kulák, Csepreg, Bajcsy Zsilinszky u. 27. szám alatti lakos házában.

A II. számú brigád őrizetbe veszi Ostorics Gyula Csepreg, Rákóczi utca 72. szám alatti lakost, s házkutatást tart a lakáson.

A III. számú brigád őrizetbe veszi özv. Szele Ferencné kulák, Csepreg, Bajcsy-Zsilinszky u. 16. szám alatti lakost és lakásán házkutatást tart.

Kiindulás: 1 személygépkocsival és 1 wiponnal az osztály udvaráról 21 óra 50 perckor. Érkezés a csepregi temető mellé 22 óra 30 perckor.

A csepregi temető mellett az I. és III-as brigádok a gépkocsiról leszállnak, és gyalog

77 Államvédelmi főhadnagy.

78 VI. (Jogi és Börtönügyi, majd Vizsgálati) Főosztály hatáskörébe tartozott az ÁVH központi szervei és a vidéki osztályok által végzett nyílt nyomozások vezetése. A VI/6. Vidéki vizsgálati Osztály 1951. december 10-én alakult meg.

79 Államvédelmi alhadnagy.

80 Államvédelmi főhadnagyparancsnok.

81 Államvédelmi hadnagy.

82 Államvédelmi hadnagyparancsnok.

folytatják útjukat a községbe az őrizetbe veendő személyek házáig.

Otthontartózkodás leellenőrzése:

Kadnár Ferenc volt gyárost egy levéllel keresi fel Bodnár Sándor áv. őrm. elvtárs, aki ez alkalommal civil ruhában jelentkezik szolgálatra. A levelet rossz címre, hasonló névvel írjuk.

Ostorics (Ferenc) Gyula otthontartózkodását ellenőrizzük azért, hogy Baráth áv. alhdgy. elvtárs, aki személyesen is ismeri, a lakásukhoz útba eső Földműves-szövetkezeti vendéglőben megnézi, nem tartózkodik-e ott. Amennyiben Ostorics már nincs a vendéglőben, akkor a gépkocsi a házuk közelében az országúton megáll, majd bekanyarodik hozzájuk, hogy »adjanak egy vödört, mert a gépkocsiba vizet akarnak önteni«. Eközben megérdeklődik és ellenőrzik, hogy Ostorics otthon tartózkodik-e.

Szele Ferencné otthontartózkodását a házban lévő Belsped istálló órétől érdeklődjük meg és ellenőrizzük.⁸³

Behatolás:

Kadnár Ferenchez azzal hatol be az I. számú brigád, hogy »rendőrség«, és feljelentés érkezett ellene árurejtegetés miatt. Önként felajánlatjuk vele a házkutatást. Ez alatt az idő alatt Kondics Antal áv. alhdgy. Kadnár mellett tartózkodik, és állandóan figyelemmel kíséri. A házkutatás megtörténte után „kihallgatásra” előállítjuk.

Ostorics Gyulához a »vizesvödör-kérés« ürügyével hatolunk be, majd őrizetbe vesszük. Az őrizetbe vett személyt a gépkocsiba ültetjük, ahol a két fő karhatalmista elvtárs őrzi.

Özv. Szele Ferencné a házban lévő Belsped istálló órével keltetjük fel, akit ezután tanúként is ott tartunk a házkutatás idejére. Özv. Szele Ferencnére őrizetbe vétele után Németh Károly elvtárs ügyel elszállításáig.

83 A BELSPED Vállalatot 1950-ben a magánfuvarosok központosításával, szállítási profillal hozták létre.

Horváth Gyula Kőszegen tartózkodik. 22 óra 45 perckor a kőszegi kirendeltség beosztottjai veszik őrizetbe, és a kirendeltségre állítják elő mindaddig, míg a beszállításról intézkedés nem történik. A kőszegi kirendeltségnek az utasítás kiadásáért és az őrizetbe vett személy beszállításáért felelős Horváth Antal áv. alhdgy. elvtárs.

Az őrizetbe vett személyeknél megtartott házkutatáshoz 2 fő tanút hív, és a házkutatásról 2 pld.-ban házkutatási jegyzőkönyvet készít a brigádvezető. A házkutatás során le kell foglalni mindazon tárgyakat, levelezést, fasiszta sajtóterméket, mely általában lefoglalandó. Különös figyelemmel kell lenni esetleges fegyverekre, lőszer és robbanóanyagok felkutatására.

Az őrizetbe vett személyek beszállítása:

Özv. Szele Ferencné és Ostorics Gyulát bekötött szemmel a wiponnal az osztály udvarára szállítjuk, majd egyenként átadják a brigádvezetők a fogdaügyeletes tisztnek. Kadnár Ferencet az I-es brigád szállítja az osztályra, és adja át a fogdaügyeletes tisztnek. A fogdában az őrizetesek befogadására az 1., 4., 24., 35-ös cellák rendelkezésre állnak.⁸⁴

A vizsgálótisztek részletes dokumentációt vezettek a letartóztatottak embertelen kihallgatásairól, amelyek három-hat óra hosszan tartottak. Kiss Ferencet 16 alkalommal 80 órán, a háromgyerekes özvegy Szele Ferencné 11 alkalommal 60 óra 45 percen, az idősödő Kadnárt 8 ízben 48 óra 40 percen keresztül vallatták. Noha Horváth Gyula kihallgatási tervében szerepelt a fogoly szívbetegsége, az sem gátolta meg hét alkalommal 41 óra hosszát tartó vallatását. Ostorits hatszori kihallgatásának ideje 30 és fél órát tett ki.⁸⁵ A kihallgatási tervekben megfigyelhető a testi-lelki nyomásgyakorlás

fokozása; a jegyzőkönyvek nyíltan beszámolnak az erőszak alkalmazásról: „Az őrizetes előző kihallgatásán említette, hogy fél a veréstől” – olvasható az 57 éves Kadnár Ferenc 1953. április 21-én összeállított ötödik kihallgatásának tervében.⁸⁶ A Kiss Ferenc március 10-i kihallgatásáról készült jegyzőkönyv hasonlóképpen kendőzetlenül rögzítette a fizikai fenyegetés tényét: „A vallomását nem fogadom el. Hazudik. Hazugságáért megfenyítem (álljon fel). Erre a kérdésre még visszatérünk, mondja el, milyen ellemséges tevékenységről tud csepregi viszonylatban?”⁸⁷ A vádlottal szemben alkalmazott brutalitás felől a május 26-i kihallgatási terv sem hagy kétséget: „A mai napon továbbra még élesebben fogom felvetni az őrizetes előtt a bűncselekményének súlyát, és felhívom a figyelmét arra, hogy a lehetőségeit használja ki addig, amíg arra mód van, mert utána már késő lesz, és akkor hiába fog panaszkodni akárkinek is. Felhozom előtte még egyszer és utoljára egyben, hogy ha őszinte lesz, úgy meglesz a lehetősége arra, hogy a büntetését munkával töltsse el. Ha pedig nem, úgy azzal tönkre tette az egész életét.”⁸⁸

A kihallgatók igyekezete hiábavalónak bizonyult; a dokumentumok az öt kiszolgáltatott ember helytállását bizonyítják. Kiss Ferenc vizsgálati eljárása tragikus módon, tisztázatlan körülmények között ért véget. Sorstársai beszámolója szerint „az embertelen, iszonyatos vallatás hatásának következtében az egyik fő vádlott, Kiss Ferenc az elővezetékorkor a III. emeletről leugrott, öngyilkos lett, vagy talán az ÁVH-sok lökték

85 ÁBTL 3. 1. 9. V-112608. 414-419. p.

86 Kihallgatási terv. ÁBTL V-112608. 74. p.

87 Kiss Ferenc 1953. március 10-én történt kihallgatásának jegyzőkönyve. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 279. p.

88 Kihallgatási terv. ÁBTL 3.1.9. V-112608. 330. p.

84 Operációs terv Kadnár Ferencék letartóztatásához. Szombathely, 1953. április 14. ÁBTL 3. 1. 9. V-112608.

Államvédelmi Hatóság
Vas megyei Osztály.

323

~~322~~

Tárgy: Kiss Ferenc 14. kihallgatása.

Idő: 19.00 - 23.00 h-ig.

Feljegyzés.
Szombathely, 1953. április 29.

Őn az előző kihallgatásán ismételten tagadta azt, hogy Ön írta volna az előtte felmutatott demokrácia ellen izgató szövegű cédulákat.

Felhívom a figyelmét, hogy a makacs viselkedésével csaksaját helyzetét fogja súlyosbitani. Ezért saját érdekében tegyen őszinte, beismerő vallomást az ellenséges szövegű cédulák kérdésében.

Megint csak azt mondhatom, hogy nem én irtam a cédulákat. Hogy ki írta azt pedig biztosan nem tudom, csak gondolom.

Vallomását nem fogadom el. Önnek a barátai, ismerősei nagy részben esküdtek ellenségei a népi demokráciának. Így nem volt nehéz azokkal közösen megszövegezni az izgató jellegű cédulákat. Ismételten felszólítom, tegyen őszinte vallomást, hogy milyen okból, mikor és hol készítette el a cédulákat!

Én a cédulákat nem irtam és így nem is mondhatok el arról semmit, hogy azok miért és hogyan lettek elkészítve.

Vallomását nem fogadom el. Erre a kérdésre még vissza fogok térni.
Kihallgatását ideiglenesen megszakítom.

Felvette:
Wagner
áv. Hdgy.

Kiss Ferenc
Kiss Ferenc
gyanusított

N.I./T.M. 4 pld.

ÁBTL - 3.1.9. - V - 112608

BELÜGYMINISZTERIUM
 Vas megyei Rendőrfőkapitányság
 Politikai Osztály. III. Alosztály

217-16-79/966.

77-31-455
 1966 NOV - 9
 Szigorúan titkos

SZOLGÁLATI JEGY
 FELÜLVIZSGÁLVA
 „TILTÓNÉVJEGYZÉK-BE” 1967. SZEP. 15.
 Dardányi

Kérem az alábbi adatokkal rendelkező személyt
 a „TILTÓNÉVJEGYZÉK”-BE FELVENNI
~~„TILTÓNÉVJEGYZÉK”-BŐL TÖRÖLNI~~

Tiltónévjegyzékbe
 felvéve
 1966 DEC 20

Családi neve: HÓDÓSI Utóneve: M Á R K
 Előző neve (asszonyoknál leánynév):
 Születési helye: Csepreg Születési éve: 1916
 Anyja neve: Horváth Terézia
 Foglalkozása: ismeretlen Állampolgársága: ismeretlen

INDOKOLÁS:

Nevezett Aktív tagja volt a csepregi fegyveres szervezkedésnek. 1951-
 12 évi szabadságvesztésre ítélték. Az ellenforradalom alatt jogellen-
 esen szabadult, majd nyugatra szökött. Jelenleg Hollandiában él. Be-
 utazása állambiztonsági szempontból nem kívánatos.

A fenti indokok alapján úgy határoztam, hogy nevezett személy Magyarországra történő beutazáshoz,
 illetve átutazáshoz vízumot nem kaphat.

Dátum: Szombathely, 1966. X. 28. ...

Jóváhagyom:
 Dr. Maczka Béla r. ezredes
 csoportfőnök, főkapitány

Viktor József r. alez.
 osztályvezető

BM. III/II-7. Osztály Vezetőjének
 Budapest

638-3188/1966

V-61510

9. kép. Hódosi Márk beutazási kérelmének elutasítása, 1966 (ÁBTL 3.1.9. V-61510.)

ki⁸⁹. A letartóztatottak ügyét 1953. június 17-én vádemelési javaslattal adták át az ügyészségnek. Az 1951-es összeesküvésben való részvétel miatt utólag Horváth Gyulát 6, Kadnár Ferencet 4, Ostorits Gyulát 3,5 év börtönbüntetésre ítélték. Szelénre csupán feljelentési kötelezettségének elmulasztását tudták rábizonyítani, ám 81 éves koráig rendőri ellenőrzés alatt állt. Csak 1988 októberében, hajlott korára való tekintettel vették ki az operatív nyilvántartásból.⁹⁰

Az elítéltek további sorsa

1951-ben és 1953-ban harminchat embert ítélték el fegyveres szervezkedés vádjával. Három halalos ítéletet hoztak, egy személy a vizsgálati eljárás során vesztette életét, ketten a börtönben haltak meg. Az ügy vádlottjaira összesen 240 év börtönbüntetést szabtak ki.⁹¹ Az elítéltek büntetőügyének felülvizsgálatára az 1955-ben kiadott amnesztiarendelet keretében került sor.⁹² A bebörtönzöttek többségét 1956 első félévében szabadon engedték. A letartóztatásból kiszabadultakat szigorú ellenőrzés alá vonták, és csak a rendszerváltás hajnalán vették ki az operatív nyilvántartásból.⁹³ A meghurcoltak közül többen a külföldi emigrációt választ-

ották, amiben közrejárzott korábbi lakóhelyükről való kitiltásuk.⁹⁴ Hazáért leveleik – amelyeket levélellenőrzésnek vetettek alá – a gyökerektől való elszakadás fájdalomról és az idegenben való beilleszkedés nehézségeiről szólnak. Az 1966 és 1986 között beadott hazalátogatási kérelmeiket a magyar hatóságok következetesen elutasították, nemkívánatos személyeknek nyilvánították őket, ami azt bizonyítja, hogy az állambiztonsági szervek figyelme a Kádár-rendszer konszolidálódásával sem lankadt.

A hallgatás hosszú évtizedeit követően csak a rendszerváltás után vált lehetővé a meghurcoltakra való méltó megemlékezés. Azt, hogy erre mekkora igény mutatkozott, két emléktábla jelzi. A település központjában, a Petőfi Sándor Művelődési - Sportház és Könyvtár falán a nemzeti ellenállás áldozatainak, a temetőkapolna falán elhelyezett márványtábla a kulákvándorlás áldozatainak állított emléket.

10. kép. Emléktábla a Magyar Nemzeti Ellenállási Mozgalom csepregi fegyveres összeesküvés emlékére, 1999

89 Reichardt György: Kommunista törvénytíprás és az 1956-os forradalom. Budapest, Szerzői kiadás, 1994. 86. p.; Both Béla – Kövér István (szerk.): Diktatúra Vas Megyében 1945–1956. Emlékkönyv, IV. köt. Szombathely, Vas Megyei Honismereti Egyesület – Honvéd Hagyományörző Egyesület – Recski Szövetség Nyugat-dunántúli Szervezete, 1999. (továbbiakban: Both–Köver, 1999.) 241. p.
90 ÁBTL 3.1.9. V-112608. Külön lapon.
91 A bírósági ítéletet a Diktatúra Vas Megyében 1945–1956. emlékkötet adta közre. Lásd Both–Köver, 1999. 234–243. p.
92 A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1955. évi 8. sz. határozata hazánk felszabadulásának tizedik évfordulója alkalmából kegyelem gyakorlásáról. = Magyar Közlöny, 39. sz. 1955. április 3. 230–231. p.
93 ÁBTL 3.1.9. V-112608. Kadnár Ferenc vizsgálati dossziéja.

94 A per feljebbvitelének során a Legfelsőbb Bíróság 1952. május 24-én kelt ítéletében a kiutasítást tizenhárom vádlott esetében hatályon kívül helyezte. ÁBTL 3.1.9. V-45096/1. 1-2. p.

HORVÁTH KORNÉLIA ZSANETT

Bor, tó, nyugalom: Csepreg A „BOLDOG UTAZÓ” VAS VÁRMEGYÉBEN

Bevezetés

Az elmúlt években a kistérségek és kisebb települések körében egyre hangsúlyosabban jelent meg a tudatos márkaépítés és a helyi identitás kommunikációjának igénye.¹ A helymárkázás célja, hogy összegyűjtse, fejlessze és bemutassa az adott térség értékeit, egyediségét, és ezáltal erősítse mind a turisztikai vonzerőt, mind a helyi közösség önazonosságát.² A város- és térségmárkázás tehát nem csupán a látogatók számának növelését szolgálja, hanem hozzájárul a település társadalmi kohéziójához és hosszú távú versenyképességéhez is.³

A kistérségek esetében a turisztikai kínálat rendszerint szorosan kapcsolódik a természeti adottságokhoz, a kulturális örökséghez és a helyi hagyományokhoz.⁴ A falusi, az öko- vagy az aktív turizmus új lehetőségeket teremt a vidékfejlesztés és a helyi gazdaság erősítésére, miközben a fenntarthatóság és az autentikus élmény

iránti igény egyre inkább meghatározza a turisták döntéseit.⁵

Csepreg mint a Nyugat-Dunántúl egyik kisvárosa, jól illeszkedik ebbe a tendenciába. A település természeti környezete, történelmi múltja és kulturális értékei kiváló alapot teremtenek egy identitásalapú márkaépítéshez. A város fejlődési stratégiájában egyre fontosabb szerepet kap a turizmus, amely nem csupán gazdasági lehetőséget, hanem közösségformáló erőt is jelent. Különösen Bükkfürdő közelsége, a Répce folyó, a Bene-hegyi tó, a borvidék és a zöldterületek adják azt a komplex táji-társadalmi háttérrel, amelyre a „lassú”, természetközeli turizmus építhet. A *slow* turizmus – amely a „lassabb, tudatosabb és értékközpontú utazás” elvén alapul – kiválóan illeszkedik Csepreg adottságaihoz. A szemlélet középpontjában a helyi életmód, az emberléptékű közösség, a természet és a helyi kultúra hiteles megisme-

- 1 Piskóti, István (2012). *Régió- és településmarketing: Marketingorientált fejlesztés, márkázás*. Budapest, Magyarország: Akadémiai Kiadó.
- 2 Papp-Váry, Árpád & Vas, Magdolna (2022). Helyértékesítés, helypromóció, helymarketing, helymárkázás: A megközelítések fejlődése a szakirodalmi áttekintés alapján. In: Jenes B. (Ed.), *Városmarketingtől a városarculatig: Válogatott tanulmányok a helymarketing területeiről* (Paper 07.001). Kecskemét: Neumann János Egyetem Gazdaságföldrajzi és Településmarketing Központ.
- 3 Anholt, Simon (2007). *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- 4 Papp-Váry, Árpád & Bödő, Marianna. (2021). Kistérségnek is jár a nagy brand? A vajdasági Magyarokanizsa márkaépítése mint jó gyakorlat. *Tudásmenedzsment*, 22(1), 239–254.

- 5 Mihalič, Tanja. (2016). Sustainable-responsible tourism discourse – Towards ‘responsustable’ tourism. *Journal of Cleaner Production*, 111(B), 461–470. Michalkó, Gábor & Rátz, Tamara. (2011). Egészségturizmus és életminőség Magyarországon: Fejezetek az egészség, az utazás és a jól(l)ét magyarországi összefüggéseiről. Budapest, Magyarország: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. Aman, Eliyas Ebrahim et al. (2024). Building a sustainable future: Challenges, opportunities, and innovative strategies for destination branding in tourism. *Administrative Sciences*, 14(12), 312. Bódis, Gábor & Papp-Váry, Árpád. (2021). Future-proofness in the post-Covid tourism sector. In: Baracska, Z., Vukovic, D. & Janjusevic, J. (Eds.), *Economic and Social Development 73rd International Scientific Conference on Economic and Social Development – “Sustainable Tourism in Post-pandemic World” – Book of Proceedings* (pp. 20–33). Varazdin, Croatia: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency.

rése áll. Mint Hall hangsúlyozza, a slow turizmus nem a mozdulatlanságról szól, hanem arról, hogy az utazó jelen van – figyel, kapcsolódik és értéket teremt.⁶ E megközelítés a felgyorsult világban alternatívát kínál: az utazó nem csupán fogyasztja az élményeket, hanem részesévé válik a helynek.⁷

Csepreg esetében ez a filozófia a város természeti környezetében, a közösségi terekben, a borászat hagyományaiban és a táji nyugalomban válik kézzelfoghatóvá. A lassú turizmus keretében az utazó nem rohan végig a látnivalókon, hanem megáll egy pohár bor mellett, elidőzik a tó partján, vagy beszélget a helyiekkel. Ez a fajta „jelen-lét” nemcsak az utazó jóllétét, hanem a hely identitásának megélését is erősíti.

A tanulmány célja, hogy feltárja Csepreg turizmusának jelenlegi helyzetét, bemutassa a város természeti és kulturális erőforrásait, valamint elemezze, hogyan válhat Csepreg a „lassú, boldog utazás” egyik magyarországi helyszínévé. Az elemzés alapját szakirodalmi források adják, kiegészülve a „slow” és „well-being” turizmus nemzetközi elméleti kereteivel.⁸ A cél nemcsak az értékek feltárása, hanem annak bemutatása is, hogy a lassú turizmus szemlélete miként kínálhat új fejlődési pályát Csepreg számára, ahol a természet, a bor és a közösség egymást erősítve hozhatják létre a „boldog utazó” élményét – azaz azt a pontot, ahol az utazás valóban beteljesedik.

6 Hall, Colin Michael. (2012). *Slow tourism: Experiences and mobilities*. In S. Fullagar, K. Markwell, & E. Wilson (Eds.), *Slow tourism: Experiences and mobilities* (pp. 99–112). Bristol, UK: Channel View Publications.

7 Szóke, Tünde Mónika. (2023). Hungarian destinations affected by slow tourism – Present and future. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 20(4), 110–125.

8 Dickinson, Janet & Lumsdon, Les. (2010). *Slow travel and tourism*. London, UK: Routledge. Balaban, Eylül & Keller, Krisztina. (2023). A lassú turizmus szakirodalmi áttekintése. *Turizmus Bulletin*, 23(2), 47–57.

Szakirodalmi háttér – a slow turizmus és a well-being, valamint a városmárkázás kapcsolódása

A slow turizmus a 21. század turizmus-elméletének egyik legmarkánsabb alternatív szemléleteként jelent meg.⁹ A globalizált, gyors fogyasztásra épülő turizmus ellentétjeként a slow mozgalom célja a tudatosabb, emberléptékű, értékalapú utazási élmény megteremtése.¹⁰ A slow turizmus lényege nem a mozdulatlanság, hanem a jelenlét: „az utazó nem siet, hanem megérkezik”.¹¹ A koncepció az olaszországi Slow Food mozgalomból nőtt ki magát, amely a helyi termékek, közösségek és kultúrák megőrzését tűzte zászlajára, és idővel áttevődött a turizmus területére is.¹² A slow turizmus a helyi értékek felfedezésére és az élmények elmélyítésére ösztönöz, szemben a tömegturizmus „fogyasztói” attitűdjével.¹³ A slow filozófia az idő és az élmény minőségének kérdését helyezi a középpontba. Paradox módon, miközben a modern társadalmak egyre inkább gépesítik a mindennapokat, az embereknek mégis egyre kevesebb idejük marad megélni a pillanatot. Az 1989-ben elindított Slow Food mozgalom a „jó, tisztességes és tiszta ételkészítéshez” való jogot hirdette, ezzel megteremtve az ökológia fogalmát. Ezt követte

9 Szóke, Tünde Mónika. (2024). *A lassú (slow) turizmus belső rendszerének vizsgálata*. Doktori disszertáció, Soproni Egyetem, Széchenyi István Gazdálkodás-és Szervezéstudományi Doktori Iskola.

10 Dickinson, Janet & Lumsdon, Les. (2010). *Slow travel and tourism*. London, UK: Routledge.

11 Hall, Colin Michael. (2012). *Slow tourism: Experiences and mobilities*. In S. Fullagar, K. Markwell, & E. Wilson (Eds.), *Slow tourism: Experiences and mobilities* (pp. 99–112). Bristol, UK: Channel View Publications.

12 Fullagar, Simone, Markwell, Kevin & Wilson, Erica. (Eds.). (2012). *Slow tourism: Experiences and mobilities*. Bristol, UK: Channel View Publications.

a *Città Slow* (Lassú Városok) hálózat, amely jelenleg több mint harminc országban működik, a fenntarthatóság, a közösségi életminőség és az emberléptékű városfejlesztés zászlóvivőjeként.¹⁴

A szakirodalom szerint a lassú utazás három alapelvere épül:

1. időtudatosság,
2. helyi kapcsolódás,
3. fenntarthatóság.

Ez a megközelítés arra törekszik, hogy az utazó a hely ritmusához igazodva élje meg az élményeket, miközben a természeti és kulturális erőforrásokat kíméli. A slow turizmus tehát egyszerre gazdasági, ökológiai és életminőségi kérdés. A *well-being* turizmus ezzel szoros kapcsolatban áll, hiszen az utazás nem csupán a helyváltoztatás, hanem a testi-lelki regeneráció eszköze is.¹⁵ A jólétre irányuló turizmus a belső egyensúly, a harmónia és az élményszerűség megteremtését célozza, ami egyre inkább összefonódik a lassú, természetközeli, autentikus utazásformákkal.¹⁶

13 Dickinson, Janet & Lumsdon, Les. (2010). *Slow travel and tourism*. London, UK: Routledge.

14 Città Slow. (2021). *Charter and member cities*. Retrieved from <https://www.cittaslow.org> (Megtekintve: 2025. szeptember 5.)

15 Michalkó, Gábor & Rátz, Tamara. (2011). Egészségturizmus és életminőség Magyarországon: Fejlesztések az egészség, az utazás és a jólét magyarországi összefüggéseiről. Budapest, Magyarország: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. Smith, Melanie et al. (2016). *Balkan wellbeing and health tourism study: Final report* (pp. 1–148). Smith, Melanie et al. (2018). *Nomen est omen – Tourist image of the Balkans*. *Hungarian Geographical Bulletin*, 67(2), 173–188.

16 Mihalić, Tanja. (2016). Sustainable-responsible tourism discourse – Towards ‘responsustainable’ tourism. *Journal of Cleaner Production*, 111(B), 461–470.

A slow és az egészségturizmus kapcsolódási területei

A slow és az egészségturizmus számos ponton találkozik: mindkettő a testi-lelki feltöltődést, az önreflexiót és a tudatos jelenlétet helyezi előtérbe.¹⁷ A slow turizmus nemcsak az utazás tempóját, hanem annak minőségi dimenzióját is újraértelmezi. Szőke Tünde Mónika, valamint Pécsék Brigitta modellje alapján négy alappillér különíthető el:

1. Lokalitas: helyi gasztronómia, helyi vállalkozások és a helyi kultúra hangsúlya.
2. Élményközpontúság: a nem standardizált kínálat, az aktív, bevonó tevékenységek és a közös élmények megteremtése. Ez a pillér a slow turizmus legemberibb aspektusa, amely nemcsak a desztináció élményét, hanem magát az utazási folyamatot is élménnyé teszi. Ahogyan Szőke Tünde fogalmaz: „A slow turizmus motivációját tekintve a fel-frissülés (*revitalisation*) és az önmegvalósítás (*self-enrichment*) jelenik meg. Az utazó motivációja az önreflexió, az újdonságkeresés és a felfedezés, amelyek kapcsán gazdagíthatja magát az utazás alatt.”¹⁸
3. Fenntarthatóság: a környezetbarát fejlesztések, a hosszabb tartózkodási idő és a helyi gazdaságban maradó profit biztosítják a lassú turizmus gazdasági és ökológiai stabilitását.
4. Társadalmi jólét: a konszenzuson alapuló döntéshozatal, a helyi közösség megerősödése és a kohézió növekedése révén a turizmus a társadalmi tőke erősítésének eszköze.¹⁹

17 Szőke, Tünde Mónika. (2022). Az egészségturizmus és a lassú turizmus kapcsolódási területei. *Recreation*, 12(3), 34–37.

18 Uo.

19 Pécsék, Brigitta. (2014). Gyorsuló idő, lassuló turizmus: A lassú turizmus modellezése. *Turizmus Bulletin*, 16(1), 3–10.

Az élményközpontúság dimenziója különösen fontos a well-being szempontjából: az utazás itt nem a gyors váltások, hanem a mélyebb megélés, az önreflexió és a lelki gazdagodás terepe.²⁰ Ebben a felfogásban az élmény nem a fogyasztás, hanem az átélés, részvétel és elmélyülés aktusa, amely egyszerre szolgálja az utazó jóllétét és a helyi közösség fejlődését.

Michalkó Gábor „boldog utazó” koncepciója szerint az utazás akkor válik valóban értékessé, ha a látogató személyes kapcsolatot teremt a hellyel, és az élmény túlmutat a puszta fogyasztáson. A „boldog utazó” számára a turizmus az önreflexió, a megnyugvás és az érzelmi feltöltődés terepe. A szerző kiemeli, hogy „az életünket akkor tehetjük jobbá, ha az élményeinket tesszük jobbá”.²¹

Ez a gondolat a slow turizmus alapelveivel szorosan rokon, hiszen mindkettő az idő, a figyelem és a jelenlét értékét hangsúlyozza. A „boldog utazó” és a slow turizmus összefüggése abban ragadható meg, hogy mindkét koncepció a minőségi élmény és a helyhez kötődés fontosságát emeli ki. Az utazás ebben az értelmezésben nem menekülés a mindennapokból, hanem tudatos jelenlét egy másik térben, ahol a turistát nem az attrakciók száma, hanem az élmény mélysége határozza meg.²²

Piskóti István és munkatársai a slow turizmust kifejezetten kisvárosfejlesztési alternatívaként jellemzik erről szóló cik-

kükben.²³ Csepreg esetében ez a szemlélet különösen releváns: a település természeti csendje, a borászat hagyománya, a tóparti és erdei környezet mind a lassú, reflektív, emberléptékű turizmus számára kedvező feltételeket kínál. A slow és a well-being turizmus elméleti kerete lehetőséget ad arra, hogy a város a jövőben a boldog utazó beteljesedésének helyszínévé váljon – ahol az utazás nem csupán élmény, hanem lelki egyensúlyt is teremt.

Városmárkázás

Valljuk be őszintén: hajlamosak vagyunk a saját városunkat más településekkel összehasonlítani – különösen azokkal, amelyek hasonló adottságokkal, mérettel vagy lehetőségekkel rendelkeznek. Így alakul ki bennünk egyfajta „képzeletbeli ranglétra”, amelyen vannak városok, amelyeket magunk alatt, és vannak, amelyeket magunk fölött helyezünk el.²⁴ Ez a gondolkodásmód részben emberi természetünkből fakad – a kisebbrendűségi vagy épp felsőbbrendűségi érzések dinamikájából –, ugyanakkor a marketingpszichológia is magyarázatot ad rá. A települések – csakúgy, mint a márkák – versenyeznek a figyelemért, az elismerésért és a vonzerőért, s ez a verseny óhatatlanul befolyásolja, hogyan látjuk saját városunkat, országunkat a „többiekhez képest”.²⁵

20 Oh, Haemoon., Assaf, George & Baloglu, Seymus. (2014). Motivations and Goals of Slow Tourism. *Journal of Travel Research*, 55(2), 205–219.

21 Michalkó, Gábor. (2010). *Boldogító utazás: A turizmus és az életminőség kapcsolatának földrajzi vizsgálata*. Budapest, Magyarország: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. 61. p.

22 Fullagar, Simone, Markwell, Kevin & Wilson, Erica (Eds.). (2012). *Slow tourism: Experiences and mobilities*. Bristol, UK: Channel View Publications.

23 Piskóti, István et al., (2023). Slow és turizmus – A kisvárosfejlesztési alternatíva? *Marketing és Menedzsment*, 57(EMOK Special Issue 2), 55–64.

24 Stelli, Tibor – Papp-Váry, Árpád. (2013). A városmárka rangsorok sajátosságai, összefüggések a városmárkázás és egyes márkázási tényezők között. In: Juhász Gy., et al. (Eds.), (pp. 323–343). Komárom: Selye János Egyetem.

25 Papp-Váry, Árpád. (2020). *Országmárkázás: Versenyképes identitás és imázs teremtése*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Ezek után feltehető a kérdés, hogy melyik polgármester ne szeretné ha települése vonzóbb lenne a turisták számára? Ha egyre több befektető és vállalkozás érkezne, új munkahelyeket és adóbevételeket teremtvé? Ha a helyben előállított termékek, borok, kézműves áruk messzebbre vinnék a város jó hírét? Ha mind többen döntenének úgy, hogy ide költöznek, itt dolgoznak, itt nevelik gyermekeiket? De leginkább: ha az itt élők elégedettebbek, büszkébbek lennének szülővárosukra, lakóhelyükre és erősödne bennük a közösséghez tartozás érzése?²⁶

Ezek mind ugyanannak a célnak a részei: egy tudatos, értékalapú városmárka építésének. A településmárkázás azonban nem pusztán szlogenekről, logókról vagy kampányokról szól.²⁷ Sokkal inkább arról, hogy a város felismeri saját értékeit, kijelöli jövőképét, és képes azokat hitelesen kommunikálni.²⁸ A márka tehát nem a felszín, hanem az iránytű: olyan stratégiai szemlélet, amely segít a településnek helytállni a térségi és globális versenyben, miközben erősíti a helyi identitást és a közösség önbecsülését. A városmárka valójában az emberek fejében formálódik. A városmárkázással a cél nem csu-

pán az, hogy eljuttassuk az üzenetet, hanem hogy befolyásoljuk azokat az érzéseket és gondolatokat, amelyek a településhez kötődnek. Arra törekszünk, hogy a városunkat válasszák – vagy ha már ott élnek, megerősödjön bennük a tudat: jól döntöttek. A városmárkázás egyszerre szól az értelemhez és az érzelemhez: miközben stratégiát, értéket és jövőképet közvetít, érzelmi kötődést is teremt. Lényege nem a város fizikai átalakítása, hanem az imázs és az identitás formálása. Ugyanakkor a kettő nem választható el egymástól – hiszen a hiteles városképhez a valóságot, a település kínálatát is fejleszteni kell, nem csupán a róla alkotott képet.²⁹

A kisvárosok márkaépítésének többféle megközelítése is lehet, ahogy arról az elmúlt években többféle tanulmány is szólt. Bognár Laura és Papp-Váry Árpád³⁰ a Győr-Moson-Sopron vármegyei Lébény, Piskóti István³¹ a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Szikszó, míg Papp-Váry Árpád és Bödő Marianna³² a vajdasági Magyarokanizsa példáján demonstrálták mindezt. Ugyanakkor Vas vármegye kapcsán még kevés hasonló elemzés született. Ezt kívánja pótolni jelen tanulmány.

- 26 Papp-Váry, Árpád. (2011). Hogyan lesz a településből márka? A városmárkázás alapjai. In: Róka, J. et al. (Eds.), *Beszédek könyve polgármestereknek: Szónoklatminták és kommunikációs tanácsok minden alkalomra* (pp. 1–24). Budapest: Raabe Kiadó.
- 27 Papp-Váry, Árpád & Farkas, Máté. (2018). Magyar települések szlogenjei – Egy lehetséges csoportosítás. *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 28(2), 46–55.
- 28 Papp-Váry, Árpád & Vas, Magdolna. (2023). A város értékesítésétől, a várospromóciótól keresztül a városmarketingen át a városmárkázásig – A tanácsadói megközelítések fejlődése. In: Poór, J., Hollósy – Vadász, G. & Szabó, Sz. (Eds.), pp. 194–204. Budapest: Budapesti Metropolitan Egyetem. Jenes, Barbara & Papp-Váry, Árpád. (2024). A kecskeméti városmárka jövője. In: Tóza I. (Ed.), *Kecskemét, a világ közepe: kecskeméti településmarketing mindenkinek* (pp. 67–69). Kecskemét, Hungary: Kecskeméti Megyei Jogú Város Önkormányzata, Neumann János Egyetem Gazdaságföldrajzi és Településmarketing Központ.

- 29 Papp-Váry, Árpád. (2020). *Országmárkázás: Versenyképes identitás és imázs teremtése*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- 30 Bognár, Laura & Papp-Váry, Árpád. (2022). „Kis város, nagy szívvel”: Lébény márkaépítése a Magyar Marketing Szövetség Városmarketing Gyémánt Díjára benyújtott pályázatain keresztül. In: Jenes, B. (Ed.): *Városmarketingtől a városarculatig: Válogatott tanulmányok a helymarketing területeiről*. Kecskemét: Neumann János Egyetem Gazdaságföldrajzi és Településmarketing Központ.
- 31 Piskóti, István. (2022). Szikszó – A kisvárosi újrapozicionálási modell: Marketingorientált fejlesztés, márkaépítés, arculat és közösségépítés. In: Jenes, B. (Ed.), *Városmarketingtől a városarculatig: Válogatott tanulmányok a helymarketing területeiről*. Kecskemét: Neumann János Egyetem Gazdaságföldrajzi és Településmarketing Központ.
- 32 Papp-Váry, Árpád & Bödő, Marianna. (2021). Kistérségnek is jár a nagy brand? A vajdasági Magyarokanizsa márkaépítése mint jó gyakorlat. *Tudásmenedzsment*, 22(1), 239–254.

Bor, gasztronómia és közösségi élet Csepregen

Csepreg turisztikai identitásának egyik leg-erősebb pillére a bor, a gasztronómia és a közösségi hagyományok összefonódása. A város a Soproni borvidék déli határán fekszik, ahol a domborzati és klimatikus viszonyok kiváló feltételeket biztosítanak a szőlőtermesztéshez. A Soproni borvidékhez 2000. június 13-tól hivatalosan hozzácsatolták Kőszeg és környékét, így a borvidék két körzetből áll, a soproniból és a kőszegiből. A kőszegi körzet (kb. 300 ha) települései: Cák, Csepreg, Felsőcsatár, Kőszeg, Lukácsháza, Vaskeresztes. A „Csepregi bor” karakterében könnyed, gyümölcsös, mégis tartalmaz – tükrözi a helyi borászat emberléptékű és gondos szemléletét.

Csepreg története messze túlmutat egy átlagos kisváros múltján: neve, táji elhelyezkedése és gazdasági hagyományai a Nyugat-Dunántúl egyik legősibb kulturális örökségének lenyomatai. A település neve a honfoglalás korába nyúlik vissza. A „Csepreg” elnevezés török eredetű, jelentése „borseprő”, amely az ártó szellemek megtevesztését szolgáló, szándékosan „rút” jelentésű névadási hagyományhoz köthető – ez a törökös személynévtípus a korai magyar helynévadás tipikus példája.³³ A település első írásos említése 1255-ből származik, amikor Omodé püspök „*Chepregh*” alakban jegyezte fel az oklevélben István és Péter királyi trombitások birtokszerzését.³⁴ A városi közösség státuszát és fejlődési pályáját a későbbiekben alapvetően a megszerzett kiváltságok és

földesúri jogok határozták meg, hasonlóan a korabeli dunántúli mezővárosokhoz. A korai településszerkezet több, azóta eltűnt falurészből állt, amelyek közül több valószínűleg nemesi falu volt, akárcsak Bük.³⁵ A 13. században a lakosság megélhetését főként a földművelés és állattartás biztosította, de ekkorra már megjelent és fokozatosan erősödött a szőlőművelés, amely a későbbi századokban Csepreg gazdasági életének egyik legfontosabb pillérévé vált. 1321-ből származik az első írásos utalás a helyi szőlőkről, 1341-ben pedig már arról olvashatunk, hogy a csepregi borokat a kőszegi kereskedők exportálták a német piacokra. A 17. században a Nádasdy-birtok számottevő bevételi forrását képezte a bor, a sárvári vár pincéjében külön jelzéssel tárolták a csepregi hordókat.³⁶

A 17–18. század fordulóján a város gazdasági élete tovább virágzott. 1646-ban egy részletes összeírás 29 szőlőhegyet említ, közülük több ma is ismert névként él a helyi hagyományban. A *Hegymesterek Protokolluma* arról tudósít, hogy a gyümölcs- és szőlőtermesztés bővítése érdekében a 18. században erdőirtások is történtek.³⁷ Az 1784-es országleírás pedig már úgy jellemzi a csepregi szőlőket, mint amelyek „a Répce folyó mentén Répcevistól Alsó-Bükig” végigkísérik a magaslatokat – ez a táji folytonosság máig érzékelhető a borvidék struktúrájában.³⁸

33 Dénes, József. szerk. (1996): *Tanulmányok Csepreg történetéből*. Csepreg Város Önkormányzata, Csepreg, 230 p.

34 Csapó, Tamás et al. (1994): *Csepreg Várossá nyilvánításának terület- és településfejlesztési alapjai*. MTA Regionális Kutatások Központja – Észak-dunántúli Osztály, Vas Megyei Kutatócsoport, Szombathely, 112 p.

35 Bódi, József, Gróf, Katalin & Németh, Sándor. (2016). *Csepreg történeti településföldrajza a kiegyezésig*. Településföldrajzi Tanulmányok, 5(1), 38–59.

36 Bódi, József, Gróf, Katalin & Németh, Sándor. (2016). *Csepreg történeti településföldrajza a kiegyezésig*. Településföldrajzi Tanulmányok, 5(1), 38–59.

37 Söptei, Imre. (2000): A kistérség története. In: Boda L. (szerk.): *Élet a Répce mentén 2000*. Felső-Répcementi Településfejlesztési Társulás, Csepreg, pp. 30–41.

38 Bódi, József, Gróf, Katalin & Németh, Sándor. (2016). *Csepreg történeti településföldrajza a kiegyezésig*. Településföldrajzi Tanulmányok, 5(1), 38–59.

1. kép. Csepregi szüreti ünnepség. Fotó: Tarsoly Ádám

2. kép. A Bene-hegyi tó. A szerző fotója

3. kép. Faház a Bene-hegyi tóparton.
A szerző fotója

4. kép. A Bene-hegyi tó stégje csónakokkal.
A szerző fotója

5. kép. Horgászok a Bene-hegyi tóparton.
A szerző fotója

6. kép. Vinora borászat.
A szerző fotója

Ezek a dióhéjban idézett történeti elemek ma is meghatározzák Csepreg arculatát: a bor és a táj egysége nemcsak gazdasági, hanem kulturális örökség, amelyhez a helyi identitás és turisztikai narratíva is kapcsolódhat. A múlt tehát nem lezárt fejezet, hanem értékalap, amelyre a jövőbeli, fenn tartható turizmus és a „boldog utazó” koncepciója is építhet. A borászat itt nem pusztán gazdasági tevékenység, hanem életforma és közösségi kapocs. Az év minden szakaszának megvan a maga boros ünnepe: az Orbán-napi gyepűtiprás, a szüreti felvonulás, a téli bortúrák és az Erzsébet-napi újborbemutató mind a csepregi identitás részévé váltak. Ezek az események nem csupán a borokról, hanem a találkozásokról, hagyományokról és közösségi örömről is szólnak. A helyi borászatok rendszeresen szerveznek hegybejárásokat és tematikus túrákat, ahol a látogatók első kézből, a tőkék tövében ismerhetik meg a csepregi szőlőket és borokat. A szőlőhegyen elhelyezett információs táblák a szőlőfajtákat is bemutatják, így az utazó egyszerre tanul és élményt gyűjt. Ahogy a csepregi borturizmus mottója szól: „Nem lehet eltévedni, de érdemes elveszni egy kicsit.” A borospohárral vagy túrabottal a kézben tett kirándulások a slow turizmus lényegét jelenítik meg: a jelenlét, a lassúság és a természethez való kapcsolódás élményét.

A helyi gazdák borkorcsolyákkal is készítenek – a hagyományos falatok mellett modern gasztronómiai különlegességekkel –, így a bor és a gasztronómia találkozása minden évszakban új arcát mutatja. A helyi éttermek és vendéglátóhelyek egyre inkább a helyi alapanyagokra, szezonális kínálatra és kézműves termékekre építenek, ami tökéletesen illeszkedik a slow turizmus értékrendjébe.³⁹ A bor és a gasztronómia szo-

rosan összefonódik a város kulturális életével. A Csepregi Borünnep, a Szüreti Felvonulás, valamint az Erzsébet-napi Újborbemutató nemcsak turisztikai attrakciók, hanem életvilág-események, ahol a közösség tagjai találkoznak, és újraértelmezik saját hagyományait. Michalkó Gábor és Rátz Tamara szerint az ilyen helyi fesztiválok a vidéki turizmusban kulcsszerepet töltenek be, mert a kulturális részvétel és az identitás kifejezésének formái.⁴⁰

A város épített öröksége, templomai, kúriái, közösségi színterei, a városmag hagyományos szerkezete szintén a kulturális turizmus potenciálját erősíti. A kisváros barátságos, emberléptékű hangulata a slow turizmus esztétikai és érzelmi dimenzióját testesíti meg: itt nem a monumentalitás, hanem az intimitás és a közelség az érték. A közösségi életet aktív civil szervezetek, borbarát körök és kulturális egyesületek formálják. Ezek a kezdeményezések nemcsak az események szervezésében, hanem a városmárka kialakítása során is meghatározóak. Kavaratzis és Hatch szerint a hiteles városmárka nem kampány eredménye, hanem „az emberek közös története”.⁴¹ Csepreg példája azt mutatja, hogy ez a történet a mindennapi együttlétekben, a hagyományok ápolásában és a közösség nyitottságában íródik tovább.

Összességében Csepreg borászati és közösségi élete egy élő kulturális ökoszisztémát alkot, amelyben a bor, az étel, a zene és az ünnep nem különálló elemek, hanem egyetlen, folyamatosan megújuló identitás

39 Dickinson, Janet & Lumsdon, Les. (2010). *Slow travel and tourism*. London, UK: Routledge.

40 Michalkó, Gábor & Rátz, Tamara. (2011). *Egészségturizmus és életminőség Magyarországon: Fejezetek az egészség, az utazás és a jól(l)ét magyarországi összefüggéseiről*. Budapest, Magyarország: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.

41 Kavaratzis, Mihalis & Hatch, Mary Jo. (2013). The dynamics of place brands: An identity-based approach to place branding theory. *Marketing Theory*, 13(1), 69–86.

részei. Ez a harmónia a slow turizmus emberi arcát mutatja: a városban, ahol „nem lehet eltévedni, de érdemes elveszni egy kicsit”, a vendég nemcsak bort, hanem közösséget, történetet és élményt is talál.

A slow turizmus megvalósulása Csepregen, fejlesztési irányok és jövőkép

Csepreg számára a slow turizmus nem csupán divatos irányzat, hanem fenntartható fejlődési stratégia, amely egyesíti a természet, a közösség és a helyi gazdaság értékeit. A város adottságai – a természeti környezet, a Bene-hegyi tó, a borászat és a kulturális örökség – olyan egységet alkotnak, amely ideálisan illeszkedik a „lassú, boldog utazás” szemléletéhez.

A település helyzeti előnye, hogy Bükfürdő közelségében található, amely Magyarország egyik leglátogatottabb gyógyfürdővárosa. Míg Bükfürdő a gyógy- és egészségturizmus nemzetközi központja, addig Csepreg a nyugalmat, természetközeli élményt és emberléptékű kikapcsolódást kínálja. A két település szinergiája a jövőben kulcsfontosságú lehet: Csepreg az „egynapos kirándulások” és „kiegészítő élmények” helyszínéeként, Bükfürdő pedig a vendégforgalom motorjaként szolgálhat. Egy közös, tematikus „Bük–Csepreg természet és borút” fejlesztése mindkét város turisztikai kínálatát gazdagíthatná.

Természetközeli élmények, Bene-hegyi tó
A természet Csepreg egyik legnagyobb erőforrása. A várost körülölelő erdőségek, dombos tájak, a Répce folyó és a Bene-hegyi tó együttesen komplex rekreációs térséget alkotnak, ahol az aktív és passzív pihenés harmonikusan megfér egymás mellett.

A Bene-hegyi tó létrehozása a helyi vállalkozói kezdeményezés és családi összefogás kiemelkedő példája. A tó fejlesztése magánbefektetés keretében, családi vállalkozásként valósult meg, amely nemcsak a turizmust, hanem a közösségi életet is gazdagította. A koncepció lényege az volt, hogy a természetes környezet megőrzése mellett teremtsenek olyan teret, ahol a látogatók nyugalmat, csendet és valódi kapcsolódást élhetnek meg a tájjal.⁴²

A tó partján kétfős faházak és tágas apartmanok várják a vendégeket, amelyek a modern kényelem mellett megőrzik a természetközelség élményét. A horgászat itt nem csupán sport, hanem életérzés – a csend, a türelem és az elmélyülés formája, amely tökéletesen illeszkedik a slow turizmus filozófiájába.

A sporthorgászat országos jelentőségű szabadidős tevékenység, hiszen a Magyar Országos Horgász Szövetség (MOHOSZ, 2024) adatai szerint több mint félmillió regisztrált horgász él Magyarországon.⁴³ Csepreg vonzáskörzetében a horgászturizmus kifejezetten népszerű turisztikai forma: a térség négy tava kínál lehetőséget a horgászat szerelmeseinek, ahol a természet közelsége és a nyugodt környezet egyaránt hozzájárul az élmény teljességéhez. Ezek egyike, a Bene-hegyi tó e réteg számára ideális célpont, mivel egyszerre biztosít nyugodt környezetet, minőségi infrastruktúrát és családbarát szolgáltatásokat.

A város környékén emellett a vadászturizmus is meghatározó tevékenység. A környező erdőségek és mezőgazdasági területek gazdag vadállománya – főként őz, vaddisznó

42 www.benehegyito.hu (Megtekintve: 2025. szeptember 10.)

43 MOHOSZ. (2024). *A magyarországi sporthorgászat helyzete és statisztikai adatai*. Magyar Országos Horgász Szövetség. <https://mohosz.hu> (Megtekintve: 2025. szeptember 10.)

és gímszarvas – kiváló lehetőséget kínál az etikus, fenntartható vadászat számára. A vadászturizmus a slow turizmus szemléletébe is beilleszthető, hiszen nem az eredmény, hanem az élmény, a természethez való közelség és a megfigyelés kerül előtérbe.⁴⁴ A természet, a horgászat és a vadászat egymást kiegészítő kínálatot alkot: mindhárom az elmélyülés, a csend és a türelem értékein alapul – azon az életérzésen, amelyet a slow turizmus közvetít.

Borászat, gasztronómia és helyi termékek, mint a slow turizmus pillérei

A csepregi borászat története több száz éves múltra tekint vissza, ahol a természeti adottságok – a napsütéses órák száma, a talaj szerkezete és a mikroklíma – kedveznek a szőlőtermesztésnek. A helyi borászok törekvése, hogy a mennyiség helyett a minőséget és a kézműves értéket helyezték előtérbe, szorosan illeszkedik a slow turizmus elvéhez.⁴⁵ A bor és a gasztronómia nemcsak gazdasági tényezők, hanem identitásteremtő erőik is.⁴⁶ Csepregen a családi borászatok, helyi termelők és vendéglátóhelyek együttműködése egy olyan élményláncot alkothat, amelyben az utazó nem pusztán kóstol, hanem történeteket, embereket és életmódokat ismer meg.

E szemléletet követi egyébként az olaszországi Chianti borvidék is, ahol a kis pincészetek az agriturismo koncepció keretében nyújtanak szállást, helyi étkezést és sze-

mélyes kapcsolatot a vendégekkel.⁴⁷ Csepreg számára a „Bor és Természet Útja” program egy hasonló modellt jelenthet, amely ötvözi a helyi borászat, gasztronómia, horgászat és természetjárás élményeit.

Közösségi együttműködés és részvételi városmárkázás

Csepreg ereje a közösségében is rejlik. A helyi vállalkozások, civil szervezetek és magánkezdeményezések példát mutatnak abban, hogyan lehet a turizmust alulról építkező módon, a helyiek bevonásával fejleszteni. Kavaratzis és Hatch szerint a városmárka akkor hiteles, ha a közösség önanonon módon vesz részt annak formálásában.⁴⁸

A Bene-hegyi tó mint családi beruházásból közösségi értéké váló fejlesztés tökéletes példája annak, hogy a helyi szereplők együttműködése miként eredményezhet turisztikai innovációt. Hasonló közösségi potenciál rejlik a borászatok, éttermek, kézműves termelők és szállásadók összefogásában is. A városvezetés és a turisztikai vállalkozások közötti stratégiai partnerség biztosíthatja, hogy Csepreg a jövőben fenntartható, önanonon és élhető úti céllá váljon.

Arculati pozicionálás, Bükfürdővel való együttműködés és a slow travel hub koncepciója

Csepreg jövőképe a „slow travel hub”, azaz a lassú, tudatos utazás regionális központja lehet. A település Bükfürdő közelsége révén ideális pozícióban van ahhoz, hogy a für-

44 Michalkó, Gábor & Rátz, Tamara. (2011). Egészségturizmus és életminőség Magyarországon: Fejezetek az egészség, az utazás és a jól(l)ét magyarországi összefüggéseiről. Budapest, Magyarország: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.

45 Dickinson, Janet & Lumsdon, Les. (2010). *Slow travel and tourism*. London, UK: Routledge.

46 Papp-Váry, Árpád & Farkas, Máté. (2018). Magyar települések szlogenjei – Egy lehetséges csoportosítás. *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 28(2), 46–55.

47 Fullagar, Simone & Markwell, Kevin & Wilson, Erica. (Eds.). (2012). *Slow tourism: Experiences and mobilities*. Bristol, UK: Channel View Publications.

48 Kavaratzis, Mihalis & Hatch, Mary Jo. (2013). The dynamics of place brands: An identity-based approach to place branding theory. *Marketing Theory*, 13(1), 69–86.

dővárosi vendégkört természetközeli, nyugodt programokkal szólítsa meg.

A két város között akár több szinten is lehetséges az együttműködés:

- Közös turisztikai csomagok (pl. „Gyógyvíz és tópart”: fürdő + horgászat + borvacsora).
- Közös marketing és kommunikáció (egyeséges régiós brand).
- Kerékpáros és gyalogos összekötő útvonalak, amelyek lehetővé teszik a két város közötti élményláncot.

Csepreg így nem versenytársa, hanem kiegészítő partnere lehet Bükfürdőnek, a „well-being turizmus” természetközeli kiterjesztéseként. A város arculata ebben az együttműködésben a nyugalom, a természet és a közösség hármias üzenetére épülhet. Ez a márka egyszerre autentikus, piacképes és fenntartható – illeszkedik a jövő turizmusának értékrendjébe.

Csepreg Bükfürdővel való összhangja és jövőbeni lehetőségei

Csepreg és Bükfürdő földrajzi közelsége stratégiai előnyt jelent a város turizmusfejlesztése szempontjából, melyet bölcsen lehet kihasználni. Míg Bükfürdő a gyógy- és egészségturizmus egyik központja jelentős nemzetközi vendégforgalommal, addig Csepreg a nyugodtabb, természetközeli élményt kínálja. A két település arculata tehát komplementer viszonyban áll: az egyik az aktív regenerációt, a másik a csendes feltöltődést testesíti meg. A jövő turisztikai iránya a két város közötti tematikus együttműködésekben rejlik. A közös bor- és gasztronómiai programok, kerékpáros és gyalogos túraútvonalak, valamint kulturális események révén Csepreg Bükfürdő stratégiai partnereként, a térség turisztikai kínálatának egyik kiemelt szereplőjeként erősítheti pozícióját. Így *competition* (verseny) helyett *cooperation* (együttműködve versenyzés) va-

lósul meg.⁴⁹ Akár a korábban említett olaszországi jó példában, ahol a térségben több helyen hirdetik a „vino & terme” koncepciót, amely a helyi bor, a gasztronómia és a termálvíz élményét egyesíti.⁵⁰

Konklúzió: a boldog utazó beteljesedése Csepregen

Amikor az utazó megérkezik Csepregre, nem csupán új látványosságokat keres, hanem olyan élményt, amelyben megpihenhet, megállhat, és valódi kapcsolódást élhet meg a tájjal, a közösséggel és önmagával. Mai rohanó világunkban ez az új utazási gondolkodásmód terjed, melynek mottója, hogy lépj a fékre és élvezd az utazást, a pihenés minden pillanatát. E tanulmány lezárásaként érdemes visszatérni a „boldog utazó” fogalmához, és arra az ígéretre, melyet Csepreg rejthet: nem tömegturizmust, hanem harmóniát, feltöltődést és autentikus jelenlétet.

Csepreg kínálata – a természetközeli elmélyülés, a bor és gasztronómia, a közösségi értékek és rendezvények – egy olyan ígéretet fogalmaz meg, amely túllép az attrakciók felsorolásán: „Nem lehet eltévedni, de érdemes elveszni egy kicsit.” Ez az üzenet nem csupán látványmarketing, hanem a slow turizmus élményközpontú, érzelmi dimenzióját is hordozza. Az idézetben megjelenik a hely iránti bizalom és az élménymegengedés: nem sietni kell, hanem megérkezni.

A „boldog utazó” napjainkban nemcsak fizikai útra indul, hanem digitális térben is kutat, szervez és megoszt. A turisztikai márkakommunikáció egyik kulcsfontosságú

49 Piskóti, István (2012). *Régió- és településmarketing: Marketingorientált fejlesztés, márkázás*. Budapest, Magyarország: Akadémiai Kiadó.

50 www.chianti.com (Megtekintve: 2025. augusztus 31.)

eszköze a média- és digitális jelenlét, amely lehetővé teszi, hogy az utazó már az út előtt „beleélje magát” a helybe.⁵¹ Csepreg számára is kulcskérdés, hogy a városmediában és online felületeken hitelesen és következetesen közvetítse üzenetét, hívószavát. Ez a természet, a közösség és az emberi lépték üzenete – ma már nemcsak élménytartalom, hanem versenyelőny is.

Jelen írásomban azt kívántam bemutatni, hogy Csepreg mely értékek mentén építheti turisztikai identitását – a slow turizmus, a well-being és a helyi márka egységét. A boldog utazó beteljesedése akkor következik be, amikor az utazás nemcsak programlista, hanem élményfolyamat lesz: a hor-

gászto partján ülve elmélyül, a borospohárral a domboldalon megpihen, a rendezvényen a közösség vendégszeretetét megtapasztalja. Ez az a pillanat, amikor az utazó nemcsak lát, hanem érez is, nemcsak tartózkodik, hanem része lesz a helynek.

Csepreg meg tudja valósítani azt az ígéretet, amelyet a modern utazó keres: „lassú jelenlét, valódi értékek, emberközeli élmények”. A slow travel hub koncepciója itt válik valósággá: Csepreg a térség új központja lehet a tudatos utazásnak, ahol az ember, a természet és a közösség harmonikus találkozása hozza el az utazó számára a beteljesülés pillanatát.

7. kép. Borozó ifjú pár a tóparton. Forrás: HayDmitriy – www.create.vista.com

51 Aman, Eliyas Ebrahim & Papp-Váry, Árpád. (2022). Digital marketing as a driver for sustainable tourism development. *Multidiszciplináris kihívások – Sokszínű válaszok*, 2, 3–33.

ÁGH PÉTER

Közös ügyünk, Csepreg: 2014–2025

2014-től adatik meg, hogy Észak-Vas vármegye hetvenhét települését szolgáljam. Az azóta elért eredményekről, a sokakkal közös munkáról szól a *Közös ügyünk: Észak-Vas* című könyv,¹ amelyben a Répce-menti kisváros fejlődéséről is olvashatunk. Jelen írásban arra vállalkoztam, hogy Csepreg szempontjából vázlatosan, címszavakban bemutassam, hogy 2014-től 2025-ig milyen lépések történtek a helyi közösség erősödésében, előrébb jutásában. Szeretném e helyen is megköszönni mindenkinek a munkáját, aki ebben az időszakban hozzá tett valamit ahhoz, hogy Csepreg a fejlődés útján haladhasson. A közelmúltról a következő nemzedékeknek mindez egy összefoglalás. Nekünk, most élőknek biztatást nyújthat az együtt megtett út. Biztatást ahhoz, hogy az eddig elvégzett közös munkára alapozva a következő időszakban is együtt dolgozzunk a településért. Számos feladat áll előttünk, így Csepreg a jövőben is összeköt mindenkit, akinek a szíve a városért dobban!

2014

Ahogy minden hazai önkormányzat esetében, úgy Csepreg adósságát is átvállalta a kormány. Ennek ellenére a helyi költségvetés újabb és újabb kihívások elé nézett és néz, amiben a kabinet számos alkalommal bizonyította partnerségét, legyen szó fejlesztésekről vagy működési támogatásról. 2014-ben Magyarország kormánya 12,9, majd 55 milliós rendkívüli támogatást biztosított az önkormányzatnak. Ezenkívül ekkor, valamint a későbbi években is adott

lehetőséget tüzelőanyag beszerzésére. Ez azt jelenti, hogy 2014–2024 között összesen 1342 köbméter fára jutott lehívható összeg, együttesen 27,5 millió forint értékben. A Vidékfejlesztési Programból ekkor készült el a Malomkert 1500 négyzetméterén az új játszótér. Az „Itthon vagy – Magyarország, szeretlek!” programsorozat keretében is érkezett forrás a településre. A Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egyesület számára a külső körlet rendbetétele, a térkövezés és az aszfaltozás adta a legtöbb feladatot.

2015

Önkormányzati fejlesztésekre a Belügyminisztérium 30 millió forintot juttatott a városnak, ezen kívül pedig 32,3 milliót biztosított rendkívüli támogatásként. A kormányhivatal a Városháza földszintjén kormányablakot alakított ki. Ezzel abban az esztendőben az okmányirodai feladatok mellett 265-féle ügy vált elintézhetővé az ügyfelek számára. Ezek száma azóta is folyamatosan nő. 2015-ben született döntés arról, hogy energetikai célú támogatást lehet felhasználni helyi intézményekre. Az óvodára 45,6 millió, míg az iskola tornatermére 26,4 millió forintot kaptunk. A vízminőség javítására a csepregi társulás 122 millió forintos támogatást élvezhetett, amely Horvátzsidány, Kiszsidány, Ólmod és Peresznye lakóit is érintette. A januárban zárult projekt megvalósításához szükséges önerőt is megkapták a kormányzattól. A Répce menti kisvárosban tavasszal adták át a sportlétesítmény 12,5 milliós fejlesztését. 2015-ben Csepreg az első említésének 760., városossá avatásának 20. évfordulójára emlékezett.

1 Béres Árpád – Polgár Livia – Tóth Kata (szerk.): *Közös ügyünk: Észak-Vas. 2014–2024.* Szülőföld Könyvkiadó, 2025.

2016

Nagy lehetőséget biztosított a kormány azzal, hogy 150 milliós összegben járult hozzá a belterületi utak felújításához. Ebben az időszakban derült ki az is, hogy a szennyvíztisztító-telep korszerűsítésére több mint 400 milliót fordíthatnak. Újabb lépések megtétele irányába mutatott a Belügyminisztérium 13 milliós pályázata, a biztonságos működést pedig a 22,8 milliós rendkívüli támogatás tette hatékonyabbá. A kormány támogatásával megvalósult a Csokonai és a Szombathelyi utcák aszfaltozása. A Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egyesület ebben az esztendőben tűzoltó szakfelszereléseket szerzett be. 2016-ban alakult meg az Önkéntes Települési Mentőcsoport. A Szombathelyi Erdészet Zrt. a Gesztenyész kunyhónál alakított ki parkerdei fejlesztéseket. A városhoz kötődő évforduló volt a Csepregi Nyugdíjas Énekkar 15 éves fennállása. 2016-ra elkészültek azok az energetikai fejlesztések, amelyeket korábban az óvodára és iskolai tornateremre ítélt meg.

2017

2017-ben jelentek meg a vármegyei önkormányzat által koordinált Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) pályázati rendszer első kedvező döntései. Csepreg esetében ez azt jelentette, hogy Alsóváros csapadékvíz-elvezető rendszerének rekonstrukciójára 153,5 millió, az iskola energetikai fejlesztésre 35, kerékpárforgalmi létesítmények kialakítására 153, a Malomkertnek mint a település „zöld szívének” revitalizációjára 100 millió forint érkezett. Ezeket túl az önkormányzat az ASP-köz-

ponthoz² való csatlakozásra 7 milliót, rendkívüli támogatásként 24,5 milliót, helyi fejlesztésre pedig 15 milliót kapott. Az Alpannonia Plus keretrendszerében 169 416 eurót biztosítottak „A hosszú távú túraút optimalizálása az Alpoktól a Pannóniáig” című pályázatra. Kormányzati forrásból megújult a Fehér, az Alkotmány és a Zrínyi utca, elkészült a városháza első és második emeletének felújítása. A Malomkertben sportpark létesült. Az 1956-os emlékéhez kapcsolódóan két részletben összesen 16 millió forintot ítélt meg a Csepregi Büszkeségpont kialakítására, amelyet a Promenádon állítottak fel. Veres Gábor művének egyik oldala 1956 helyi hőseinek, másik fele pedig a város azon történéseinek állít emléket, amelyek történelmének kiemelt eseményei voltak. 2017-ben valósult meg az Uniriv cégcsoport felajánlása révén a Csepreg–Bük közötti körforgalomban az az országzászló, amelyen a 14 méter magas rúdon 3x6 méteres magyar zászló lobog. Az emellett található iparterületen elhelyezték a napelempark alapkövét. Ebben az évben az ekkor 135 éves Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egyesület gépjárműfecskendő vásárlására 6,7 millió forintot fordított. 2017-ben a képviselő-testület néhai Molnár Sándor polgármester részére Csepreg Város Életmű Díjat – Díszpolgári Címet adományozott a városvezetőként tett három évtizedes munkássága elismeréseként.

2 Az Application Service Providing (röviden ASP) olyan üzleti modell, ahol egy szolgáltató szoftveralkalmazásokat és azokhoz kapcsolódó infrastruktúrát távolról, tipikusan az interneten keresztül biztosít az ügyfeleknek. Magyarul „alkalmazássláda” szokták fordítani.

2018

Ebben az évben, ahogy korábban is, a város 25 milliós értékben sikeresen pályázott rendkívüli önkormányzati támogatásra, de a helyi fejlesztési célra is érkezett 15 millió a Belügyminisztériumból. Ezekon túl az első világháborús centenáriumi keret terhére érkezett forrás az emlékmű felújítására. Egy Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP-) pályázat révén Esély Otthon kialakítására, a Czigli-ház renoválására 102 milliós támogatást kaptak. A TOP-ból 118 millió jött az óvoda és a közösségi szolgáltató központ épületenergetikai fejlesztésére. 2018-ban készült el a Téglagyári-tó fejlesztése, amelyre a Sporthorgász Egyesületek Vas Megyei Szövetsége szerzett TOP-os forrást. Ennek keretében többek között rendezték az oda vezető utat, rendezvényteret, pihenőhelyeket, játszóteret alakítottak ki. 2018-ban kormányzati forrásból megújult a Taksony köz és a Zrínyi, a Taksony, valamint a Petőfi utca. Több járdaszakasza is új borítást kapott. Megkezdődött a Hunyadi utca aszfaltozása, a kerékpárút építése a Rákóczi utcában, és a Malomkert is tovább szépült. A kicsiknek készült sportpályával gyarapodott az óvoda. Áder János köztársasági elnök is a város vendége volt a nap-erőmű üzembe helyezésénél. Az Orbán-napi gyepüirtás alkalmával Finta József plébános szentelte fel a Csepreg rendszer-váltás utáni első polgármesteréről, Molnár Sándorról elnevezett pihenőhelyet. 2018-ban a képviselő-testület Életmű Díjat adományozott Sudár László Sándornénak a Csepreggel kapcsolatos néprajzi, helytörténeti kutatómunkája, irodalmi tevékenysége elismeréseként. A díszpolgári címet Kóbor Ferenc kapta. Az alapfokú oktatás hetvenéves évfordulójára emlékeztek az általános iskolában, óvodai nevelés kapcsán pedig a százéves évforduló előtt tisztelegtek. Ebben

az évben tartottak először félmaratont Bük és Csepreg között.

2019

Bük és Csepreg közötti turisztikai attrakció-fejlesztésre 209 millió TOP-os támogatást ítéltek meg, amely a gyógyturizmus és a borturizmus összekapcsolása irányába tett lépésként is értelmezhető. A Belügyminisztérium helyi fejlesztésre 15 millió, míg rendkívüli önkormányzati támogatásra két részletben összesen 28,5 millió forintot biztosított. Ezekon túl kisebb források érkeztek a helyi klímastratégia kidolgozására, értékleltár készítésre és a pakráci magyarakkal történő közös programok szervezésére. Folytatódtak az óvodát érintő fejlesztések az új játszóudvar kialakításával, az iskolai tornateremben pedig az energetikai korszerűsítés második üteme zárult le. Elkészült a Czigli-házban az „Esély otthon”, a Rákóczi utcában a kerékpárút, megszépült a város zöld szíve, a Malomkert, több utca kapott új aszfaltot. A sportlétesítményben ovisportpályát létesítettek. Átadták a szennyvíztelepet és egy nyertes szennyvíz-elvezetési és -tisztítási rekonstrukciós pályázatról is hírt adtak. Az Alsóváros jelképét, a Szent Katalin-kápolna tornyát az önkormányzat saját erőből renoválta, az első világháborús emlékművet pedig pályázati forrásból állították helyre. Új aszfaltot kapott az Árpád utca. 2019-ben 50 éves lett a zeneiskolai oktatás, 40 éves a Répce-menti Horgász Egyesület, és 25 éves a mazzorettszport. A Csepregi Tűzoltó Egyesület abból az alkalomból vállalta a helyi és térségbeli lánglovagok versenyét, hogy 40 éves évfordulója volt a tűzoltószertárak felavatásának.

2020

A Magyar Falu Program indulásával újabb lehetőséget kapott Csepreg, hiszen bár város, a programban valamennyi ötezer fő alatti település pályázhatott. Ennek révén a Dózsa utcai járda felújítására és a temető területén lévő járdákra és utakra hívtak le költségvetési összegeket. A TOP újabb fejlesztésekhez adott segítséget, hiszen a művelődési ház, az egészségház, az önkormányzati hivatal energetikai korszerűsítésére 387 millió forint vált elérhetővé. A helyi identitás erősítésére 45 milliót, a Csepregi Óvoda és Bölcsőde Közös Igazgatású Köznevelési Intézmény (KIKI) közszolgálat fejlesztésére 212 milliót, a bölcsőde kapacitásbővítő fejlesztésére pedig 326 milliót ítélték meg. A Magyar Közút 2,2 kilométer hosszán cserélte ki a városos átvezető aszfaltburkolatot Bük felől Kőszeg irányába. Belügyminisztériumi forrásból megújult a Visi utca. Az Országfásítási Program 30 darab fa ültetéséhez járult hozzá a sportpályán. Ugyanitt új műfüves pálya építését kezdték el. Kedvezményezett volt Csepreg az Országos Labdarúgó Pályaépítési Programban, és a Belügyminisztérium rendkívüli önkormányzati támogatásai között is 24,8 milliós értékben. Megjelent az a kormányrendelet, amely a Bük–Sárvár turisztikai térség települései között Csepreget is megnevezte. A településhez kapcsolódik, hogy az *Őrzők, vigyázatok a strázsán* című könyv kiadására is jutott forrás. 2020-ban 90 éves lett Csepreg Város Fúvószeneke, 30 éves a Csepregi Vegyeskar Egyesület, 15 éves pedig a Csepregi Borbarát Hölgyek Egyesülete.

2021

2021-ben a Magyar Falu Program nyújtotta lehetőséget kihasználva a Damjanich utca útburkolatának felújítására nyert 39 millió

forintot, de ezen kívül még kommunális eszközök beszerzésére és a temetőt érintő célokra is jutott támogatás. A Belügyminisztérium ebben az esztendőben 20 millióval járult hozzá a helyi fejlesztésekhez, továbbá 12,5 millióval rendkívüli önkormányzati támogatásként a működéshez. Ezeket túl még érkezett forrás rendezvénytámogatásra, a „Tisztítsuk meg az országot!” helyi projektjére, valamint a horvát nemzetiségi önkormányzat sikeres pályázata által a Boldogasszony-kápolna előtti hármast kereszttel felújítására. 608 millió forintból, állami beruházásban újjáépült a Répce-híd. Az illegális személerakók felszámolására kiírt pályázatból 21 milliót költhettek el helyben. Elkészült az Alpannónia Plusz túraútvonal, amelynek keretében felújították a Rumi-házat. A csepregi körforgalomból Tormásliget irányába 4,2 kilométer hosszán újították fel az utat.

2022

2022-ben a TOP Plusz-ból 600 milliót kapott a város az „Élhető-fenntartható komplex városfejlesztés” című pályázatára. A Területi Gondozási Központ energetikai fejlesztésére ugyanazent keretből 128,6 milliót különítettek el. Zártkerti beruházásra 20,4 millió kormányzati támogatás érkezett. Az ország vezetése ezen év során két részletben összesen 24,4 millió forintot biztosított rendkívüli önkormányzati támogatásként. Régi vágy megvalósításához kapott a település segítséget azzal, hogy a Vidékfejlesztési Programot kihasználva 298,2 millió forintot fordíthattak a Téglagyári és Tiloserdei külterületi utak felújítására. Mindezeket túl vis maior pályázatra, háziiorvosi eszközökre, kulturális célokra is jött forrás különböző kiírások révén. A Magyar Falu Program 52 millió forint értékben adott lehetőséget a zene-

iskola tetőszerkezetének rekonstrukciójára. 2022-re átadták kormányzati forrásból a Mátyás és Damjanich utca felújítását. Pályázati forrásból elkészült a „Mesterségek kupolája” címet viselő, öt méternél magasabb, 1400 kg súlyú díszkupola, amelyben 24 Csepreghez kötődő közösséget, mesterséget, szervezetet és tevékenységet ábrázolnak. Kormányzati támogatásból gépjárművet vásárolhatott a Csepreg Közbiztonságáért Polgárőr és Bajtársi Egyesület. A 140 éves Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egyesület a szertár padozatcseréjét és a napelemrendszer kiépítését valósította meg. Megtörtént a kivitelezése a Csepreg–Bük közötti út második ütemének, valamint onnan a Lócs felé haladó szakasznak.

2023

A TOP Plusz Program által 200 milliós pozitív döntés érintette az Egészségházat. A központi költségvetés három körben összesen 29,5 millió forintot adott rendkívüli önkormányzati támogatásként. Az óvoda 13 fát ültethetett el az országfásítási programban, de érkezett dotáció a csepregi búcsú népszerűsítésére, a pakráci testvérvárosi kapcsolatra, valamint a bor és kenyér ünnepére, amelyre a Hungarikum Program biztosított lehetőséget. A tűzoltók szakfelszerelések beszerzésére, belső szigetelésre, villamosenergia-felhasználás korszerűsítésére fordítottak összesen 5,1 millió forintot. Tavasszal átadták a Téglagyári utat, amely a Bene-hegyi horgásztó megközelítését segíti. Az elszabaduló árak miatt a kormány a korábban nyertes pályázatok támogatását egészítette ki, hogy a beruházások megvalósulhassanak, így például a bölcsődéhez és az óvodához is jelentős pluszforrás érkezett. A háború által bekövetkezett energiaár-növekedés miatt 107 milliós támogatást

biztosított a kabinet. A képviselő-testület 2023-ban Pócza Antalnak adományozott díszpolgári címet a településért végzett munkája elismeréseként. A *Magyarország Kincsestára*-sorozatban jelent meg Csepregről egy kötet,³ amely a város értékeit, közösségeit mutatja be. 2023-ban 30 éves lett a Farkas Sándor Egyet.

2024

A Magyar Falu Program 50 millió forintot tett elérhetővé a Területi Gondozási Központ további fejlesztésére. Korábban az intézmény kisbuszt is beszerezhetett a Falusi Civil Alapból. A kormány két körben együttesen 24,3 millió forintot nyújtott a rendkívüli önkormányzati támogatásra. „Közösségi tér kialakítása Csepreg Város önkormányzatának épületében”, a „Roma Nemzetiségi Önkormányzat infrastruktúrájának fejlesztése” és a „Fásítás az Attila utcai parkban, a temetőnél és az iskolánál” című pályázatok is kedvező elbírálásban részesültek. A tanterület volt a kedvezményezettje annak a 200 milliós támogatásnak, amely a zeneiskola oktatási, nevelési környezetét igyekszik korszerűsíteni. Megkezdődött a Bognár Ignác utca felújítása és a Kossuth utcát érintő parkolóépítési és útépítési munka. Ennek megvalósítására egy TOP Pluszos városi és egy Magyar Falu Program által dotált közutas, állami beruházás összehangolásával lehetett sort keríteni. 2024-ben indult meg – a Pócza család munkája révén – a Bene-hegyi tó revitalizációja. A területet 2023-ban vásárolták meg, így két évtized után újra magyar tulajdonba került a tó. Munkájuknak köszönhetően rendezett környezet, látványosságok, összkomfortos apartmanházak, vendéglátóegységek várják

3 Bakos Ágnes (szerk.): Csepreg és térsége. Szülőföld Könyvkiadó, 2023.

az aktív kikapcsolódásra vágyókat. A Csepregi Önkéntes Tűzoltó Egyesület ekkor fűtéskorszerűsítésre, kazáncserére és szakfelszerelések beszerzésére fordított együttesen 4,9 millió Ft-ot. 2024-ben adták át a Petőfi utcában az Euroboard Kft. új üzemsarnokát. A folyamatosan fejlődő cég ezzel egy újabb ezer négyzetméteres raktárhellyel bővült. 2024-ben volt 75 éve annak, hogy felállították a volt csepregi járás Holokauszt-emlékművét. Csepreg Város Mazsorett Csoportja ebben az esztendőben a 30. jubileumát ünnepelte.

2025

A Top Plusz által „Kerékpáros aktív turisztikai útvonal fejlesztése Csepreg térségében” című pályázatra 200 millió forint vált elérhetővé. Ugyanezen keretből a „Helyi humán fejlesztésekre” 49,9 millió forint jutott. Kisebbségi ösztönzők érkeztek a horvát önkormányzathoz energetikai felújításra, családbarát értékek kapcsán megfogalmazott kiírásra, valamint a roma önkormányzathoz. Rendkívüli önkormányzati támogatásként eddig 8,5 millió forintot hívtak le. A kormány által elindított Demján Programban három helyi gazdasági társaság részesült támogatásban. Az „Élhető város” című elnyert pályázat egyik elemeként megszépült a park

az Alsóvárosban, amelyet kis piknikkel ünnepeltek. Az újonnan indult Versenyképes Járások elnevezésű kormányzati programból 40 millió forintot zöldhulladék-udvar létesítésére, 6,5 millió forintot pedig az óvodai kazán felújítására szereztek meg. A Kulturális és Innovációs Minisztérium pályázatán a csepregi óvoda Családbarát Munkahely címet nyert el. 2025-ben 15 éves lett a Csepreg Közbiztonságáért Polgárőr és Bajtársi Egyesület. Augusztus 20-án lezajlott az 5. amatőr kenyérsütő verseny, amely rámutatott a Csepregi Kovászolók sikeres működésére. A település a várossá avatás 30. évfordulóját ünnepelte, amelynek tiszteletére Háromi Jenő bélyegkiállítását szervezett. Ennek keretében a Csepreghez kötődő tematikus filatéliai anyagokat is bemutatta. A jubileum fő vendége Navracsics Tibor közigazgatási és területfejlesztési miniszter volt. A tárcavezető így fogalmazott: „Csepreg határon lévő város, legyen szó állam- vagy vármegyehatárról. Az elmúlt évszázadokban megérte azt, hogy egy közösség lehet virágzó, központi szereppel, és élhet a saját lehetőségeivel. De egy közösség el is veszíthet mindent, vármegyéjét, térségét, történelmileg kivívott városi rangját. Éppen ezért, amikor harminc évvel ezelőtt Csepreg visszakapta a városi címet, az nem csupán egy 20–21. századi vívmány, hanem kárpótlás, történelmi igazságtétel Csepreg és környéke számára.”

JÁNOSNÉ BALOGH TERÉZIA HORVÁTH:
ÜBERRASCHENDE ERGEBNISSE BEI
DER ERFORSCHUNG DER
HEIMATGESCHICHTE VON CSEPREG

Die Autorin untersucht aus dem Bereich der Volkskunde die Tracht und zwei wichtige Bereiche der Volksbräuche: Die Institution des Pfingstkönigs in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, die bei einem Pfingstpferdrennen gewonnen werden konnte und ein Jahr lang gültig war sowie die Hochzeitsbräuche mit den Brautführgedichten in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Die Studie beschäftigt sich auch mit drei Familien aus Csepreg. Die eine stammt aus dem Kreis der vorzüglichen Vorfahren und Verwandten der Autorin in Csepreg, der andere ist ein Lehrer und Notar in einer Person und die dritte ist die Familie Jankovich aus Daruvár, deren Mitglieder kroatisch-ungarische Grundbesitzer waren, die zwischen dem 18. und dem Ende des 19. Jahrhunderts einen großen Grundbesitz in Csepreg besaßen.

JÓZSEF DÉNES:
DIE STADT CSEPREG IM MITTELALTER
UND IN DER FRÜHEN NEUZEIT

Csepreg war im Mittelalter und in der frühen Neuzeit der wichtigste zentrale Ort im südlichen Teil der Komitats Sopron. Im inneren Teilgebiet der heutigen Stadt gab es ursprünglich zwei separate Siedlungen, die erst 1513 zu demselben Besitzer kamen und sich zusammenschlossen. Als Tochterstadt von Sopron war Csepreg Mitglied eines sechsköpfigen Städtebundes und galt als das engste und der Stadt Sopron am nächsten gelegene Mitglied. Auf die besondere Rolle und Bedeutung von Csepreg verweist auch sein Wappen, das eine dreitürmige Stadtmauer darstellt.

ERNŐ ÁGH:
DIE GESCHICHTE DER EISENBAHN IN
CSEPREG

Csepreg, eine der ältesten Siedlungen in Westtransdanubien, war historisch gesehen ein bedeutendes Zentrum, blieb jedoch von der Entwicklung des Eisenbahnnetzes des 19. Jahrhunderts ausgeschlossen. Die wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung der Stadt wurde stark davon beeinflusst, dass die geplanten Eisenbahnstrecken an ihr vorbeiführten, so blieb eine Eisenbahnverbindung lediglich eine verpasste Chance für die lokale Gemeinschaft. Die Studie stellt die historische Rolle von Csepreg, den Hintergrund der Eisenbahnbaupläne sowie den Prozess vor, der dazu führte, dass die Stadt auf ein Nebengleis verlegt wurde.

ANDRÁS KRISCH:
CSEPREG WÄHREND DER
GEGENREFORMATION

Csepreg war um die Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert eines der wichtigsten Zentren des Protestantismus in Transdanubien. Die Stadt folgte dem Vorbild von Wittenberg und wurde zu einer Hochburg des ungarischsprachigen Unterrichts. Das Massaker von 1621 und die Konversion von Ferenc Nádasdy zum Katholizismus im Jahr 1643 führten jedoch zum Untergang der protestantischen Gemeinde der Stadt. Das Internat wurde aufgelöst, die Druckerei verstummte und die Geistlichen wurden vertrieben. Csepreg verlor seine religiöse und geistige Rolle und wurde zum Symbol der katholischen Restauration im Ungarn des 17. Jahrhunderts.

JÓZSEF HORVÁTH:
DIE GESCHICHTE DES CSEPREGER
BERGES

Die Studie präsentiert die Geschichte des Weinbergs von Csepreg von der Römerzeit bis in unsere Tage und zeichnet auf, wie die Weinbaukultur das wirtschaftliche, gesellschaftliche und kulturelle Leben der Stadt geprägt hat. 1996 wurde der Weinberg von Csepreg Teil des Weinbaugebietes Sopron. Die Studie von József Horváth hebt hervor, dass der Weinberg nicht nur eine wirtschaftliche Einheit darstellt, sondern auch als Symbol für die lokale Identität und das kulturelle Erbe gilt. Als Anerkennung dieser eminent wichtigen Faktoren wurde der Weinberg von Csepreg 2025 in das Wertregister des Komitats Vas aufgenommen.

ANDRÁS KOVÁCS:
DIE GRÜNDUNG UND DIE TÄTIGKEIT
DER FREIWILLIGEN FEUERWEHR VON
CSEPREG VON DEN ANFÄNGEN BIS IN
UNSERE TAGE

Die Freiwillige Feuerwehr von Csepreg dient seit 1882 ununterbrochen der Stadt und deren Umgebung. Von den ersten Handpumpen bis zu den modernen Motorpumpen hat sie einen langen Entwicklungsweg zurückgelegt. Sie spielt eine wichtige Rolle bei der Ausbildung von Jugendlichen, der Aufklärung der Bevölkerung und der Beseitigung von Schäden. Dank ihrer Weiterentwicklungen ist sie auch heute noch eine der führenden Feuerwehren der Region.

SÁNDOR NÉMETH –
ISTVÁN PALKOVITS:
DIE STÄDTISCHE ENTWICKLUNG VON
CSEPREG UND SEINE ERKLÄRUNG
ZUR STADT

Die Studie stellt die Faktoren der Entwicklung von Csepreg in den verschiedenen historischen Epochen vor, die dazu geführt hatten, dass der Ort vor 30 Jahren zur Stadt erklärt wurde. Die Analyse besteht aus drei Hauptteilen. Der erste Teil befasst sich mit den ungarischen juristischen Hintergründen der Ernennung einer Ortschaft zu einer Stadt, der zweite Teil mit den historischen Perspektiven der urbanen Transformation von Csepreg und der dritte Teil mit der Beschreibung des Ernennungsprozesses zur Stadt vor drei Jahrzehnten mit Verwendung zeitgenössischer Dokumente.

ISTVÁN KELEMEN:
DIE ANDERHALB
JAHRHUNDERTJÄHRIGE GESCHICHTE
DER KATHOLISCHEN GRUNDSCHULE
IN CSEPREG

Der Autor stellt die Situation der römisch-katholischen Volksbildung in Csepreg von der katholischen Restauration (1643) bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts dar. Die wichtigsten, fast einzigen schriftlichen Quellen dieses Themas sind die Protokolle der Kirchenvisitationen (canonicae visitationes). Die Schule in Csepreg war eine der meistbesuchten in der Umgebung. In den 1770er Jahren besuchten sie 20 bis 35 Kinder. Die Studie berichtet auch über das damalige Schulleben, über die Pflichten und die Vergütung des Lehrpersonals.

FERENC SÁGI:
DAS VEREINSLEBEN IN CSEPREG BIS
ZUR ERSTEN HÄLFTE DES 20.
JAHRHUNDERTS

Die Studie untersucht die Entstehung und Entwicklung des Vereinslebens in Csepreg von der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts. Sie stellt die Selbstorganisationsprozesse der sich urbanisierenden Marktflecken-Gesellschaft sowie deren sozialen, wirtschaftlichen, kulturellen und religiösen Hintergründe vor. Seit Ende des 19. Jahrhunderts zeugten in Csepreg die nacheinander gegründeten Vereine von einer Stärkung des sozialen Zusammenhalts. Der Autor stellt die verschiedenen Organisationsformen auf typologischer Basis vor und weist darauf hin, dass die Vielfalt des lokalen Vereinslebens die Selbstorganisationskraft der Gesellschaft, die Solidarität der lokalen Gemeinschaften und ihren kulturellen Anspruch widerspiegelt.

LÁSZLÓ SÁRVÁRY – TAMÁS SZELE:
VOM SITZ DER HANDWERKSKAMMER
ZUM SITZ DER HANDWERKSKAMMER –
DIE GESCHICHTE DER BLASKAPELLE
DER STADT CSEPREG IM SPIEGEL DER
ERINNERUNG UND DER DOKUMENTE

Die am Ende der 1920er Jahre gegründete Blaskapelle ist Teil des bunten kulturellen Lebens von Csepreg. Das Ensemble hat sich sowohl im nationalen Bewertungssystem als auch im internationalen Wettbewerb behauptet. Die Stadt ist stolz darauf, diese Kapelle zu haben. Unsere Feste und Veranstaltungen wären ohne die Blaskapelle weniger bunt. Hinter den Musikern stehen Familien. Jede Generation gibt ihre Erfahrungen an die Jungen weiter.

Unternehmer und Privatpersonen unterstützen das Orchester auch finanziell.

JÓZSEF FINTA:
VERÄNDERUNGEN IM KIRCHLICHEN
LEBEN IN CSEPREG

Die Studie gibt einen Überblick über die Geschichte des religiösen Lebens in Csepreg vom Mittelalter bis heute unter besonderer Berücksichtigung der Veränderungen der Sankt-Nikolaus-Kirche und im lokalen Glaubensleben. Der Pfarrer József Finta würdigt die Beharrlichkeit der trotz der Verfolgungen im 20. Jahrhundert und der kommunistischen Antireligionspolitik erhalten gebliebenen Glaubensgemeinschaft, und anschließend analysiert er die Herausforderungen der Religiosität nach dem Systemwechsel. Sein Aufsatz ist nicht nur ein historischer Überblick, sondern auch ein pastorales Zeugnis: Er betrachtet den christlichen Glauben, die Gemeinschaft und die Bewahrung der Treue als Grundvoraussetzung für die lokale und nationale Existenz.

HAJNALKA BERÉNYI:
DER ZUSAMMENBRUCH DER
BAUERNSCHAFT – DIE
BAUERNSCHAFT VON CSEPREG NACH
DEM ZWEITEN WELTKRIEG

Die Studie befasst sich mit einer stigmatisierten Schicht der Bauerngesellschaft in Csepreg - mit den sogenannten „Kulaken“ -, die von der „Kulakenverfolgung“ betroffen waren, sowie mit ihren sozialen und wirtschaftlichen Verhältnissen. Die Studie stellt eine dunkle Zeit des 20. Jahrhunderts vor, in der die Menschenwürde und der Schutz des Privateigentums aufgehoben

und dadurch das bäuerliche Leben auf dem Land verunmöglicht wurden. Die Analyse basiert auf Kenntnissen der Staatstheorie und der Rechtsgeschichte dieser Epoche, auf persönlichen Erzählungen und beruht auf umfangreichen Recherchen in Archiven. Die Studie präsentiert auch einige Nachrichten aus zeitgenössischen Presseorganen über die „Kulaken“ in Csepreg.

ÁGNES JOBST:
DAS KAPITEL DER UNGARISCHEN
WIDERSTANDBEWEGUNG
IN CSEPREG

Die Studie untersucht anhand der Unterlagen des Historischen Archivs der Staatssicherheitsdienste ein kritisches Kapitel der Geschichte der Gemeinde. Während der Schauprozesse in den Jahren 1951 und 1953 schlug die Macht mit eiserner Faust auf diejenigen Einwohner nieder, die es wagten, sich gegen die Willkür des Rákosi-Regimes zu erheben. Die Auswirkungen des Traumas wurden dadurch verschlimmert, dass man über Jahrzehnte hinweg über die Leiden der Diktatur schweigen musste, eine würdige Erinnerung wurde erst nach dem Systemwechsel 1989 möglich.

KORNÉLIA ZSANETT HORVÁTH:
WEIN, SEE, RUHE: CSEPREG – DIE
VOLLENDUNG DES „GLÜCKLICHEN
REISENDEN“ IM KOMITAT VAS

Ziel der Studie ist es, die touristischen und gemeinschaftlichen Werte von Csepreg zu erforschen, unter besonderer Berücksichtigung der Ansätze des Slow Tourism und des Well-being Tourism. Die drei Elemente: „Wein, See und Ruhe“ symbolisieren die natürlichen Ressourcen, die kulturellen Traditionen und das Gemeinschaftsleben der Stadt, die zusammen das Erlebnis eines „glücklichen Reisenden“ schaffen können. Die Studie zeichnet auf, wie die historischen Wurzeln der Stadt, ihre Weinbautradition, ihre natürliche Umgebung und die Gemeinschaftsinitiativen zur Grundlage eines nachhaltigen, menschenfreundlichen Tourismus werden können.

PÉTER ÁGH:
UNSERE GEMEINSAME
ANGELEGENHEIT, CSEPREG:
2014–2025

Die Studie fasst zusammen, welche Entwicklungen im Zeitraum 2014–2025 in der Stadt Csepreg verwirklicht wurden. Der Artikel befasst sich über die staatlichen Fördermittel und Zuschüsse hinaus auch mit allen Erfolgen, Jubiläen und festlichen Ereignissen, die die Gemeinde in dieser Zeit geprägt haben.

MRS. BALOGH JÁNOS TERÉZIA
HORVÁTH:
SURPRISING FINDINGS DURING
RESEARCH INTO THE LOCAL HISTORY
OF CSEPREG

The author examines clothing and two important areas of folk customs from an ethnographic perspective: the institution of the "Pentecost King" (pünkösdi király), a title won during the Pentecost horse race and valid for one year in the first half of the 19th century, and wedding customs involving groomsman verses (vőfély poems) in the second half of the 19th century. She also details the history of three families from Csepreg: her own distinguished ancestors; a local figure who served as both teacher and clerk; and the Jankovich family of Daruvár, Croatian-Hungarian landowners who held a large estate in Csepreg between the 18th and 19th centuries.

JÓZSEF DÉNES:
THE TOWN OF CSEPREG IN THE
MIDDLE AGES AND EARLY MODERN
PERIOD

During the Middle Ages and the early modern period, Csepreg was the premier center of the southern part of Sopron County. Originally, two separate settlements existed within the present-day town limits. These came under unified ownership and merged in 1513. As a subsidiary town of Sopron, Csepreg was a member of a six-town association, serving as the member most closely linked and geographically proximate to Sopron. Its special role and significance are reflected in its coat of arms, which depicts a three-towered town wall.

ERNŐ ÁGH:
THE HISTORY OF THE CSEPREG
RAILWAY

Csepreg, historically one of the oldest and most important centers in Western Transdanubia, was significantly impacted by being excluded from the 19th-century railway construction boom. The town's economic and cultural development was heavily influenced by planned railway lines bypassing the settlement leaving the local community with only a missed opportunity. This study presents the historical role of Csepreg, the background to the railway construction plans, and the process that resulted in the town being sidelined.

ANDRÁS KRISCH:
CSEPREG DURING
THE COUNTER-REFORMATION

At the turn of the 16th and 17th centuries, Csepreg was one of the most important centers of Protestantism in Transdanubia. Following the Wittenberg model, the town became a bastion of Hungarian-language education. However, the massacres of 1621 and Ferenc Nádasdy's conversion to Catholicism in 1643 led to the destruction of the town's Protestant community. The college was closed, the printing press fell silent, and the pastors were expelled. Csepreg lost its religious and intellectual prominence and consequently became a symbol of Catholic restoration in 17th-century Hungary.

JÓZSEF HORVÁTH:
THE HISTORY OF CSEPREG HILL

This study presents the history of Csepreg's vineyards from Roman times to the present day, showing how viticulture has shaped the economic, social, and cultural life of the town. In 1996, the Csepreg vineyard became part of the Sopron wine region. József Horváth's article highlights that the vineyard is not only an economic entity, but also a symbol of local identity and cultural heritage. In recognition of this, the Csepreg vineyard was inducted into the Vas County Depository of Values in 2025.

ANDRÁS KOVÁCS:
THE ESTABLISHMENT AND
OPERATION OF THE CSEPREG
VOLUNTEER FIRE DEPARTMENT
FROM ITS BEGINNINGS TO THE
PRESENT DAY

The Csepreg Volunteer Fire Department has been serving the town and its surroundings continuously since 1882. It has come a long way from the initial hand pumps to modern motorized fire vehicles. It plays a significant role in training young people, public safety education, and responding to emergencies. Thanks to its developments, it remains one of the region's leading firefighting forces.

SÁNDOR NÉMETH –
ISTVÁN PALKOVITS:
THE DEVELOPMENT OF CSEPREG AND
ITS DESIGNATION AS A TOWN

This study presents the factors that contributed to the development of Csepreg across different historical periods, leading up to its re-designation as a town 30 years ago. The analysis consists of three main parts: the first examines the legal framework for granting town status in Hungary; the second provides a historical perspective on Csepreg's urban transformation; and the third details the specific process of the town's declaration three decades ago, utilizing contemporary documents.

ISTVÁN KELEMEN:
A CENTURY AND A HALF OF CATHOLIC
ELEMENTARY EDUCATION IN
CSEPREG

The author examines the state of Roman Catholic education in Csepreg from the Catholic Restoration (1643) until the beginning of the 19th century. The most critical, and almost exclusive written sources on the subject are the church visitation records (*canonicae visitationes*). The school in Csepreg was one of the most populous in the area, with 20–35 children attending in the 1770s. The study also reports on school life at the time, as well as the duties and remuneration of teachers.

FERENC SÁGI:
ASSOCIATION LIFE IN CSEPREG IN
THE FIRST HALF OF THE
20TH CENTURY

This study examines the formation and development of civil organizations in Csepreg from the late 19th century to the mid-20th century. It presents the self-organization processes of the market town's society alongside their social, economic, cultural, and religious backgrounds. By the end of the 19th century, the strengthening of social cohesion in Csepreg was marked by the successive establishment of associations. The author classifies these organizations typologically, pointing out that the richness of local associational life reflects the self-organizing power of society, the solidarity of local communities, and their cultural aspirations.

LÁSZLÓ SÁRVÁRY – TAMÁS SZELE:
FROM GUILD HALL TO GUILD HALL

The history of the Csepreg town brass band as reflected in memories and documents Formed in the late 1920s, the brass band is part of Csepreg's vibrant cultural life. The ensemble has distinguished itself in both the national rating system and international competitions. The town proudly claims the band as its own. Indeed, local celebrations and events would lack vitality without them. Behind the musicians stand supportive families, with each generation passing its experience on to the next. The band is also financially sustained by local businesses and private individuals.

JÓZSEF FINTA:
CHANGES IN CHURCH LIFE IN
CSEPREG

This study reviews the history of religious life in Csepreg from the Middle Ages to the present day, with particular emphasis on changes in St. Nicholas Church and local religious customs. Parish priest József Finta praises the perseverance of the faithful community that remained despite the persecutions of the 20th century and the anti-religious policies of the communists, and then analyzes the challenges of religiosity following the regime change. His writing serves not only as a historical overview, but also as a pastoral testimony: he considers the preservation of the Christian faith, community, and loyalty to be fundamental conditions for local and national survival.

HAJNALKA BERÉNYI:
THE BREAKDOWN OF THE FARMING
COMMUNITY – THE FARMING
COMMUNITY OF CSEPREG AFTER
WORLD WAR II

This study examines a stigmatized segment of Csepreg's agrarian society following World War II: the local residents affected by the so-called "kulak persecution" and their resulting social and economic circumstances. It presents a dark period of the 20th century when human dignity and the protection of private property were disregarded, making the lives of rural farmers untenable. The analysis is based on the political theory and legal history of the period, personal accounts, and significant archival research. The study also reviews contemporary press reports concerning the kulaks of Csepreg.

ÁGNES JOBST:
THE CSEPREG CHAPTER OF
THE HUNGARIAN RESISTANCE
MOVEMENT

This study examines one of the critical chapters in the history of the town by exploring the documents of the Historical Archives of the State Security Services. During the show trials held in 1951 and 1953, the authorities cracked down on residents who dared to speak out against the tyranny of the Rákosi regime. The trauma was exacerbated by the fact that people had to remain silent about their suffering under the dictatorship for decades, and it was only after the regime change in 1989 that fitting commemoration became possible.

KORNÉLIA ZSANETT HORVÁTH:
WINE, LAKE, TRANQUILITY:
CSEPREG – THE FULFILLMENT
OF THE “HAPPY TRAVELER” IN
VAS COUNTY

The aim of this study is to explore the tourist and community assets of Csepreg, with a particular focus on the concepts of slow tourism and wellness tourism. The trio of “wine, lake, tranquility” symbolizes the town's natural resources, cultural traditions, and community life, which together can create the experience of the “happy traveler”. The research shows how the town's historical roots, viticultural heritage, natural environment, and community initiatives can become the basis for sustainable, people-centered tourism.

PÉTER ÁGH:
OUR COMMON CAUSE, CSEPREG,
2014–2025

The study summarizes the developments that took place in the town of Csepreg between 2014 and 2025. In addition to government funding and grant support, the paper also covers all the successes, anniversaries, and festive events that shaped the town during this period.

ÁGH ERNŐ (1955)
nyugdíjas vasúti tisztképző

ÁGH PÉTER (1982)
történelem–kommunikáció szakos
bölcész, politikai marketing és
kommunikációs tanácsadó;
országgyűlési képviselő; állami
beruházások társadalmi
koordinációjáért felelős államtitkár,
Építési és Közlekedési Minisztérium

**BALOGH JÁNOSNÉ DR. HORVÁTH
TERÉZIA** (1941)
néprajzkutató, Budapest

DÉNES JÓZSEF (1960)
régész, Csepreg

FINTA JÓZSEF (1962)
plébános, Csepreg

HORVÁTH JÓZSEF (1954)
borász, nyugdíjas agrármérnök-
mérnök tanár, csepregi hegybíró, az
Európai Borlovagrend tagja

HORVÁTH KORNÉLIA ZSANETT (1977)
idegenforgalmi közgazdász; PhD-
hallgató – Soproni Egyetem,
Lámfalussy Sándor
Közgazdaságtudományi Kar,
Széchenyi István Doktori Iskola;
ügyvezető – Sardonix-Invest Kft.,
Bükfürdő

JOBST ÁGNES (1959)
PhD, történész, könyvtáros,
Állambiztonsági Szolgálatok Történeti
Levéltára, Budapest

KELEMEN ISTVÁN (1978)
történész, jogász, gyűjteményvezető,
Soproni Múzeum

KOVÁCS ANDRÁS (1963)
tűzoltó, a Csepregi Önkormányzati
Tűzoltóság elnöke

KRISCH ANDRÁS (1974)
gyűjteményvezető, Soproni
Evangélikus Gyűjtemények

NÉMETH SÁNDOR (1979)
adjunktus, Eötvös Loránd
Tudományegyetem Berzsenyi Dániel
Pedagógusképző Központ, Földrajzi
Tanszék, Szombathely

PALKOVITS ISTVÁN (1968)
főiskolai docens, Eötvös Loránd
Tudományegyetem Berzsenyi Dániel
Pedagógusképző Központ, Földrajzi
Tanszék, Szombathely

SÁGI FERENC (1948)
nyugdíjas könyvtárvezető, Büki
Művelődési- és Sportközpont

SÁRVÁRY LÁSZLÓ (1948)
Csepreg Város Fúvószenekarának
örökös, tiszteletbeli karnagya

SZELE TAMÁS (1960)
Csepreg Város Fúvószenekarának
elnöke

**ÜBELHERNÉ DR. BERÉNYI
HAJNALKA** (1982)
főosztályvezető, kamarai jogtanácsos,
Vas Vármegyei Kormányhivatal Agrár-
és Vidékfejlesztést Támogató Főosztály